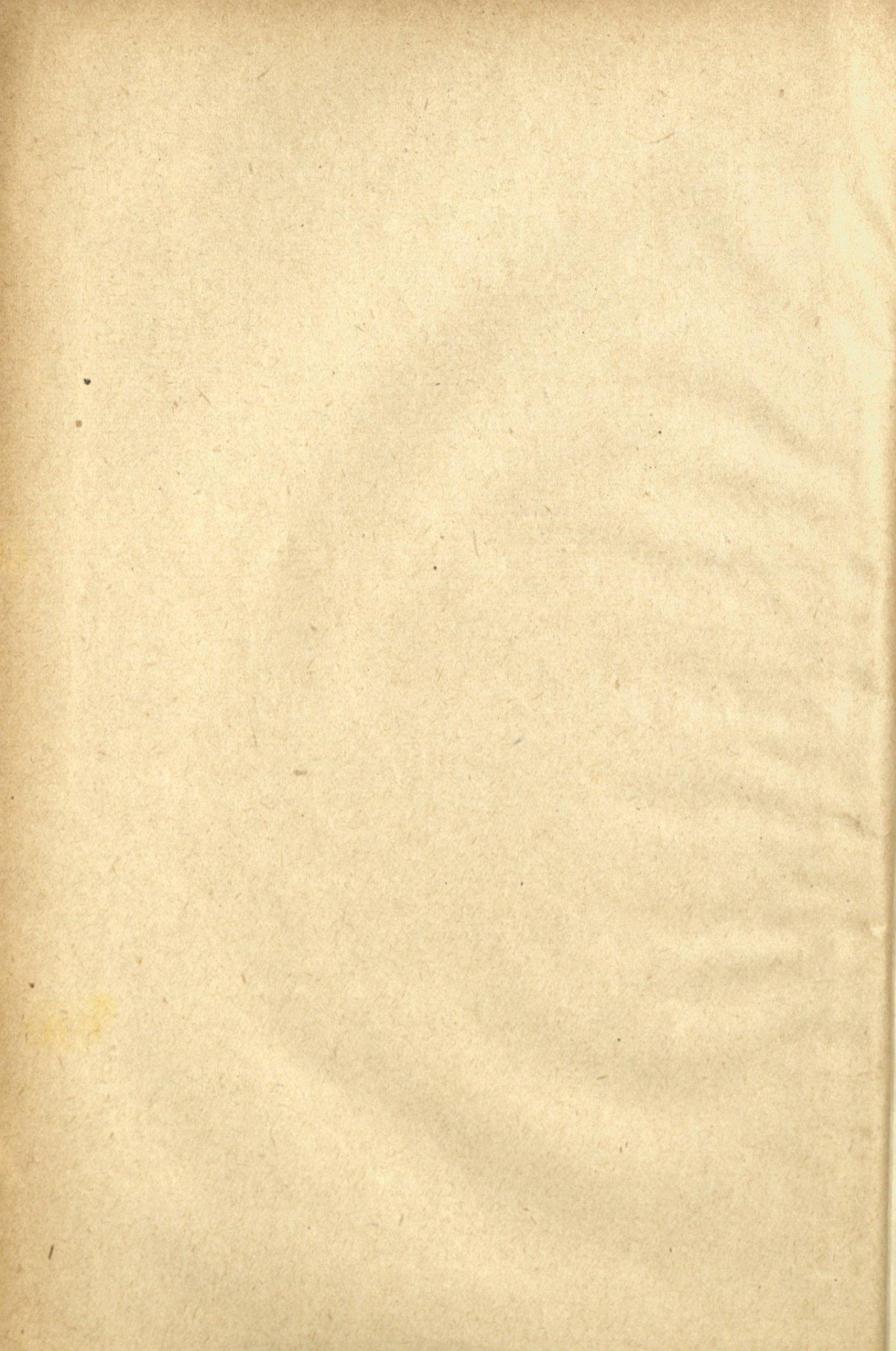

II
C 26.015
f

Cg 80

81.

SLOVENSKE
VEČERNICE

CB.

Višarska polena

SLOVENSКИH VEČERNIC 81. ZVEZEK

VIŠARSKA POLENA

SPISAL

NARTE VELIKONJA

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA

1928

TO IZDANJE JE REDNA PUBLIKACIJA ZA ČLANE
DRUŽBE SV. MOHORJA

II 26085 4p

IN = 030003383

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU, R. Z. Z O. Z.
(FRAN MILAVEC, CELJE)

Tole knjižico posvečam spominu Fr. Stepančiča, Kraševca, upravitelja božjega, ki me je krstil in naučil resnico o previdnosti božji; njega samega je bil vrgel osel in si je bil zlomil nogo; ker ni bil za rabo doma, so ga dali v šole in je postal pastir božji.

Posvečam jo spominu Edvarda Mežnaršiča, Belokranjca, ki me je prvič obhajal, poslal v šole in mi posodil iz tuje blagajne petinsedemdeset goldinarjev za najtežje dunajske čase in je raztrgal pisanje, da sem mu dolžan.

In posvečam jo tretjemu, Janezu Brencetu, župniku — slovenskemu Vianneyu —, ki mi je odprl oči, da gledam, da strmim nad strašno silo ljubezni do bližnjega, če izvira iz prve zapovedi: »Ljubi Gospoda, svojega Boga . . .«

Na Goričanah, 28. sept. 1926.

1.

Bili so škornji pod pečjo, debele rokavice ob peči, kučma na nizkem oknu in debel ovčji kožuh v omari. Tak kožuh z rožami in ga je bil zapustil še stari ded.

Matijec je izvlekel škornje izpod peči. Škornji so bili videti čisto novi, le na golenicah je imel desni močno prasko. »Kdaj sem padel? Komaj dvakrat sem jih obul in v dežju jih nisem imel, pa so tako trdi! Presneti mojster, kakšno usnje je dal!« se je vznevoljil. »Da more gola veja usnje tako obdrgniti. In če bi jih bil res imel večkrat na nogi!«

Nateknil si je rokavice na roke, posadil si kučmo na glavo ter ogrnil ovčji kožuh. Počasi in polagoma, nejevoljen in godrnjav. Pogledal je skozi okno, obrisal šipo, pritisnil s palcem nanjo ter dejal:

»Zdaj bo pa treba iti. Škoda škornjev v ta sneg!«

Zunaj je naletaval sneg; v divjem vrtincu so se igrale snežinke v zraku ter padale neslišno, rahlo in vztrajno. Na hruški je sneg že odlomil vejo; klavrno je visela odkrhnjena sredi rogovil. Če si pogledal kvišku, se ti je zamajalo v glavi od divjega plesa, ki mu ni moglo slediti oko.

Matijec je čutil po vsem telesu leno zoprnost; začela je lesti po hrbtu ter se razlezla kakor strup v vse mišice. Sedel je nazaj k peči, potolkel z rokami dlan ob dlan ter znova vzdihnil:

»Zdaj bo pa le treba iti!«

»Kam, Matijec?« je krehnil oče Mohor v zapečku, dvignivši oči izza debelega molitvenika.

»Po trame!«

»E, da!« je pokimal starec, »e, da, po trame!«

»Najlepši čas, drsé kakor namazani!«

»Drsé pa, drsé.«

Matijcu je kožuh pri peči nagajal, zlezel je na peč, privzdigoval se na rokah ter strmel v vrtinec pred oknom.

»O, zdaj bo pa le treba iti!«

Dremavec se ga je lotil na gorki peči, lenivec, čuden strah pred vremenom in mokrim mrazom mu je lezel v ude.

»Te škornje si do dobra skvarim!« se je potolažil, zleknil se čez čas, oblečen, kakor je bil, na peč ter utihnil.

Stari Mohor je končal svojo molitev ter se vzpel ob peči. »E, ti ne boš imel danes tramov. Če bi bil France še živ, on že,« je mrmral sam pri sebi, »ti pa že ne!«

In malo še, pa sta oba smrčala.

Zunaj je naletaval sneg rahlo, neslišno, vztrajno.

Mlada vdova, gospodinja Franca, je obstala na pragu ter se zagledala v metež. Tako pušto, kakor je bilo vreme, je bilo tudi v njenem srcu. Puščoba tesnega občutka osamelosti, tegobe in boleštne stiske, ki ji ni imena.

Skoraj razveselila se je, da se mota skozi meglo in sneg črna senca proti njej.

»Kam pa, Blaž?« je vprašala, ko je spoznala moža, ki je otepал sneg s kučme. Umeknila se je s praga.

»Doma me ni strpelo, takšno je!« je dejal. »Kje so pa moški?«

»Matijec in oče v izbi, Tine po opravkih,« je malomarno odgovarjala. »Kar sédi, Blaž! Zate je res bolje, če si v takem pri ljudeh. Če te v bajti napade, nihče ne bi videl!«

»Že dolgo me ni!« je dejal Blaž, čisteč si sneg z brade. »Hvala Bogu, dolgo me že ni napadlo! In tudi prikazni že dolgo nisem videl.«

»Morda bo pa le bolje.«

»Zaobljubil sem se na božjo pot. Na svete Višarje. In sem prosil župnika, naj napravi romanje. Da nas bo več in manj stane.«

»Pa ne zdaj, pozimi.«

»Poleti, poleti. Zaobljubil sem se zaradi tega, ker sem imel skoraj pol leta mir. Pravzaprav leto dni; hujši napad je bil prav leto dni od tega, tisti dan. Ti si izgubila Franceta!« je dejal zamišljen.

»Prav leto dni, da. Jutri bo obletnica, ko smo ga pokopali!« je vzdihnila Franca in vse ude ji je spreletela ostra bolečina. Da je skrila solzo pred beračem, je stopila v izbo.

»Saj oba spita!« je ugotovila. »Matijec, pojdi pomagat, da napojiva, ko si že oblečen,« se je nasmehnila ter ga stresla za škornje. Matijcu, ki je bil dolg in neroden, so noge bingljale skoraj do klopi.

»Napojiva?« se je zdrznil, ko se je zavedel, ter stopil na noge. »Kje pa je Tine?«

»Poslala sem ga k Andreju vprašat radi gnoja, ali ga bo dal. Ko se umiri vreme, ga bomo najlaže speljali.«

»Koga praviš?« se je zdramil stari Mohor.

»Gnoj.«

»Ne, koga si poslala?« je popravil.

»Hlapca.«

»E, da, hlapca. Pa ga dolgo ni nazaj. Ta ti preveč pohaja, Franca, saj se vede kakor gospodar.«

»Kaj pa hočem? Ali naj mu odpovem? Sama z Matijcem le ne zmoreva vsega. Saj še tedaj nismo, dokler je bil France. Če je potreba, pa le prime za delo. In hiter je.«

»Ti si gospodinja,« je s prikrito nejevoljo poudaril Mohor. Franca je bila preveč zaposlena s svojimi mislimi, da bi bila začutila zbodljaj.

»Že leto dni!« je prostodušno prikimal Matijec.

»Jutri bo obletnica!« je vzdihnila ter naslonila čelo na mrzlo šipo.

»Jutri bo obletnica!« je ponovil Matijec. »Saj res,« kakor da se je šele sedaj domislil, »jutri bo obletnica. Lep dan je bil, solnce je sijalo in ni snežilo.«

»Morda bi bilo bolje, da je snežilo. Ne bila bi šla s Tinetom v gozd.«

»Nič ne veš,« je dejal Mohor. »Tista ura pride, pa te pokliče. Ne ženi si tega tako k srcu. Kam bi prišli, če bi se žalost ne utekla! Tudi solz mora biti enkrat konec.«

»Da bi jih bilo!« je vzdihnila ter se zasukala od okna z naglo kretnjo, kakor da skuša zadušiti bolečino.

Matijec je z na pol začudeno mislijo za hip premeril njeno polno, gibčno postavo in njen odločni korak. In prav čez hip je bil spet ves resen in strog njegov obraz.

»Mora biti konec,« je dejal Mohor. »Saj je dovolj, da smo že leto dni brez gospodarja. Zdaj pa še ti oboli!«

»Brez gospodarja!« je ponovila Franca trpko in stopila v kuhinjo. Matijec je šel za njo napajat. Mirno,

dostojno, obzirno je stopal pred njo. Ni se ozrl nanjo, ni je počakal, ko mu je nekaj rekla. Videlo se je, da stopa svak pred svakinjo, zavedajoč se razdalje, ki jo zahteva to sorodstvo.

Blaž je sam ždel na ognjišču, ko je vstopil Tine.

»Presneto vreme,« je zmetal hlapec sneg spred praga.

»Sneg,« je dejal Blaž s čudnim preudarkom. »Jutri bo pa svetilo solnce na sveži sneg. Prav tako svetilo kakor pred letom dni. Jutri bo obletnica, Tine!«

»Da, maša je oznanjena! Še obriti se moram nocoj!« je v zadregi naglo pripomnil.

»Ne, Tine! Jaz pravim, da bo obletnica! Ti, Tine, veš, kaj to pomeni!« je polglasno, s čudno spremenjenim obrazom zašepetal berač.

»Ali imaš spet prikazni?« se je čudno siljeno smejal Tine. »Ovadi, če imaš kaj na srcu. Rekli bodo, da imaš prikazni.« Beseda mu je trepetala.

»Da, rekli bodo, da vidim prikazni. Zato pa, Tine, stori svojo dolžnost sam! To bo najbolje in največ vredno pred Bogom.«

Stopil je prav k fantu in proseče dvignil roke.

»Za to vrednost pred Bogom gre, Tine!«

Tineta je čudni pogled stresel, da se je umeknil, kakor da se nekaj trže v njem.

»Prikazni, prikazni!« se je skušal nasmejati.

»Ne, Tine! Ti veš, da sem jaz videl. Samo ti veš in Bog ve in solnce ve in veter ve in živina ve! Pram ve!«

»Bo pa Pram ovadil!« je zamahnil navidez porogljivo Tine z roko. »Nikar no, Blaž! Lezi, da se umiriš; spet te preganjajo prikazni in ti preganjaš mene!«

»Sam se najbolj preganjaš,« je pomenljivo dejal berač ter se odpravljal s praga.

Tine je zrl za njim s čudno mešanico občutkov. Pred Blažem je zmerom čutil neznan strah. Kakor da hodi za njim njegov pogled. Tiste globoko udrte starčeve oči, ki so se v njih zrcalile skrivnostne prikazni, vsepričujočnost in vsevednost, so mu rezale v spomin. Spreletel ga je po vsem telesu zoprn mraz.

»Strašno! Videl je in če ovadi, ne bom mogel utajiti! Njega lahko zavrnem s prikaznimi, toda sam, jaz sam bi priznal. — Ne bi!« je zamahnil z roko. »Prezgodaj je.«

2.

Maša zadušnica po Francetu je minila. Od Mohorjevih so bili pri njej Franca, Tine in Matijec. V cerkvi sta bila tudi stric Matevž Kosmač in Blaž.

Gredoč proti domu je stric Matevž potegnil Matijca za roko.

»Matijec, zdaj bi bil pa le čas, da se ozreš po ženi. Kaj pa misliš?«

»Kam naj jo pripeljem; samo kot imam pri hiši!«

»Zato pa glej, da boš imel kaj več!«

Prav tisti hip je stopila Franca mimo v ozki gazi ter se še zadela ob Matijca, ki se ni dovolj hitro umeknil.

»Kam pa tako hitro?« je vprašal Kosmač.

»Delo žene!« je kratko odgovorila. Sama ni vedela, zakaj ji je bil stric Matevž tako zoprni.

»Pregnala se boš!« je dejal Matevž.

Ko je bila že streljaj pred njima, je stric spet potegnil Matijca za rokav.

»Ali nič ne vidiš, Matijec? Kakšna ženska je to!«

Možakar je stisnil čeljusti, da je cmoknilo, ter je pomežiknil nečaku.

Matijec je čutil, kako mu je vsa kri planila v glavo. Rdeč, kakor bi ga bili zalotili pri tatvini, je zajeceljal:

»Ni napačna, ne. Ampak...«

»Ti si neroden!« mu je zagodrnjal stric.

»Kaj neroden! Za to ne gre. Kako naj vprašam? Ali veš, kaj ji je bil France?« je stopil čez prag.

Franca je bila že odložila črno ruto ter kuhala zajtrk. Po maši je bila pri župniku, in ko je zagledal stari gospod njene objokane oči, ji je sočutno segel v roke:

»Nič ne jokaj, Francka! Prenašaj, prenašaj. Bog ve, za koga delaš to pokoro. Eden jo mora, in Bog ve, za koga jo ti.«

Te besede so ji čudno zvenele v spominu. Še zapazila ni, da stoji Matijec na pragu ter jo gleda s spoštljivim pogledom.

»Niti ozre se ne!« je zbadlo Matijca, »niti ozre se ne, če pridem v kuhinjo.«

In ves potrtn in slabe volje je stopil v izbo, da se preobleče. Franca je čez čas klicala k zajtrku.

Mohor je tožil, da mu ni prav, in ni vstal. Njegovo mesto je bilo pri mizi prazno.

»Pa sedi ti tja, Matijec,« je dejala Franca, ko je postavila na mizo kavo in žgance. »Bo vsaj Tine imel več prostora!«

»Saj je vseeno, kje sedim?« se je otresal Matijec skoraj osorno radi hlapca. »Povsod nese žlica v usta. Kdo bi se zmerom prekladal,« je godrnjal dostojanstveno, dasi se mu je dobro zdelo, da je Franca prostor ponudila njemu.

»Če ti ne maraš, se pa jaz umaknem!« je dejal Tine ter se presedel, še preden je mogel Matijec vstati.

»Pa sedi!« je navidez malomarno odvrnil Matijec, ki ga je Tinetova odločna hitrica pogrela.

»Saj je res vseeno, kje kdo sedi!« je popravila Franca ter nalivala kavo na žgance.

Molče so zajemali.

Matijec je skrivaj opazoval Franco. S Francetom je živela komaj dober mesec, potem se ji je v gozdu ponesrečil. Vse leto je nosila črno rufo na glavi, danes je bila prvič gologlava. Težke lase je imela povite v kite in na čelo so ji silili kodri. Pod obrvmi so se ji vlažno svetile črne oči. Matijec se ni upal pogledati vanje. »Da bi kdo česa ne rekel!« Čudno ponižujoče ga je pogrelo, ko je zapazil, da je pa Tine z radovedno izzivajočim pogledom motril gospodinjo.

»Še Blaž je bil danes pri maši!« je čez čas vlovil misel Matijec, ki mu je bil molk postal mučen.

»S Francetom sta bila prijatelja,« je razložila Franca.

»France sploh ni imel sovražnikov,« je dejal Tine ter naglo zajel iz sklede. »Kaj pravim sovražnike? Kakšen gospodar pa je bil. Sto ur hoda naokoli mu ne najdeš enakega. Koliko si se pa tudi naučil pri njem. Njemu je rastle pod rokami. Na tej njivi pšenico, Tine, na tej krompir; konjski gnoj sem, kravji tja. Tam kajnita, sem solitra, tjakaj Tomaževo žlindro. Skozi zemljo je videl, do korenin!«

»Da, da!« je hitel Matijec ter strmел predse. Sam ni vedel, zakaj ga neprijetno greje hlapčeva hvala. In povrh tega je oni sedel na gospodarjevem mestu ter

prekladal roko tehtno in odvažno pri vsaki besedi kakor gospodar.

»Njemu je posestvo živeló,« je nadaljeval Tine. »Kar pogovarjal se je z njim. In sva orala. ‚Dajva, da bo njiva laže dihala.‘ Da, da bo dihala, je dejal. ‚Najmaživa jo, gnoj je kakor saló,‘ je dejal. Pa saj tudi posestvo ni, da bi ga zavrgel. Takšno posestvo.«

»To je res lepo, to je res lepo!« je potrdil Matijec, pa mu je glas komaj šel iz grla. Iz misli ni mogel otresti besed in mežikanja strica Matevža. Nerodno vroče mu je prihajalo. »Letó dni je komaj po njegovi smrti, pa že segaš ti, brať, po vdovi,« se je nazadnje zasačil. »In jaz, ki mu nisem niti senca!«

»Ponavljám, koliko si se pri njem naučil. Ko sem prišel, sem komaj znal zapreči.«

»Saj si jih imel pri stricu Kosmaču dva para« — je pripomnil Matijec. »Kaj bi pretiraval!«

»Imel dva para, res!« je potrdil Tine. »Toda med imeti in imeti je razlika. In France me je šele naučil, France, ki je izučil Prama: ‚Vidiš, tako primi konja, pa ti je kot jagnje. Triletén otrok ga obrne, samo zlepa moraš.‘«

»Tebi pa le nagaja včasí!« je zopet pristavil Matijec, kakor da hiti skriti svoje misli.

»Nagaja! Seveda, ali ne pravim: ‚kakor otrok?‘ France ga je razvadil in po gospodarju mu je dolgčas.«

»Toda ti ne ravnaš z njim zmerom lepo.«

»Kakor z otrokom, ali nisem rekel. Če vidiš, da postaja muhast, moraš udariti, če ti srce počí,« je jezno sunil Tine v skledo. »Ali kdaj udarim brez potrebe? Gospodinja naj pove, če kdaj brez potrebe. Jaz vem svoje in znam po svoje; če pa kaj ni prav, naj mi reče gospodinja!« se je grel. »Da, gospodinja!« je poudaril z očividnim užítkom. »Kaj se loví beseda tako okoli; naravnost v obraz naj se mi pove!«

»Ni mislil nič hudega, Tine. Ali boš za vsako besedo rastel?« je mirila Franca.

»Jaz ne maram, da bi kdo kaj mislil o meni. Če kaj misli, naj pove kar v obraz.«

»No, ali nisem?« je odločno dejal Matijec.

»Spet očítaš! Jaz ne maram teh očítanj!« je vrgel žlícó po mizi. »Če imáte kaj, gospodinja je tu, ona naj

pove. Če sem pa komu v napotje, naj pove. Sv. Jurij je blizu in prebral si bom. Toda če imate kaj, naj pove gospodinja. Z njo sem se pogodil in ne z Matijcem.»

»Rekel sem, da nisem ničesar rekel,« je poudaril Matijec, ki ga je beseda o napotju ostro dirnila. »Kako očita! Če pa misli Tine na Franco?« mu je vzrojilo v možganih. Tako ga je iznenadila ta misel, da se mu je zameglilo pred očmi.

»Nalašč mož zanjo,« je gorelo v njem v vedno ostrejši zavesti. »Postaven, odločen, hiter, preudaren. Gospodar! Vročekrven in neustrašen! Gospodar!« Kakor skozi meglo je zrl vanj in pogled je iskal za Franco. Tine! Če je hotel, je delal za dva in v tepežu udaril z golo pestjo, da se je nasprotnik sesedel kot prazna vreča. »In zdaj že sedi na gospodarjevem mestu. In se ne bo umeknil nikamor. In zasleduje mene!«

»Čemu se torej ženeš, če ti nisem jaz ničesar rekla. Takrat odpoveduj!« je dejala Franca ter pospravljala žlice. »Ali so to besede za fanta? V napotje? Komu v napotje? Če bi bil v napotje, bi te ne držali pri hiši!« je še nejevoljno pristavila, ne vedoč, kam merijo te besede. »In navsezadnje: Matijec je moj svak, gospodarjev brat! Pravico ima, da kaj reče. V tej hiši je rojen in je gospodarjev brat.«

Matijec je z gorko hvaležnostjo kakor otrok zrl v Franco. Oči so se mu skalile od ginjenosti in skrivaj si je obrisal nos.

»Da, da, saj sem res gospodarjev brat!« si je toplo prigovarjal. »In Tinetu nisem rekel žal besedice,« je pristavil na glas.

Tine je ob odločnih besedah mlade gospodnje onemel za hip, sprevidel je, da se je zaletel. »Da tako drži s hišo, ženska neumna! Ali ni samasvoja? Kaj si obeša še ljudi, ki je ne brigajo. Da se ne more znajti, da bi sama mislila! Pa se tako vleče za Matijca! Kdo bi si bil mislil!«

Zasmejal se je na vse grlo, kakor da je šlo za nedolžno šalo:

»Da sem se tako motil. Spopadli smo se radi obrane kosti! Kaj kosti! Sploh ni bila kost. Trhel ogorek. In celo z Matijcem! Reci, Matijec, ali sva se že kdaj sporekla? Nikoli. To bi bil moral res sam pomisliti. Mene

pa je stvar pogrela. Vidim, brez potrebe. Včasih se človek pomoti. Prvi hip sem mislil, da sem se res zameril in da iščete prilike, da mi odpoveste. Obletnica je« — sredi stavka se mu je zaletela beseda — »no, da, obletnica je, res prilika, sem si mislil. Tudi nisem, da bi meni kdo moral pomagati z omelom, preden bi razumel. In navsezadnje sem res mislil, da je Matijec prevzel gospodarjev posel,« je pristavil z zbadljivim nasmehom ter ostro zapičil pogled v Matijca.

»Tine, hm!« — je pogrknil Matijec ves v zadregi in neznana vročina mu je preletela telo. »Kako si drzneš!«

»Nič bi ne bilo hudega, če bi mi Matijec res pomagal, vsaj pri večjih stvareh pomagal!« je skušala mirno zavrniti besedo Franca. »Jaz res vsega ne zmorem!«

»Vsi ti pomagamo!« je dejal sočutno Matijec. »Vsi vidimo, da imaš preveč na ramah. Vse leto ti že pomagamo. Ali ne delamo vsi? Toda kdo bi gospodinjo —«

»In drva imamo še v gozdu in prašičke še neprodane v hlevu; kako je s kravo, se nihče ne briga; za vse skrbim sama. Nihče ne vidi dela, če mu ga ne pokažem s prstom!« je segla Franca v besedo. »Kaj bi bilo s hišo in živino, če bi jaz obolela? Vse bi obstalo!« se je razvnela. »Klančarka leži, toda on sam previja otroka, krmi svinjo in pomiva posodo.«

»Tebi se ni treba bati take bolezni,« se je zagnal Matijec v naglici, da bi jo pomiril. »Klančarka je bolna po otroku. Otročnica tako nenadno zboli, ti pa si zdrava, da se ti vidi na licu. Ampak, če se boš tako gnala, boš res obolela!«

Franca je ob teh besedah prebledela kakor zid. Da se ne bi izdala, je pogledala v stran ter iskala brisačo. Za hip jo je zgrabila žalost, da bi bila skoraj omahnila na kup posode pred seboj. »Da, da, zdravje!« je pomislila. »Klančarki previja mož otroka in krmi živino. Ona leži na postelji, sliši njegove korake v hiši, otroški jok in ni sama!« Toda samo za kratek hip jo je obšla bridkost. Otresla je žalostno misel ter ukazovala z rezkim glasom:

»Kaj zapravljamo čas! Tine naj zapreže sani in gre po drva. Ti, Matijec, pa ženi kravo k juncu, da ne preteče čas!«

Možakarja sta molče odšla.

Franca je ostala sama v kuhinji. Njen pogled je šel zamišljen v daljavo. In ko je pospravila, je sklonila glavo od žalosti, ki ji je parala dušo; od osamelosti, bridkosti in tesnobe v srcu je grizla nohte na roki. Imela je občutek, da je živa zaprta v grobnici, obsojena v nevidno ječo, v nevidno trpljenje. Strmela je brez jasne misli predse, v prsih so jo pekle vroče solze, toda na lice, v oči ni bilo solze, ki bi raztopila topo bolečino v njeni duši.

Čudno mrtvo je bilo vse v njeni duši.

Zunaj pa je svetilo solnce nad mrzlo bleščečo se pokrajino in na uho ji je udarjalo zvončkljanje pred hišo.

Tine je v diru zapodil sani mimo okna.

Franca se je ozrla za njim.

»Kako Pram divja.«

3.

Tine je podil sani po zasneženem kolovozu.

»Da udarimo? Da, udarimo!« je dejal ter švrknil po konjih. »Prokleti Pram, kako ta žival pogleda! Da udarim? Moji niso. Matijec pa se že slini okoli njih gospodinje. In kako! Pa bi se bil sam kmalu zarekel. Danes je obletnica. Prav! Kaj pa je, če je obletnica? Da, kaj pa je?« je stisnil skozi zobe. »Kdo more kaj dokazati? Blaž? Čemu se ga bojim? Sam pravi, da me ne ovadi. Čudno, in če me ovadi, se zgovorim na njegove prikazni. Če bi se sploh mogel! Izdal bi se, ko bi padlo železje na roke. Da morem biti tak strahopetec. Obletnica je. Vse leto že ta strah. In mene mrvi kakor voda kepo zemlje na cesti. In ena sama ostra beseda, pa se spršim v prah.«

Kolovoz je zavil mimo znamenja ob poti in nad znamenjem je bila strma goljava na pobočju.

»Kako se zmerom zdrzne Pram ob tem znamenju!« mu je šlo skozi možgane. »Ne bo te ne!« je udaril jezno po živali ter zdrčal mimo. Za znamenjem je zapazil sled ročnih sani.

»In mene tudi še zmerom prime na tem kraju. Zmerom. In zmerom huje. Da naj se sam ovadim! Ali

sem sam kriv? Če me je izzval! Takšen sem! In zdaj je leto dni od tega in mene ta reč mrvi. In me bo grizla, dokler se sam ne izdam. Da bi ne bilo še tako zgodaj! Jaz ne morem živ v grob!»

Solnce je sijalo z jasnim bleskom na novo zapadli sneg, ki se je še držal kot volneno ogrinjalo vej in vrhov. Konja sta mlela v celo, kakor da gresta po kupu bele moke, in izpod kopit in sani je pršelo tisoč svetlikajočih se iglic. Zdaj se je s šumom otreslo s pripognjene veje belo ogrinjalo ter se sesulo na tla, zdaj se je pokadilo ob saneh, ko se je veja zadela konj.

»Jaz ne morem živ v grob!«

Ta misel mu je vrtala v možgane kakor črv in kakor odmev ji je odgovarjala druga, ki mu je kot pijavka sedela ob srcu:

»Danes je obletnica!« je zamišljeno dejal sam pri sebi.

»Danes je obletnica!«

Tine se je zdrznil, da so mu padli vajeti iz rok. Ko da je spregovorila njegova misel. Ozrl se je. Nad njim je na stezi stal Blaž, držeč za sani suhega dračja v zametu. Kakor duh se je zdel med grmovjem in glas se mu je čudno tresel.

»Obletnica!« je ponovil.

»Ti in tvoja obletnica!« se je zavedel Tine. »Čemu se mi nastavljaš na pot ter me zalezuješ! Kaj hočeš, povej!«

In na sencih so mu nabrekle žile od jeze in razburjenja, ko je z vso silo ustavil konje.

»Vedel sem, da prideš danes sem. Kako bi ne? Vsakdo pride, kjer je njegov greh!«

»Franca me je poslala! Kaj meni mar ti in tvoja obletnica!« je navidez malomarno naglo dejal Tine.

»Ne tako, Tine, ne tako!« je prosil Blaž, kakor da gre njemu za življenje. »Jaz bi rad videl, da rešiš svojo dušo pred Bogom.«

»Zase skrbi, berač neumni! Za svojo dušo skrbi, pusti ti mene pri miru! Če potrebuješ denarja, na, vzemi —« mu je pomolil pest drobiža in oči so se mu zabliskale kakor preganjani ujadi. Strah je ždel za njihovo narejeno bojevitostjo. Daljna groza pred beračevo pretnjo. »Če me misliš ovaditi, ovadi! In rekli bodo,

da imaš prikazni. Saj imaš prikazni!« se je nazadnje prisiljeno zasmeljal.

Blaž je dvignil tresočo se desnico kakor k prisegi.

»Bog vse ve! Prav imaš, tudi za mojo dušo me skrbi, toda za tvoj dar mi ni. Do smrti bom že živel!«

»In jaz tudi!« je dejal Tine. »Jaz tudi!«

»Toda kako? Tine, kako?«

»Kako? Kaj tebe skrbi, kako? Ali je kdo do zdaj skrbel, kako živim? Morda oče? Morda mati? Sam, zmerom sam. In bom skrbel tudi naprej.« Čudno proseče je zvenel njegov glas.

»Vsak človek ima koga, ki zanj skrbi. In zate se bojim jaz!«

Tine je za hip začudeno zrl starca, ki je ves beden stal sredi snega.

»Kaj pravzaprav hočeš, Blaž, od mene?«

»Obletnica je, Tine!« je svinčeno odgovoril in lice mu je spreletela neznana bolešt.

»Da, obletnica! Franca se bo zdaj možila. In jaz jo zasnobim!« se je zasmeljal fant ter zamahnil z roko, kakor da odganja neprijeten spomin.

»Ti, ti jo zasnobiš?« je ostrmel Blaž, kakor da je udarilo vanj. »Zasnobiš? Fant, ne novega greha! Ne preobkladaj duše, da ne omaga. Saj nisi slab; radi tvoje nagle jeze te je prvič ujel hudič v zanko, drugič mu pa siliš sam v past. Ker nimaš milosti v sebi. Prvi greh ti bo Bog odpustil, če se skesaš, za drugega ne boš našel ne prilike za kesanje ne odpuščanja. Naj ti to povem jaz, ker nimaš matere, da bi ti povedala.«

Bolno so zvenele te besede, proseče in boječe.

»Pusti mater pri miru!« je planil Tine, kakor da ga je nekaj zbadlo. »Pusti jo. Ali je nimajo ljudje na vesti! Nihče je nima pravice omenjati! Kaj veš ti o tem? Nikogar ne grize vest radi nje. Ni mojega očeta grizla in drugih tudi ne. Nikogar! Vsakdo si lajša življenje po svoje. Ne brigaj se zame! Čemu se brigaš zame, to povej!« se je Tine otresal skeleče bolečine, ki mu je bila šinila skozi srce.

»Ti si Franceta ubil!« je počasi kakor iz groba govoril Blaž. »Jaz sem to videl!«

Tine se je za hip plašno nasmehnil.

»Sam je bil kriv!« je nato dejal kljubovaje.

»Slišal sem. Tako sem stal jaz za grmovjem, tako sta vidva pehala hlode. Ti si udaril s cepinom po Pramu.«

»In on je zamahnil nad menoj. Ali veš, kaj je dejal? Ali veš, kaj mi je vrgel v obraz?«

»Slišal sem. ‚Pankrt,‘ je dejal, ‚ti si s cepinom po Pramu?‘ je dejal.«

»Da, kakor pred leti pri Brajdi, ko mi je vrgel harmoniko v glavo. ‚Pankrt, ti pleši z metlo, ne pa z gruntarskimi hčerami.‘ Tega nisem pozabil!« je s strašno žalostjo in gnevom dejal Tine. »On je pozabil, jaz pa ne!«

»In zato si ga ti s cepinom? Zato si podvalil hlod še preko umirajočega. ‚Tine,‘ je dejal, ‚Tine, kaj si naredil?‘ In je bil mrtev!«

»In zakaj me ne ovadiš, če vse to veš?« se je izvijal Tine. »Zakaj me samo zalezuješ? Zakaj mi sediš kakor vedomec na vratu?«

»Sam se ovadi, sam se skesaj! Obletnica je!«

4.

»Ali nimaš poganjača, Matijec?« se je oglasil stric Matevž za Matijcem, ki je sredi zameta pehal kravo z roko po gazi ter si preobziren ni vedel pomagati. »Zavpij nad njo in udari jo! Čemu pa imaš vrv?«

»Vrv? Kdo pa naj bije žival z vrvjo? Alo, Pirha!« jo je udaril z dlanjo ter se skoraj prestrašil svojega nenavadnega glasu.

Krava je začudeno planila naprej ter gazila sneg do kolen. Plašno je vohala v gaz, boječe prestavila prednje noge, stresla z glavo ter spet prhnila par korakov po gazi.

»Udari zares!« je zavihTEL stric palico. »Samo malo bolj odločno je treba. Vsako reč moraš prijeti odločno! Le kar naprej stopi, bom jaz priganjal. Alo, Pirha! Spočita je, pa ti divja.«

Stric Kosmač je oprezno stopal za njima.

»Če bi bil, kakor nisi, bi že imel priganjača. Pa bi lahko že svojo kravo gonil. Veš kaj, rekel sem, da je že čas. In ti še rečem: pazi, da ne zamudiš! Mladih dni ne bo nihče nosil za teboj in da bi ženske za tabo norele, si že prestar! In navsezadnje ima moški pravico in dolžnost, da vpraša,« je govoril stric ter si

brisal slino z brade, lovil s palico stopinje ter mežikal izpod košatih obrvi.

Matijec je nemo stopal pred kravo.

»Še če kravo kupiš, moraš vprašati. Kakšno staro gavdro ti še kdo ponudi, dobro telico pa le, če je prav sila. Zvedel sem, da jo Klančar prodaja. Bolezen ima v hiši. In sem se podvizal, da je kdo drug ne odpelje. Lepo telico. Revež je sam, ženo ima v postelji. Pa revščino. In kakšnega otroka v tej revščini!«

Stric je za hip umolknil in čakal na besedo.

»Lepa telica,« je povzel. »Alo, Pirha! Pravi, da mu je Bog dal telico radi žene in otroka. Za zdravnika. In mlado živinče da bo dal za ženo in otroka. Kravo je že prodal!«

»Zaradi otroka in žene?«

»Kaj pa! Da ne umrejo od lakote. Da je letos malo zaslužil. In zdaj tudi ne more nikamor. Sam je v hiši. In gleda telico in gleda mene. ‚Čez mesec dni se bo otelila in bo imela mleko,‘ je dejal.«

»Da bo?« je prisluhnil Matijec.

»On pravi!«

»In ste jo kupili?«

»Nisem!« je dejal stric. »Čez mesec dni bo vendar imela mleko. Ali naj vzamem otroku in bolnici mleko?«

»Če pa nima za zdravnika?« se je zanimal Matijec.

»Če nima, naj si zasluži. Ali nima rok? Kar precej bo pomlad in dela dovolj. Žena mu bo do tedaj ozdravela in otrok bo tudi zrastel!«

»Ali ste mu posodili?« je vprašal Matijec in bojazen je zvenela iz njegovih besed.

»Posodil? Na račun sem mu dal. Za delo poleti. Skoraj bi mu podaril listih par grošev. Že radi otroka! Kakšen otrok je to! In pravi, da mu je Bog dal telico radi otroka. Da jo je še tele mislil prodati mesarju, pa ga je navdihnilo. In je ni!«

»In imate delavca za to leto!« je s čudnim gnevom ugotovil Matijec. »Stradal bo revež in obresti bo plačal in krvavo odslužil,« si je dejal natihem.

»Dva, dva mi je Bog preskrbel. Žena se bo tudi zlizala. Ta bolezen je samo iz bede in gladu. Neza-beljen krompir jesta, pa je ona v postelji. Otrok pa le raste, kakor da ga zrak redi!«

»In Klančar toži?«

»Kaj toži? Smeje se. Otroka gleda in pravi, da se je Bog nanj ozrl. Da, ozrl! Dal mu je takšno ženo in otroka! Sina. Toliko, da mi ni padel okoli vratu, ko sem mu pustil telico. — ‚Tudi to sem vedel,‘ je dejal, ‚tudi to je dal Bog radi žene in otroka!‘ Ali nima prav?«

»Prav, navsezadnje ima pa le prav!« je potrdil Matijec. — ‚Pil je,‘ se je domislil; ‚Klančar ima tepkovec! Zato pa je tako zgovoren.‘ — »Tak stopi, no, Pirha pirhasta!«

»Povleci jo dobro. Čudno, da je z bilko ne dregaš v uho. Udari jo. Alo, Pirha!« jo je oplazil s palico po stegnu. »Tako, vidiš. V tebi je vse premalo odločnosti! Še pljuniti moraš odločno, da se ti slina ne pcedi po hlačah!«

In je res odločno pljunil v sneg.

»Za vsako stvar moraš imeti odločnost. Vidiš, da povzamem: Oženi se, Matijec, oženi se!«

»Katera me pa vzame?« se je izognil Matijec.

»Katera? Klančarjeva gotovo ne več, ko že ima moža in otroka!« je zbadljivo odvrnil stric. »Te ne boš več prenašal čez zid. Vem za drugo. Za starejšino me povabi!«

Matijec je rdel pri teh besedah kakor piruh.

»Radi Klančarjeve mi ne more nihče očitati. Pustite jo na miru!«

»No, no — jaz sem tako za šalo! To je že tam, zato pa: Oženi se!«

»Pri mojih letih?«

»Koliko jih pa imaš, tistih let? Alo, Pirha! Štirdeset? Ne! Nimaš jih! Saj nimaš!«

»In ste rekli, da za moškimi moje vrste ne nore dekleta!«

»Da sem rekel? Vidiš ga, kako grizeš besede in obračaš misel. Da sem rekel, da ne nore! Če sem to rekel —. Prav. Moški mora vprašati. Ali ti je pa treba dekleta? Otroka neumnega? Da bi jo moral še pestovati! Ko še ne veš, kako se obrne. Oglej se za drugo. Vdovo. Ali nisem že rekel, pa mi izbegavaš! Mlado vdovo brez otrok. Ali nisem že rekel? Takšno, ki jo dobro poznaš! Vprašaj Franco, da ti ne bo vest očitala. Dolžan si, po starem testamentu si dolžan in

očetu si dolžan in gruntu si dolžan in hišnemu imenu si dolžan. Zdaj veš! Franca se bo možila! In če se ne pobrigaš ti, bo hiša ob ime. Zdaj veš, ko boš potreboval starejšine, pridi pome. Dobro srečo!» je še udaril po kravi, ki se je zagnala za Matijcem, da je komaj vlovil klobuk ter zamrmral: »Bog jo daj!«

Stric je zadovoljno zrl za njima; v lice ga je grel tepkovec. Izpil ga je bil pri Klančarju skoraj maseljč, kolikor si ga svojega ni privoščil ves mesec.

»Presneto zna! Da sem dolžan, očetu in gruntu in imenu!« je obstal Matijec zamišljen. »Krava neumna!« se je umeknil Pirhi, ki je bila dvignila sprednji nogi ter se mu hotela vzpeti na hrbet. »Vsega si me ponesnažila s svojimi umazanimi parklji.«

Otresel je slamo in slino z rokava ter vlekel kravo za seboj.

»In da je Klančar hotel dati tudi telico zaradi žene in otroka! In da mu jo je Bog dal zaradi žene in otroka! Res, prav ima.«

Matijec je razmišljal. Vlekel je kravo počasi za seboj ter se ves tresel. Da gre snubit, se je vmišljal in ves drob mu je trepetal od neznane stiske in strahu. Da je snubil, se je vmišljal in da ga je odbila, Franca da ga je odbila. In potem bi moral izpod strehe. Kaj bi rekli ljudje? Predramil se je iz misli, ko ga je krava potegnila v sneg. In ves vesel je bil pri občutku, da še ni snubil in da žene kravo in da bo pri snubitvi pomagal stric Kosmač.

Tudi nazaj grede je stopal ves zamišljen pred kravo.

»Da sem dolžan!« mu je šlo po glavi. »Kaj bo, če me zavrne!«

Sredi pota je bevsknil izza skednja črn pes. Krava se je vzpela pod stezo ter v sunku potegnila Matijca, da se je opotekel v sneg. Loveč se v zamef je spustil vrv. Krava je zapihala, jo ucvrla proti domu ter pri-mukala v hlev.

Matijec si je obrisal obraz, ki je bil ves od snega, ter videl govedo v diru na gazi. Otresel je sneg s sebe, ogledal se, če je kdo videl, ter nato dostojanstveno mirno zamahnil z roko.

»Saj gre domov! Jaz ne bom dirjal za njo!«

Franca je bila v hlevu, ko je Pirha privihrala nazaj. Privezala je živinče ter si še brisala čevlje v snegu, ko je Matijec prišel mimo vogla.

»Ali ti je ušla?« se je zasmejala in pokazala svoje močne bele zobe. »Kaj si pa delal?«

»Ušla!« je v zadregi dejal Matijec. »Kaj jaz vem, kako se je iztrgala!«

»Zdaj snubi! Da se ti bo smejala!« mu je šlo po mislih, ko je stopil v hišo ter še zmerom slišal krhki smeh France za seboj.

»Krava mu je ušla!« je dejala veselo tasto, ki je sedel na ognjišču.

»Kako naj dirjam za njo!«

»Saj res!« je dejal Mohor.

Matijec je sedel k ognjišču; tesen občutek osramočenja in nerodnosti mu je legel okoli srca.

»Zdaj snubi!« se mu je rogal plamen na ognjišču. »Kako se bo smejala! Še krave ne znam prignati nazaj!«

In mu ni bilo obstanka na mestu. V ušesih mu je živel krhki smeh France vdove, ki mu jo je snubil stric Matevž in ki ni razumela, kaj se spodobi.

5.

Klančar se je pred svojo kočo ustavil z Blaževimi sanmi. Na kupu dračja je bil ovčji kožuh in iz njega je gledala spredaj brada, zadaj so visele noge.

»Ali boš mogel, Blaž?« si je dihal v pesti. »Če boš mogel vstati? Daj! Kar noter stopi, zakuril bom in pogrel krompir, da si opomoreš. In za naprstek ga boš potegnil, da se ogreješ. Kar imam, pa vzemi!«

»Kako si dober!« je dejal Blaž, na pol omahnivši s sani. »Kaj bi bilo, da te ni Bog prinesel v gozd!«

»Ali ti zdaj spet večkrat pride? Ta slabost?« je pomagal Blažu v kočo. »Če ti večkrat, potem bi ne smel več sam v gozd!«

»E, slabost pride, preden se zaveš!« je prikimal Blaž. »Stari križi se lomijo radi! Pa saj to ni hudo! Jaz vidim svetnike, ko padem. Čudno muziko! Sam sveti Peter je bil pri meni. Vem, to je bolezen, a ni huda bolezen. In stari križi, stari križi, Klančar!« je zamišljeno, s trpkim nasmehom strmел predse Blaž.

»Stari križi? Pa jih podpri! To je samo od stradeža, tiste prikazni in slabosti. Tale krompir imam. Bog ga nama je zabelil!«

In je postavil predenj skledo krompirja v oblicah. Iz izbe je bilo slišati droben glas otroka.

»Ali ga slišiš? Janezek!«

Klančar je vteknil krompir v usta ter po prstih stopil po otroka.

»Tiho, Janezek, tiho, da ne zbudiš mame. Na, vleci!« Pograbil je peso v kotu, odrezal košček ter ga zavil v cunjico.

»Na, vleci in tiho bodi, mama je bolna!«

Tisti hip je vstopil Matijec.

»Sam gospodinjš, Klančar?«

»I no, sam? Vsi! Janezek še največ pri hiši ukazuje.« In je položil otroka na cunje ob ognjišču. »Tako je; drugod imajo otroci cuker in mosljo in pestunjo, pri meni odpravi vse to kos pese. In je dobra in otrok vleče, da je veselje. Glej ga, kakšen je! Vse se je pri nas spremenilo, odkar ga imamo. Deset let smo čakali, celih deset let. Pa ga je Bog dal!«

Glas se je možu tresel, ko je s svojo žuljavo desnico šel preko otrokovega čela!

»Čisto vse drugače je, odkar ga imamo!«

»Kaj pa Meta? Ali je boljša?«

»Zdravnik je dejal, da bo že boljša! Na pomlad. Tudi ni bila šala! Vsi smo mislili, da bo umrla. Sedemintrideset let ima! In vseh deset let je jokala po cele noči, če mene ni bilo. Od strahu, tako je je bilo strah!«

»Od strahu, praviš? In zdaj?« je postajal Matijec radoveden.

»Zdaj ne več!«

»Janezek ji ne more pač nič pomagati!«

»Kdo razume žensko!« se je smehljal Klančar.

»In zdaj da je ni, praviš? In ne joče več —« je vpraševal Matijec in čudno skoraj užaljeno samoljubje je zvenelo iz njegovega glasu.

»Nič več! Pst! —« je posluhnil v izbo. »Mislil sem, da kliče! Če je zbudjena, ne pusti otroka iz izbe!«

»Da se ne prehladi!« je nekam osorno pristavil Matijec.

Blaž pa je počasi drobil krompir ter kimal.

Nastal je za hip molk.

»Krompir jeste, v oblicah!« je nerodno speť začel Matijec čez čas. »Nezabeljenega! Da bo bolj dišal, pošilja Franca tole. Pa ne se ji zahvaljevati. Ne vidi rada in se ji boš zameril!« je z zavedno dobrohotnostjo in pokroviteljsko lagal Matijec. Sam je bil iz bahavega usmiljenja kupil slanino v štacuni. »In če še nimaš mleka, mislim, da ga bo Franca rada nekaj dala, samo da bi kdo prišel ponj,« je obljubljal. »Če ji jaz porečem, ga bo dala!«

»Jaz ti ga bom pa nosil!« se je ponudil Blaž. »Življenje si mi rešil.«

»Kakšni ste ljudje! S samo dobroto me mislite zagrniti!« se je branil Klančar ter drobil dračje z Blaževih sani na ogenj. »Vrnil ti ga bom, Blaž!«

»Kaj boš vrnil?«

»Dračje!«

»In ti bi za lastno dobroto vračal?«

»Vrnil ga bom! Na tvojih saneh sem ga pripeljal in ti si ga nabral. Zase si ga nabral!«

Ogenj je veselo prasketal, da so odmikali kolena, ko je začel plamen lizati okoli kotliča na vengah. Matijec je otresel ogorek, ki mu je padel v nedrije.

»Za vse raste!« je modroval Blaž. »Za vse raste!«

»Slabo imaš, ko imaš ogenj na fleh. Včasih je Meta sanjala o štedilniku. Ko je bila še mlada —«

Matijec je sredi stavka premolknil, kakor da se mu je zaletelo. Nečesa se je spomnil in tudi Klančar ga je začudeno pogledal. V zadregi sta si zrla samo za kratek hip v oči. Nato se je Matijec speť zavedel svoje dostojanstvenosti: gruntarjev sin, ki ima denar, je sedel pred bajtarjem, a ni našel prave besede.

»Zdaj pa, ker sta že tu, še požirek tepkovca!« se je zavedel Klančar ter postavil pred nju lonček žganja. »Nobenega kozarčka nimam.«

»Samo da ima dno!« je pritrdil Blaž, ki je bil že ves oživel. »Če ne preливаš, ti drži vonj! Pa mi res ni manjkalo drugega kakor jesti. Čisto sem si opomogel!« In je mlasknil z jezikom. »Kapljica pa vredna gospodarja!«

»Tisto noč sem jo kuhal. V lopi, tam zunaj. Ženske so me bile pregnale. Sedel sem zunaj in jo skuhal prvič, nobene od nikoder. Vsaj pogledati! Nič. Pa sem jo

prekuhal drugič — tak sem bil kakor na trn naboden! Nič. Od nikoder nobene. Samo iz izbe v kuhinjo, iz kuhinje v izbo, iz kuhinje po drva. K meni nobene. ‚Naj bo, četudi je je manj,‘ sem dejal in sem jo prekuhal v tretje. Da, tretjič! Ali veste, da sem bil že v tram zarezal dan, mesec in leto od —? Kaj vem, kaj mi je bilo! Prekuhal sem jo v tretjič. Sama moč je je, kar v žile plane. In sem že rekel, da jo nalijem v četrtič. Taka bi bila, da bi bila lopo odnesla! In bi jo bil kuhal četrtič! Kajne, Janezek, da bi jo bil! ‚Sina imaš!‘ je privihrala Predivka in sem dejal: ‚Hvala Bogu za Janezka!‘ sem dejal.«

Klančar je sedel sklonjen predse ter govoril bolj zase kakor drugim. Matijec je z nerazumljivo nejevoljo poslušal, Blaž pa skrivaj obrisal solzo ter pil tepkovec, ki bi bil prekuhan četrtič, če ne bi bilo Janezka pravi čas.

»Hvala Bogu, pa je le!« je flesknil Klančar otroku v zibelki. »Nikoli še nisem videl take zarje kakor tisto jutro! In zdaj fant že vleče peso kakor cigaro!«

»Naj ti bo v veselje!« je s čudno bolestjo dejal Blaž, postavil lonček na tla ter se trpko zamislil v ogenj. »Naj ti bo v veselje, Klančar! Kaj pa ti, Matijec?«

Matijec je nerodno premikal noge na pručici ter ni našel prave besede. Da bi zakril zadržano, je segel po lončku ter potegnil, kakor da ni slišal vprašanja. V njem se je kuhala nejasna mešanica najrazličnejših občutkov. Skoraj, da je privoščil iz neznanega vzroka Klančarju vso njegovo bedo in siromaštvo ter mu bil nevoščljiv za sina. In ženo! Da, ženo! In tudi njej je privoščil vso stisko. Daljen spomin ga je grabil za srce in sredi nerazumljive in nedoločne škodoželjnosti mu je gorela vroča želja, da bi na kakršenkoli način pomagal Klančarju, mu izkazal dobroto. In če bi še raziskoval to željo, bi bil našel, da ni brez bahavosti.

»Dober je,« je postavil lonček na tla.

»Prav res!« se je zavedel iz svoje žalosti Blaž.

»Kar izpijta, kar izpijta!« je ponujal Klančar.

»Zase ga še imam in —«

»— in Janezku ga ne daš!« je učil Matijec.

»Bog varuj! Za takegale je strup. Ne raste!« je resno razmišljal Blaž. »Daj, prilij rožmarinu, pa ti usahne.«

»Saj ga tudi ne bo, tega že ne!« se je namuzal Klančar. »Dobro, da sem si jo izmislil. Shranim ga, ko bo star dvajset let, naj ga pa pokusi!«

»Prestar bo!«

»Kaj prestar! Moj oče ga je hranil od svoje poroke do srebrne. In je bil kakor živo srebro. Petindvajset let. Stari Poljanec je umiral, pa še ni napravil testamenta. Da ga bodo pripravili k moči, so rekli. Grunt bi bil šel, ker je bilo osem otrok. In je naš tepkovec rešil Poljančev grunt. In za vse otroke je preskrbljeno po pravici. Pa je napravil testament, in ko je rekel zadnje besede, je umrl. Kakor bi bil odrezal, prej pa se je mučil tri dni in tri noči in ni mogla duša nikamor.«

»Za vsako bolezen najdeš zdravilo!« je hitel Blaž ter spet segel po lončku.

»Ali je prazen? Čakajta, čakajta!«

Še preden se je vzdignil, je stala na pragu Franca.

»Ali ni pri Vas Matijca?«

»Tu je!« je potrdil Blaž.

»Otroka varuje.«

»Saj ni res!« se je sramoval Matijec in kri mu je bušnila v glavo.

»Ker svojih nima!« je nadaljeval Blaž. »Pa bi jih lahko že imel!«

»Prav res!« je potrdil Klančar. »Škoda ga je in prav zadnji čas je, Matijec!«

Matijec je nerodno premikal noge ter brez besede strmel v Franco, ki je radovedno stopila k otroku. Skoraj se mu je zamalo zdelo, da se Klančar šali.

»Čisto očetu je podoben!«

»Vidiš, vsi pravijo,« se je smejal Klančar. »Vsi pravijo. Komu pa naj bo. Ali je tako čudno? Vsak otrok je podoben očetu!«

»Vsak, praviš?« je zateglo vprašal Blaž.

»Da, skoraj vsak! Ali v hoji ali v obrazu ali v glasu. Če drugače ne, ko moli ali pa zakolne. Kri se ne da utajiti, takoj se spozna!«

»Da se ne da?« je spet vprašal Blaž. »Ti praviš, da se ne! O, če je to res! Hvala Bogu, če je to res!« je zamišljeno kimal, že ves ginjen od tepkovca in od neznane bolečine v srcu.

»Lep otrok!« se je obrnila Franca od otroka.

»Vse drugače je v hiši, odkar ga imamo,« je gorko ginjen čustvoval Klančar.

»In sem rekel,« je zinil Matijec, ki mu je žganje tudi stopilo v glavo, »in sem povedal, da boš ti dajala mleka zanj, dokler se telica ne oteli,« je zagnal ter se skoraj sam prestrašil svojih besed. Toliko samozavesti in ponižujoče dobrotnosti je zvenelo iz njih.

Franca je osupnila za hip, pogledala Matijca začudeno in neizrečen občutek jo je zbodel v srce. »Česa se Matijec ne spomni. On, možakar, jaz pa se ne!«

»Blaž ga bo nosil!« je hitel, videč, da Franca ne ugovarja. »Bomo že uredili.«

»Samo pol litra!« je dejal Klančar. »S kamelicami bomo mešali. Nekaj pa ima pri materi!«

»Le po liter hodi, Blaž, saj ga je njej tudi potreba. Kako bo pa rasel otrok, če nimate mleka,« je kratko dejala Franca. Iz misli ji ni šel Matijec, Matijec, ki iz neznane ošabnosti in obzirnosti še nikdar ni ničesar sam ukrenil v hiši, obljublja v njenem imenu mleko okoli! Nerazumljivo čustvo jo je obšlo. »Začel bo, gospodariti bo začel,« ji je šlo skozi možgane. »Da bi le res začel, pri pravem koncu začel,« je vzdihnila. »Do zdaj se je držal, kakor da smo mu vsi premalo.«

»Tineča še ni iz gozda!« je nadaljevala na glas. »Če se mu ni kaj primerilo? Sicer ni daleč in pot tudi ni slaba!«

»Tineča ni?« je planil Blaž pokonci. »Da niso sani zanesle konj!«

»Pojdiva mu naproti, Matijec!« je segel Blaž po kožuhu ter stopil iz kuhinje za Franco.

»Kdo bo hodil za hlapcem!« se je otresel Matijec. »Bo že prišel! Polenil se je in počasi vozi!«

Blaž in Franca ga nista več slišala.

Tisti hip je porabil Matijec ter stopil čisto blizu h Klančarju.

»Na!« je izvlekel iz notranjega žepa. »Tu imaš, da vrneš Matevžu. In takoj mu vrni, da te ne odere. Sedem let mu ne odslužiš. Moj stric je, to je res; pa ga poznam. Takoj mu vrni. In če bo hotel, da mu delaš, naj plača rajši on tebi. In ne povej, da sem jaz posodil. Meni se za denar ne mudi!« Kakor se je trudil, da bi zakril zadovoljstvo, kakor ga ima človek, če izkazuje do-

broto nekomu, da ga poniža, vendar ni mogla tega premagati njegova želja biti dober in ne zbadljiv, odkritosrčno, od srca dober in pokroviteljsko žaljiv.

»Dobroto mi je storil! Ali mu naj jo takoj poplačam. Pogodila sva se,« se je branil Klančar tudi ves zmeden od nenadne dobrote in tihega poniževanja.

»Ti dolg vrni in potem delaj.«

»Iz stiske me je rešil in telico sem obdržal.«

»Le obdrži jo; tu vzemi, da ne vidijo. Ne maram, da bi videli. Vseeno je, ali ga imam jaz doma, ali ga imaš ti. Samo da se Matevžu ne zapišeš. Ta bi te držal kot v kleščah!«

»Če res želiš,« je segel Klančar po denarju. »Pa saj ne rabim toliko, niti četrtnine ne!«

»Niti četrtnine ne? In za ta denar bi bila vidva delala vse poletje?« je spet s podzavestno bahavostjo povlekel Matijec.

»In za obresti!«

»In za obresti!« je ponovil Matijec. »Vsaj polovico vzemi, da res pomagaš ženi na noge. V redu pomagaš, ne samo malo pokrpaš. Zaradi tegale kričača!« je pokazal Matijec in nenadno je izginila raskavost iz njegovega glasu.

»O ti dobri Bog, kako me boš še tepel radi tolikšnih dobrot, ki mi jih daješ!« je nazadnje vdano, s čudnim strahom v očeh zdihnil Klančar.

»Za vsako dobroto mora človek trpeti!« se je razvnel. »Vse moraš odkupiti!«

»Zdaj moraš že skrbeti za ženo in otroka, ko ju imaš!« je rezko odvrnil Matijec. »In to ni nobena dobrota; vrniti boš moral, Klančar! Posojam ti in vsak dolg je grenak!«

»To pa je res, vidiš, to pa je tisto. Dolg je grenak! Vsak dolg, res. Če bi prav po resnici povedal — saj mi ne boš zameril, Matijec —, tudi tvoj dolg je grenak!« je verno kakor otrok potrdil Klančar, da je Matijca polila rdečica.

»In še nocoj vrni Matevžu!« je naglo dejal v zadregi.

»Še nocoj!«

»In še nocoj kupi ženi mesa. Gaber je pobil kravo, juho ji skuhaj, da si bo opomogla,« je pokroviteljsko

nadaljeval Matijec ter spravljaj polovico denarja nazaj v žep. »No, če bi potreboval, pa še pridi! Varčuj in tega varuj!« je z raskavo roko povlekel otroku po licu.

»Tegale Janezka!« In spet je bila sama toplota v njegovem glasu.

6.

Matijec je za hip pomislil, ali naj bi šel iskat hlapca. V njem se je oglasil spet stari gruntarski čut, da je med njima razdalja in da nima nič opravka z njim. Samo za hip, nato je sunkoma zapel suknjo ter stopil za Blažem. Franca je hitela proti domu.

»In je obljubljal v mojem imenu,« ji je šlo še po mislih, ko je že mešala oblodo svinji, ki je dojila osem mladičev. »Jaz pa mešam mleko prašičem. Kakšno srce ima ta zaprti in skoraj osorni Matijec. Vidi otroka in se spomni. In gospodari.«

Prelivala je iz škafa v škafo, pomešala z roko ter vrgla pest snega v pomije, ker je bilo prevroče.

»In gospodari. Sam,« je razmišljala in zmerom bolj živo je rasla v njenih mislih njegova postava. »Doma pa tako oprezen! Da, samo oprezen. Radi ljudi. Da bi ljudje česa ne rekli. Pa ga imamo za ošabnega. Kdo drug bi se bil spomnil otroka?«

Nalila je krme v korito ter odprla prekat.

»Tak pazi no, da jih ne pohodiš!« je potisnila svinjo v stran, ker je zacvilil prašiček v listju. Svinja je besno šavsnila po njeni roki, rohnela in z rilcem odvalila mladiča. »Kako huda mati si in kako jih varuješ! Neumnica neumna, saj jih boš sama pomečkala; tak stopi, no, da jih ne pripravim!«

In jo je udarila, da se je prestopila, ter spustila za njo zapah v hlevnico.

»In da je Matijec prav na Klančarja mislil! In nanjo? Neumnost. Tisto je že vse pozabil. Samo iz dobrote je stopil do njih. Ne pa, da jih gleda v stiski. Tisti liter mleka se ne bo nič poznal. In kakšen otrok! Debel, z napetimi lički in ustnami. In Klančar, kako se je spremenil, odkar ga ima. Če bi poslala tistole kuro! Saj bi ie ne zaklali. Vse naenkraft? Bog ve, kaj bi si mislili. O priliki ga poprosim, da mi popravi leso, tedaj mu dam kuro že zaklano.«

Čudno sveto ji je bilo pri duši in polglasno ji je ušla pesem skozi zobe.

»O ti, mili Bog; komaj obletnica je in jaz pojem kakor na svatbi!« se je karala. »Danes pojem. Danes!« In jo je prevzela nenadoma bolečina. Težka bolešt ji je legla okoli usten. Toda samo za hip, že ji je ušla misel na Klančarja. »Kako ga sam previja. Kakor hlebec! In briše! Kako bi ga pa šele Matijec s svojimi okornimi rokami! In bi ga položil k prsim! Preponosen je! Bog ve, če bi —«

Sladkotrpka vročina jo je spreletela. Živo si je predstavljala, da leži, Matijec pa hodi po izbi okoli, prenaša otroka, ga ji daje in potem gospodinji po kuhinji.

»Moj Bog,« se je stresla, »kako, ko ni moj mož in sem vdova! Marija usmiljena, kaj mislim. Ko ni moj mož! In nikoli ne bo, ker je tako sam zase!«

Mrzlična vročina ji je preletela ude. Pograbila je škaf ter bežala iz hleva.

»Delo imam, pa se spuščam v grešne misli. In danes, ko je komaj obletnica. In vsaka stvar mi je v spotiko.«

Nanesla je naglo vode v kotel, vrgla panjač na ogenj ter hitela rezati krompir za večerjo.

»Še zdaj jih ni!« je pridrsal stari Mohor iz izbe.

»Še zdaj jih ni,« je ponovila ter naglo potegnila svitek izpod ognjišča.

»Počasi dviguj, Franca!« je dejal Mohor, ki je sédel na ognjišče. »Vzdigneš cent kakor groš. Se bo kaj utrgalo v tebi, pa boš imela!«

»Kaj naj se pa utrga!« je naglo odvrnila, toda potem zardela v zadregi. »Vse mi je v spotiko!« ji je šinilo v misli.

»Kmalu je kaj,« je vztrajal Mohor. »Samo malo nakreneš, pa imaš za vse življenje. In če prav, če prav — je lovil sapo in besede, »če prav pametno premislimo — saj si še mlada, če prav —.«

In je ostal sredi besede.

Franca pa je s trepetajočim srcem čakala zadnje besede. Čutila je, da ji žene kri v glavo, v rokah je občutila neznano trudnost. natezajočo bolečino v zapestju, vse se ji je zameglilo za hip pred očmi.

»Leto je že za Francetom in grunt...«

»Saj mu nič ni, gruntu. Z Matijcem...«

Kakor da je izdala svojo najskrivnejšo misel, se ji je zdelo. Če je le omenila Matijca, ji je bilo, kakor da vse pove. Kaj more sama, če pa se Matijec ne zmeni? »Matijec, poslušaj, ali me vzameš? Kakor kamižolo.« In bi Matijec dejal: »Ne zebe me, ne rabim kamižole.«

»Nič ne rečem, Franca. Zdaj še, dokler sta še oba pri moči. Ali naj tako ostane? Tvoje je, Franca; sama si gospodinja!«

In se je zavil v molk ter grebel s palico po žerjavici. Čez dolgo se je useknil in ko je segel po skodelici kislega mleka, ki mu ga je bila nalila, je počasi dejal:

»Ali mu naj rečem?«

»Kaj?«

»I, no!«

Franco je spet polila rdečica.

»Šele obletnica je!« je zajecljala, da bi prikrila svoje misli.

»Tudi France bi svetoval, če bi mogel!« je s trdno vero trdil Mohor. »Tak reci, ali mu naj rečem?«

»Nič se še ne mudi!« je dejala suho, pridržujoč sapo, da ne izda svojega razburjenja. »Bog ve, če bi mu bilo prav. Ves je sam zase!«

»Prav bi bilo, da se ta stvar uredi!« je dejal Mohor prepričevalno.

»Ko pa sam nič ne reče!« je bruhnila v bolestni ogorčenosti. »Niti zmeni se ne! Kaj njemu vdova!« je hitela pospravljati ogorke na ognjišču. »Ti sveta pomagavka, kaj pa je to?«

Pred hišo sta zaslišala klice, konja sta obstala pred vrati. Na saneh je sedel Blaž ter držal Tinetovo glavo v naročju. Matijec je vodil konje.

»Daj, Franca, pripravi mu posteljo! Drva so se podrla nanj.«

»Saj ne bo tako hudo!« je počasi dejal Tine. »Rebro bo zlomljeno. Kar v bolnico me peljite!«

»Potem pa pripravi, Matijec, lahke sani, da ga peljete. In prav danes ob obletnici!« je preplašeno planila v hišo ter se vrnila z blazino in odejama. »In še kavo izpij, da ti ne bo mraz.« In ko so prepregali konje, je Franca zavijala Tinega v odeje, mu prinesla kave ter se vedno znova prepričevala, ali je dovolj pokrit in ali bi ga ne zeblo na poti.

»Kje pa imaš suknjo, Matijec?« se je spomnil Mohor, ko je oni sedel na sani.

»Saj res. Tineta sem bil ogrnil z njo. Na onih saneh tam.« Blaž mu je dal suknjo.

»Skoraj bi bil pozabil!« je drgetal Matijec v mrazu.

»Dajte še Matijcu kave, da ne bo prezebal!« se je spomnil Tine.

»Kako sem pozabljiva!« je hitela Franca v kuhinjo. »Brez večerje bi bil vozil.«

»Dobro uro, pa sem že nazaj. Sani teko kakor po olju!«

Stari Mohor pa se je sključil v dve gubi na ognjišču ter temno razmišljal.

»Kaj bo, če se motim? Če kličem vruga? Onega se je spomnila s kavo, Matijca bi bila pozabila, da se ga ni Tine usmilil. Če pa je oni in ne Matijec? O ti sveta križana usmiljenost!« se je grabil za redke sive lase.

»Če pa je oni in ne Matijec? Ni videla, da je brez suknje, onega pa je vrgla v odeje do vratu. Seveda, kaj je njemu vdova? Da, kaj je njemu vdova. Kaj vdova? Ženska neumna, grunt, grunt!«

In je šel, legel v posteljo brez večerje, češ, da se je premrazil, ter vso dolgo noč strmel v temo pred seboj.

»Kaj vdova! Kaj vdova!« je stokal in slišal, ko se je proti polnoči vrnil Matijec ves premražen domov ter potihoma legel v posteljo.

»Kaj vdova! Grunt, grunt in Mohorjevo ime, Mohorjevo ime! Če se Matijec ne požene sam, ga bo oni pogнал. Vse nas bo pogнал, takšen je. O ti križana usmiljenost!« se je grabil za lase, ki so mu lepeli od potu na čelu. »Matijec pa spi, Matijec zaspani pa spi, ko drugi vleče odejo raz njega. Ali nič ne slišiš, Matijec?« je skoraj na glas zavpil. »Matijec zaspani!« Strašna ogorčenost mu je plala na srcu.

Matijec pa ni spal. Na Klančarjevega Janezka je mislil in na Franco je mislil in vso dolgo noč govoril sam pri sebi, kako ji bo povedal. Kako ji bo povedal; dostojno in spodobno, kakor gre, da se ne osmeši.

In je našel vsako besedo za nerodno in v srcu mu je zmerom bolj upadal pogum.

»Star sem že in ona je mlada in ima grunt.«

In je poslušal v temo, kako mu srce bije od razburjenja in neznane stiske.

»Kako se bo smejala, kako se mi bo smejala!«

In še tretji ni spal tisto noč. Tisto noč, ko je zunaj tako jasno svetil mesec in se je v njegovem blesku vse srebrilo okoli Mohorjevine. In so na okna lezle ledene rože, kakor da dihajo nevidne ustne nanje mrzle cvetove. Franca ni spala tisto noč. Od trpkosladke bolečine, ki ji je ovijala srce v tesno pričakovanje in željo, ki ji je gnala kri v lice.

Vdova Franca, gospodinja na Mohorjevem.

7.

»Kje pa je Matijec?« je primižikal v nedeljo popoldne okoli vogla stric Matevž ter našel Mohorja na ognjišču.

»Pri konjih. Odkar je Tine v bolnici.«

»Ali bo še dolgo?«

»Kaj vem; mislim, da ne. Franca ga je danes šla obiskat.«

»Franca?« je vprašal Matevž.

»Ko ni drugega pri hiši. Ali naj gre Matijec? Naj gre gospodinja; pri hiši se je ponesrečil,« je nejevoljno dejal in mrka senca mu je legla na čelo.

»Tako sem mislil, ali ji delo dopušča!« se je izvijal Matevž. »Za pridnega posla je treba hvaliti Boga!«

»Tine je res priden!«

»Ampak zdaj bo le treba druge pomoči, bolan ne bo mogel vsega. Franci boste že morali iskati pomoči!«

»Treba ji ni! Matijec pomaga!«

»Pomaga, pomaga. Že moraš imeti človeka, ki dela zase, da ve, da dela zase. Matijec pomaga! Ali ima kaj od tega?«

»Hrano ima, in —«

»— streho! Če oboli, bo do to zapravil! Gruntu pa le ni prav, če ni gospodarja!«

»Franca je boljša od vsakega gospodarja! Oba suče: Tine in Matijca!«

»Ženska je ženska. Za Franco je treba moža! Čas je že za Matijca, da zine besedo.«

»Če ga bo slišala!«

»Kaj misliš?«

»Če ga mara.«

»Ali on njo?«

»Vprašaj ga, kaj jaz vem,« se je otresel Mohor.

»Glej ga. Jaz bi prav rad to vedel. Že zadnjič sem dejal Matijcu, da bova snubila, pa ti je mencal in mencal.«

»Saj on sploh menca!« se je razjezil Mohor. »Vse bo zamencal!«

»Kako zamencal?«

»I, no! Zdaj bi bil čas, ko ni Tineta pri hiši!«

»Kaj je s Tinetom?« je zvedavo pogledal Matevž.

»Ah nič. Saj nisem ničesar dejal. Zdaj pravim, ko Franca nima drugega pri hiši, zdaj bi se moral pognati z delom!«

»A tako,« se je useknil oni. »Potem bi pa le kazalo, da bi stopila prednjo. Jaz in Matijec! Ampak to pa povem, za tisto njivo pri velikem orehu, — če mi to obljubi, pa greva!«

»Saj je vse njeno!«

»Njeno! Slab mož, ki ne dobi vsaj polovico grunta od žene. Tisto njivo — moja bi morala biti, pa si očeta zadnji hip pretental zanjo!«

»Pretental? Ali mu nisem stregel? Ti si se oženil na grunt, meni si pustil očeta in bi bil rad še zemlje.«

»Zašto pa dobi cel grunt. Ali naj grunt dobi kdo drug? Kdor bo dobil Franco, dobi grunt! Tvoj grunt, Mohor. In oče mi je bil njivo obljubil, to dobro veš!«

»Nikar no! Obljubil! Meni jo je zapustil!« je besno preložil nogo, v kateri ga je trgalo, ter sivo pogledal izpod obrvi. »Naj ti jo da Matijec!«

»Matijec bo, če obljubi; da obljubi, ga moraš pripraviti ti. In bom govoril zanj kot devet mešetarjev. Toda dati mora aro. Na roko, preden stopiva. Ali naj zastonj hodim? Če bi ne šlo za Matijca, se sploh ne lotim. Samo krivico popraviš, krivico. Pred Bogom je itak njiva moja in prav tisti konec reže v naše!«

Matevž je mežikal ter se penil od razburjenja.

»Zmeni se z njim!«

Matijec je prišel iz hleva.

»Nisem mislil,« je dejal, ne opazivši strica, »da je Tine konje vse preplašil; poznajo se jim brce in bičevnik. Pram se kar trže od jasli.«

»Kakršen gospodar, takšni konji. In če je Tine gospodar —« je mežiknil stric.

»Kakšen gospodar?« se je glasno začudil Matijec.

»I, slab. Sam praviš, da plaši konje!« je dejal Mohor.

»Slab hlapec, misliš?« je povlekel Matevž.

»Lahko še bo gospodar!« se je oglasil Mohor.

»Gospodar?« je preplašeno jeknil Matijec.

»Le glej me — gospodar, da!«

»Vse odvisi od tebe,« je dejal Matevž.

»Če bi vse od mene —« je začudeno ponovil.

»Samo vprašati še morava!«

»Da, na to nisem mislil — vprašati!« se je zdrznil Matijec. Silno neprijetno mu je bilo, da se o tej stvari razgovarja s stricem, da razgalja stric njegove skrite misli. Žaljen je bil v svoji samozavesti, da bi mogla Franca na drugega misliti, in skoraj sram ga je bilo te misli.

»Vprašati, da!«

»Poslušaj pametno besedo, Matijec! Matevž bo pomagal. Za fisti kos njive pri orehu —«

»Njivo?«

»Da, njivo — oreh itak dela senco!«

»Njiva ni moja!« je jeknil Matijec ogorčen, ki ga je ta misel čudno spekla.

»Pa bo, če dobiš Franco —«

»Njiva je pravzaprav naše družine,« je dejal Matevž.

»Pa naj Vam jo da Franca!«

»Ali si ob pamet? Ali naj ji rečem? Kaj bi mi odvrnila?«

»In meni —«

»Kaj tebi, če boš njen mož!«

»Pa se ne smeš obožavljati!« je jezno pripomnil Mohor.

»In meni poreče, da jo jemljem radi grunta,« se je pogrezal Matijec vedno bolj vase in obšel ga je neznan stud pred samim seboj; kakor da sega z roko v mlakužo.

»Prav radi tega!« je vzrastel Mohor. »Ali naj pride v tuje roke? Če ne rešiš grunta in imena, Matijec, in če bom v grobu, te bom zaničeval.«

»Ali naj pride v tuje roke? Prav praviš, Mohor. Dovolj je že slabo, da ga ima ženska. Meni luč, tebi ključ!«

»Vem. vem, kdo bi si bil mislil, da France —«

»Modri računa z nesrečo. Premehak si bil, premehak! In Matijec je prepočasen! Kaj praviš, Matijec? Ali daš ali ne?«

»Ne dam! Jaz ne bom barantal z njenim gruntom. Jaz nisem Klančar!« se je razvnel Matijec.

»Kako, Klančar?«

»Mene ne boste. Tudi Klančar Vam bo vrnil, da, Vam bo vrnil. Ali bi bili radi reveža zastonj dobili za delo. Bog Vas je poslal. Kako pa! Hudič Vas je bil prinesel, da bi bili reveža osleparili!«

»Ali mu nisem pustil telice?« se je jezno otresel Matevž.

»Njegovo telico, saj je njegova!«

»Praviš, da bo vrnil! Pogodbo imava!«

»Vrnil bo, tiste obresti bo tudi poravnal!«

»Toda midva imava tudi pogodbo?«

»Oderuško, da! Kar tožite! In bi radi obrili še mene. In Franco za njivo!« je rastlel Matijec pred njim.

»Matijec, Matijec!« je hitel Mohor.

»Sem pa res radoveden, kako mi bo Klančar vrnil! Tak bajtar!«

»Jaz sem mu dal,« je naglo zinil Matijec ter se skoraj ugriznil v jezik. V njem je vzkipelo silno ogorčenje. »Jaz sem dal, da ne bo krel naše krvi!«

»Ti si mu dal?« je siknil Matevž skozi zobe.

»Ti si mene pripravil v škodo? In jaz naj ti grem snubit! Če bi te vrag jemal radi tega, ti ne grem. Zate naj grem snubit?«

»Za koga?« je vprašala Franca, ki je nenadoma stala na pragu. Za hip so vsi obmolnili. Matijec se je čutil osramočenega do duše. Da jih je ženska poslušala pri tem pogovoru. Kosmač pa se je dvignil, da odide, ter se obrnil na vratih:

»Tebe za Matijca, da mi da zato njivo pri orehu. Tvojo njivo!«

»Prokleti lažnivec!« je zagrabil Mohor za poleno.

»Pa reci, če nisi ponujal ti njive. Tvojo njivo, Franca, zato da prisnubim zanj cel grunt.«

In je šel.

Franca je ostala kakor vkopana.

»Zaradi grunta?«

Matijec ni črhnil besedice. Franca je molče gledala enega in drugega, premerila ju z zaničevanjem in preziranjem, nato naglo stopila v izbo ter se vrgla na posteljo, ihtoč na glas:

»Zaradi te zemlje, zaradi te uborne zemlje!«

Matijec je čutil, kako se je ves njegov ponos kakor prazna vreča zrušil v nič; njen zaničljivi pogled je razodeval strašno obsodbo, kakor da mu očita zvijačno zalezovanje, kakor da obsoja njegovo obzirnost za lijsjaško oprezovanje in neodkritosrčno grabežljivost. Hotel je stopiti v prvem hipu za njo, a ga je spet čuden občutek ponosa, obzirnosti in strahu pred novo žalitvijo potisnil na klop nazaj. Franca pa je ihtela vsa zrušena vase:

»Zaradi te uborne zemlje!«

8.

Po teh dogodkih je vladala na Mohorjevem čudna napetost. Franca je postavala po hiši in nobeno delo ji ni šlo od rok. Matijec se je je izogibal, da nista nikoli prišla sama v pogovor. Čez dan je spravljal drva, pri jedi se je umikal njenemu pogledu ter se takoj izmuznil iz hiše; molče je odhajal spat. »Potuhnjenec!« je siknila za njim Franca, ko je ostala sama. »Potuhnjenec! Lepega se je hotel napraviti, s tistim mlekom, da bi ga Klančar hvalil, in da bi njegovi ženski razkazoval svojo dobroto. O, razumem!«

In je jokala. Saj si je bila že vse tako lepo naslikala v mislih, nevede, pa je na dan prišla resnica. »Hinavec. Z zemljo je že barantal zame. Ta mu gre po glavi!« Zmerom bolj se je vmišljala v strašno krivico, ki ji jo je napravil, tem večjo krivico, ker je imela takšno vero vanj. »Najprej je dobil od Franceta z mojo dobo izplačan delež, zdaj bi pa rad še posestvo! In od tega posestva bi dal najboljšo njivo Matevžu za barantijo, kakor bi rekel: ‚Kravo bi rad, zmešetari mi jo!‘«

In vedno bolj jo je grizla strašna bolečina v prsih, od dneva do dneva je postajala bolj zamišljena; zdaj otožna z rosnimi očmi, zdaj razbesnela, da je tepla živino v hlevu, metala za mačkom polena, zvečer pa se spet vsa uničena vrgla oblečena na posteljo ter je jo-

kala dolgo v noč. »Kdo bi si bil mislil, da me gledata pri hiši kot pritepenko. Odpravila bi me rada, e, pa sta naletela na pravo, da, na pravo! Moje je, z grunta se ne umaknem, in če treba, se ga bom držala z zobmi.«

Mohor je videl njeno otožnost ter si jo razlagal po svoje. Zalezoval je vsak njen korak. »Dolgčas ji je, po fantu dolgčas!« V njem je vrelo kakor v kotlu. »Po fantu. In hlapec, moj hlapec — bo moj gospodar! Dva tuja človeka mi bosta na mojem gruntu rezala kruh, pod streho, ki sem jo jaz postavil. O, naj ne doživim tega! Da bi moj hlapec meni rezal užitkarski kruh!«

In se je tiščal ves dan za pečjo. Če ga je kaj vprašala, je samo odgodrnjal ter jo ošvrkal s sovražnim pogledom. »Gosenica!« si je mislil ter se naslajal ob tej besedi. »Gosenica, žre sad tujega truda!« In ni videl njenega dela, ni videl njene skrbi. »Žre, žre, moje krvave žulje žre in neprespane noči žre.«

V srcu je čutil dan na dan večje zaničevanje, dan na dan jo je bolj sovražil ter se ji umikal, kakor da je strupena.

V tem vzdušju se je vrnil Tine iz bolnice. Ni čuda, če ga je Franca sprejela z veseljem. Preko prsi je imel oklep iz mavca ter se ni mogel sam nič premikati, ker je imel tudi nogo in roko v obvezi. Z Matijcem sta ga nesla v čumnačo, Franca je bila zakurila v peč ter mu pripravila posteljo.

Mohor pa je oprezoval okoli snahe.

»Kar oči širi, tako ga požira!« je odgodrnjal v izbo, ne da bi bil Tinetu kaj dejal v pozdrav. Matijec pa se jim je tudi izognil. Ni hotel s hlapcem nobenega pogovora.

In tako je Franca dobila bolnika v hišo, prekladala ga ter čakala, kdaj ozdravi.

»Četudi je hlapec, pri našem delu ga je doletelo!« si je mislila ter mu pripravila priboljšek.

»Vse bo zmetala vanj!« je godrnjal Mohor. »Česar sama ne požre, gosenica, bo pa trotu stlačila!«

Kakor da sedi na razbeljenih žeblijih, se mu je zdelo, pa je krevsal v soseščino.

»Da Matijca Franca ne mara, to je pa čudno!« ga je na eni teh potov dregnila Cajnarica. »Kdo bi si mislil! Matevž je pravil, kako ga je zavrnila. Zakaj je pa prej

zahteval grunt? Ali ni mogel počakati še par tednov? Nerodna sta, nerodna!»

»Vražji jezik!« je zaklel Mohor. »Kaj gobezdaš?«

»Ali jaz?« je hitela ženska užaljena. »Ali jaz? Matjevž, ki je bil zraven. Pa saj ni neumna, dosedaj je bila gospodinja, pa naj da grunt kar nazaj. Mladega fanta si lahko izbere, samo če bi namignila! In pa tak lep grunt!« je vrtala vanj.

»Kaj komu mar?« je besno udaril z nogo. »Kaj komu mar? Da se mora vsak jezik obregati ob nas!«

Ženska se je prestrašila ter se naglo poslovila.

»Mladega fanta si lahko izbere. O, saj si ga je! Ali ne tiči zmerom pri njem,« si je besedil Mohor. »In to je bila žena mojega sina. Sina, ki sem mu dal grunt!«

In je taval okoli kakor izgubljen in prital k Blažu. Blaž je sekal dračje pred kočjo ter prenehal, ko je zagledal Mohorja.

»Ali sekaš?«

»Sekam!« je odvrnil Blaž.

Mohor je sedel na prag ter se jezil nad snegom, ki se je oprijel njegovih hlač.

»Kako se to prime!«

»Kakor moka!«

Pa sta molčala.

Čez dolgo se je Mohor odkašljajal.

»Vprašal bi te za svet!«

»In?«

Blaž je zvedavo pogledal Mohorja.

»Ti veš, da bi se Matijec lahko oženil!«

»Lahko bi se!«

Pa sta spet umolknila.

»Že, pravim, če pa se noče!« je spet kretnil Mohor.

»Noče se!« je trdil Blaž.

»In najbrž ga ne mara!«

»Kdo, Franca?« je naglo vprašal Blaž.

»Kako to veš, Franca? Da, Franca!« je zinil, kakor da mu je kamen padel od srca. »Zdaj pa veš vse.«

»O, jaz to dolgo vem!«

Kako ostro ga je pogledal Mohor.

»Veš, pa ne poveš!«

»Vse bo še dobro! Franca je otrok, Matijec je otrok — vse bo še!«

»Da ni Tineta!« je vzdihnil Mohor.

»Da ni Tineta?« je z blazno grozo vprašal Blaž ter se skrivenčil od strahu. »Kaj praviš, Tineta? Ali je že kaj? Ali je že kaj?«

»Kaj je, ne vem! Toda bo, bo!«

»O ti moj Bog,« je vzdihnil Blaž. »O ti moj Bog!«

9.

V ozki čumnati je ležal Tine v oklepih iz mavca. Z zdravo roko si je podpiral glavo ter strmел skozi okno. Videl je na gaz mimo hiše in ni ušel človek njegovemu pogledu, ko je šel mimo.

Čudno tesno in pusto mu je bilo pri srcu. V teh samotnih razmišljanjih je v njem divjal strašen boj. »Da bi se sam ovadil! Da bi se rešil teh ostrih očitkov! Da bi se lahko spovedal.« Kolikokrat se mu je v polsnu zazdelo, da sliši po kuhinji Francetove stopinje, slišal je že, da so se odprla vrata in je France stal bled in nem na vratih.

»Da bi se ovadil! Mlad sem še. In jaz nisem kriv. Zakaj me je izzval?«

S silnim naporom je zadušil v sebi očitke ter se nasmehnil.

»Kakor otrok sem! Vse me straši! Za pokoro je še čas, za ječo je še čas. In zdaj naj grem pred sodnika. Ali ne delam pokore z zlomljenimi udi? Ali ni to pokora? Ali sem ga hotel umoriti? Nisem. Saj ga nisem.«

In mu je odgovarjal drugi glas.

»Hotel si ga umoriti in si ga umoril!«

»Jaz sem še mlad in za pokoro je še čas!«

Trmasto je stisnil ustni.

»Da, čas je še!«

Toda v skrivnem kofičku srca je živela drobna misel, kljuvala, kljuvala kakor vztrajen črv ob njegovo zavest.

»Če stopi sodnik predme, bi mu ne mogel skriti. Čisto zmrvilo me bo. Kako bi mu pogledal v lice? In če Blaž le naznani. Če Blaž naznani, potem, potem padem v ječo. In nikoli več ne bom videl solnca. Če me celo ne zadene vrv!«

Kakor da ga je sunilo ostro bodalo, je zastokal od srčne stiske in bolečine ter se premeknil na postelji.

»Vrv! Okoli vratu! In bom zabingljaj v zraku!«

Krčevita groza mu je spreletela ude. Spomnil se je na strašni prizor, ko so pred njegovimi očmi obesili gališkega kmeta. Vrgli so mu zanko okoli vratu in kmet je takrat zatulil od strahu in groze, zatulil, da je šlo skozi ušesa. Nato se je opotekel v zraku, kakor da misli ubežati, ter si sam izpodbil stol izpod nog. In še zmerom je navidezno bežal po zraku... Hip, dva hipa, trije hipi. Nato so mišice uplahnile in oči izstopile začudeno, zaripelo, krvavo obrobljene in iz spačenega obraza je pomolil jezik.

Tine je skoraj zakričal ob spominu.

»Vrv! In tudi jaz bom bežal po zraku ter omahnil in pomolil jezik!«

Z vso silo se je prevalil na postelji, zagrabil za rjuho in si obrisal kaplje znoja s čela.

»In v tako smrt naj grem sam, prostovoljno, ko sem še mlad! In bo takrat solnce sijalo v oči. O, strašno, strašno!«

Smrtna zona mu je preletela telo. Trepetal je od divje groze, ki mu je stiskala srce. Gledal je svojo zdravo, močno roko, ki mu je drgetala na rjuhi, gledal je, kakor da ni njegova.

»In ta roka bo visela ohlapno ob meni, brez moči, brez življenja!«

Dvignil si je roko prav pred oči, gledal, kako se premikajo kite pod kožo, kako se krčijo prsti, vsak zase, po dva skupaj, k dlani, narazen kakor škarjice, kako obtipava palec, kako se družijo v ščepec.

»In ta roka je umorila človeka! In me to zdaj mrvi in mrvi, da bom visel!«

V tem strašnem navalu različnih občutkov in misli, ko je visel med sovraštvom do sebe samega in nepopisno željo, da bi še živel, da bi drugače zadušil očitke v sebi, v teh samotnih premišljevanjih, ko so se mu krčile mišice od srčne stiske in bolečine, mu je povrh vsega stregla Franca. Franca, mlada vdova, najlepša žena v vasi, gospodinja največjega grunta.

Ob tem spominu se mu je umeknila groza, samo eno spoznanje se mu je vedno bolj jasnilo v mislih: »Če jo hočem imeti, moram živeti, če hočem živeti, moram v sebi dušiti misel na lastno ovadbo. Da me ne zmrvi,

da me ne zmrvi! Če me prej ne zmrvi Blaž s svojimi opomini!» In čutil je, kako vedno bolj in bolj sovraži skrivnostnega starca, ki je vseveden, ki gleda prikazni in ki ga ne ovadi. »Samo, da se mu ne izdam, da se bojim njegove ovadbe. Samo, da tega ne spozna!«

In je odganjal spomin na umor, ter se veselil France, ko je prišla v čumnafo, veselil se vsakega obiska ter prosil ljudi, da so ostajali pri njem, se razgovarjali ter mu nosili novice. Samote, samote, te strašne tovarišice slabe vesti, se je bal in pletel rajši svoje misli, kako bi zasnužil Franco. Na zunaj je postajal vedno bolj zbadljiv in hlinil veselost. »Če enkrat dobim Franco, potem bo misel na samoovadbo splahnela. Imel bom druge skrbi.«

V takih razmišljevanjih se je prizibala k njemu botra Kosmačka.

»Vidiš!« mu je dejala, »to je za kazen za tvojo ne-hvaležnost. Ali ti je bilo treba iti od nas? Mi smo te zredili; ko si zrastel, pa si šel drugam!« ga je karala smehljaje. »Da pa ne boš mislil, da ne mislim nate, še zmerom te imamo radi — tu požirek vina. Pri taki bolezni ga lahko piješ!«

In je odmotala izpod predpasnika zelenko vina.

»On ne sme vedeti, saj ga poznaš. Za dinar se pusti vreči ob fla. Jaz sem pa rekla, da moram stopiti k tebi. Skoraj mati sem ti, samo rodila te nisem.«

»Saj res, rodili me niste!« je ponovil Tine in nejasno čustvo se mu je zgenilo v srcu. Pomislil je na mater, ki ga je pustila na otroški postelji. Toliko da se je spomnil, ko so ga pripeljali Kosmaču za pastirja iz sirotišča. Na mater je mislil z gorko bolečino, mislil s čudno svetim spominom na bitje, ki je plačalo svoj greh in svojo materinsko bol s smrtjo. In je pomislil, da je bil Mohorjev France tistikrat že fant, ko ga je, pastirčka, dvignil za ušesa pri koritu ter mu dejal: »Ti pankrt, zakaj močiš in packaš vodo, da mi konji ne pijo!« In je bila Drobeževa Francka njegove starosti, ko je ponovila za Francejom njegove besede: »Ti, pankrt!«

In mu je beseda zvenela po ušesu, ko se je vrnil iz vojske ter ga je stari Mohor najel za hlapca. Od Kosmača je hotel proč, ker je stari skoparil ter mu ni dal niti ob nedeljah beliča. »Saj si naš, saj si naš in ko si bil majhen, smo te zastonj redili!«

Tine pa je tistikrat udaril po mizi in po dolgem prerekanju mu je Kosmač odštél deset tisoč dinarjev za dočo, ki si jo je prislužil pri hiši. Tako je Tine prišel k Mohorju.

Ko je danes sedela Kosmačka pri njem, se je spomnil, da mu je res včasí dala denarja: pastirju za cukér, fantu za vino. In tepla ga ni, če ni bil kriv. Nekakšno čustvo hvaležnosti se je zgenilo v srcu, ko je ponovil:

»Res, rodili me niste! Skrbeli pa ste zame!«

»I, kaj pa hočem. Saj me še zdaj skrbiš!«

»Zakaj?« se je zdrznil ter oprezno prisluhnil. »Če ona kaj ve? Da ni Blaž zblebetal!«

»Prav res me skrbiš! Mlad si še, in ko ozdraviš, se boš kam zaletel. Jaz se bojim, da ne boš prav videl!«

»Prav videl?«

»Da! Da ne boš videl, ker imaš preblizu! Rekla sem, da te moram opozoriti. Ne opusti prilike. Zdaj je čas. Povej, ali si kdaj pomislil na Franco?«

»Teta!« se je navidez začudil.

»No, da! Na Franco! Zdaj je čas. Matijec je za enkrat izgubil in prišli bodo drugi!«

»Drugi?« se je vzpel Tine.

»Seveda, drugi! In ti boš hlapec pri hiši.«

»Če bi vedel, kakó?« je dejal nenadoma Tine.

»To se mora pripraviti! Ne smeš kar planiti v hišo in reči: Franca, ali me maraš? — Pripraviti, seveda, in jaz ti pomagam, če hočeš?«

»Da bi?« je vprašal.

»Bi! Če mi nekaj obljubiš?«

»Obljubim? Kaj takega?«

»Da boš hvaležen!«

»Saj ne bo nič iz tega!«

»Če bi bilo!«

»Bom!«

»Še danes bom potipala pri Franci!«

»In mi povedala!«

»Tak pij no, Tine, zakaj sem pa prinesla!«

In sta govorila. O njivi sta govorila, ki bi morala biti Kosmačeva, in o Franci sta govorila, o gruntu in o Francini doči.

»Ti pa, počasi in počasi, ne prehitro! Saj sam veš. Če jo imaš rad! Seveda, če jo imaš rad. V nesrečo se

pa ne metaj! Oči bi si jaz izjokala zaradi tebe, če bi bil nesrečen!»

»Kakor mati ste mi!»

»Ko te imam res rada!»

In mu je spet segla v roko ter ginjena od vina stisnila solzo iz očesa.

»Pa še nekaj. Če se nama posreči, potem boš dal tisto njivo z orehom!»

»Kako?»

»Vidiš, pa praviš, da si hvaležen! Ti nisi hvaležen. Ti bi samo hotel, da pomagamo. Hvaležen pa nisi!»

»Tista njiva je pred Bogom naša. Oče jo je možu obljubil, pa je Mohor drugače izvil. Bolnika je osleparil za dobro misel in obremenil njegovo dušo. Ti pa bodi hvaležen!»

»Sem, hvaležen sem! In tisto njivo dobite, če dobim Franco!»

»Skesal se boš!»

»Ne bom se, teta!»

»Saj nič ne rečem, ampak zato da ne boš imel skušnjave. Tisto hranilno knjižico svojo mi boš zastavil. Da boš držal besedo!»

»Da ne boste rekli!» je dejal Tine. In je segel v omarico ob postelji ter dal hranilno knjižico za dvanajst tisoč.

Ko je odhajala, je imela rdeč nos ter se nasmihala v predpasnik od zadovoljstva.

»Saj tako nič ne velja ta pogodba!» se je veselo domislil sam pri sebi. »Imej knjižico, bo vsaj bolj varna nego pri meni! Ženska neumna! In če pomaga pri Franci, toliko bolje!» Vino mu je stopilo v glavo in čutil je razigranost in se že veselil začudenemu obrazu, ko bo povedal, da pogodba nič ne velja, ter zahteval knjižico nazaj.

»To boš gledala, teta skrbna! Za njivo ti gre! Kako pa! Njivo naj damo od grunta! Če bi bil padel na glavo! Ti lisica, ti. Ona bo snubila, jaz pa naj dam njivo! Seveda, njivo z orehom! Ženska neumna!»

Smejal se je na glas.

»Njivo za ženo! Kakopa, tetka ljubezniva. To je tvoja skrb in ljubezen. Njiva, pa ne Tine! Mati, kakopa! Ujeda, pa ne mati! Sova grabežljiva!»

In se je veselo krohotal.

»Že radi tega, da ti bom lahko ostrgal korenček, že radi tega samega se spleča, da se potegnem za Franco.«

10.

Franca je prenesla Tine na klop ob postelji, da bi mu prestlala, prenesla počasi, najprej hrbet in glavo, potem noge.

»Kako znate!«

»Svojega brata sem prekladala tri leta; še na večer pred smrtjo sem ga.«

»Pa je bil brat!« je Tine vzdihnil ter jo pogledal izpod vek.

»Kdor je bolan, je brat!« je naglo dejala ter čutila, da ji je kri udarila v glavo. »Da, brat!« je poudarila.

»Namesto, da bi delal, pa Vas še oviram pri delu!« je spet začel, kakor da ni slišal zadnjega poudarka.

»Zdaj ni dela. Drva spravlja Matijec, drugo pa gre.«

»Če bi se le spravil na noge! Od zavarovalnice bom vse dal za hlapca. Najemite za ta čas hlapca, da izlezem!«

»Bomo že kako! Kaj bi tiste ficke!«

»Pa bolj težko. Tako gospodarstvo zahteva dobrih rok. Če bi vedeli, kako mi je to nerodno. Presneta drva! In če bi ne bil Pram tako pameten, po meni bi bilo! Kako mi je dolgčas po konjih!«

Franca je razmišljala te besede ter se jim čudila. Da se Tine, bolan, razbit in ves obvezan, zanima za hišo in gospodarstvo! Kakor pravi zvesti hlapec. Skrben in mu je nerodno, da mora ležati.

»Kako je s svinjo?« je vprašal. »In prašičke ste že prodali?«

»Še ne,« je dejala Franca ter rahljala posteljo.

»Letos jih ne bom jaz peljal na semenj!« je vzdihnil. In je hotel vedeti, ali ima zajklja mlade, ali je Pirha breja. In če Mavra še brca pri molži.

Franca je pripovedovala; pripovedovala, da je telček ponoči odtrgal vrv ter sesul škafo v hlevu.

»Sam si pa ni nič napravil?« se je radovedno vzpel Tine na skrinji.

»Nič!« je dejala.

»Sreča. To je nevarno, lahko bi se bil zadušil, če bi se mu zapletla vrv.«

Nenadoma je utihnil. »Čemu mislim na vrv!« se je karal. »Kaj je meni mar?«

»Prav na kratko se je utrgal!« je dejala Franca.

»To je dobro!«

»Deteljo je pulil iz koša!« se je smejala, »in prav neumno gledal!«

»Deteljo? Ali ste že pri detelji?«

»Začeli smo!«

»Pri detelji sem se lani urezal s koso. Kri sem zanjo prelil!« se je smejal. »Da bi vedel teliček, da sem kri zanj prelil!«

Franca je razmišljala te besede. »Kri je prelil in zdaj skoraj življenje pustil! Za teh par grošev umazanih. Tak mlad fant — življenje za dobro žlico zabeljenih žgancev in slabe hlače! In zdaj celo hoče, naj se iz njegovih bolniških prispevkov najame njegov namestnik. Kako je resnično dober!«

»Pa bi res najeli še koga!« je povzel besedo.

»Nič ne skrbi, Tine, bomo že! Saj boš itak sam kmalu na nogah!«

»Da bi le bil!«

Franca ga je spet položila na posteljo, ga odela ter mu popravila blazino pod glavo.

»Ali je dovolj toplo v sobi?« je vprašala na vratih.

»Dovolj!« je potrdil. »Čemu bi trafila drva!«

»Par polen bomo že še utrpeli.«

In je prinesla večerjo ter mu privzdignila blazino, da je srebal iz sklede.

»Da se ne poliješ!« mu je zapela srajco na prsih. Čuden trepet je pretresel njene roke.

»Kakor otroku mi strežete!« se je zahvaljeval Tine.

»Kakor otroku,« ji je trepetal glas od neznane omotice v glavi.

Popravila mu je spet zglavje in ko mu je potegnila odejo prav do brade, jo je prijel za roko.

»Ne tako! Prevroče bo!«

Čutila je pritisk v zapestju in kri ji je udarila v lice.

»Oče spet nekaj godrnjajo!« si je pomagala iz zadrege ter prisluhnila v kuhinjo.

»Kaj pa hočejo?« je vprašal.

In se je veselo krohotal.

»Že radi tega, da ti bom lahko ostrgal korenček, že radi tega samega se spleča, da se potegnem za Franco.«

10.

Franca je prenesla Tine na klop ob postelji, da bi mu prestlala, prenesla počasi, najprej hrbet in glavo, potem noge.

»Kako znate!«

»Svojega brata sem prekladala tri leta; še na večer pred smrtjo sem ga.«

»Pa je bil brat!« je Tine vzdihnil ter jo pogledal izpod vek.

»Kdor je bolan, je brat!« je naglo dejala ter čutila, da ji je kri udarila v glavo. »Da, brat!« je poudarila.

»Namesto, da bi delal, pa Vas še oviram pri delu!« je spet začel, kakor da ni slišal zadnjega poudarka.

»Zdaj ni dela. Drva spravlja Matijec, drugo pa gre.«

»Če bi se le spravil na noge! Od zavarovalnice bom vse dal za hlapca. Najemite za ta čas hlapca, da izlezem!«

»Bomo že kako! Kaj bi tiste ficke!«

»Pa bolj težko. Tako gospodarstvo zahteva dobrih rok. Če bi vedeli, kako mi je to nerodno. Presneta drva! In če bi ne bil Pram tako pameten, po meni bi bilo! Kako mi je dolgčas po konjih!«

Franca je razmišljala te besede ter se jim čudila. Da se Tine, bolan, razbit in ves obvezan, zanima za hišo in gospodarstvo! Kakor pravi zvesti hlapec. Skrben in mu je nerodno, da mora ležati.

»Kako je s svinjo?« je vprašal. »In prašičke ste že prodali?«

»Še ne,« je dejala Franca ter rahljala posteljo.

»Letos jih ne bom jaz peljal na semenj!« je vzdihnil. In je hotel vedeti, ali ima zajklja mlade, ali je Pirha breja. In če Mavra še brca pri molži.

Franca je pripovedovala; pripovedovala, da je telček ponoči odtrgal vrv ter sesul škaf v hlevu.

»Sam si pa ni nič napravil?« se je radovedno vzpel Tine na skrinji.

»Nič!« je dejala.

»Sreča. To je nevarno, lahko bi se bil zadušil, če bi se mu zapletla vrv.«

Nenadoma je utihnil. »Čemu mislim na vrv!« se je karal. »Kaj je meni mar?«

»Prav na kratko se je utrgal!« je dejala Franca.

»To je dobro!«

»Deteljo je pulil iz koša!« se je smejala, »in prav neumno gledal!«

»Deteljo? Ali ste že pri detelji?«

»Začeli smo!«

»Pri detelji sem se lani urezal s koso. Kri sem zanjo prelil!« se je smejal. »Da bi vedel teliček, da sem kri zanj prelil!«

Franca je razmišljala te besede. »Kri je prelil in zdaj skoraj življenje pustil! Za teh par grošev umazanih. Tak mlad fant — življenje za dobro žlico zabeljenih žgancev in slabe hlače! In zdaj celo hoče, naj se iz njegovih bolniških prispevkov najame njegov namestnik. Kako je resnično dober!«

»Pa bi res najeli še koga!« je povzel besedo.

»Nič ne skrbi, Tine, bomo že! Saj boš itak sam kmalu na nogah!«

»Da bi le bil!«

Franca ga je spet položila na posteljo, ga odela ter mu popravila blazino pod glavo.

»Ali je dovolj toplo v sobi?« je vprašala na vratih.

»Dovolj!« je potrdil. »Čemu bi trafil drva!«

»Par polen bomo že še utrpeli.«

In je prinesla večerjo ter mu privzdignila blazino, da je srebal iz sklede.

»Da se ne poliješ!« mu je zapela srajco na prsih. Čuden trepet je pretresel njene roke.

»Kakor otroku mi strežete!« se je zahvaljeval Tine.

»Kakor otroku,« ji je trepetal glas od neznane omotice v glavi.

Popravila mu je spet zglavje in ko mu je potegnila odejo prav do brade, jo je prijel za roko.

»Ne tako! Prevroče bo!«

Čutila je pritisk v zapestju in kri ji je udarila v lice.

»Oče spet nekaj godrnjajo!« si je pomagala iz zadrege ter prisluhnila v kuhinjo.

»Kaj pa hočejo?« je vprašal.

»Da nismo gnoja vozili na pravo njivo. Andrejevega je vozil Matijec.«

»Če ste ukazali! Sami ste gospodinja!«

»Sitnari pa le!« je dejala.

Ko se je razpravljala po večerji, je nenadoma ostala sredi misli. Preden se je zavedela, je primerjala Tineta z Matijcem: »Matijec počasen, potuhnjenec in hinavec, pa ne svetnik. — Da sem se tako motila! Tine pa skrben, odkrit in možat. Odločen. Sami ste gospodinja! Oni baranta z njivo za vdovo in grunt, ta ponuja svojo bolniško podporo za hlapca tujemu gruntu!«

In je razmišljala:

»In Matijec je gruntarjev sin in Tine je hlapec, pa kakšna razlika! Kaj pa je, če je hlapec! Pošten je!«

Strmela je v temo. Pokrižala se je, da bi molila. Toda sredi molitve in vsenavzkrižnih misli je začutila pekočo bolečino v zapestju. Čudno ji je vzplalo, ko se je spomnila, kako jo je Tine prijel za zapestje.

Planila je v postelji kvišku:

»Moj Bog, kaj je to? Saj to nima nobenega smisla!«

»Gospodinja si!« ji je prišepetaval neznan glas. »Sama ukazuješ!«

»Jaz sem gospodinja!« je spet ponovila. »Da, jaz sem gospodinja!«

In je vstala, prižgala luč ter poiskala v skrinji pod židanimi rutami zavoj papirjev. Okoli enega je bil prevezan rdeč svilen trak.

Razgrnila je papir.

»Tu notri stoji! Jaz sem gospodinja! In moja dota je že v gruntu in delo je v njem! Pa še to bi radi!«

Kljubovalnost se je oglasila v njenem srcu.

»Pa ne boste!«

Spravila je nazaj, upihnila luč ter zaspala sredi vrtnca misli, ki so se ji podile po glavi.

Farni zvon je vabil k prvi maši, ko se je zbudila. Planila je na noge, in kakor da jo neznana sila žene nazaj, se je vrnila s praga, že namenjena v cerkev, ter stopila v čumnato.

Tine je spal, prsi so se mu enakomerno in močno dvigale, zdravo roko je imel pod glavo.

Zavedela se je, da se to skoro ne spodobi, in po prstih je šla iz čumnate.

Pri srcu ji je bilo čudno, tako čudno, da bi jokala od strašnega občutka osamelosti in neznane bolečine; roke so jo v zapestju trpkosladko pekle, kakor da jo nekdo tesno drži zanje.

»Moj Bog!« je hitela v mrzlo jutro. »Kaj je to, kaj je to?«

11.

Franca je sedela sama v kuhinji na ognjišču ter šla za svojimi mislimi. Ogenj je plapolaje lizal kotel, v katerem je kuhala za prašiče. Zunaj je plal dež v curkih na šipe.

»Kakor da mi gledajo v srce. Kako je rekla Kosmačka? Da je najbolje, če ga vzamem. Da ne bodo ljudje stegali jezikov. Strežeš mu. In če mu ne bi stregla, bi rekli, da mu ne strežem. In da bi ga vzela. Ali naj mu jaz rečem?«

Sredi misli jo je zmotil Matijec. Prišel je z naročjem polen v rokah, ki jih je rahlo, da niso zaropotala, stresel pod ognjišče.

»Prihuljenec, hodi kakor mačka!« je šinilo Franci skozi možgane. »Ali je to mož?«

»Psu je nekdo vrgel nekaj na nogo!« je počasi dejal, odkašljaje si. »Pred lopo cvili ter si jo liže.«

»Padlo mu je kaj nanjo,« je odvrnila Franca.

»Z arniko mu bom pomazal in zavezal.«

»Si jo bo že sam izlizal,« je osorno dejala.

Matijec je stopil v izbo, vzel arnike, odtrgal kos cunje za pečjo, stisnil vse v žep ter skrivoma šel psu zdraviti nogo, ki ni bila udarjena, temveč vrezana na steklu.

»Ali te boli, ali te boli, živalca uboga?« je izpiral nogo. Ko je pomočil cunjico v arniko ter jo pritisnil na rano, je Sultan šavsnil po njegovi desnici, da mu je posnel kožo na palcu. »Živalca neumna,« se je jezil Matijec, »ko pa ne veš, kaj je dobro.«

Franca je stala na pragu ter se skoraj na glas zasmejala, ko si je Matijec brisal roko ob hlače.

»Neroda, nerodna!« je z gnevom siknila skozi zobe. »Žival se mu smili, otrok se mu smili, samo za grunt bi barantal z vdovo; ta se mu ne smili. Samo jaz, samo jaz se mu nič ne smilim. Kakor tiste pene, sam videz ga

je!« Dež je plal iz žlebov, da so se delali zbirki in pene. »Kakor tiste pene! Zablesti se, zabeli se in če dregneš vanje, je prazen nič. Da, prazen nič,« je sunila z nogo v mlako. »Kaj boš z Matijcem?« ji je bila dejala Kosmačka. »Ali ni škoda, da je tak bahat nič? Samo bahat nič. In star je že. Kaj pa ima? Nič nima. Tvojo dočo ima. Zdaj pa veš, koliko ima!«

»Moja doča je bila precejšnja!« je ugovarjala Franca.

»Precejšnja, za nevesto prevelika, zlasti za takega moža. Ali bi imela kaj veselja z njim? Nobenega. Prav nobenega.«

»Res, prav nobenega. Pse bi mi zdravill!« se je obrnila v kuhinjo. »Pse, ki se sami izližejo.«

»Ali si ga obvezal, Matijec?« je vprašala posmehljivo Franca, ko je vstopil.

»Sem.«

»Ali naj te zdaj jaz obvežem?«

»Saj ni nič!« je tiščal roko v rdeč robec. »Samo odrgnil sem se!«

»Laže,« ji je udarilo v misel. »Ali te ni ugriznil? Meni se je zdelo, da te je ugriznil!«

»Pa me ni!« je tajil Matijec, ves rdeč v obraz.

»Če sem pa videla sama, da te je popadel!« je jezno bruhnala Franca. »Čemu tajiš, če sem sama videla? In ali ima kakšen pomen, da tajiš?«

Franca ga je ošinila z zaničljivim pogledom.

»Kaj bi,« se je otresel Matijec, »ni vredno besede.« In je ves zaripel v obraz šel v izbo.

»Laže, pri taki malenkosti laže. Kakor otroku se mi laže.«

In je mislila nanj s čudnim gnevom razžaljene ženske, ki se je v nečem varala. »Pri taki malenkosti laže, pa baranta za grunt z vdovo!« jo je grizlo v dušo, da bi vpila.

»Psa obvezuje, za tujega otroka skrbi, le vdovi, ki jo snubi zaradi grunta, tej se laže!«

Občutila je pred njim nepopisen sram in stud.

»In še pasjo dlako je imel na rokavu. Mokro pasjo dlako!«

In kakor da je pasja dlaka višek umazanosti, jo je stresel tak gnus, da je pljunila čez prag. »Po mokrem psu smrdi!«

Ko je prinesla Tinetu večerjo, je ta sedel na klopi pri oknu ter zrl na dvorišče.

»Lopa pušča!« je dejal. »Cel curek dere na vozove. Ali ga ni, da bi kaj popravil?«

»Matijec ima polne roke dela, ne vidi vsega.«

»Da votle strehe ne vidi!« je zmajal Tine z glavo.

»Saj ni dolžan! Ali je dolžan skrbeti in delati? Dela, kolikor sam hoče. Njegovo ni in plačam mu ne!« ga je razburjeno branila, da Tine ne bi ugenil njenih misli.

»Če pa vidi, da drug ne more. Da nimate nikogar! O, če bi ne moral ležati! Mene boli srce, prav res, da me boli, če vidim, da kaj razpada!« je dejal Tine in njegove besede so se zdele Franci odkritosrčne.

»Pokazala mu bom.«

Tine je že mogel za silo stopiti na nogo. Roka in rebra so mu že bila zdrava. V postelji se je bil zredil, le roke so mu postale bele v sobi.

»Lahko bi jedel že zunaj,« je dejal, ko je sedel k skledi.

»Boš že šel!« je odvrnila kratko ter mu popravljala posteljo. »Ali ti naj prevežem nogo?« je dejala ter prisedla k njemu. »No, roka pa je že,« je z zadovoljstvom prijela za desnico. »Ali te je danes kaj trgalo po njej?«

»Prav nič,« je dejal Tine. »Še noga se ni oglasila!«

»Potem bo pa res kmalu dobro!«

»Kako naj se zahvalim za vso skrb!« je spet Tine zamižal ter se s čudnim pogledom ozrl v gospodinjo.

»Kako! Saj boš še pri hiši!«

»Slišal sem, da se možite!«

»Kdo je to dejal?«

»Kaj vem, kdo, ko jih je bilo toliko pri meni. Nekaj bo le res.«

»Česa ljudje ne govore!«

»In ko se omožite, pojdem jaz iz hiše!« je bruhal strastno Tine ter jo držal, preden se je zavedela, za roke.

»Da, pojdem. Drugemu gospodarju ne bom služil.«

»Tine, kaj delaš?« je prestrašeno polglasno kriknila, ko je čutila njegov močni prijem za členkom. »Kaj ti je?«

»Rekel sem!« je poudaril.

»Kaj ti je, Tine?« je strmela v njegov od strasti razpaljeni obraz. Njegovi beli zobje, beseda in njegovi

plameneči pogledi so jo omamljali; njegova bližina ji je jemala zavest.

»Jaz bi ne imel mirne ure, če bi vedel, da je kdo drug pri Vas. Ob pamet bi bil, Franca! Da, Franca, ne gospodinja, Drobeževa Franca, jaz bom ob pamet!«

Spustil je njeno levico ter jo krepko prijel okoli pasu, da jo je zbolelo, zbolelo prav do srca. Izgubljala je zavest, vsa čumnata se je zasukala okoli nje.

»Tine, Tine, kaj delaš z menoj?« je bolno dahnila.

Tine je strastno govoril v njeno lice:

»Drobeževa Franca! O, ti Drobeževa Franca! Kaj naj delam s teboj? Samo tu bodi, tu bodi!«

Franca je izgubljala zavest, v njenih mišicah ni bilo nobene moči, nobene volje, nobenega odpora.

»Franca!« je zaslišala zunaj glas. Bil je Blaž. »Močnik bo vzkipe!«

Zdrznila sta se, Franca je planila kvišku. Težko sopeč si je popravila lase.

»Saj je komaj začel vreti!« je dejala s prisiljeno mirnostjo. Toda Blaž jo je pomenljivo, vsevedno pogledal ter dejal prav tako mirno in s poudarkom:

»Samo da je začel!«

Franca je vzkipe! moko naglo ostrgala v žerjavico ter mu ni pogledala v oči.

Blaž je zaprl vrata za seboj, stopil počasi in plaho proti Tinetu, ki je bobnal v zadregi po mizi.

»Dež je!« je pokazal skozi okno.

»Da, dež!«

»In dolgčas!«

»In dolgčas!« je ponovil Tine.

Blaž je stopil k vratom, pogledal, če so zaprta, in se nato v tesni zadregi obrnil k Tinetu:

»Nihče ne sliši!«

»Kar odpri, da bo kdo slišal!« je bruhtil Tine, ki so mu od divje strasti še vedno trepetale vse žilice.

»Prav nič se me nisi nadejal!« je mirno dejal Blaž.

»Prav res ne!« je rezko odvrnil Tine.

»In sem te le prišel pogledat. Zdi se mi, da v pravi čas,« je spet Blaž povlekel.

»Kako, v pravi? Zdrav sem že!«

»Tudi to vidim!«

Tine je vstal in šepal proti njemu.

»Kaj pravzaprav hočeš?«

»Prišel sem, da ti povem, da ne delaš prav. Enega človeka si umoril,« je siknil pritajeno, »drugega name-ravaš; in ta je Franca!« Oči so se mu skrivnostno svetlikale v poltemi. »Vsaj France se usmili! Kaj sta imela?«

»Nič! In tudi če bi kaj imela, tebi nič mar! Rekel sem, da jo zasnobim in jo bom!«

»In boš človeka umoril. Moža si ji v naglici, njo boš pa počasi, kapljo krvi za kapljo krvi. Ali misliš, da ne zve? Če solnce ve, bodo tudi ljudje zvedeli. In jaz vem.«

»Če res kaj veš, pa me ovadi! Le govori! Rekli bomo, da bledeš. Priče so videle, da je bil udarjen po hlotu. Ali ni imel zmečkanih prsi, kaj?« se je nasmejal Tine. »Jaz ga nisem.« Njegov smeh je bil prisiljen in čudna plašnost je zvenela v njem. Glas se mu je tresel.

»Jaz te ne bom ovadil. Zapomni si, da boš sam povedal. Čas je že. Obletnica je že minila. Sam stopi pred sodnika!« je pritajeno šepetal Blaž in ves trepetal od čudne boli. »Za velik greh mora biti velika pokora, zato si ne tovari drugega, prav tako velikega, na dušo. Kako boš opravil velikonočno spoved?«

»Kaj tebe briga?« je Tine stopil naprej. »Kaj tebi mar? Kaj si mi?«

»Mene skrbi tvoja duša! Meni je za Kristusovo ovčko, Tine. Kaj bo, če jo pogubiš? In pogubiš jo, če boš tako delal.«

»Nehaj s svojo ovčko!« ga je navidez brezbržno zavrnil Tine, ki ga je tresla groza ob čudnem pritajenem glasu, šepetajočem v mraku pred njim. Blaževa postava se je skrivnostno meglila iz temnega obrisa; kakor tajinstvena prikazen je stal berač v čumnati ter dvigal roko. Njegov glas ni grozil, temveč molil in prosil.

»Nehaj z ovčko, za svojega kosmatega koštruna skrbi!« si je Tine delal pogum, ker je čutil, kako ga vse prevzema.

»Skrbi me! Toda zdaj vidim, da hudič grabi z vso silo po tebi, in sem dejal, da mu vržem poleno! Zmerom bolj te bo imel. Otresi se ga, da ne bo zagospodaril. Ti si dober fant, samo vrglo te je v strugo in ne moreš h kraju. Ne sili v vrtinec!«

»Meni je že vsega dovolj! S kakšno pravico siliš vame? Ali si mi mati? Ali si mi oče?«

Blaž je strepetal ob teh besedah po vsem telesu. Kakor da ga je udaril po glavi.

»S kakšno pravico? Ker ti hočem dobro. Ker vem za tvojo skrivnost. Ker hočem Franci dobro, Matijcu dobro, vsem dobro. Ne segaj po tujem blagu. Ta grunt je Mohorjev. On ga je spravil skupaj. Zdaj pa segaš po njem, ki si hlapec na njem. Ta grunt naj reši Mohorjevo ime, nihče drug nima pravice in še najmanj ti, ti, ki se te drži še na rokah sveža Mohorjeva kri.«

»Molči!« je planil Tine besen proti njemu ter ga zagrabil za grlo. »Molči, če ne, mi ne boš več črhnil besede!«

»Tine!« je zamotovilil Blaž z rokami. »Tine, pusti, ne umaži si duše še z očetovo krvjo! Da, Tine, zato te ne ovadim! Glej, tu na kolenih te prosim, kakor še ni nihče nikoli prosil,« je zdrknil ves beden in v solzah na kolena, »pusti Franco in ne zapisuj hudiču duše, da je ne pogubiš!«

»Ti da si moj oče?« je Tine omahnil na stol in počasi ponavljal te besede.

Nastal je strašen premolk. Tine je zbiral misli, slednjič pa premagal hipno grozo ter zamahnil z roko odločno in sovražno:

»Dokler se ne izpričaš s pričo, tega ne verjamem. Vsak postopač bi mi bil zdaj oče! Kje pa je bil oče, ko sem ga potreboval?«

Odprl mu je vrata ter ga potisnil v kuhinjo.

Blaž je nemo in plaho ubogal kakor otrok.

Tine je dolgo molčal, nato stopil po sobi gor in dol in s silo dušil bridko bolečino, ki se mu je mešala s sovraštvom.

»Kje si bil, če si res, ko sem te potreboval? Kaj bi bil jaz, če bi bil imel očeta! O, to bi ne bil, kar sem!«

In žgoča bolečina mu je krčila srce, da se je spustil na klop ter nemo strmел predse.

12.

»Bog plačaj, Franca, zdaj pa že imamo mleko. In teličko kakor jagnječe!« je Klančar prinesel lonec mleka nazaj, ki ga je bila poslala po Blažu.

»Glej ga, pa nazaj prineseš?«

»Jaz ne maram krasti. Ti si mleko dajala, ko ga nismo imeli. Zdaj ga pa imamo in bilo bi ukradeno, če ga obdržimo.«

»Tako pa le ni. Kar vzemi mleko nazaj!«

»Da ga daš? Potrebovali ga že bomo, potrebovali, za tega malega.«

»Kako je kaj z njo, z ženo?«

»Bolje, zdaj že vstaja. O, na spomlad bo prav lahko že sadila krompir in kopala. Danes je že otroka sama umila. Pa ga tudi je, otroka. To je storilo samo Vaše mleko.«

»Matijcu se zahvali, on ga je pripravil!« je izbegnila Franca.

»Prav res, Matijcu. Zlat človek je. Zadnje čase pa tako molči. Ali ni zdrav? Ali je tako ošaben?«

»Nikoli ni preveč govoril.«

»Zašto pa. Zdaj pa čisto molči in umika se človeku. Nekaj mu leži na duši.«

»I kaj, čuden človek je!« je rezko odvrnila Franca.

»Čuden, res. Ampak jaz pravim, kaj če mu roji po glavi kaka ženitev!«

»Ženitev?«

»Da, ženitev. Ali nista vidva kakor nalašč za skupaj? Tako nalašč kakor jaz in moja žena. In pomisli, kaj bi Matijec počel s takim malim kebrom, kakor je naš Janezek. Znorel bi od veselja. Saj sem skoraj še jaz. Pomisli, deset let smo ga čakali, pa je le prišel. In vidva sta kakor nalašč za skupaj. Kaj pa boš tako samevala, nikjer nič živega, ne v hiši ne pri ognjišču. Kakor v mrtvašnici. Potem boš lahko vsaj vpila nanje. O, in močna si in tudi Matijca so še polni škornji!« se je smejal Klančar in ves čas držal v roki pisker mleka, ki si ga je polival po jopiču.

»Kajne, Blaž?« se je obrnil na pragu za Blažem, ki je šel z vedrom na korito. »Kakor nalašč sta! Ali ne trdim zmerom, da sta res?«

Ko je bil Blaž tisti večer prišel domov, se je truden, zbit, uničen in beden, kakor je bil, vrgel v temi na kolena ter brez večerje preklečal pred preperelim razpelom vso dolgo noč. Zarja ga je zjutraj našla ležečega na obrazu, vsega otrplega od mraza, trudnosti in srčne bolečine.

»Da, vsak postopač lahko trdi, da je njegov oče. Kako je to res, kako je to res!«

Drugo popoldne je stopal mimo Mohorjeve hiše. Videl je Tineta stati na pragu. V trpki, neznani želji, da bi spregovoril z njim, je pospešil korake. Toda Tine se je, uzrši ga, umeknil v vežo. Blaž je zlezel še bolj v dve gubi in solze so se mu ulile po licu.

»O, ti usmiljeni Bog! Vso to strašno pokoro za ta veliki greh! Da se mi sin umika s praga! Da moram s pričo dokazati očetovstvo!«

Kakor da si ga je potrosil s pepelom, mu je obraz sivkasto porumenel in korak se mu je postaral za dvajset let.

In s tem drsajočim korakom, kakor da nekaj išče pred seboj, je prišel ta večer mimo z vedrom:

»Nič ne vem, kaj misliš?« se je plaho izognil Klančarju.

»Da sta Franca in Matijec kakor nalašč za par!«

»Bogu dopadljiv par!« je počasi s poudarkom in s sveto kretnjo potrdil Blaž ter stopil pred Franco. »Če ti je kaj za dušo, Franca, Bogu dopadljiv par!«

In je šel počasi proti koritu.

»Ali nisem dejal, če Blaž pravi!« je veselo besedičil Klančar. »Kar vzemita se, da bo kmalu kaj krika v hiši. Da ne bo mrtvašnice. Da bo živžav v hiši! Na mojo ne more več upati. Kaj sem vedel, da misli nanjo! Če jo je res rad imel, bi jo bil vsaj vprašal! Zdaj je, kar je!«

Nesel je speč mleko svojemu živžavu nazaj.

Franca pa se je bila naslonila na podboje od silne žalosti, ki ji je parala srce.

»Bogu dopadljiv par! Če ti je kaj za dušo! Bogu dopadljiv par!«

In je slonela na podbojih ter si ni upala stran, da je ne vrže omotica, ki se je lotevala.

Blaž je prinesel vedro vode mimo, postavil vedro pred prag na tla in stopil čisto blizu do nje.

»Prav je, da si počakala. Zapomni si, Franca, če ti je kaj za dušo: misli, da boš Bogu dopadljiv par. Ne misli na Tineta, veruj meni, jaz vem, kaj pravim. Na Matijca misli!«

Na ognjišču je zacvrčalo.

»Vzkipelo je!« je v naglici šinil Blaž. »Hiti!«

»Da, vzkipelo je!« je kakor v divji bolesti kriknila Franca. »Vzkipelo je, zdaj je že prepozno!«

Mohor je tisti hip prikrevsal iz izbe.

»Franca, mleko je vzkipelo ter pogasilo ogenj!«

»Zakurila bom znova!«

Iz hleva je prišel Matijec.

»Če bi bila že večerja, bi še nocoj lahko stopil po tiste deske h Gabru.«

»Če jih boš rabil za trugo, je še čas,« je dejal Blaž smehljaje se, »in tudi za zibelko. Kaj se boš pehal!«

»Meni je ogenj pogasilo,« je dejala Franca.

»Bom pa jaz zakuril,« je prižgal Matijec trsko. »Kar naloži.«

Franca je poslušala vse te besede kakor iz daljave. Kakor da prihajajo iz neke sive megle in da je za tisto sivo meglo neznan svet. Vsaka beseda je imela še svoj posebni pomen ter jo je zbadala v srce. Čutila je, da ji zmanjkuje tal. In kakor v omotični razbolelosti je tipala pod ognjiščem ter nalagala suhljad na gorečo trsko. Pod srcem je čutila praznoto. Zdaj, zdaj se ji je zdelo, da mora pasti pod ognjišče. Nič več se ni zavedala, kaj govore in kaj odgovarja. Po glavi ji je brnelo kakor spomladi v lipah. Kakor v sanjah je skuhala večerjo. Poklicala je Tine, povabila Blaža. Možakarji so sedli okoli sklede.

Tine je oblastno sedel na mesto, kjer je sedel obletno jutro in od takrat zmerom, odkar je prihajal zadnjih štirinajst dni k skupni skledi.

»Ali ti ne boš?« je vprašal Mohor s prikrito nejevoljo.

»Glava me boli,« je zaprosila Franca.

»Glava jo boli —« je ponovil Matijec.

»V takem vremenu rada glava boli,« je pomenljivo in čudno oblastno dejal Tine.

Ko je pospravila z mize, je še pomislila na vse te besede in ji je šlo na jok.

»V takem vremenu rada glava boli!« je ponavljala ostre, zasmehljive Tinetove besede. Gospodinja je ponavljala hlapčeve besede. In se je razpravljala počasi in razmišljala v strašni bolečini, ki ji je pretresala dušo in telo.

»Bogu dopadljiv par. O, Blaž, ko bi ti vedel! Pa je vzkipelo, Blaž! Prepozno, vse prepozno! O, da bi bile

tiste Matijčeve deske za mojo trugo, da bi ne bile za zibel. Blaž, da veš, v takem vremenu rada glava boli!»

In se je obupno vrgla na skrinjo in ni slišala, ko je Tine odprl vrata.

»Ali spiš?« je vprašal.

V strašnem srčnem krču se je dvignila pred njim ter ga zaprosila: »Pojdi, Tine, pojdi! Kaj si storil z menoj?«

13.

Ali si že slišal prvi klic postovke? S stolpa se spusti nad polje in trepeča, visi v zraku. Prvi klic. To je pomlad. Ali si poslušal kreg in prepir srake v borovcu? Gnezdo plete ter se zgraža nad otroki. To je pomlad. In čez njive se vleče dim gorečega nagrabska in smrdi po vlažnem listju in travi. To je znamenje pomladi. Staro, gnilo, odpadlo listje zažigajo otroci ter skačejo čez dim. In vonj svežega gnoja na njivi in potne živine, ki vleče plug in brano. To je pomlad. Če bi čez sto let po smrti prišel z zavezanimi očmi nazaj, bi jo spoznal po njenem vonju in njenih vlažnih rahlih meglicah, ki puhte iz grud in kep. Ali si že videl zelenje prve bukve? Brezo in macesen v pomladnem solncu? Ali si že čutil pomlad? Potrebo v srcu biti dober komurkoli, biti prijazen znancu in neznancu. Cesta pod teboj, nebo v svoji vedri sinjini je novo razodetje. Ali si ga že videl? In bregove z zvončki in trobenticami in potok, obrobljen s spominčicami! In čudno plahost žen in deklet, ki hite po brazdah in polagajo krompir vanje.

Kaj je pomlad? Ne vprašuj, jaz nimam zanjo besede, spoznal bi jo, če bi se vrnil čez sto let po smrti, brez vseh čutov, zroč samo na eno oko.

Kako naj ti Matijec pove, kaj je pomlad!? Malobesedni čudnobahavi Matijec Mohorjev?!

Vozil je mimo Klančarja butare. Klančarka je sedela na pragu z otrokom.

»Kakšen je žel!« se je začudil. »Saj se že smeje!«

»O, tudi glavo že privzdigne!« je ponosno dejala žena. »Le glej, kako se upre. In v noge je močan!«

»Da je?« se je čudil Matijec.

»Kaj bi bilo z njim, da ni bilo tebe, Matijec!«

»Ah, kaj bi. — Ali ima krava kaj mleka?«

»Zdaj povleče še vse teliček. Drugi teden pride mesar. Kar jokali bomo za njim. Kakšen teliček pa je! Jaz pravim, da bi ga redili, on pravi, da nima krme! Kaj bo krava žalostna po njem, kar srce me boli.«

»Saj koj pozabi!«

»Pozabi že, ampak hudo ji pa le bo. In prvi je!«

»Ko bi imela pamet!«

»In še kakšno. Tiste dni, ko smo jo mislili prodati, je kar glavo povešala, pravi on. Ima svojo pamet. Človek nič ne sluti naprej, ali prav malo, žival pa vse. V hlevu še nismo ničesar rekli o mesarju, da ne povesi glave.«

»Da je taka?«

»Prav taka je!«

»Potem naj kupi on za telico sena. Za moj denar naj ga kupi, da bo imel Janezek telička, ko shodi.«

»Za tvoj denar še ne more ne, ko še ni nič prislužil.«

»Saj res. Bomo videli! Pri nas bo letos preostajalo krme in za teh par mesecev bo telica malo rabila, potem pojde itak na pašo. Franci porečem. Če porečem, za Janezka bo dala.«

In uverjen, da bo Janezku rešil teličko, Janezku, ki se že smeje in dviga glavo in je močan v nogah.

In je dejal po kosilu, ko so odmolili:

»Pri Klančarju sem gledal Janezka.«

Franca se je stresla ob teh besedah.

»Ali je ona zdrava?« je skrila razburjenost.

»Na pragu je sedela.«

»In lenobo pasla!« je dejal Tine.

»Ne, Janezka je imela v naročju.«

»Samo razvadila bo otroka!« je spet osorno pripomnil Tine, ki je z nejevoljo opazoval Franco, kako je prebledevala.

»Zdaj res nima nobenega dela,« je ugovarjal Matijec.

»Po travnikih bi že lahko trebila.«

»Če pa je še bolna!« se je srečno domislil Matijec ter se prestrašil svojega poguma. »O telički sva govorila. Da bi jo redila, pa da nima sena. Za Janezka da bi jo,« je zvrčal misel.

»Če nima, pa nima!« se je spet smejal Tine.

»Da krava ne sme slišati o mesarju, da poveša glavo! Morda jo pa res poveša!«

»Ta pa je bosa, Matijec! S to moraš na božjo pot v oprtniku, da ne dobi žuljev. Kako moreš ti kaj takega reči. Ta še za babe ni.«

»Če pa žival res kaj razume?« je pristavila Franca.

»Razume, ali je sita ali lačna ali žejna ali napojena, to že razume. Več pa ne razume!«

»O, smrt voha!« se je nenadno razkačil Matijec. »Smrt voha. Ali še veš, kako se je Pram vzpenjal in hrzal tisto jutro, ko se je France ubil. Ali še veš? Ali ti ni utrgal vojk? Kaj mu je bilo? Smrt je vohal. In tudi krava to lahko voha. In mesar zmerom smrdi po krvi in smrti.«

»Tudi beseda sama!«

»Vsaka beseda ima svoj vonj. Le reci: seno, pa ga imaš poln nos!« se je gnal nenadoma Matijec.

»Tepec tudi!« se je krohotal Tine.

Matijec je v zadregi obmolknil, tako ga je presenetil ta odgovor.

»Kaj misliš?« je prezirljivo premeril hlapca. »Pazi na besede!« Ves se je tresel od razburjenja. Nekak ponos mu je branil, da bi se sploh spuščal v besedo z njim.

»Kaj se bosta?« je mirila Franca, ki se je čudila Matijcu, da se je tako razvnel. »Za prazen nič!«

»To ni prazen nič!« je dejal Matijec.

»To ni prazen nič, to so neumne besede!« je vztrajal Tine.

»Vsak ima svoj prav!« je razsodila Franca.

»Pa res, vsak ima svoj prav! In da pridem nazaj. Klančarka pravi, da bi telička redila, pa nima sena. Pri nas ga bo ostajalo, če ga moreš utrpeti, Franca,« se je obrnil preziraje Tineťa.

»Za tako teličko prav lahko,« je odvrnila naglo, vesela, da se je pogovor obrnil v to smer.

»Za tako teličko prav lahko —« je povlekel porogljivo Tine. »Kakor da taka telička ničesar ne sne! In če boš — če boste,« se je popravil, »sami redili telička, bo krme zmanjkalo in jo bomo šli sami prositi!«

»Za eno kravo je bo še ostalo, saj je lanske še par voz.«

»Jaz že bolje vem, kako je!«

»Kakor veš, toliko veš, kakor jaz!« se je spet nenavadno razjezil Matijec, ki so ga grele še prejšnje Tine-

love besede. »Poznam naš skedenj in vem, koliko krave snedo. In nazadnje, čemu se vtikaš ti? Franca je gospodinja!« je dejal Matijec, ki se je vedno bolj razvnel. »Z njo imam besedo in ne s hlapcem!«

»Kdo kaj govori o gospodinji? Ali sem jaz kaj dejal o gospodinji? In če bi jaz kaj dejal, bi rekel, da ti nisi gospodar, pa gospodariš! Še hlapec nisi!« je besno dejal Tine, ki mu je vsa kri udarila v glavo in ni več tehtal besed. »Kaj si pravzaprav, sam Bog ve, ko še hlapec nisi!«

»Nehajta vendar! Bom videla. Če Tine pravi —« se je opotekla z besedo, »bom pogledala sama.«

Matijec je zlezal vase, kakor da ga je polila z mrzlo vodo.

»Pa glej!« je dejal polglasno ter nadaljeval v mislih. »Sama bo pogledala, pa ve, da sta dva oklepa še lanske krme polna... O, če bi vsaj Janezka videla, ali vsaj imela takšnega malega Janezka, pa bi imela vse drugačno srce. In da ima Tine takšno moč do nje!«

In je ves dan taval kakor izgubljen, užaljen in ponižan okoli in nobeno delo mu ni šlo izpod rok.

Takšnega vase pogreznjenega je našel pod večer v drvarnici Mohor.

»Ves dan te iščem!« je dejal ter si otrl pot s čela.

»Kaj pa je?«

»Ali nič ne vidiš? In ali se še nisi odločil? Ali ne vidiš, da ti gori streha nad glavo?«

Matijec je naglo pogledal kvišku.

»Še vse hujše kot streha!« je nadaljeval Mohor. »Tine je ozdravel. In vem, da pritiska za njo.«

»Za Franco?«

»Za Franco, da!« je nejevoljno dejal Mohor. »Ali ničesar ne vidiš?«

»Vidim že! Kaj mi pomaga, če vidim?« je navidez malomarno skomizgnil z rameni. »Če pa ne mara.«

»Saj še vprašal nisi, pa trdiš!«

»Tine!a rajši vidi!« In spomnil se je besed radi sena. »In ga tudi uboga in stori po njegovem!«

»Da nisi zamudil!« mu je zažugal s palico. »V grob si me spravil živega!«

»Kaj bi zamudil? Tisto njivo je morala pozabiti,« se je umeknil Matijec. »Kaj je bilo fistega treba?«

»Nerodno je že bilo, pa saj ženske vse pozabijo!« Tako je bil Matijec storil trden sklep, da jo vpraša še ta večer.

Po večerji je izvlekel star raztrgan koš in šop viter ter dejal sam pri sebi:

»In če sedim do jutra, jo moram dobiti samo!«

Toda tudi Tine je imel opravek. Na komatu je odletela podvleka in jo je pribijal nazaj.

Tako sta sprta od dnevnega prepira molče sedela vsak pri svojem delu ter vsak hip pogledovala po Franci, ki je kuhala krmo prašičem.

Tinetu se je zdelo čudno, da Matijec naenkrat plete koš; še ves jezen se je škodoželjno domislil:

»Prepozno, fant! Ta voz si zamudil!«

Tisti večer je Franca šla spat pred njima. Tine se je zmagoslavno nasmehnil, ko je čez par hipov pospravil tudi Matijec svoje vitre.

14.

Franca se je s Tinetom sprla radi oklicev. Tine je dejal, da jih ne gre postavljati, dokler nima ženitovanjskega pisma.

»Ti veš, kakšna sem. Dobro veš, kaj si storil iz mene,« je jokala pred njim. »Zdaj mi prihrani vsaj sramoto! Ljudje bodo opazili in potem bo gorje.«

»To ni moja sramota. Saj veš, kaj ti je storiti! Reci, da se peljeva v mesto k notarju. Ali naj jaz visim pri hiši kakor lastovičje gnezdo? Kaj še! Meni je lahka!«

In je odšel.

Kakor obstreljena golobica je tavalala tisti dan po hiši. Nato se je proti mraku napravila, vzela hranilno knjižico in štruco masla ter šla v župnišče.

»Ali so gospod doma?« je vprašala kuharico.

»So, molijo!« se je obrnila kuharica Neža na pragu.

»Tako nič časa nimam,« se je opravičevala, »da bi prišla čez dan. Že dolgo sem mislila, da bi kaj rabili za praznike,« je tiščala štruco naprej.

»Morda pa so že zmolili?« je kuharica dejala proti grbavi župnikovi nečakinji, ki je v kotu tiho lupila krompir. »Zdaj bo kmalu večerja.«

»Če bi pogledali!« je zaprosila Franca.

In je kuharica odšla, in ko se je vrnila, je dejala, da lahko vstopi.

Župnik, slaboten sedemdesetleten starček, je imel zelen ščit na očeh ter bral z naočniki, ki so se mu prav tako tresli na nosu pri vsakem migljaju ustnic, kakor se mu je roka tresla od starosti. Potisnil je naočnike na koncu nosa ter začuden koracnil Franci naproti.

»Kaj bo, Mohorjeva? Kaj bo tako pozno? Seveda dela imaš, dela. Ljudje pravijo, da si pridna! Zmerom si bila pridna. Bogu dopade pridno delo! Denarja bi rada! Ti bi denarja rada? Zdaj boš rabila za delavce. Sama ne moreš, in s hlapcem tudi ne? Kaj pa Matijec? Ali Matijec kaj pomaga?« se je gnal starček s svojimi mislimi. »Da, seveda pomaga; on je prav priden fant! Pravim, fant? Resen mož, resen mož! Koliko bi rada? Tisoč kron, en tisoč kron, zaenkrat, saj lahko prideš še, če rabiš, ali pa Matijca pošlji!«

In je iskal ključke od posojilnične blagajne po mizi med papirji in časopisi.

»Oh, te ženske! Neža!« je odprl vrata. »Kje so ključki od blagajne? Ali si ti vzela ključke od blagajne?«

»Ali jih nimate v žepu, stric?« je vprašala nečakinja.

»Oh, vidiš, kakšen sem, Franca; v žepu jih imam. Kaj sva rekla, tisoč, kajne, tisoč sva rekla?« je vlekel glavno knjigo iz blagajne. »Kar tu le — v knjižici podpiši! Da si sprejela tisoč kron! Saj sem jih že dal? Tu sem sem ti jih dal! Da ne? O, kako vse pozabim, kako vse pozabim. Da ti nisem dal. Ti si potrdila prejem tisoč kron, ki jih nisi prejela in ki jih še nisem dal. O, ti moj Bog, kakšen sem!«

In se je smehljajal.

»Tako, vpisal sem,« se je prepričal. »Vse v redu! Z Bogom, Franca, z Bogom, pa Matijec naj kaj pride!«

Franca je polagoma zavijala knjižico v rufo in iskala besede. Ko je že pospravila v žep in sta stopila proti vratom ter je že klical Nežo, naj posveti, se je umeknila nazaj v sobo.

»Gospod župnik, še besedo!«

»Kaj pa bo, kaj pa bo?« se je zresnil starček in odvzel zeleni ščit s čela. »Pa ne kaj hudega?«

»Gospod župnik, Vi ste me krstili?« je počasi, s tresočim se glasom iskala besede.

»Sem!« je potrdil.

»Vi ste me pripravili za birmo!«

»Znala si, škof so te pohvalili!« se je nasmehnil, toda hipno se mu je spet potemnilo čelo v čudni skrbi.

»In ste me oklicali!«

»Ali te nisem tudi prvič obhajal?«

»Ste, gospod župnik!« se je tresla od razburjenja.

»In ste me poročili!«

»Prav rad; France je bil dober fant!«

»In ste ga pokopali!« je bruhnila v krčevit jok. Starček je napeto poslušal. Nič več se mu ni tresla roka, naočnike je bil snel z nosa ter jih tiščal v roki, resno je kimal in bral napeto vsako njeno besedo z ustnic.

»Sem!« je dejal ter uprl pogled v njene oči, ki so se ji bile napolnile s solzami. »Sem. Vse to sem!«

In je šel ter zapahnil z malim zapahom vrata.

»Nesrečna sem, gospod župnik!« je planila v jok. »Drobeževa Francka, gospod župnik...«, je slovkovala.

»Da, Drobeževa Francka! Kaj moreš za to, sam Bog ga je vzel. O, saj ga je bilo škoda! Moli zanj, dober je bil!«

»Ne to, gospod župnik! O, kaj samo to!«

»Samo greh, Francka, more biti hujši!« se je zdrznil župnik ter z odvrtačo kretnjo dvignil roko kvišku.

»Da, gospod, samo greh! In ta greh je!« je s krčevitim plačem padla na kolena predenj. »Ta greh je! O, gospod župnik, Drobeževe Francke greh!«

»Ne smem tu spovedovati, Francka. V cerkev pridi pojutrišnjem, da ne bodo ljudje zijali. In pridi pomirjena!«

»To vem! Toda moram Vas vprašati za svet. Samo za en svet!«

»O, težko mladi vdovi!« se je zgrozil župnik. »Kaj pa pravi on, Matijec? Zakaj ne pride Matijec postaviti oklicev?« je nadaljeval župnik. »Da to zakrijeta!«

»Ni Matijec!« je odkimala z glavo.

»Kdo pa?« se je plašil starček, ki se mu je vedno bolj jasnilo; spoznanje groze in sramote je vedno bolj rastlo v njegovih mislih. »Kdo pa, če ne Matijec?«

»Tine!« je dahnila vsa skrušena. »Tine!«

»Hlapec!« je ušlo starčku, ki je ves zlezal vase ob tem priznanju. »Hlapec, o, ti uboga Drobeževa Francka!«

Poln človeškega sočutja in usmiljenja je iskal s tresočo se roko njeno glavo ter jo prijel, kakor je še prijel otroka v šoli, ko se je kujala.

»Vstani, žena!« je velel resno ter zbiral vse svoje moči ob bolealnem krču, ki mu je grabil srce. »Rečem ti, vstani!«

In je vstala ter mu stala nasproti.

»Greh je, kdorkoli je!« je ugotovil s težko počasno besedo, ki jo je lovil v svojih mislih. »In greh se mora popraviti pred Bogom in pred ljudmi.«

»Prav to je! On ne mara oklicev!«

»Kaj, on ne mara oklicev? Tako! Greh pa je maral!« se je razljutil starček. »In take gospodinje in take posestnice ne mara! In da ne bo popravil greha! K meni ga pošlji, Franca, k meni ga pošlji! Pa da ni Matijec! Greh je, kdorkoli je, toda z Matijcem se da govoriti. Tine pa je drugačen!« je šel spet starček za svojimi človeškimi mislimi, ker so mu radi prejšnje napetosti uha-jale. »K meni naj pride! O, kaj govorim! Zdaj oklicev ne mara!«

»Ne, mara že, toda pod pogoji!« je počasi stisnila skozi zobe.

»Pod pogoji? Pod kakšnimi pogoji? Zdaj naj greh popravlja s pogoji? Kaj pravim, popravlja? Plačilo za greh! O, ti usmiljeni Bog. Plačilo za greh!«

»Da, on zahteva, naj mu prepisem grunt!«

»Da mu prepíšeš grunt!«

»Ta grunt je spravljal skupaj stari Mohor!«

»Ta grunt je spravljal skupaj stari Mohor!«

Nato sta dober hip oba molčala.

Franca je nemo strmela v starčka, za čigar čelom so se počasi lovile misli.

»Samo do to sem jaz prinesla.«

»Do to in delo, Franca,« se je zgenil starček, kakor da se mu je posvetilo. »Toliko mu zapiši, kolikor je tvoja do to in tvoje neplačano delo, ker si tudi jedla. Kar si pojedla, odbij! Do to in delo, Franca, to je pošteno!«

»In če ne bi hotel?«

»Če ne bi hotel?« se je prestrašil starček. »Če ne bi hotel? Ves se je zresnil pri teh besedah. »Sramota je težja od grunta!« je nazadnje razsodil. »Sramota je težja od grunta!«

»Sramota je težja od grunta!« je ponovila Franca ter si obrisala solze iz oči. »Za greh naj bo pokora!« si je dejala. »Da ne bodo drugi trpeli, to bo moja skrb!«

In sama ni vedela, kdaj je bila na cesti.

Pred kozelcem jo je čakal Tine.

»Kod si hodila?«

»V farovžu sem bila. Denar za delavce sem vzela.«

»Samo radi denarja za delavce?« je vprašal. »Jaz ne maram, da bi se klatila po farovžu!«

»Nisem še tvoja žena!« je rezko odvrnila Franca. »Pusti me!« je odtrgala njegovo roko, ki jo je privil okoli pasu. »Dokler nisem tvoja žena, se me ne dotikaj!« je bruhrnila vsa iz sebe.

Iztrgala se mu je ter stekla proti hiši.

Ko je Neža prinesla večerjo, je bila v sobi tema. Župnik je bil že zlezal v posteljo.

»Moj Bog, kaj je s to Franco? Radi nje so gospod pozabili na večerjo,« je godrnjala. »Ali ni imela prej časa! Zdaj bodo brez večerje radi nje.«

15.

Jutranje solnce je sijalo, kakor da lije nevidni sij iz srebrnočistega zrcala. Ako si pogledal vanj, si videl zlat okvir in v njem pretakajoče se živo srebro. In živo srebro je lilo v rosnato travo, skozi drevje in na cesto. Samo živo srebro, živo srebro.

Bil je vnebohod.

Mohor se je bil razjezil že zjutraj pri zajtrku, zagnal kos rženega kruha po mizi, trdeč, da si je ob praznikih izgovoril belega. In prvič, odkar je izročil posestvo, je potegnil predajno pismo iz predala ter ga vihtel po zraku, ne meneč se za vse besede snahe, da je kruh odrezan za Tine in da je njegov, celo maslen, v omari.

»Tako, za Tine! Zakaj pa ni moj na mizi? Ali si ga mar prihranila za kakšne snubače? Zakaj ga pa skrivaš v omaro? Zdaj mi ga že skriva! O, celo zaklepa! Kje je ključ? Kje je ključ? In naj še iščem svoj kruh! Kaj mi pomaga zaklenjeni maslenec?«

In čim bolj je Franca trdila, da omare ni zaklenila ona, temveč Tine, ker ima v njej strup za podgane, tem bolj se je razvnel stavec.

»Tine? Hlapec meni zaklepa kruh k strupu? Ali bi me rad zastrupil? Ali sem kaj napoti? Pa sem le kaj napoti? In jaz naj jem zastrupljen kruh? Zastrupljen maslenec, kako pa. Rajši jem opresnik!«

Franca se je spustila v jok. Iz vsega Mohorjevega vedenja je spoznala, da jo Mohor sumi. Zasledoval je vsako njeno kretnjo in vsak pogled. Opazil je, da postaja zamišljena, otožna, da se zazre z muko na licu v daljavo, da vzdihuje, opazil, da postaja Tine osoren in oblasten, da mu Franca ne ukazuje, temuč skoraj prosi. Opazil je, da si večkrat briše oči, posebno, če se s Tinetom kje srečata. Neko noč je slišal ostre Tinetove besede in njen jok. In ko ji je drugič svetoval, naj mu odpove, ker se je bil zvečer napil, se je stresla, da ji je padla skledica iz rok. V Mohorju se je zbiralo, kakor se nabira voda v zaprti strugi. In ob vsaki priliki je godrnjal po hiši, da bodo vse zapravili, kar je on s svojimi žulji znosil.

Franca je s krvavečim srcem in angelsko potrpežljivostjo prenašala vse njegovo sitnarjenje, poskušala je že naprej ugeniti vsako njegovo željo. Kuhala mu je posebej močno juho, ki jo je imel rad, ter mu kupila vsako nedeljo liter vina, ki ga niti ni imel izgovorjenega. Mohor je vino popil in ko so se mu misli razgrele, je računil, kako Franca pravzaprav zapravlja in da bo v desetih letih grunt šel. In je obšel grunt vsako nedeljo popoldne, z rokami razgrebel sveže krtine ter se jezil, da bo krt najboljše travnike razoral v puščavo, ker nihče nič ne skrbi in kupujejo vino, namesto bi dali za grabljice. In se je zgodilo, da so tak travnik znova pregrabili in se je srdil in grel, da bodo vso travo uničili. Ko pa je ves truden in na pol zaspan po vinu prilezel pod jablano, ki se je sušila, je stegnil palico po vejah, trgjal zapredene gosenice z vej ter stiskal skozi zobe:

»Gosenica, gosenica! Žre, žre. Kakor jablano, tako grunt, le gosenica se debeli, leze narazen ter od mojih žuljev pije kri!«

Na vnebohod mu pa je žolč prekipel.

»Zastrupi z maslencem snubače!« je vrtal z besedo. »Če tebe ni kdo zastrupil kakor osa gosenice!« je kričal po veži ter še glasneje ponovil, da se je slišalo na vas, »kakor osa gosenice!«

Franca je za hip ostrmela, kakor da je treščilo vanjo. Vsa bleda se je sesedla na ognjišče, skrila lice v predpasnik in vzdihnila: »Oče!«

Samo obupna prošnja je bila v njenih besedah, prošnja za človeško usmiljenje.

Mohor se je pokrtil in odšel.

»Tako, zdaj sem pa povedal!« je ugotovil, ko je stal na cesti. »O, da bi jo mogel pognati od hiše!«

Prvi hip se mu je zdelo, da je odvalil strašno moro s srca, nato pa ga je obšel občutek, kakor da je umoril človeka. Stud, strah pred osamelostjo, pekoč občutek sramote.

»Če se ni morda pregrela pri delu,« se je spet zdrznil, »in je bolna. In ji delam krivico. In tisti jok? Ali ni morda zavrnila njegovega zbližanja? In postaja žalostna in upadla radi žalosti po sinu. O, po sinu Francetu. In ključ je spravil radi strupa Tine. Kaj ima ona s ključem in strupom? Nič! Ona je spekla celo maslenec, ne pa belega kruha, kakor je zapisano. In vina tudi nimam izgovorjenega, pa mi ga kupuje. Jajca prodaja zanj. Jajca so njena in niso iz grunta!«

Mohor je lezel vase kakor skrušen grešnik. Pred mašo je stopil, da ne bo tešč, v krčmo.

»Daj frakelj, naš je že tak, da ga ne prenašam. Ni za v cerkev; Franca je namočila še pelina vanj, da kar grize. Včasih sem ga rad, zato pa je namočila, da mi ne bo želodec krulil,« se je smejal prisiljeno. »Lažjega daj, onega za v cerkev!«

»V kropivčku je za v cerkev,« mu je dejal krčmar in mu dal žganja.

Mohor je zvrnil frakelj.

»Pa je res močan in duh ima! Duh pa močan. Daj mi še rogelj, da duh udušim, sicer bo še gospodu dišalo do oltarja!«

»In te še s prižnice prime!«

Mohor je s slastjo pojedel rogelj, da ne bo tešč, in zvrnil še frakelj, ker mu ne gre rogelj suh, ter je pojedel še enega, ker da kar sam vabi in se drobi kot maslenec.

»Prav tako kakor Francin maslenec!« je na glas povedal, ko ga je plačal. »V ustih se ti stopi kakor cvrtje!«

»Pridno nevesto imaš,« je dejal krčmar, »zakaj se vendar Matijec ne oženi z njo? Pretegnila se bo sama

s tolikšno skrbjo. Tako bi ji pa le marsikaj odvzel z ramen!»

»Tudi jaz pravim,« je hitel skozi zobe Mohor; »tudi jaz pravim. Ona pa zmaje z glavo, če ji omeniš možitev; še zmerom žaluje za rajnim, še zmerom.«

In si je otrl solzo ter stopil v cerkev.

Župnik je bil že pred oltarjem, ko se je preril Mohor do hišne klopi. Toliko da ga ni zadela kap. Na mestu, ki ga je bil še sam zdražil in še vsako leto plačal, ki sta ga uporabljala zjutraj Matijec in ob desetih on sam, na tem mestu je sedel Tine. Hlapec je videl nasršenjeni pogled starca, ki mu je bila pijača pognala kri v glavo, da je žarel, umeknil se iz klopi ter ga pri tem dregnili namenoma s komolcem.

»Noga me še boli in mislil sem, da Vas ne bo,« se je opravičil polglasno, da so ga slišali ljudje, videč, kako se jim je škodoželjnost in posmeh zasvetil v očeh.

»Moj prostor je samo zame!« je zagodrnjal Mohor. »Za hlapce je prostor zadaj!«

Tine je stisnil zobe, umeknil se od klopi, a ni črhnil besedice.

Župnik je šel na prižnico.

»Od vsake besede boš dajal odgovor! Ali misliš da ne? Ti tam, rečeš tja v en dan: Taka je? Sosedu pravi za teboj: Takšna je, da se je Bog usmili in sram naj je bo! Ali nisi že tega rekla?« In se je zagledal v kot na levi strani. In vse ljudstvo se je ozrlo za njim. Tam je stala bajtarica Polonca ter vsa rdela v obraz. »Saj ne pravim samo tebi,« se je zavedel. »Kdo pravi samo tebi! Vsem pravim. Zakaj veste, Bog ima tehtnico za besede. Na eni strani slabe besede, na drugi strani dobre besede, ki se jih drže odpustki. O, če bi ljudje vedeli, kakšna milost so odpustki! Misliš, če imaš tristo dni odpustkov, da smeš tristo dni gristi ob čast sosedi. Kakor miš! Bog deli odpustke za odpuščenje časnih kazni in ne za dopust za greh. In odpustki so prijetno kadilo pred božji tron. Kako naj bodo prijetni, če se jih drži spredaj in zadaj smrad grdih besedi. Preklinjaš, želiš sosedu slabo, ga zmerjaš z zaničljivo besedo. Gruntar praviš sosedu: 'bajtar', zaničljivo. Vsak stan ima svojo milost božjo. Če je po božjem. Ali misliš, ti gruntar, ki bajtarja odiraš,« in se je zagledal v klopi med moške, kjer je sedel Kos-

mač, »po petnajst posojaš in ga zmerjaš z beračem, ker revež ne vrne, da bo Bogu iz tega mogla prijetno pridišati tvoja dobra beseda.« Pa se je zavedel in obrisal pot, »Ne mislim samo tebe, vse vas mislim, ker ste moje ovčice, meni izročene, tudi tebe mislim, ki zmerjaš hlapca s hlapcem. Zaničljivo!« Župniku je šlo na jok, že pol cerkve si je brisalo solze.

»Zdaj misli mene,« se je topil Mohor ter se izognil župnikovemu pogledu. Težak očitek mu je lezel v srce. »Zdaj misli mene!« si je prisiljeno odkašljajal.

»Ti, hlapec, pa bodi pošten hlapec in ne jemlji dobrega imena gospodarju, ne pravi mu ‚stiskač‘, reci mu ‚gospodar‘, ne jemlji dobrega imena gospodinji! Da, gospodinji!« je spet iskal z očmi ter se začudeno ustavil med gospodarji, tam kjer je stal Tine, tako začuden, da mu je za hip pošla beseda. »Imej usmiljenje, hlapec, s svojo gospodinjo,« mu je šlo na jok. »Imej ž njo usmiljenje, vsi imejte usmiljenje. In zmeraj imejte usmiljenje, da mi ne bo Gospod pokazal, ko pridem predenj, kmalu pridem predenj, da ne bo pokazal kupa gnoja, ki smrdi na tisti zlati tehtnici, ter ne poreče: Kje si bil, da nisi teh smeti skidal, da so ti vse dobre besede zasmradile, vse dobre besede tvoje fare? O, ti si bil slab hlapec, svoji gospodinji, moji sveti Cerkvi si slabo služil.«

Župnika je prevzel jok, da je glasno zaplakal, roke so se mu tresle, padel je na kolena in med solzami slovkoval očenaš.

»Naj Bog ne tehta slabih besed, naj jih angelci pometejo zaradi vseh skesanih in potrlih src.«

In vsa cerkev si je brisala solze; Mohor je bil kar z dlanjo potegnil preko oči, bajtarica Polonca je klečala na golih kolenih ter začutila s sladkim trpljenjem pesek pod njimi, samo Tine je mrko gledal predse ter se prestopal kakor na žerjavici.

»Prekleta ženska. Saj mu je res vse povedala!«

Temna misel mu je legla preko čela.

»Vsega le ni! Samo da vsega ne ve!«

Mohor pa se je bil otajal kakor vosek, silno ganotje mu je grelo osrčje.

»Ali greš?« je povabil Tineša pred cerkvijo. Počakal je bil, da je sluga končal z razglasi, nato se parkrat zasukal in stopil k Tinešu: »Ali greš?«

»Pojdem!«

Tine se je obrnil k fantom.

»S fanti? Ali nisem jaz za devet fantov? S tabo nas bo deset!« se je smejal. »In oba nekoliko šepava!«

»Kaj bi!«

»Nič, kaj bi. Čemeren si, ali ti ni dala gospodinja za četrt vina!«

»Nisem vprašal,« je malomarno dejal Tine.

»Dam jaz!« se je ojunačil Mohor, ki ga je bilo samo veselje in čudno odpuščenje. »Ker si mesto mene stal. No, ali greš?«

»Pit?« je vprašal.

»Pit, kaj se pravi pit! Na četrt. Da bo dišalo kosilo. Grla si poplakneva.«

In sta res stopila v krčmo.

»Pravi, da pojdeva snubit!« se je smejal Mohor, »da bo dal za pijačo! Tine, ali boš dal, pa pojdeva k dekletu!«

»Saj jo še ti dobiš!« je dejal krčmar.

»Polič prinesi in če imaš kakšen zamašek, da nama kosilo ne bo padlo v mokro!«

»Suhih klobas?«

»Daj suhe klobase!«

In sta prigriznila ter izpila v dušek vsak kozarec vina.

»Pri pijači se še kar merim s teboj, Tine!«

»O, kaj bi, tudi drugače Vam še ni sile.«

»Če bi te noge ne bile!«

»Tudi moja me opominja!«

»Pij, Tine!«

In sta spet izpila.

Tine je ugibal, kaj hoče starec s svojo dobroto, a ni mogel priti na jasno. »Opiti me hoče,« mu je nazadnje šinilo v možgane. »Gotovo je Matijec zadaj! Le čakaj, lisjak stari, jaz ti zbrišem finte, da ti bo šumelo sedem let po glavi!«

»Ej, kaj opominja! Dokler si mlad, te imajo dekleta še rajši, če nisi takšen kakor drugi. Kar povej, pa pojdem snubit, jaz sem že marsikomu pomagal iz zadrege.«

»Je še čas, oče Mohor!«

»Je še čas! Ali boš na veke tako! Grabil boš denar, za stare dni pa ne boš imel človeka, da bi ti obrisal

nos, ko roka ne bo več mogla. Kar gledam te! Varčen si, priden si, kakor nalašč si za gospodarja. In v pravih letih.«

»Vse bo še, oče Mohor,« je dejal Tine in mislil: »Iz hiše bi me rad spravil!«

»Vse bo še, vse bo še!« se je gnal starec, ki je bil naročil med tem že četrti polič ter se mu je svet že odmikal v čudne daljave. »Kar nocoj pojdiva, če se zmeniva!«

Tinetu se je škodoželjno razlezel obraz.

»Kaj pa, če sem že zasnubil, oče Mohor!«

»Da si že?« je nekoliko osupnil starec, ker mu Tinetov nasmeh ni ugajal. »No, prav, ampak pri očetu še ne, zdaj bova vprašala še pri očetu! Pojdiva, da naju Franca ne bo čakala s kosilom. Saj veš, kako je, če čakajo s kosilom. Ali si slišal pridigo? Da imejmo usmiljenje z gospodinjo,« je govoril ter se naslanjal na Tineťa. »Pomagaj mi, nogo sem si zasedel. Čisto zaspala mi je!« — In sta šla.

»Da imejmo usmiljenje z gospodinjo! Veš, jaz svoji nisem nikoli zamudil žlice. Pa to samo radi družine. Boš že videl. Radi reda! Če si točen pri žlici, bo vsa družina točna pri delu. Boš že videl. In gospodinja odpravi vse naenkrať. Boš že videl! Pa da mi je noga tako zaspala,« se je jezil. »Boš že videl, boš že videl. Ko boš imel enkrat gospodinjo!«

»Saj jo že imam!« se je zasmel Tine ter se škodoželjno razkoračil pred starcem. »Jaz jo že imam! Franco imam!«

»I no, seveda, zdaj že kot hlapec,« se je budil iz pijanosti Mohor. »Kot hlapec prav, ampak kot gospodar, takšno gospodinjo mislim. Da ti ukažeš in je ona tiho!«

»Tako mislim, da, da je ona tiho!«

»In praviš, praviš, da jo imaš?« se je treznil Mohor ter buljil s krvavimi očmi v hlapca. »Da imaš Franco? Ali misliš našo Franco?«

»Katero Franco pa naj mislim? Da, našo Franco, vdovo Franco, oče Mohor?«

»In jo boš snubil?« je tresoč se vprašal Mohor.

»In sem jo že!«

»Kako?« se je prijel Mohor za čelo, kakor da mu v možganih nagaja nekaj, česar ne more iztrgati.

»Tako!« je smelo potrdil Tine.

Takrat se je Mohor zagnal proti njemu, kakor da mu hoče planiti v oči.

»Ti, ti, ti, vedomec krvavi, ti si se zagrizel v nedolžno žensko, ti, ti!...«

»Kaj bi, oče Mohor,« se je otresel Tine ter sunil starca pod cesto. »Kaj bi, snubit pojdite za mene!«

Starec pa je grizel od jeze in žalosti travo ob cesti in tolkel s čelom ob kamen, da mu je krvavelo in mu kri kapljala na cestni prah.

»Ti, ti, vedomec krvavi, ki si se zagrizel —«, obstal je sredi besede. »Oh, da! Kako pa, v nedolžno — v gosenico ostudno, v gosenico ostudno.«

16.

Franca se je tisto jutro res slabo počutila; ko pa ji je bil še Mohor vrgel v obraz tiste težke besede, iz katerih je sklepala, da ne bo mogla več skrivati, kako je z njo, se je je loteval srčni krč. Kot da drevi z vrh strmega prepada in ne more najti bilke, da bi se prijela.

»Drčim,« ji je prišlo na misel, »drčim, zdaj že drugi vidijo, da drčim. O, v sramoto drčim.« In lotevala se je je vrtoglavica. »Zdaj mora biti konec.«

Sedela je zamišljena, vase zatopljena na ognjišču ter si nevede brisala solze, ki so ji začele kapljati po licu.

»O Bog, kakšno hudo pokoro si mi odmeril!« je vzdihnila. »Kakšno strašno pokoro. Da bodo še drugi trpeli zaradi mene. Ubogi oče Mohor, če bom morala Tinetu res vse zapisati!«

Obšla jo je topa bolečina, roke so ji padle na kolena, pogled ji je ušel v naročje.

»Kako si je želel France, kako sem si želela jaz. In kako bi bilo, če bi bilo prav! In se druge obrnejo z radostjo v očeh sredi cerkve in se naslonijo na moža pred hišo — jaz, o, jaz pa si želim smrti, jaz kličem smrt v stiski in težavi, da ljudje ne opazijo; skrila bi se v zemljo, ki grehe pokrije.«

Ozrla se je skozi okno ter zagledala lastovičje gnezdo pod streho. Lastovica je prinesla muho in v gnezdu je začvrčalo, kakor bi polila žerjavico.

»Lastovka ne skriva, vsa srečna je v svoji skrbi. In Zanetka komaj gre in se smehlja sama vase,« je zrla za sosedo, ki je šla po vode. »Sreča, sama sreča, samo jaz, samo jaz — o, če bi se ta hip zrušila streha name!«

Pretresel jo je krčevit jok, ki jo je davil v grlu ter topil vse njene žilice v strašno bolečino.

S solzami v očeh jo je našel Matijec. Naredil se je, kakor da ne vidi njenih solz. Ker se ni ozrla, ko je vstopil, je zakašljajal.

Franca si je obrisala solze ter hotela vstati, najmanj si je želela v tem hipu Matijca.

Matijec je še enkrat zakašljajal, potegnil iz omare žeblice in kladivo in ko je trikrat prebral žeblice in dobro minuto potežkaval kladivo, je stopil k njej.

»Ne zameri, Franca, enkrat, sem dejal, da ti moram povedati.«

Franca se je zdrznila in nehote so ji roke ušle v naročje. Čakala je, in ker Matijec le ni nadaljeval, je vprašala: »Kaj pa je, Matijec?«

»Tisto, radi tiste njive!«

»Kako?«

»Tisto s stricem!«

»Za mene!« je bruhnila Franca vsa ogorčena. »Za mene ste barantali kakor za kravo!«

»Nismo barantali, Franca!« je dvignil Matijec roko kakor k prisegi. »Nismo barantali; Bog mi je priča, da jaz nisem! Rekli so, da naj obljubim njivo stricu. On sam je prišel s to besedo. Ne maram, Franca, da bi mislila slabo, če ni res. Tega ne maram. Stori drugače, kar hočeš, samo tega ne misli.«

Matijcu so solze stopile v oči. Kakor nebogljen otrok je stal pred njo ter jo nepremično zrl.

»Samo tega ne misli! Jaz nisem, Franca! Da boš vedela, to sem povedal, Franca!«

In je hotel oditi, kakor da ga je sram.

»In kdo si je izmislil, Matijec?«

»Mislim, da sam stric. Saj oče bi jo bil že prej lahko dal, njivo. Stric Matevž!«

»Stric Matevž?«

»Kdo pa drugi, če se je on ponujal, da bo posrednik!«

»In ti si vse to vedel?«

»Rekel mi je in jaz nisem maral. Zato mi je hudo, Franca, da bi nič hudega ne mislila.«

»Stric Matevž? In da jaz nisem prej tega pomislila. Da nisem prej pomislila! O, usmiljeni Bog!«

In planila je v krčevit jok.

Čuden, groze in praznote poln prepad je zazijal pred njenimi očmi.

»O, da nisem prej pomislila!«

Matijcu je bilo nerodno pri tem, da bi bil najrajši izginil. Bal se je, da bodo ljudje videli. Toda ostal je, kakor vkopan na mestu, ter ponavljal njene zadnje besede. »Da nisi prej pomislila? Česa nisi pomislila?«

»Teta Kosmačka pa je pri meni snubila drugega. Potem, kar se je bilo zgodilo tebi s stricem! Drugega, Matijec! Za Tineta! Vso nedeljo popoldne!«

»Snubi pač lahko!« je povlekel Matijec, ki ga je bilo nekaj sunilo v srce. »Snubi lahko komurkoli!«

»Ti, ki ne razumeš!« je bruhnila, očitajoč ši vse, kar je kdaj slabo mislila o Matijcu. »Ali ne vidiš, da je stric poslal od druge strani teto! Ali ne vidiš, kako so od druge strani barantali za kravo, Matijec?«

»To še nič hudega ni. Krava je še v hlevu!« je flesknil z rokami kakor otrok. »Krava je še v hlevu!«

»Krave ni več v hlevu!« je trpko in odločno rekla s svinčenim glasom Franca. »O, moj Bog, krave ni več v hlevu! In zakaj, Matijec,« je jokaje očitala, »zakaj nisi tega prej povedal?«

»Kaj jaz vem; saj sam ne vem. Ni ti do besede nisem prišel. Ker je stric tako naglo zaobrnil, in potem si odšla kakor burja. Kaj jaz vem!«

»In zdaj je prepozno!« je grizla vase, »zdaj je prepozno!«

»Kako je prepozno, Franca? Franca, če ti je kaj zame kdaj bilo in če ti je, Franca, reci! Kar reci, zapiševa oklice!«

»Kaj ti veš? Rekla sem, da je prepozno. Zavezana sem, o kako zavezana!«

»Zavezana? Če nisi rada, Franca, odveži! Samo če nisi rada?«

»Ne morem, Matijec!«

»Ne moreš?« je vprašal ter zamotovilil, kakor da se pogreza. Nejasen občutek mu je zaživel v srcu.

»Ne, ne morem! Tine me je zbarantala, Matijec!«

»I, če si kaj rekla, beseda še ni konj!«

»Ali ne vidiš, Matijec, ali ne veš, Matijec, kaj je z menoj. Vsi ljudje vidijo, tvoj oče že vidi, samo ti, samo ti bi vzela tuj greh nase!« je s čudnim pričakovanjem planila z besedo.

»Kako tuj greh? Tuj greh praviš?«

»Tinetov greh!«

Zameglilo se mu je pred očmi, kakor da ga je kdo udaril po glavi. Šele sedaj so mu misli našle vozelo, da je razumel. Nato se je naslonil na steno ter strmo zroč predse ponavljal:

»Tuj greh, tuj greh! Franca, zakaj si nam to storila?«

»Da, zakaj?« je mrzlo kot smrt ponovila Franca.

»In se zdaj ne omožiš? Ti se moraš vendar omožiti?«

»Tine noče! On hoče grunt, da bo lahko plačal mešetarino. Da bo lahko dal njivo!«

S strašno jedkostjo je govorila te besede.

»Pa mu daj grunt, da ne boš v sramoti, Franca!«, je jeknil Matijec. »Pa mu ga daj! Pomisli, da si na Mohorjevem gospodinja, da ne bo sramote.«

»Grunt ni moj, grunt je očetov!«

»On ga je spravil skupaj, res!« je potrdil Matijec. »Pa mu ga daj pol!«

»On hoče vse!«

»Jaz, Franca, jaz bi te bil vzela, o, kako rad vzela brez grunta, jaz te še danes, še danes vzamem, Franca. Franca, še danes! Kakršna si!«

S silnim sunkom je zadušil v sebi neznan hladni odpor in zoprno čustvo ob misli na vse to. Oprijel se je za mizo in ponovil:

»Še danes! Kakršna si!«

»Praviš, še danes in kakršna si. O, čutim, kaj praviš. Če bi bil rekel: 'jaz te vzamem', samo to, samo te besede!« je jokala Franca, »bi vedela, da je vse tako, kakor je bilo, pa praviš: 'še danes in kakršna si!' Iz usmiljenja praviš!«

»Jaz te vzamem,« je počasi slovkoval Matijec, »jaz te vzamem. Kar bo, Franca, ne bo pogrešalo očeta!«

»Prepozno, Matijec, čemu bi še tebi bila v pokoro. Naj bo meni v pokoro, jaz moram za pravim očetom, jaz moram za Tinetom!«

In sta si stala nasproti, oba tako nesrečna in bedna, tako trpeča in trepetajoča od srčne bolečine.

»O, da bi umrla!« je dahnila Franca.

Matijec pa je nemo, s čudno grozo v očeh odčaval iz kuhinje v hlev, sedel v jasli ter ni opazil, kako mu teliček slini praznične hlače.

17.

Mohor je tri dni ždel pred hišo kakor bolan. Ni prišel k skledi, ni odgovarjal na vprašanja, nič. Kruh je otepjal in vodo pil, naslanjal glavo na palico ter zrl predse. Človek, ki ga ni poznal, bi dejal, da ždi, toda domači so se ga ogibali. Vedeli so, da njegov sivi pogled izpod polpriprtih vek bedi nad težko mislijo. Dva sta vedela, kaj ga grize. Franca, ki je čakala s strahom in trepetom, kdaj se usuje nevihta, Tine, ki je s čudno samovednostjo škodoželjno mislil na gospodinjine besede, ko ji je pijan oni večer povedal, da je staremu vse izdal.

»Zdaj je vsega konec!«

»Konec? Kakšen konec? Gospodinja si!«

»To je tisto!« je vzdihnila. »Tako misliš mene upéhati!«

»Kaj bi te upehal. Sama veš, kako lahko urediš!«

In je tisti večer vriskal pred hišo, da je Franci paralo dušo in da je Mohor, ki je že ležal, planil pokonci ter zahreščal skozi ubito šipo:

»Tiho, vedomec!«

In je prišla nedelja. Mohor je ždel pred hišo.

»Boš že videl vedomca, stari!« je dejal Tine, ko se je spomnil teh besed ter ga izza hleva uzrl ždečega pred hišo. »Tudi star maček se mora privaditi novemu gospodarju!«

Zvečer pa je stopil Mohor za snaho v hlev, ko je krmila. Stopil je na prag, udaril s konico svoje palice v črvivi strop ter dejal s tresočim se glasom:

»Ta strop sem jaz napravil, iz svežih smrek in zdaj je suh!«

Ker mu vsa prebledela ni takoj odgovorila, je hreščal:

»Ali slišiš, zdaj je črviv!«

»Popraviti ga bom dala!« se je zmislila, ker ni vedela, kam meri z besedami.

»Če boš utegnila!« je spet zahreščal starec ter blede pogledal izpod sivih vek.

»Saj se s popravili tako ne mudi!« je čisto vdano-topo pripomnila ter pričakovala kakor v sanjah, kot da je nič ne brigajo starčevi očitki.

»In to kravo sem kupil še jaz!« je pokazal na Ciko, ki je imela že osmo tele. »Še telico sem jo kupil in bi bila že kmalu poginila na detelji. Glej, da ti ne crkne!« je s čudnim glasom pristavil, da jo je zazeblo v dušo. Kakor zlovešča prikazen se ji je zazdel, kakor čarodej, ki nosi že s svojim pogledom nesrečo. Spomnila se je, da odvrneš uroke, če privihneš predpasnik ali zagrabiš za vozal. In privihala je predpasnik do vozla na traku ter stopila h kravi.

»In streho nad glavo sem napravil jaz in ...« je zahropel, »in streho za tvojo sramoto sem napravil jaz. Da bi bilo vse prej zgorelo!« je bruhnil v krčevit kašelj.

»Zdaj razumem!« se je prekrižala od groze Franca. »Sveti Florijan, varuj nas nesreče!«

Starec se je odkašljaj ter povlekel snaho za roko. Vlekel jo je pred hlev, odkoder se je videlo polje pod vasjo v pomladnem zelenju. Sadovnjak pod hišo je šumel ter se bleščal v cvetju in mesečini.

»In to polje sem dokupil jaz!« jo je stisnil za roko. »In ta sadovnjak sem zasadil jaz — in sem za vse to dobil v hišo snaho, ki se peča s hlapcem!«

Toliko žalosti in obupa, gneva in ogorčenosti je bilo v njegovih besedah, da je ves trepetal.

»Táko snaho, kakor so jih svojčas vlekli na pranger! O, da bi ne bila nikdar prestopila praga moje hiše!«

»O, da bi res ne bila!« je vzdihnila Franca, topo-vdana kakor obsojena na smrt.

»In zdaj? In zdaj boš ti, ki si prilezla pod mojo streho, zdaj boš ti dala ves moj grunt, to streho, te njive, sadovnjak in ono kravo — onemu?« je uprl z napeto pozornostjo vanjo svoj sivi pogled.

»Radi sramote!« je pritrdila Franca.

»Radi sramote?« je pridušeno skoraj cvilil starec. »Ali sem jaz grešil? Da mora moj grunt v pokoro? Če se je sramota spočela brez grunta, naj se še zvali brez

grunta. Naj se! Toda za tvoj greh, za greh hlapca se ne bo pokoril moj grunt!»

»Saj me drugače niti ne mara!»

»Ne mara!» je zacvilil starec. »Ali mene kaj briga, če te mara? Še čisto prav, če te ne. Da boš videla, da te sploh ni maral. Si se bala radi tiste njive, zdaj vsaj vidiš!»

»Vem, Matijec je povedal!» je prikimala Franca vsa brez moči in pripravljena tudi na smrtni udarec.

»Povedal! Ali ti ni zavil vratu? Pritepeni mački se zavije vrat, da se duše ne vicajo radi nje. In Matijec ga tebi ni, o!» se je vil starec pred njo, kakor da ga krč lomi. »In ti si taka pritepenka, ki se sme vsak zaleteti vanjo!»

»Oče!» se je vzpela užaljena v dušo. »Ne vsak!»

»Še slabše! Hlapec se je obrisal ob gospodinjo! Hlapec, ki komaj ve, kdo mu je mati, pa ne ve, kdo mu je oče! In se ni obrisal radi gospodinje, temveč radi grunta! O, ali ni to slabše? In za to sramoto sem jaz naredil novo streho!»

Kakor da ji je zmanjkalo tal, je iztegnila roke predse od črne bolečine v srcu.

»Oče!»

Mohor je drezal s palico med razpoko v podu in njegov pogled je razodeval smrtno zaničevanje.

»Toda to ti povem!» je nazadnje bruhnil, »to ti povem, da ne bo spal pod streho, ki sem jo napravil jaz, da ne bo spal niti minute, če mu izročiš grunt! To sem rekel, jaz, Mohor, sem rekel, ki sem to streho napravil!»

In je dvignil roko kakor k prisegi.

Čez njive in polje se je bleščala mesečina.

Nekje v hribu je zavijala sova.

»Moj Bog,« je vzdihnila Franca, »ali res takšna ostanem?»

»Sem stopil!» ji je velel Mohor ter jo potegnil za roko.

»Ali vidiš ono njivo tam doli?» je pokazal, »njivo z ozimno ržjo!»

»Vidim, oče!»

»Na tisti njivi sva orala s Francetom,« si je otrl solzo od strašne žalosti, ki ga je obšla. »Tisto jesen sva orala praho. In sem dejal: France, star sem, z deklo ni nič. oženi se! In je rekel: Kaj bi oče! Tako je rekel

in se ni ozrl vame. In sem mu še rekel: Oženi se, France! Grunt ti dam, ker te poznam, Matijca boš izplačal in meni boš dal kot! In je spet rekel: Kaj bi, oče! Tak je bil France!« Starec si je obrisal solze in nos in sline, ki so se mu pocedile po bradi. »In sva obrnila na onem spodnjem koncu v tretjič in sem mu spet rekel: Preudari, France, in ko boš našel pravo, povej, da zapišemo!«

»In me je pogledal,« je smrkal starec ves ginjen od spomina, »in me je pogledal, tako me je pogledal samo enkrat v življenju. Takrat, ko sem še pobu, desetletnemu pobu dal telico, ki jo je bil rešil s stene, zapasla se je bila. Zmečkala mu je mezinec na roki, ko ji je lovil nogo na strmi ploščadi, da ni zdrčala v prepad. In me je pogledal in dejal: Oče, jaz jo že imam! In sva obrnila na gornjem koncu,« je mlaskal starec z jezikom, ker so mu solze lile v usta, »in si je obrisal pot s čela in me je spet pogledal in dejal: Drobeževa Franca je, če jo marate! — In sem mu takrat segel v roko in dejal: Vzemi jo! — In sem čutil v roki njegov gluhi, trdi mezinec! In za tisto uro veselja bo zdaj delal moj grunt pokoro!« je starec ves skrušen in uničen, poln sovraštva in gneva pristavil po dolgem premolku. »In tisto veselje bo meni v smrt!«

Franca je stala kakor odrevenela. V glavi se ji je vrtelo od divje slabosti, ki ji je grabila srce. Tisoč misli, tisoč sklepov je vrelo skozi njene možgane. »Človeka morim!« ji je nenadoma zazvenelo v mislih. »Človeka morim, ki mi je dal prvorojenca za moža. Zaradi svojega prvorojenca ga morim, da ne bo rojen v sramoti!« Kakor oster bič je pelo v njenih možganih: »Moriš, moriš, moriš!« Čutila je vzval krvi, ki ji je plala v senca, občutila je mrzli obroč groze in bridke tesnobe, ki ji je legel okoli prsi. »Zaradi še nerojenega morim živega, zaradi prijaznosti in njegove ljubezni, očetovske ljubezni, ga morim!«

»To bo meni v smrt!«

In njegov sivi pogled se je bliskal od srda in bolesti, razočaranja in maščevalnosti, od žalosti in grožnje, od bridke bolečine in sovraštva. Snaha je trepetala, pa se hipoma zbrala vsa odločna.

»Ne bo, oče!« je stopila Franca ter ga prijela za roko. »Ne bo, oče!«

Mohor je otresel njeno roko, kakor da ga je pičil gad.

»Pusti me!« je dejal s studom in zaničevanjem, »pusti me!«

»Ne bo, oče!« je ponovila s poudarkom. »Vaš grunt ne bo delal pokore za moj greh. Kadar mi daste mojo dobo, dam grunt nazaj!« Odločno, kakor da je pretrgala vso temo obupa in nejasnosti nad seboj, je dvignila roko. »Grunt Vam vrnem in če je to moja smrt!«

Mohor je mežikal vanjo ter brisal nos z golo roko. Razločno je videl njive pod seboj; oni stari oreh je metal mogočno senco na brazde in trato. Ob njenih zadnjih besedah mu je šlo kakor blesk preko obraza od olajšanja. Zacmokal je s slino ter se prestopil na zdravo nogo.

»Kaj praviš?« je nazadnje ujel besedo.

»Da, in četudi bo to moja smrt!« je poudarila razločno in glas ji je trepetal v čudni grozi.

»In Tine?« je vprašal skoraj strahoma.

»To je moja stvar!«

»Ali ga boš vzela? Ali te bo on vzел?« Neznana skrb je zvenela iz njegovega vprašanja.

»To je moja stvar!«

»Prisezi, Franca, samo to prisezi, da njemu ne daš grunta. Samo to prisezi in imej grunt!« je zagrčal starec, ki so se mu roke tresle od neizmernega razburjenja. »Samo to prisezi, pri onem križu vrh slemena, ki sem ga jaz sam tja pribil, pri onem križu, da ne bo nikoli Mohorjev hlapec imel Mohorjevega grunta!«

In je dvignila roko k prisegi ter govorila odločno in trdo:

»Prisegam, da ne bo Mohorjev hlapec nikoli imel Mohorjevega grunta!«

»Amen!« je pristavil Mohor, ki je snel kučmo ob tem strašnem prizoru, polnem grozne tajinstvenosti.

»In če ne, naj ti gori na duši! Tebi in njemu in vsem za teboj, če ti prej ne bo zgorela streha nad glavo!«

Mesečina je lila na Mohorjevino, na lipe pred hišo, na polje, na sadovnjak, na strehe in belo zidovje, kakor da lije srebro iz neba. V Franckini sobi je brlela luč, gospodinja je sedela pri mizi ter nemo s krvavimi, objokanimi očmi strmela predse. In ko je ura odbila pol-

noči, se je zgenila; zdelo se ji je, da je nekdo pogledal skozi okno.

»France,« ji je šinilo skozi možgane, »France, za očeta je prišel terjat nazaj!«

In je zgenila listino enkrat, dvakrat, jo zmečkala v rokah kot cunjo ter jo prižgala na petrolejki. Iz listine je planil plamen do nizkega stropa, lizal črke in plapolal. Franci se je zdelo, da plapola in gori brez vsake vročine. »Mrtvi ogenj!« ji je šlo skozi misli, »ogenj mrtvih, tako gori na duši!«

Ostal je samo črnosivi pepel. In ko ga je pobrisala s tresočo se roko, je opazila majhen, le osmojen košček, ki ni zgorel in na njem je bil lastnoročni podpis njenega mrtvega moža. Stisnila je papir kakor svetinjo ter ga nesla k ustnam, a se je premislila sredi kretnje ter se spustila na mizo.

»O, jaz ničvrednica — nezvesta!«

18.

Blaž se je truden in blaten pehal po zasneženi cesti proti Sv. Juriju ob Ščavnici. Teden dni je že bil na potu, zmučen, potrč in obupan v svoji boli.

»To je zadnji Sveti Jurij; če tam ni, so se oni motili!«

Iskal je Mešo Križnar, ono žensko, ki mu je pisala takrat, ko je Marta Božičeva rodila njegovega otroka. V rokah je tiščal že orumeneli papir, ki je bil ves masten od prijemkov, na katerem so se poznali madeži njegovih rok in njegovih žepov. In ga je bral in so mu lile solze v potoku po velih licih.

Dragi moj, ti brezsrčni moj!

Ne morem sama pisati, piše mi Metka. O, kako bi rada jaz pisala sama. Vem, da ti ne bo prav, da pišem. Toda moram. Ne radi sebe, ki ne maraš več zame. Zakaj ne maraš, sam Bog ve. Ne radi sebe, zaradi otroka. Sina si dobil. Kakšen lep otrok! Če bi ga videl, bi vse pozabil, da sem te kdaj žalila, in bi ga vzel v naročje. Tako sem sama, tebe ni od nikoder. Na svetega Martina dan je bil in župnik ga je kar sam krstil za Martina. Nič ni pomagalo, Metka mu je boštra, za boštra pa je bil mežnar, ker drug ni hotel. Jaz bi bila rada, da

bi bil Blaž, po tebi, po očetu. Metka je služila z menojo, tista je, ki je takrat imela rumeno jopo, ko sva bila na veselici in si še vprašal, kdo je ona z rumeno jopo. Mežnarju sem poslala za prijaznost in nadlego pet goldinarjev in jih je vzel samo tri, dva je poslal nazaj za Tineta. Ta dva goldinarja sem dala naložiti v hranilnico in Metka mu je dala še pet, da jih ima sedem. Zapisali smo, da jih sme vzeti, ko bo star 24 let. O, če bi ga videl, bi jih dal ti gotovo še sedem. Piši kaj in pridi k nama, ki sva sama. In če me ne bo, usmili se fantka, sinčka

ljubeče, pozdravljajoče Te

žene neporočene.

Spodaj je bilo pripisano v naglici:

Slaba je, pridite hitro, rada bi Vas vsaj videla.

In Blaž je bil našel pred dnevi pismo med svojimi starimi papirji, ga del na kolena in ga močil s solzami ter ves trepetal:

»O, to je dokaz, to je dokaz!«

Ko je premagal prvo veselje nad pismom, je zlezel vase ter svinčeno mrzlo stisnil zlogovaje skozi zobe; in so padali zlogi, mrzli, svinčeno težki, polni trdega, bridkega kesanja, kakor da si trka na prsi:

»In sem šel in sem oba zatajil in delam pokoro za svoj greh in sem kriv vseh grehov svojega sina. In sem kriv vseh grehov svojega zatajenega sina, nesrečnega. O, Sveti, Pravični, kaj bo z mojo dušo. Na kolenih, glej, na kolenih! Če jo moram dati v zameno, da rešim sina, vzemi življenje, o ti Sveti, o ti Pravični, o ti Bridki, o ti Grozni, ki si me otel iz jame zasutega, ko nisi otel deset družinskih očetov otrokom, ko nisi otel osemnajst sinov materam, ko nisi otel sedem starcev starkam ženam, si me otel. O, ti Grozni, ali si me zato otel, da delam samo pokoro? Ali me nisi otel zato, da rešim sina! In zdaj si mi še poslal dokaz, ki ga zahteva, o ti Predobri, zaradi sina, ki ni kriv sam, da ne pozna očeta!«

In se je spomnil s sladko grozo na tiste štiri dni, ko je ležal z zlomljeno nogo v svinčenem rudniku, na tiste strašne prikazni, ki jih je gledal na pol nezavesten okoli sebe, ko so od daleč padali udarci krampov ter odkopavali mrtvece. In ko so ga dvignili na nosilnico, se

je onesvestil od bolne sladkosti in blaženosti, kajti sam sveti Blaž ga je položil na nosilnico, in ko se je vozil v bolnico, je videl od muk in stradanja v polzavesti na konju pred vozom svetega Martina.

»Moj patron — in njegov patron! Oba!« se je tresel Blaž. »O, ona dva že vesta! Oba! Radi mene in njega! Da se prej nisem spomnil!«

In je zvil papir, ga znova odprl, poljubljal, močil s solzami in ga spet poljubljal.

»O, ti, ki mi rešiš sina!«

Še tisto popoldne je počakal Tinefa.

»Kaj spet hočeš?« se je otresel Tine, ki je čutil pred starcem od zadnjih dogodkov čuden strah. Kakor živ ogenj mu je bila misel na tega tajinstvenega človeka, ki mu ni nič skritega, ki se pojavi zmerom, ko ga najmanj pričakuje, ki ve za njegovo težko skrivnost in ga edini svari in opominja, ki pravi, da je njegov oče in ki mu s svojo prisotnostjo grabi v živce, da mu splahuje volja in odpor, da mora napeti vse sile, ako se hoče otresti tiste zoprne grozne malodušnosti, ki se ga polašča.

»Vidiš pismo od tvoje matere!« je s svetim čustvom dahnil Blaž. »Dokaz, Tine.«

»Pokaži!« je segel Tine proti njemu in čutil, kako mu je srce za hip zastalo od presenečenja in razburjenja.

»Ne dam ga iz rok, samo preberi ga!«

»Tega pisma ni pisala moja mati!« se je naglo zavedel in navidez zaničljivo zasmeljal Tine. »Če misliš mene s tem ujeti!«

»Počakaj, beri naprej!«

In Tine je bral, in ko je prebral, je zmajal z glavo in dejal s smehom, v katerem je zvenela prikrita plahost in zadrega:

»Ti si pa bil tič! Če si ti tisti Blaž, potem si bil pa tič! In si še zdaj tič! Ali misliš, da me ujameš na tiste goldinarje. Tisti goldinarji so bili pač nekaj vredni, prav škoda jih je, da so tako propadli. Zdaj so pa komaj par kovačev, Blaž! Ti vidiš spet prikazni! Ampak mene pusti s tem pri miru. In kje so tisti tvoji denarji. Meni jih še nihče ni dal. Jaz sem star že 24 let in še čez. Če najdeš res hranilno knjižico na moje ime ali pa tisto Metko, ki je pismo pisala, potem bom verjel. V tem pismu sploh ni imena moje matere. Saj ne trdim, da ti nisi imel sina

Tinefa, ampak radi tega ne morem biti sin vsem, ki imajo kakšnega Tinefa! In odkod je pismo pisano? Kdaj je pisano? Komu je pisano? Ti bi rad imel koga, ki bi te redil, lisjak, kakršen si! Blaž, vprašaj svoje prikazni, kje je tvoj sin! Jaz bi ne redil rad tujih, še tako prijaznih očetov.«

Tine je prepričeval bolj samega sebe nego Blaža. Hotel je najti sebi opore in razlogov proti. Prepričanja, da so njegove želje res. Da se v njem ne podere trdni sklep, da se ne vda, da ne kloni pred neznanim glasom v duši, ki mu je brnel kakor daljen, daljen spomin. Po zadnjih besedah je odšel.

Blažu pa je omahnila roka s papirjem, kakor da mu je kdo prerezal kite.

»Ali sem te kdaj kaj prosil? Ali ti srce nič ne pravi?« je obupno kriknil za njim. Bilo mu je, kakor da se je vse sesulo v njem. »Nikoli ne maram tvojega daru!«

In ko je zvečer sedel v svoji bajti pri skledi nezabeljenega koruznega močnika, je govoril sam pri sebi:

»Ves ta križev pot! Zahvaljen zanj, samo, da vem, kje mi je začetek, kje je obsodba. Veroniko poiščem, ki ima potni prt!«

In se je poganjal po blatnih kolovozih Slovenskih goric. Nikoli še ni bil v tem kraju. Zavil je bil že tam nekje za malo vasjo proti skednju, da bi legel, ko se mu je zakadila jata psov naproti.

»Čudna žival, samo do poti gre in dalje ne,« je dejal, »samo to varuje, kar mu je gospodar izročil.«

Truden in izmučen je bil prišel od Sv. Jurija ob Pesnici do Sv. Jurija v Slovenskih Goricah. Blaten, spoten, razmršen in na pol živ od navora, s suhimi ustnicami in porumenel od stradanja. Čez teden je bil obiskal vse druge Svete Jurije na Kranjskem in Štajerskem. Lezel je bil k Sv. Juriju pod Kumom in k Sv. Juriju pod Taborom, k Sv. Juriju pri Grosupljem in onemu ob Južni železnici. Zaman. Nihče mu ni vedel povedati, kje je Križnarjeva Metka. Ali je umrla? Ali je poročena? V Novem mestu je bil izvedel, da se je ona Metka z rumeno bluzo, ki je z Marto služila skupaj, pisala Križnar. Našel je njen priimek v krstni knjigi kot botro svojega sina. In star hlapec se je še spominjal, da je šla od tam

z neko gospodo k Sv. Juriju. In da ne ve, h kateremu. Ko jih je pa toliko na Slovenskem!

»Ali se je res spominjate? Prav dobro?« je trepetal Blaž, kakor da mu gre za življenje.

»Seveda se, ko so jo oči bolele!« je pljunil stari hlapec.

In tega se je spominjala tudi gospodinja.

»Rajnika mati so ji svetovali kamilčni čaj za spiranje.«

Z muko in vsem naporom so mu zvečer vozniki in hlapci po dolgem ugibanju in razgovoru napisali na listek slovenske kraje s svetim Jurijem patronom. In širokoličen mešetar se je na ves glas veril, da so vsi.

Ko so mu dali list, je vzdihnil:

»Naj bo ta križ, ki ga jemljem na rame, za pokoro za moj greh. Samo, da jo dobim, Veroniko! Samo da jo dobim, ki je njej podala potni prtljag ob zadnji uri.«

Tako je preromal Kranjsko in Štajersko po imeniku, ki ga je imel na listku. Nikjer niso poznali Metke Križnar, ki je pred toliko in toliko leti služila v Novem mestu.

»Zakaj jo iščete?«

»Ali je sestra?«

»Ali je v sorodu?«

In je povsod ponavljal:

»Za važno pričo, za pričo, človek moj. In če povem, ne boste verjeli!«

Pod Grosupljem so ga bili prijeli orožniki. Poprosil je bil kruha, ker mu je brašno pohajalo, izpustili so ga, ko jim je povedal vse svoje bolečine.

»Zdaj bi rad, da bi te redil sin, kajne?« se je krohotal od srca debeli mesar v Grosupljem, ko so mu povedali stvar. »Pa le prespi se in tu imaš kovača za pot.«

»Prav tako je dejal sin!« je pomislil Blaž.

»Pa zakaj rajši ne greš po kapital?« se je vteknil vmes drug pivec. »Saj boš na svoji poti zabil dva taka kapitala in čez!«

»Če je naložen po petnajst, je že denar!« so se krohotali drugi.

»Vse to za pokoro!« je vzdihoval Blaž ter že zgodaj zjutraj šel k Svetemu Juriju.

Tam niso poznali Veronike.

»Pri nas sploh ni Veronike!«

»Ali sem dejal Veronika?« se je ustrašil.

»Da, Veronika!«

»Ne Veronika, Metka Križnar!«

»Kako boš našel, ko še niti sam ne veš, kako ji je ime!«

»Moj Bog, če sem tudi drugod vprašal po Veroniki?« se je plašil, ko je lezel nazaj na postajo v Grosuplje. »Če mi je beseda ušla in nisem pazil!«

»Še ta zadnji Sv. Jurij!« je napol z upanjem uzrl, ko se je nagnil v dolino k Sv. Juriju ob Ščavnici in s strahom ponavljal sam pri sebi: »Bog daj, da bi bil, četudi zadnji.«

In je prišel v vas opoldne, ko je zvonilo.

»Dobro znamenje, če zvon zvoní.«

Na občini je župan zmajal z glavo.

»Vse ljudi poznam! Take ženske še ni bilo nikoli pri nas!«

Blaž je klecnil na klop, mrzel pot ga je polil, in ko se je zavedel, je videl, da sloni nad njim mlad gospod z naočniki ter ga moči z mrzlo, po jesihu udarjajočo vodo. Nato se je prikazala čudna spaka, ki se mu je režala, potem pa nadangel Mihael.

In spaka se je prepirala z Mihaelom.

»Kaj boš?«

»Pa se mu le mora povedati!«

»Še to dolgo pot?«

»Naj gre!«

»Zastonj pride!«

»I, jaz ga ne morem peljati? Da bo vsaj odleglo!«

»Ali ne vidiš, da ni pri pameti?«

»Prav radi tega, morda se mu povrne!«

In se je budil iz omočice.

Mladi gospod je dejal:

»Ali Vam večkrat pride?«

»Če sem truden!« je dejal počasi Blaž.

»Odpočijte si!« je dejal mladi gospod. »Odpočijte si!«

Ko se je zavedel, je izvlekel kos papirja, seznam vseh slovenskih Svetih Jurijev.

»Povsod sem že bil!«

»Ali ste bili tudi pri Sv. Juriju v Prekmurju!«

Blažu je zadrhtela roka.

»Tega nimam tu zapisanega.«

In je zagrabil palico ter hotel takoj dalje.

Županji se je zasmilil in dala mu je kozarec vina.

Toda, toliko da je popil, je že lezel po blatni cesti proti Ljutomeru. Večerilo se je, ko je stal pri veržejskem brodu. Mura se je blatna gnala mimo košatih vrb, ki so se močile v valovju. Mlinska kolesa nad brodom so lopotala po vodi. Jagnedi so šumeli ter se majali v mraku kakor žive, neizmerne kope sena. Blažu se je zdelo, da tone v to neznano ravnino, ko je stopal proti Beltincem. Bilo mu je, kakor da stoji sredi blatne reke, ki mu leno leze pod nogami, sam pa samo privzdiguje noge na mestu, da ga reka ne potegne za seboj. In mimo njega so se majali jagnedi, kakor da se jim mudi, pa ne morejo bežati radi težkih grehov in pokore. Na levo in desno so gorele luči ter se je glasil divji lajež psov, zdaj na levi zdaj na desni se je oglasila zategnjena plaka-joča prekmurska popevka. In kmalu so ugasnile luči. Kakor breztelesne sive kepe se je vila med drevjem noč. Rahel trepet listja je čul ob cesti in na čistem nebu so mežikale, da ga je bolelo srce, daljne jasne zvezde.

»Moj Bog, ali grem ali stojim?« je nenadoma pridržal korak sredi pota in za hip se je ustavila tudi blatna reka, za hip so obstale tudi črne sence.

»Večerjal še nisem,« se je domislil ter izvlekel štruco kruha iz nahrbtnika. In je gladen trgal trdo skorjo z zobmi in privzdigoval noge.

Ura je bila polnoči, ko se je privlekel do Murske Sobotе. Srečal je pijanega hlapca sredi mesta ter ga vprašal za pot k Sv. Juriju.

Pijanec je gledal s krvavimi očmi, in ko je Blaž ponovil vprašanje, je zamahnil oni brez vsake besede z roko proti Cankovi.

Blaž je krenil v pokazano smer. Ko je stal že izven mesta, se je nenadoma iztrgal iz teme velik črn pes, ki ga je ovohal ter potem počasi, umerjeno in samozavestno, v razdalji par metrov, stopal za njim.

»Ali je res, ali je prikazen?« se je plašil Blaž.

Hodila sta dobro uro. Blažu je tekel mrzel pot po čelu; sedel je, da se odpočije. Renče je postal tudi pes, samo za hip, nato položil tace na njegovo ramo ter strahotno povесil spodnjo ustnico. Blaž je dvignil svoje

že na pol otrple ude, otipal kos kruha v žepu ter ga vrgel spremljevalcu. Pes je spet zarenčal in se ni doteknil kruha. Ko je hotel Blaž stopiti na stransko stezo, je pes mlasknil z gobcem, mu pokazal zobe ter zastavil pot.

In Blaž je kakor v sanjah od onemoglosti in žeje, od preplašenosti in silnega navora dvigal noge. Kakor da niso njegove, jih je dvigal, opotekal se in samo čakal, kdaj mu bodo odpovedale, da se zgrudi sredi ceste.

Široka blatna reka pod njim je tekla počasi in preko njenih valov je omahoval in tipal v temo.

Pod Cankovo so se oglasili petelini. In ko se je prikazalo solnce vse krvavo in žareče ter osvetlilo Goricko v plameneči zarji, se je dostojanstveno in mirno obrnil pes proti domu.

Blaž se je od onemoglosti zgrudil na kraj pota, zrl v to svetlo zarjo, ki se je pletla skozi jagnede in mimo dvorcev ob cesti, ki se je lomila v rosi na prekmurskih njivah in kakor v zlatem vencu objemala prekmursko ravan.

»Vbogajme poprosim!« si je dejal. »Da dobim vsaj nekaj gorkega!«

V prvi hiši ob cesti so mu dali mleka in kruha. Povprašal je, ko si je opomogel, za pot naprej ter se mukoma vlekel dalje.

In čim teže se je pomikal, tem bolj mu je gorelo v duši, da bi bil čimprej tam, da bi čimprej našel pričo. Veroniko na težkem križevem potu.

Nad Cankovo ga je ustavila orožniška patrulja.

Blaž ji je odgovarjal zmedeno in plašno. Slovkoval o priči in pripovedoval o svoji poti.

»Lažete!« ga je nahrulil orožnik. »Ali je treba, da hodite okoli? Čemu pa je oblast? Ali ne more ona poizvedeti, če je treba? In da tičite cele noči na poti! Vi imate vse kaj drugega v malhi! Vohunite! Zakaj pa je pravkar prišlo, da se potikajo sumljive osebe po deželi. Razcapane sumljive osebe! Nalašč razcapane. In taka sumljiva oseba ste Vi. Kajpak. Priča pri Svetem Juriju! Tam je najkrajše za mejo, če sploh ne mislite tu kje čez. Kako pa, priča! Naj jo poišče oblast!«

»Moje priče ne more iskati oblast!« se je branil in silna bolečina ga je od strahu davila v grlu.

»Ali imate kakšne papirje? Nič! Če oblast ne more iskati Vaše priče, potem je treba ni! In če bi jo že iskal, se ne išče z beračenjem. Saj nimate niti ficka pri sebi!«

Obrnili so ga ter proti večeru prignali v Mursko Soboto. Zaprli so ga tri dni radi postopaštva in ga po prestanem zaporu odgnali domov.

Vsega uničenega, bolnega in zbitega je pripeljal orožnik pred župana.

»Seveda!« je godrnjal župan ter ga grdo pogledal. »Na občinski cesti boš odslužil te stroške!«

19.

Franca je po onem pogovoru z Mohorjem dobila čez noč ostro gubo na čelu in odločne zareze okoli ust. Tine je bil zjutraj zaspal in ga je morala klicati. Ukazala je s takim ostrim glasom, da se je začudil.

»Saj je vseeno, katere obujem,« je dejal, ko je našel Matijčeve čevlje pod klopjo. »Prav res!«

Umil se je na koritu ter šel krmit konje. Pram je že besno bil po podu in grizel jasli.

»Vražja mrha!« je zarentačil hlapec nad njim ter ga brcnil v gobec. »Umekni se!«

»Pusti Prama na miru!« se je oglasila Franca, ki je prinesla za njim prašičem. »Ali je on kriv, če ti zaspiš?«

»Saj nimamo takega dela!«

»Vseeno; četudi se ponoči klatiš okoli, imaš zjutraj vstati ob uri!« je rezko odvrnila gospodinja. »Danes bomo imeli delavce pri krompirju.«

»To je tisto, to jo grize!« se je domislil Tine ter kljubovalno rekel: »Tisto ponoči! Kako pa? Fant sem še in imam pravico!«

»Prav,« je dejala Franca, »tvojih pravic ne jemljem, jaz samo zahtevam, da si zjutraj na mestu! In če nisi na mestu, da potem ne tepeš živine!«

In se je obrnila in šla.

»Kakšen veter?« se je osupel vprašal ter zmerom prišel na isti odgovor: »To jo grize, da sem še fant in da me zvečer ni doma!«

In sta čez dan molčala. Okopavali so krompir. Franca je parkrat pogledala k delavcem ter bila osorna in malobesedna kot nikoli.

Po večerji je molče vzel klobuk ter šel v trafiko. Matijec je še za hipec posedel pri mizi, Mohor pa krehaje lezel v izbo.

»Ali sta se skregala?« je vprašal Matijec počasi, boječ, da se ne zadene ob besedo, in s trepetom v srcu čakal odgovora.

»Nisva se; Prama mi je zjutraj udaril!«

»Franca, to ti povem, da ima Prama posebno na piki! In, Franca, to sem ti hotel povedati,« je krehnil v zadregi, kakor da se mu je zaletelo, »glej, da tudi tebe ne bo! In če te, potem, potem...«

»Kaj potem?« je vprašala Franca, ko so jo Matijčeve besede stresle do mozga.

»Potem, potem sem jaz tu!«

»Ti, ko sem ti to naredila?« so se ji ulile solze na lice. »Ti, Matijec! Le nikar ne misli tega, se bom že branila in ti se ne smeš spuščati z njim. Bog ve, kaj bi nastalo iz tega! Če te smem prositi in če ga res vzamem, potem si to izbij iz glave! Poznaš ga! Močnejši je in mlajši je!«

»Močnejši je in mlajši je!« je v mislih pokimal za njo ter zlezel vase. Kakor da ga je oplazila z bičem, so se mu zdele te njene besede.

»Da, močnejši je in mlajši!« je počasi vstajal z ognjišča. »To je tisto, o, to je tisto! Jaz pa sem že star ter mi sivé lasje na sencih. In se mi že hrbet upogiba. O, mlajši! Kako da sem to pozabil, starec prismojeni. Rožnivenec v roke in ne ženitev.« In je kratko polglasno brez vsake druge besede voščil lahko noč ter med očenašem, ki ga je molil med razpravljanjem, mešal svoje misli: »Siviš že in hlače ti mahedrajo okoli kolen — odpusti nam naše dolge — — —«

In se je zamislil ter se pozabil prekrižati in legel s prekrižanimi rokami pod glavo ter stokal od strašne bolečine, ki mu je rila v srcu: »To je tisto: mlajši je, in ti, oveli preužitkar, ki imaš samo koč pri hiši in se ti že roka trese, da si mleko polivaš po hlačah, ti si se ji ponujal za moža. Še za varuha te ne mara!«

In je slišal še zunaj govorjenje, ki ga ni razložil.

»Gluh si tudi že; koč otrok si razumel vsako besedo.«

In je slišal, da je gospodinja šla spat, zapehnila vrata v veži in je slišal Tinetove stopinje proti skednju.

»Stopinje pa le slišim!« se je razveselil, a nato vstal in videl, da je šipa ubita v oknu. »Zato slišim!«

»Da bi bil slišal, če bi si bila voščila lahko noč, pa si nista. Če sta si šepetaje,« je ugibal ter ni mogel zaspati.

Tine se je bil koj vrnil iz trafike ter sedel, kjer je prej sedel Matijec. Franca je imela objokane oči in rufo potegnjeno globoko na čelo. Hlapec je zvil cigareto ter si jo prižgal na ogorku.

»Kaj ti je?« je vprašal čez dolgo.

»Nič!« je odvrnila Franca.

»Nekaj ti pa je vendar!«

»Sam dobro veš!«

»Kaj naj vem?«

In sta molčala.

Čez dolgo je začela Franca.

»Ali si že odločil?«

»Kako odločil?«

»Radi oklicev!«

»O, tisto radi oklicev?«

»Da!«

»Tisto radi oklicev je sedaj na tebi!« se je zasmeljal Tine. »Ali sem jaz rekel, da ne?«

»Potem pa vedi, da ti ne prepisem grunta!«

»Da mi ne prepíšeš grunta?« je povlekel besedo, kakor da ga je udarila.

»Da, jaz ne prepisem!«

»In jaz ne pojdem pisat oklicev!«

»Tudi prav!« je rezko in odločno dejala Franca in poteze okoli usten so se ji čudno zarezale, da se je Tine ves zmedel, ko jih je opazil.

»Tudi prav?« ga je skoraj vrglo z ognjišča. »Takšna kakršna si!«

»Takšna, kakršna sem!« je trpko dejala Franca in skleda ji je zaropotala v škaf, tako so jo zbodle te besede.

»In ljudje že vedo!« je navidez malomarno otresel pepel s cigarete.

»Da, ljudje že vedo, in Bog že ve!« je resno s strašnim kesanjem v duši dejala Franca.

»In oče že ve,« je čez čas pristavila ter ga pomenljivo pogledala.

»Ta bi bil itak zvedel; silil me je, da morava iti snubit, pa sem mu nazadnje povedal, da sva že midva zgovorjena,« se je opravičeval Tine. »In pijana sva bila. Saj besedo lahko prekličem, če ti je zdaj še neprijetno; pa ne vem zakaj, ko ne moreva skriti. Za skrivanje je že prekesno!«

»Da, že prekesno!« je poudarila; »in Matijec tudi ve!«

»Temu nisem povedal!«

»Njemu sem povedala jaz sama!«

»Njemu si povedala ti sama?«

»Ko me je zasnuvil!« mu je ostro pogledala v oči.

»Takšno, kakršna si?« se je zasmel Tine.

Franco je zaskolelo v dno srca, toliko da ni omahnila od bolečine, ki jo je zbodla v prsih.

»Snubil me je! Ali ti ni dovolj? Da, snubil me je, tudi potem, ko sem mu povedala. In snubil brez grunta in — brez Matevževe mešetarine!« je opreznila vanj.

Tinetu je padla cigareta iz rok.

»Brez grunta in brez Matevževe njive?« je povlekel.

»Jaz sem rekla, da brez Matevževe mešetarine, ne njive,« je zagrabila za besedo in roke so se ji tresle od strašnega sramu in gnusa, ki ji je plal v srcu. »O njivi si se izdal ti sam! Da, brez Matevževe njive, če hočeš!«

»Jaz ne vem...« se je lovil Tine.

»Ne laži!« je siknila Franca. »In samo zato, ker hočem, da bo imel otrok pošteno ime, ti pravim, premisli; še v teku jutrišnjega dneva premisli, če ne, vzamem Matijca!«

In mu je pokazala vrata.

»Vražji Matijec!« je siknil, ko je stal pred skednjem. »Vse mi je pokvaril!«

In je stisnil pesti, kakor da lomi železo.

Franca pa je padla v temi sredi sobe na kolena:

»O, ti Gospod, ki nisi pustil vreči kamenja na grešnico, daj meni moči, da prenesem pokoro, ki si mi jo naložil. Samo za to milost te prosim, ti Usmiljeni, ti Pravični!«

In ko se je naplakala, se je napravila, prisluhnila vase in čutila rahel utrip pod srcem. Kako strašno razodetje ji je planilo v dušo!

»Utripa!« se je bolno nasmehnila. »Trpljenju in muki utripa. Moji sodbi utripa, moji sodbi utripa!«

Čudno čustvo jo je prevzelo, bolečina in sladkost, obup pred bodočnostjo in pričakovanje; le strahu, strahu, tiste strašne bojazni pred očitki sveta, tiste bojazni, ki jo je morila zadnje tedne, tiste ni bilo v srcu.

»Naj se zgodi, kar hoče; vse za pokoro! Samo Matijca, tega človeka, ki bi se vrgel iz usmiljenja pod kolesa, samo Matijca ne smem vreči v to pokoro!«

20.

Klančarka je prišla z loncem po vodo na Mohorjev vodnjak. Na roki je držala Janezka, ki je tlačil z obema rokama v usta košček suhe krušne skorje ter mosljal, da so se mu sline cedile po debelem podbradku. Ženska se je trudila, da bi z eno roko pognala vitlo, a ji je vselej po prvem zamahu padlo vedro nazaj v vodo.

»Čisto brez moči sem šel!«

In je položila Janezka med dva hloda na tla.

»Kam polagaš otroka?« se je zgražal Matijec, ki je bil pripeljal gare sveže detelje s polja.

Zadnje dni se je vršil v Matijcu čuden preobrat. Prej ponosni, obzirni in oprezni Matijec, ki je včasih s podzavednim zadovoljstvom in škodoželjnostjo gledal, kako se peha v bedi in pomanjkanju Klančarka v borni bajti, ko bi bila lahko kaj več, če bi bila počakala Matijca, da se vrne iz vojne. Opresni in bahati Matijec, ki se je bil vinjen toliko spozabil, da jo je bil prenesel čez zid in si pri tem mislil, da bi jo bil 'na rokah lahko zmerom nosil', Matijec, ki se je France ogibal, da bi 'ne trpelo ime hiše', ki se mu je zdelo nizko govoriti s hlapcem, Matijec, ki se je zavedal, da je Mohorjev, ta Matijec se je čudno tajal po zadnjem pogovoru s Franco.

»Da mu kure ne izkavsajo skorjo in oči! Kakšna mati si ti!«

In je v naglici pobral otroka s tal.

»Tu le sedi, Janezek!« ga je posadil na kup detelje na gare.

»Ali pestuješ, Matijec?« je vprašala Kosmačka, ki je prav tisti hip stopila čez prag. »Pa Meti pestuješ!« je poudarila zlovešče.

»Meti pomagam!« je zardel ter stopil k vodnjaku. »Le pusti, saj ne moreš; primi rajši otroka, da ne pade!«

In je natočil lonec vode, ne da bi se zmenil za Kosmačko, ki je s prekrižanimi rokami zrla prizor.

»Nesti tudi ne boš mogla!« je dejal, videč, da ji Janezek leze z desnice. »Čakaj, da ti pomorem!«

In je pustil gare ter nesel lonec čez pot.

»Kakšen mož si ti!« je kregal Klančarja, »pustiš ženo, da se ti tako trudi!«

»Saj je nisem jaz poslal! Ženska je ženska. Ali mar kaj poslušša in uboga? Kaj ti veš, Matijec!«

»I, potem pa sama pazi!« jo je pokaral. »Tegale imaš, že zaradi njega pazi!« je vščipnil otroka v lice in odšel, ne da bi poslušal Klančarja.

»Bog plačaj, Matijec!«

»Samo srce ga je!« je zmajal z glavo ter nasajal motiko. »Njemu bi tudi privoščil takegale sina!«

»Če bi Franca ne bila slepa!«

»Prav to sem mislil!« je pritrdil. »Pa Bog ve, morda pa se le zgodi!«

Kosmačka pa je ta čas pripovedovala možu:

»Kar za hlapca ji je in ne le za pestunjo, zdaj ji je še vodo nesel. Kakor da se je vanjo zagledal!«

»Kaj praviš?« je vprašal Matevž.

»Da se je vanjo zagledal?«

»Zagledal? V kaj bi se zagledal, kakor smrt je. Jeseni ne bo čakala!«

»Stara ljubezen, stara ljubezen! Kako pa je hodil okoli nje, ko je bila še dekle? Skupaj sta pasla. Pastirska ljubezen do konca bolezen. In potem, ko je vzela Klančarja, ali ga ni bilo več na dopust? Take reči ne ozdraviš!«

»Če bi bilo res, bi jo bil lahko vzela. Toliko je že imel kakor Klančar!«

»Ko si pa ni upal! Ali je sploh kdaj žensko pogledal?«

»Česa ti vsega ne veš!« se je smejal Kosmač. »Preošaben je bil. Ali je Klančarka kaj imela? Nič!«

»V zobe je ni hotel dati ljudem! Zato je ni vprašal!«

»Ti slišiš travo rasti!« se je vznevoljil.

»O, saj je ti ne!« se je razjezila ter pokazala z roko. »Z njivo ne bo nič, pa nič ne vidiš!«

»Z njivo?«

»Da, s Franco! Hodi kakor general in suče Tineta kakor pastirja. Včeraj mu je na njivi iztrgala vajeti iz rok

in sama odpeljala domov. „Ti, Tine, nasekaj še prekel za fižol! Kar gledali so jo ljudje, kakor da ni res. To je še daleč do oklicev!«

»Ali pa prav tik pred njimi. Zdaj se mora znesti, potem se ne bo mogla, da veš, ti, ki slišiš travo rasti. Pravim, mi smo tik pred oklici in tik pred njivo!«

»Če jo bo Tine res dal?«

»Pa še kako dal! Ali nimam jaz njegove hranilne knjižice? Dvakrat več vredne od njive! Če ga kje vidim, ga povprašam.«

Tineta je našel opoldne, ko je šel z vozom z njive, kjer so vsejali proso.

»Ustavi se, da prisedem,« je mahal Matevž z roko.

»Mudi se mi!«

»Saj nisi gospodar!« ga je zbodel. »Hlapcu, ki se mu mudi, je treba puščati s cepinom. Ali se boš za tuje pretegnil?«

In je prisedel.

»Pa saj boš kmalu gospodar, kaj?« je pomežiknil Kosmač.

»Nič ne bo,« je udaril Tine po Pramu.

»Kako, nič ne bo! Saj te že zmerja pred drugimi?«

»Prav radi tega!«

»Fant, ali noriš?«

»Ne norim!«

»Ti noriš! Zmerja te zato, da skriva. Ženska je taka kakor sinica: kadar ji je najbolj hudo, skriva!«

»Nič ne bo, pravim; Matijec je vmes!«

»Matijec je vmes?«

»Ona pravi, ali oklice brez grunta, ali pa vzamem Matijca!«

»Tako pravi!«

»Reci ji, da je neumna! Matijec zanjo ne mara. Ali ni zmerom pri Klančarju?«

»Ona pravi, da mara!«

»Tudi Matijec skriva! Kakor gad noge. Da bi Klančar ne spregledal. Kdo je dal Klančarju denarja, da ga je vrnil meni? Kdo? Matijec! Kdo je prosil Franco zaradi mleka za otroka? Kdo, vprašam! Matijec. Kdo nosi vodo Klančarki? Kdo? Matijec! In Matijec ti ujčka otroka, kjer ga dobi. Da, Matijec! Ta prikrita rihta! Božji volek Matijec! Vraga vendar, ali ne vidiš, kar vsi gledamo.

Ti pa brundaš predse in praviš: Matijec je vmes! — Seveda je vmes, ampak tamle!« je pokazal na bajto, »ne pa tamle,« je vrgel šibo proti Mohorjevi hiši.

»Če pa noče prepisati!«

»Jo vzemi pa brez tega. Potem boš laže govoril. Zdaj te lahko zmerom nažene s hlapcem, potem pa ji boš mož. Zahvali Boga, da smo jo tako daleč pripravili, da te vzame! Ali ni to dovolj? Presneto si je prizadevala žena. In tista knjižica ostane toliko časa zastavljena pri meni. Če potrebuješ kaj denarja, ti jaz lahko sedaj nekaj posodim! Tebi samo za obresti, ki jih sam dobiš. In kar bi potrošil za pot v banko. Ne, samo polovico daš za pot meni, pol prihraniš, da vidiš, da ti hočem dobro. In ali misliš, da katere žena pusti, da mož nima nobene besede v vasi? Presneto poznaš ženske! Po možu gre ženi veljava in ne narobe. Čudim se sploh, kako je mogoče, da si se tako zagrizel v to misel! Če bi jo bil že vzela, bi bil danes Mohorjev hlapec že Mohorjev gospodar in bi ne bil Matijec prav nič vmes. Preizkusiti te hoče ženska, preizkusiti, ali jo imaš rad. Če me nimaš rad, sklepa, potem me ne vzameš brez grunta, potem ga ne zaslužiš, če me pa imaš, potem me vzameš brez njega in jaz ti dam zato grunt. Vsaka ženska tako misli!«

In je mežikal nanj in prebiral z desnico prste na levici, kakor da sešteva in računa. Mož je tako računal obresti, našteval posojilne pogoje. Terjal in odklanjal posojila.

»Ali ni tako?« je na koncu ustavil seštevanje na prstih. »Ali tvoj račun drugače znese?«

»Na to nisem mislil!« se je Tinetu razjasnil obraz. »Na to res nisem mislil!«

»No, vidiš! Že samo ta moja misel je vredna tvoje njive!«

»Ni še moja!« se je mrko otresel Tine.

»Jaz pravim tvoja, Tine! To vožnjo sem pa zaslužil!« In je odskočil z voza ter krevsal domov.

Opoldne je po kosilu Tine obsedel pri mizi.

»Ali ne greš za Matijcem?« je vprašal Mohor.

»Danes ne, imam drug opravke!«

Franca je dvignila pozorno glavo.

»Ali bo mogel Matijec sam branati?«

»Mu bo že kdo vodil konje!«

Mohor je sovražno sivo pogledal izpod vek Franco, da jo je zazeblo, in nato odšantal pred čebelnjak. Čebelnjak si je bil izgovoril.

Ko sta bila sama, je Tine stopil k Franci:

»Nikar se ne drži; še danes grem zapisat oklice!«

Franca se je stresla po vsem telesu. Mrzel pot jo je obšel in spet se ji je zdelo, da pada v prepad. »Drčim, in zdaj bo šlo čez zadnji prag!« jo je zazeblo v dušo. »Zdaj bo samo globel pod meno!«

In opotekla se je, in bi padla po kuhinji, da je ni Tine ujel.

»Kaj ti je?«

»Nič, saj ni nič!« si je obrisala čelo ter segla po korcu vode. »Je že bolje! Prevezelo me je! Le pojdi, le pojdi. Da bo prej v redu!«

Tine se je preoblekel, in ko se je vrnil iz čumnate, jo je našel slonečo ob ognjišču vso v solzah.

»Le pomiri se!« je dejal in jo hotel objeti okoli pasu.

Zazeblo jo je, kakor da je kača legla okoli nje. Rahlo mu je odvila roko in dahnila: »Pusti me! Do poroke, Tine! Napravi enkrat za trikrat!«

In je odšel.

Franca pa je, kakor da je šla smrt skozi hišo, obstrmela na ognjišču:

»Za pokoro, za pokoro, ti Pravični! Zdaj gre čez zadnji prag, še ta zadnji prag in potem bo globel, črna globel pod meno!«

21.

Blaž si je bil od zadnje poti opomogel. Prvi večer sta govorila z župnikom, ki mu je potem napisal pismo.

V soboto zvečer je prišel mežnar po cesti, kjer je Blaž tolkel kamenje.

»Gospod so rekli, da pridi k njim!«

»Da so rekli?«

In je pustil kladivo sredi ceste ter planil pokonci.

Župnik je pravkar stopil iz svojega vrta.

»Paglavci! Krasti je greh! Krasti je greh! In še cerkveno blago! Čakaj, mi boš že prišel v pest! V šoli! Uči se iz katekizma sedmo božjo zapoved!«

»Saj ne hodim več v šolo!« se je režal fant izza ploča. »In kradel nisem! Res nisem, gospod župnik,« se

je zresnil fant. »Po tole poleno sem šel, ki mi je odletelo na vrt, ko imamo tako ozko dvorišče. Saj mi nismo krivi, če imamo tako ozko dvorišče! Kradel pa nisem! In v šolo tudi ne hodim več!«

»Da ne hodiš več v šolo? O, ti moj Bog, saj res ne hodiš več v šolo, v šolo pa hodi tvoj brat, bom pa brata vprašal, sedmo božjo zapoved! Ne kradi! Pa praviš, da nisi? Če res nisi! Povej, niti hotel nisi?«

»Nisem! Res nisem. Samo poleno sem pobral!«

»Saj res, radi ozkega dvorišča! Naj oče še poprosi, da mu prodamo ta kos. O, saj res, ti nisi kradel, niti hotel nisi in v šolo ne hodiš, pa imate tako ozko dvorišče. Naj prosi oče, zdaj bom podpiral. Presvetlemu bom povedal, da imate ozko dvorišče in zato ker sem ti storil krivico. Tvoj brat pa le naj pogleda sedmo božjo zapoved! Pa osmo, o, tudi osmo!« se je udaril s tremi prsti rahlo po prsih. »Tudi osmo! Prošnjo pa bom priporočil, le povej očetu! In bratu povej.«

»Bratu ne morem!«

»Ne moreš, kako ne moreš?« se je razgreval starček.

»Če ga pa nimam!«

»Da ga nimaš? O, saj res, sam si. Pa ti poglej v katekizem, ne bo ti škodilo, nikomur še ni katekizem škodil, če ga je pogledal!«

»Meni je, gospod župnik,« se je smejal fant.

»Tebi je, o ti fant ti, tebi je?« se je zresnil gospod.

»V kot ste me postavili, ker sem prišepetaval iz katekizma Marinkovemu pri izpraševanju.«

»O, ti fant, ti navihanec ti!« se je nasmehnil župnik.

»Dober fant si in le povej očetu in — — — Kaj bo, Blaž?« se je okrenil, zazrši Blaža na vratih. »Kaj pa bo novega?«

»Pošto sem dobil od Vas!« se je tresel Blaž po vsem telesu od razburjenja. »Mežnar je nekaj rekel —«

»Prav res, da, mežnarju sem dejal! Da, kar z menoj stopi, kar z menoj! Pismo je prišlo, odgovor je prišel. Neža! Neža! No, kam pa je šla? Daj ključ, Neža!«

»Ali ni v vratih?«

»Vidiš, saj res, v vratih bo! Tako, Blaž, pismo je prišlo. Pismo!«

»In kaj je v pismu?«

»Kaj je v pismu? Čakaj no! Zdaj mi je pa Neža nekam dala pismo! Pa pravim, naj pusti! Pa ne pusti.«

Zmerom premakne. Zaradi reda!« je iskal. »Zaradi reda, da premika, pravi! Zaradi nereda! Neža, Neža, tak kje je pismo?«

Blaž je kar trepetal od nestrpnosti.

»Ali ga nimate v suknji?« je dejala Neža.

»Glej no, vidiš! V suknji. Na vrt sem šel, da te počakam doli, pa so me zmotili. Vidiš, tu je pismo!«

»In kaj je v pismu?«

»Beri, na, beri!«

»Ker pa ne znam brati, saj to ni po naše!«

»To ti je čista slovenščina, samo v tujem kožuhu. Kožuh ji je še tuj od zunaj, okraski, veš, okraski so ogrski, od znotraj pa je prava slovenska beseda! Vidiš, to se tako bere:«

In župnik je bral pismo, ki je prišlo. Pismo je bilo odgovor:

»Precsasztiti goszpod plevanos,
brat vu nasem Goszpodi Jezusi Krisztusi!

Vu nasi fari, isztina, zsivi zsenszka, stera sze je piszala prle, kak bi bila pri zdavanji — Krizsnar. Ime nyoj je Margareta, zdaj sze pise Horvat, ino je po szvojem dobrom i uszmilenom szrci dobro poznana goszpa. Narodila sze je vu Litiji, tu je szluzsila i pri nasz szije vzela mozsa.

Predragi vu Goszpodi nasem, csi bi escse zseleli kakse pojasznilo, bom Vam szikdar na pomocs.

Priporocsam sze Vam v molitev ino szklenem z nasim krcsanszkim pozdravom: Hvaljen bodi Jezus Krisztus!«

N. N.

In je prevedel v pismeno slovenščino:

»Prečastiti gospod župnik,
brat v našem Gospodu Jezusu Kristusu!

V naši fari res živi ženska, ki se je pisala pred poroko Križnar. Ime ji je Margareta, zdaj se piše Horvat in je dobro znana gospa po svojem dobrem in usmiljenem srcu. Rodila se je v Litiji, tu je služila in se poročila.

Predragi v Gospodu našem, če bi še želeli kakšno pojasnilo, bom Vam vedno na uslugo.

Priporočam se Vam v molitev in sklenem z našim krščanskim pozdravom:

Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Kaj praviš, Blaž? Ali si zadovoljen?«

»Še živi! Metka še živi! Ona v rumeni bluzi! Priča še živi!« In je stisnil pismo v roke ter se ni niti zahvalil niti poslovil. Kakor da mu je dvajset let, je odšel iz sobe.

»Kaj je zagrešil ta človek?« se je zdrznil župnik. »Samo če dela pokoro, more biti tako vesel! In ti, ti boš delal pokoro za to misel in za ono besedo radi fanta. Zmerom si slab, zmerom si še slab in se ne poboljšaš? Kaj si mislil? bo vprašal Gospod Bog; kaj si mislil? O kom? O svojem bližnjem? In bom stopil pred Te,« je starček omahnil na klečalnik, »o, pokleknil bom pred Te, in Te prosil: Odpusti, — starega graničarja kri je v mojih žilah, — onega, ki straži zdaj s Petrom pri vratih, onega, ki je živega Boga, Tebe samega, nesel iz cerkve pred Turki. Zaman nesel opreznik tri dni pre-zgodaj in ni radi tega nikoli več prijel puške v roke, temveč stražil s palico, in ni pustil človeka v vas, kakor straži sedaj pri nebeških vratih! In me bo ustavil, četudi sva v žlahti,« se je nasmihal v polspanju. »Če si odpustil Jeronimu vročekrvnost, odpusti meni nezaupljivost. Pa se primerjam z Jeronimom. Tudi to ničemurnost mi odpusti. Po materi je! Moja mati je prava Belokranjica. Iz Metlike. V muzej je dala prtlj iz ničemurnosti. In jaz sem star in neumen in pripovedujem Tebi, ki vse veš!«

Obležal je na klečalniku in ga je našla nečakinja spečega, ko je slonel z glavo na mrtvaški glavi pod razpelom. In vsa solzna je bila polica pod njo.

»Stric, Blaž je tu in gre na pot!«

»Z Bogom mu reci!« se je zavedel.

»In bi rad zaprosil!«

»O, ti žalostna Marija! Seveda, kako naj gre, kako naj pa gre tako daleč brez groša! Naj pride, kar noter naj pride!«

»Stric!« se je nasmehnila Neža.

»No, saj pravim, da naj pride!«

Blaž je vstopil, oblečen za pot, s palico v rokah.

»Slišim!« je dejal in umolknil.

»Kaj pa je, Blaž?«

»Gospod župnik, za pot nimam!« se je zazibal Blaž.

»Ali nisem rekel? Za pot nimaš!«

»Stric, stric!«

»Mulier taceat (Ženska molči)!« se je razhudil župnik. »Taceat! Drži kljun!«

»Že molčim!« je odšla z nasmeškom.

On je stikal po žepu, po omari in predalih.

»Sveta nedelja, Blaž, nič nimam! Ali si slabo nalletel, ko nimam nič! Čakaj, Blaž, ti moraš na pot. Kajne? Ali kar k Svetemu Juriju? Ali veš pot? No, da, saj se povpraša; seveda se povpraša, saj so tam naši ljudje! In govorim in ne dam nič, ko sam nimam. Neža, poslušaj, Neža!«

Neža je prišla na vrata.

»Posodi mi, Neža, če imaš. Blaž mora iti in potrebuje, in če mora iti in potrebuje, moraš pomagati. Saj moraš iti, Blaž?« se je potrdil v svojih besedah.

Blaž je prikimal.

Medtem je Neža prinesla škatlo. Neža je strica dolgo poznala in je sproti spravljala posebe stričev denar in mu ga je »posojala«, kajti stric je pozabljal in ni vrnil nikoli.

»Vse, kar je v škatli?« je dejala.

»Pa imej vse, kar je v njej!« je zvrnil stric škatlo Blažu v klobuk.

Blaža so oblile solze in je jecljal nekaj kakor: »Bog plačaj!«

In župnik je odtegnil roko in dejal:

»Le poišči svojo pričo!«

Na vratih je srečal Blaž Tineta.

»Oklice pišem, Blaž!« se mu je nasmehnil v hipni zadregi. Videlo se mu je, da ga je to srečanje neprijetno zadelo, kakor slabo znamenje. V njegovem srcu se je zbudila plaha slutnja. »Zmerom mi je na poti!« mu je šlo skozi misli. »To ne pomeni nič dobrega.« Skušal se je narediti ravnodušnega in se je obvladal, da mu je drzno pogledal v oči: »Ali ne smem pisati oklicev?«

»Oklice? S Franco? Sin, zakaj pogubljaš mojo dušo!« se je pognal Blaž polglasno in skrivnostno.

»K sodniku stopi, k sodniku stopi, še je čas!«

Tinetu se je zamajalo pred očmi, njegov pogled je ujel ozek pramen, ki je svetil skozi špranjo iz kuhinje.

»Tako bo enkrat nekaj šinilo na dan in bo posvetilo. In ne bom mogel utajiti. In ta človek bo sedel za meno in mi bo pil moč!« mu je šlo skozi možgane.

»No, kaj pa je s tvojo pričo?« se je otresel, ko se je zavedel.

»Našel sem jo!« je zmagoslavno potrdil Blaž. »In zdaj grem k njej. Obrni se, zdaj ta hip je še čas, da se obrneš! Ne boš srečno umrl. Ne boš v postelji umrl.«

»Še nisem videl nebes odprtih!« se je smejal Tine. Toda njegov smeh je imel hladen zvok, kakor da ga zebe okoli srca.

»O, ne greši!« je kriknil Blaž ter se preplašeno ozrl. Iz kuhinje je sijal ozek pramen v vežo.

Tine ga ni poslušal in stopil naprej.

Blaž pa je drugi dan pod večer šel po cesti iz Mačkovcev proti Gornji Lendavi. Nad Otovcu ga je ujela tema. Čudno tesno mu je bilo pri srcu med borovci ob cesti, noge so mu odpovedale. Šel je iz Murske Sobote po velikem ovinku za Cankovo, da ga ne zalotijo orožniki. Na vrhu, kjer se mu je zasvetila luč iz vidonske državne šole med borovci, ga je obšla slabost, da je sedel.

»O križani Bog, če tu umrem!« je vzdihnil ter omahnil na brežino, in se mu je zdelo, da pada, da pada v čudno temo.

In je stal pred sodnikom:

»Nisem jaz kriv, Gospod! Jaz še nimam priče, da bi se izkazal.«

In je stala ob strani ženska.

»Pisala sem mu, naj pride!« je rekla.

»Pisala mu je v mojem imenu!« se je oglasil drugi glas, ki se mu je zdel čudno znan, kakor da ga je davno že slišal.

»Pa ni prišel!« je dejala ženska, zavita v rumeno haljo.

»Nisem prišel!« je dejal Blaž skesan in skrušen v dušo.

»To je strašna priča!« je dejal Gospod.

»Obsodi me!« je padel Blaž na kolena pred silni blišč, ki je obdajal sodnika, »obsodi me, samo sina mi reši, ki sem ga še pred rojstvom, nerojenega, zapisal peklu, jaz oče nesrečni!«

In Blaž je vedel, da je pred božjim sodnikom.

Sodnik je odklonil z roko in so se s treskom zaprla nebeška vrata za njim.

Mrzel pot mu je stal na čelu, ko se je budil. Živo še se je spominjal, kako se je razklalo nebo in je sredi sija in blišča sedel sam Kristus z dvignjeno roko.

»Ne bom v postelji umrl!« se je zavedel, »videl sem nebesa odprta.«

Školnik iz vidonske šole je stal ob njem ter mu svetil z lučjo v obraz. Zraven njega je stala obilna postavna ženska, podobna gostilničarkam in mesaricam.

»Kam pa mož popotni? Slabo posteljo ste si izbrali!« je rekel školnik.

»Pokoro, za pokoro!« je dahnil Blaž.

Školnik mu je segel pod pazduho, ženska je svetila in so šli nizdol.

Ko si je opomogel, je Blaž pripovedoval svojo usodo, bolj sebi kot drugim. Njegovo oko, ki je še odsevalo tajni blišč in gorelo v strašni razbolelosti, je nemirno begalo po sobi. Blaž se je sključil sam vase in pripovedoval.

Svinčeno težko ozračje je bilo v sobi. Ženska je pozorno vlekla Blaževe besede.

»Ali imate tisto pismo?« je vprašala sredi molka, ki je bil nastal.

»Imam pismo!«

»Berite, gospod!« je nestrpno dal školniku.

In ko so prebrali, je dejala oprezno:

»Zdaj bi pa rad tisto knjižico, kajne?«

»Samo sina bi rad rešil pogube!« se je stresel Blaž.

»Jaz sem tista priča, Blaž! To pismo sem jaz pisala.«

»Gospa Horvat?« se je čudil školnik.

»Rojena Križnar!« je popravila ženska.

Blaž je zakrilil z rokami kakor k blagoslovu ter je padel na obraz od presilne razburjenosti, ki mu je planila v živce.

»Veronika, Veronika!«

22.

Blaž se je vrnil, obraz se mu je svetil od tihe umirjenosti, ko je stopil pri Mohorjevih čez prag. Bilo je v soboto zvečer. Na prsih je tiščal pisanje vidonskega

školnika, v katerem mu ta beleži, da je gospa Margareta Horvat roj. Križnar, gostilničarka in mesarica pri Sv. Juriju, potrdila pred njim in njegovo ženo, da je tisto pismo ona pisala v Novem mestu in povedala, da se hranilna knjižica z vložkom 7 goldinarjev nahaja pri pošiljnicu v Novem mestu na ime Martina Božič. In da je pripravljena pričati pred »birovijo« (sodnijo), je bilo na koncu pisanja, ki ga je tiščal na srcu.

»Kje je Tine?« je vprašal Franco, preden je voščil dober večer.

Franca je stala pri ognjišču in kuhala večerjo.

»Nič prav ne vem,« se je ozrla. »Mora kmalu priti. Sedi, Blaž! Kje si spet bil?«

»Na križevem potu!« je dejal. »Hvala Bogu, da se ni končal s križanjem!«

»Kako govoriš?«

»Po resnici! Včasih so grešniki romali v Rim, jaz sem romal na sever. Prav na mejo. Iskal sem Veroniko! In jo našel!« je radostno vzkliknil in obraz se mu je zasvetil.

»Blaž ima spet prikazni? Ali sanjaš? Sem sedi, Blaž, in izpij tole mleko!« mu je nalila. »Ali se ti spovrača bolezen?«

Vsa preplašena mu je zrla v obraz.

»O, ne; zdravje! Nič prikazni. Res je, Franca, res je. Tu imam dokaz! Tine je moj sin!« je dahnil Blaž. »O, moj Bog, zdaj sem pa povedal!« se je ustrašil.

Franci je padlo iz rok cedilo. Zastrmela je v starčev obraz, ki ga je osvetljeval ogenj ter se mu lovila svetloba v sivi razmršeni bradi.

»Blaž!« je nato stopila korak naprej. »Blaž! Tvoj sin! Ali je res? Za Kriščevo voljo, Blaž, ali je res?«

»Res!« je dejal Blaž in roke so se mu tresle. »Res, zdaj ko sem povedal!«

»In ti to dolgo veš?«

»Odkar sem prišel tu sem!«

»Pa ne poveš?«

»Ni še bilo prilike. Zdaj bi bil povedal, zato da bi vedela, zakaj sem te svaril.«

»Ali Tine ve?«

»Ve. Povedal sem mu, pa ne verjame.«

»Ne verjame?«

»Ne!«

»Kako mu boš dokazal, Blaž?« je napeto vprašala.
»Kako mu boš dokazal, če ne verjame!«

»Prav radi tega sem bil tam gori na meji!«

»In si našel dokaz? Saj mati mu je umrla takoj po rojstvu.«

»In sem našel dokaz!«

»Da si njegov oče?« mu je ostro pogledala v oči.

»Da!« je potrdil slovesno Blaž.

»In v kratkem moj tast?« je z bridkim nasmehom pristavila, kakor da se ji nekaj trga v duši.

»Franca, samo tega ne!« je stopil k njej ter jo prijel za roko.

»Ali sem tako slaba nevesta?« se je bolno nasmehnila.

»Ne, Franca, ne! Radi tebe pravim. Reši se, Franca, še je čas!«

»Oklici bodo jutri! Besedo sem dala in je ne prelomim!« je trdo in odločno dejala Franca. »In če se tisti hip po poroki zemlja pogrezne pod menoj. Blaž, oče ti ne bom mogla reči, vsaj od početka ne. Toda to povem kot očetu, da se moram poročiti.« In se je sključila, kakor da prejema nevidne udarce v lice, kakor da ji kdo z drobno iglo zbada v srce. Njena desnica je grabila v prazno, kot bi iskala, kam bi se prijela.

»Ali razumeš? Moram! Da bo imel otrok ime. Pošteno ime!«

»Otrok?« se je začudil Blaž in ves strepetal ob tej besedi. »Ali delaš tudi ti, Franca, pokoro? Zdaj razumem, zdaj te razumem! O ti jeruzalemska žena! In praviš 'otrok'? O, sveta beseda! In ta sveta beseda bo tebi v pokoro. Zaradi tega pojdeš ti na svoj križev pot. Da odrešiš tisto, kar pride.«

Ves se je topil v svojih razgibanih čustvih, sedel sključen ob ognjišču in strmел predse. »In moja kri ti je naložila ta težki križ.«

»Da odrešim tisto, kar pride!« je potrdila Franca, kakor da je že dolgo iskala prave besede.

In nastal je molk. Polena so veselo prasketala, jelovina je metala iskre po ognjišču.

»Kakor gori poleno, da da ogenj,« je povzel Blaž v svojih mislih, »tako mora vsak človek goreti v lastnem ognju pokore. Tako boš zgorela tudi ti v tem ognju!«

»Samo da dam plamen!« je potrdila ter strmela v ogenj.

»O ti spokornica božja!« se je tajal Blaž v svojem gorkem genotju, »ti, hčerka izgubljena, ki se vračaš. Hčerka uboga moja.«

In je stopil k njej, jo prijel za lice ter jo s svetim čustvom poljubil na čelo.

»Pojdiva oba na to težko pot!« je dejal. Solze so mu polile razrvano lice. »Pojdiva oba na križ kot Dizma, da se naju Bog usmili!«

Franca je strepetala kot otrok. Z nepopisno ginjenostjo je prijela za onemogle starčeve roke ter jih pritiskala na svoje vroče drhteče ustnice.

»Da, pojdiva, pojdiva!«

In jo je prekrižal kakor otroka: »V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha.«

»Amen!« je vzkliknila Franca, kakor da se ji je težka bridkost odvalila od srca.

Zunaj se je slišal ropot voza, ki se je ustavil pred pragom. Matijec je stopil v vežo ter vrgel verige v kot, Tine je pognal voz pod šupo.

»Toliko da ni Pram prekucnil voza!« je dejal mimogrede, ne zapazivši Blaža. »Kakor divji se je vzel, ko ga je Tine vpregel pred naloženi voz. Komaj sem ga ukrotil! In potem tam pri Francetovem znamenju« — se je ustavil sredi besede.

»Ali ste ga splašili?« je vprašal Blaž.

»Nič nismo splašili. Tine ga je pripregel.«

»In pri znamenju? Pri Francetovem znamenju,« je vprašala gospodinja vsa prepadena.

»Saj nisem ničesar dejal!« se je umeknil Matijec. »Ali očeta ni?«

»Zunaj sedi pod kozelcem, pred čebelnjakom,« je dejal Blaž, »in mi ni odzdravil, ko sem ga mimogrede nagovoril. Kakor bi stal na straži!«

»Saj stoji!« je dejal Matijec. »Otroci mu dražijo čebele.«

»Saj straži!« je besedila sama zase Franca. »Toda ne radi tujih otrok,« ji je šlo skozi možgane, »radi mojega pričakovanega, radi njega, še nerojenega, stoji, radi njega straži, ki ni njegove krvi!«

»O, ti poredni otroci!« se je smehljaj Blaž.

»Poredni? Mi nismo bili nič boljši!« se je pognal Matijec vesel, da je speljal pogovor v to smer. »Ali smo bili kaj boljši? Tak sem prišel domov, da me mati niso spoznali! In sva s Francetom —« spet se mu je spoteknila beseda, da je ves rdeč in v zadregi popravil ogorek na ognjišču, ki se je bil zvalil s kupa. »Še zažgeš si lahko kaj s temle — in sem,« je pograbil popravljen misel, »in sem cel roj razdražil, da se je zapodil za nama.«

Franca pa, kakor da ga ni slišala, je povzela, da je groza spreletela Matijca.

»In pred znamenjem, Matijec? Kaj je bilo s Pramom pred znamenjem?«

Matijec se je zdrznil. Čutil je v njenem vprašanju toliko groze in srčne stiske, da mu je zastala beseda. Razumel je v hipu njeno bolešt in zadrego, njeno sumnost in občutljivost — vso njeno muko in očitke vesti.

Franca pa je stopila z neizprosним obrazom korak naprej in dejala:

»Matijec, povej!«

Videl je, kako trepetala, kakor bi pričakovala smrtno obsodbe.

»Saj ni nič!« se je ojunačil. »Konj je plašljiv — to je vse. Bog ve, česa se je ustrašil, grma tam zadaj ali kaj. Ampak saj ni gnal veter vrhov! Kaj vem, zakaj! Prhnil je čez kolovoz, kakor da je nekdo za znamenjem —«

»France!« je vzkliknila polglasno Franca sama vase.

»Kaj bi!« se je otresel Matijec. »Prhnil je preko kolovoza in če bi ne bilo tiste jelke nasproti —«

»— bi se bil vrgel na Tineta —« je ostro spoznala Franca.

»Da, bi se bil voz prevrgel na Tineta!« je prosto-
dušno menil Matijec.

Zdaj ko je povedal, se mu je čudno zdelo, zakaj se je prej tako bal te besede.

»Na Tineta?« je ponovila Franca zatopljena v svoje misli.

»Da!«

»Tudi žival ve!« je nenadoma z grozo in strahom uprla svoje oči v svaka. »Tudi žival ve!«

»Kaj naj ve?« se je stresel Blaž.

»Da bodo jutri oklici!«

»Oklici?« se je bolno začudil Matijec.

»A tako!« se je pomiril Blaž.

»Da, jutri! In Pram je Francetov konj, ki ga je rešil pred Lahi ter ga prinesel domov. Ali veš, Matijec? France ga je prijezdil in še s konja je potrkal na naše okno. Stal je na njem in potrkal! — Boš padel! sem dejala. Ne bom, saj je kot jagnje! je rekel. — Daj, ponudi mu cukra, Mihec! Tako, dva metra stran! In naš Mihec mu je ponudil cukra dva metra stran,« se je potapljala v spominih ter kazala z roko. »In Pram se ni premeknil niti za milimeter. Samo ušesa so mu polegla po glavi. In ko mu je Mihec ponudil bliže, tik pred gobec, je hlastnil, ne po cukru, po Mihčevi kapi. Le vzemi, Pram! se je smejal France. Le vzemi, saj je naš! In konj je pristrigel z ušesi in vzela iz bratove dlani cukrer kakor ovčka sol. Kmalu bi bil Mihec ob glavo, se je smejal France. Ne bi bil prvi ob glavo, je zamišljeno dejal; smrti me je rešil in enemu zdrobil čeljusti, ki naju je ustavil na poti! In zdaj žival ve, da bodo oklici.«

»Vsa si v teh mislih!« je počasi prišel k sebi Matijec. »Preveč razmišljaš. Konj je konj in se plaši vsake sence.«

»In — ali veš, Matijec, kakšen je bil, ko je pripeljal Tine gospodarja domov? Kakor da je sam obstreljen! Ali še veš? Da ga Tine ni mogel ugnati v hlev izpred voza. Pred oknom je obstal, kjer smo položili Franceta! Ali še veš?«

»O, ti sveta pomoč! Obstal je bil res, ker se je bila uzda zamotala, ko so ga tako brez glave odpregli,« je govoril Matijec. »Ti pa pripisuješ konju več razuma ko človeku! Kaj naj pa žival ve? Da je lačna, ve, da je žejna, ve, več pa ne ve!«

»O, žival mnogo ve!« je potrdil Blaž.

»Zdaj še ti, Blaž. Zdaj še ti mešaš glavo. Nič več ne ve! In tisti cukrer? France ga je bil navadil, da mu je moral reči: Le vzemi! Vidiš jo, pa delaš take reči iz tega. Kaj bi žival vedela! Saj ni človek!«

»O, žival ve!« je iznova potrdil Blaž. »Človek ni, toda ve, s svojo pametjo ve svoje stvari! Za skrivnosti ve, ki jih ljudje ne vedo.«

»Kaj pa ve?« se je oglasil Tine na pragu.

»Vse ve!« je odločno dejal Blaž ter mu ostro, s poudarkom pogledal v oči.

»Blaž, ti spet vidiš prikazni! Ali ne bi vprašal enkrat zdravnika? Tisto knjižico vzemi,« se je smejal Tine prešerno, »saj veš, tisto knjižico s sedmimi goldinarji in pojdi k zdravniku. Vzemi, če veš, kje je!«

»Vem, kje je. Tam, kjer si bil ti rojen, je. V posojilnici!«

Tine je prebledel, toda preden je prišel Matijec od začudenja k besedi, se je našel:

»V posojilnici je mnogo knjižic!«

»Kakšna knjižica?« je vprašal Matijec.

»Blaž pravi, da mi je mati naložila v posojilnico ob rojstvu sedem goldinarjev,« se je smejal Tine. »Blaž vidi prikazni. Bog ve, kakšna razodetja bo še iztuhtal. Ali še ni večerje? Voz bi še potegnila pod streho, Matijec, če je še ne bo!«

In je šel iz hiše.

»Saj bo takoj. Očeta še poklič! — Blaž, pa z nami večerjaj.«

»Sem že, dovolj imam!«

Blaž je stopil za Tinetom, ki ga je počakal, videč ga za seboj.

»Ali imaš dokaz, Blaž?« se je obrnil.

»Imam!« je segel v nedrije po školnikovo pisanje.

»Samo to?« se je nasmejal Tine, ko je prebral.

»Za dober denar ti prinesem tisoč takih papirjev. Knjižica je glavno, Blaž! Če je res knjižica, Blaž, potem dobro. Ali si videl knjižico?« je oprezno vprašal.

»Nisem!«

»No, vidiš. To je glavno!«

»In to je glavno!« je potrdil sam vase Blaž.

»Da, to je glavno. Ampak to ti rečem, da mi pred poroko ne delaš sitnosti, sicer te ne spoznam za očeta, četudi bi bilo res. Morda me pa misliš prej ovaditi, kaj?« se je vstopil široko predenj. »Svojo prikazen meni naložiti.«

Blaž je bolno zmajal z glavo.

»Rekel sem, da te ne bom. Zdaj pa že radi France ne! Sam se daj, ko boš najbolj vesel, da bo pokora več odtehtala. Da boš laže rešil dušo. Ko boš na višku, takrat se ovadi. Takrat se daj, ko se ti bo rodil otrok. Od njegovega krsta k sodniku, da bo pokora tehtnejša. Če te prej veter ne izda ali žival.«

»Bom že!« je dejal malomarno Tine. »Nič ne skrbi radi vetra in živali. Torej da veš. Pred poroko mi s svojimi dokazi daj mir, takrat ko bom že gospodar, bom laže mislil nate, če je res!«

Stala sta pred hlevom in nista slišala starega Mohorja, ki se je ob zadnjih besedah umeknil za vrata.

»Ko boš gospodar! Nikoli!« je stisnil starec. »Dokler imam ta ogenj pri sebi!« In je stisnil starec kresilo v žepu. »S temle kresilom, z očetovim kresilom. Zato ker je moj oče postavil prvo bajto!«

In je zakašljaj in je stopil predenj.

»Pram se je nekaj trgal,« je dejal mirno.

»Večerjat pojdi, Mohor, so naročili,« se je zavedel Blaž.

Prav isti čas je Kosmačka oprezovala na pragu za Klančarjem. Prihajal je s težkim korakom iz doline, kjer je tesal.

»Hudo se mučiš,« je dejala. »Zakaj pa toliko delaš?«

»Glej jo, ali nimam žene? In sina!« si je obrisal pot.

»I, glej, saj res, sina!« se je zasmejala z rezkim glasom. »Ker sva že pri tvoji ženi, povej mi, zakaj je žena vsa žalostna, če si doma?«

»Da je žalostna? Najbrž bi bila tudi ti, če bi ne bilo dela in bi čas šel v nič!«

»Zaradi dela!« je potrdila pomenljivo. »No, da, tebe itak doma ni treba, saj Matijec nosi vodo tvoji ženi in ji varuje otroka.«

»Matijec, kakšen Matijec?« se je izmikal.

»Mohorjev Matijec! On ima tvojega otroka čudno rad. Kakor bi bil njegov,« se je smejala ter pokazala dva velika zoba v gornji, sicer brezzobi čeljusti. »Lahko bi bil njegov, če bi ga bila Meta čakala. Mislim, da mu je le hudo, ker ga ni čakala. Ali ti žena kaj omeni?« je drzno tiščala vanj.

»Saj sam vem; doma sem bil!«

»To pa je le čudno. Mislila sem, da ti pove, vsaj kako ji Matijec nosi vodo,« se je hihitala ter se naglo umeknila stran. »Kaj, če jo še zmerom prenaša čez zid!«

Klančar je obstal z odprtimi usti. Bilo mu je, kakor da se svet maje pod nogami.

»Še zmerom jo prenaša čez zid ...«

Drugo jutro je šel Matijec k deseti maši.

»Matijec, Matijec!«

Ozrl se je ter videl za seboj Klančarja. Počakal ga je, da mu je stopil vštric.

»Tako nagel korak imaš!«

»Navada, sama navada!«

»Saj mudi se nama ne,« je dejal Klančar ter si brisal pot s plešaste glave. »Tako sem se razgrel, da mi je kar vroče. In če ne pazim, me trga po glavi. Oj pleša, pleša! To je spomin iz Galicije. Kar osuli so se mi pod kapo. Še žena se mi smeje. Vsi so ti izpadli, drugim pa ne, revež! Zdaj se boš pa vsak čas prehladil! — je rekla. Ali so tebi kaj izpadli, Matijec?« je mimogrede vprašal.

»Meni niso,« je mirno povedal Matijec ter si odkril glavo. »Jaz se malo potim.«

»Da ti niso!« je povlekel Klančar. »Jaz se zmerom potim! Ona se pa ne. Kar venomer sušiš srajco, — pravi žena —, tako neprijetno zadiši v sobi, pravi, če pridem potan z dela. — Otročje cunje pa ne! — ji pravim, te šele delajo težak zrak! — Pa pravi, to je čisto nekaj drugega. Čudno,« se je smehljaj in zmajal z glavo, »ali ni čudno, Matijec? Otrok se ne poti kakor oče. Čudno!«

»Po materi je! Saj je prav, če ne deduje očetovih slabosti. Po materi! Saj se ona ne poti!« je dejal Matijec.

»Da se ne? Kako pa veš?« se je zagnal na levo nogo Klančar čez kup blata na cesti.

»Ali nisi sam povedal?« se je zasmel Matijec. »Pravkar, kako naj sicer vem!«

»I, saj res, kako naj bi vedel,« se je smejal Klančar s čudno prisiljenostjo. »Kako naj bi vedel, saj nisi njen mož!«

»Njen mož pa res nisem!« se je smejal tudi Matijec. »Kaj vse se midva pogovarjava!«

»Prav res!« je potrdil Klančar. »Prav res, kaj se midva pogovarjava. Človeku pride vse na misel. In se čudno naplete beseda. Od potu sva se pogovarjala, pa prideva na to. Sem tesar v dolini. Pa smo tudi tako čudno prišli v besede. Tam mi je pomagal domačin, pa sva se med delom spustila v pogovor. Da ima doma otroka, je rekel, da ga imam tudi jaz, sem povedal. In

me je naenkrat vprašal — pomisli, česa me je vprašal, Matijec?» se je ustavil predenj ter mu pogledal v oči.

»Kaj naj bi te vprašal?«

»Če sem prepričan, da je otrok moj!«

»In?« se je začudil Matijec.

»In jaz sem rekel: Najprej božji in potem moj! In on je dejal: Srečen ti! Ali slišiš? Da sem srečen!« se je razvnel Klančar.

»Srečen, nič ti ni!«

»Ne tako. Oni pa pravi, da dvomi.«

»Dvomi?« se je začudil Matijec.

»Da, dvomi! Veš, kako dvomi!«

»Razumem!« se je posvetilo v glavi Matijcu.

»Razumeš?«

»Da!« je zmajal Matijec z glavo. »Da tega ne uredi. Da ga ne povpraša —«

»Res, čudno! — Kaj bo čudno, pravi on, če sem mu pa dolžan. Za bajto sem mu dolžan. In če mi odpove posojilo, nimam bajte. Ali naj mi proda bajto?«

»Zaradi resnice naj jo!« je naglo zinil Matijec, ne da bi pomislil.

»Da naj jo, praviš?«

»Zaradi resnice! Ali mu nisi rekel?«

»Nisem! Da mu je posodil v sili, pravi, in da bi ga ne žalil rad, če bi mu vendar delal krivico. Da dvomi samo, je rekel, in oni mu je dobrotnik!«

»Dobrotnik? Če je res, vražji dobrotnik, če pa ni res, potem bi mu povedal. Oba sta moža! Ampak resnica je več vredna ko bajta. Saj mu je potem vseeno! Če ima še tisto streho nad razdrtim gnezdом!«

»Vidiš, to je pa res!« je potrdil ves pogreznjen vase Klančar. »Razdrto gnezdo! Kako to lepo poveš. Ampak vendar. Kaj pa, če drugi sede k mladičem v to gnezdo. Oni — pravi — samo njega vrže iz gnezda!«

»Na to nisem mislil,« se je prestrašil Matijec.

»Vidiš, na to nisi mislil! Oni pa je morda mislil,« se je razgreval Klančar.

»Pa četudi,« je našel Matijec misel. »Četudi. Resnica je več vredna kot osmrajeno gnezdo. Ali mara vrana, vidiš, še vrana ne mara zanj, če ga ji sraka onesnaži. Pa bi človek! Jaz bi mu rekel, da je resnica nad vse!«

»Da bi?«

»Bi?« je potrdil odločno Matijec.

»Nad vsak dvom!« je še enkrat poudaril Matijec.

Prišla sta k cerkvi in obmolknila. Matijec je šel v klop, Klančar pa je ostal pod zvonikom.

»Farizej!« je mislil Klančar, videč ga, kako se rine do klopi. »Farizej! Srakoper bi rad sédel v gnezdo, pa se rine bliže Bogu. In tak farizej!«

In mu je šla ta misel po glavi, da se je šele zavedel pri kirie-eleison.

»Usmili se me, Bog, usmili se me!«

In spet je mislil svojo muko in na ves pogovor in se zavedel spet pri evangeliju.

»Evangelij je resnica,« so peli na koru. In mu je šlo po glavi: »Resnica je evangelij. Resnica je nad vse. Prav praviš, resnica je nad vse in je nad bajto in osmrajenim gnezdrom! O, je,« se je topil vase. »Strašna je, a je nad vse!«

In se je zavedel šele, ko je zvonilo k pridigi. Zapazil je poleg sebe Blaža, vsega zatopljenega v molitev in zročega proti velikemu misijonskemu križu nad stran-skim oltarjem.

»On moli, ti pa misliš grde misli!« se je karal. »Za srečo otroka bi rajši molil in za ženo-revico bolno bi molil, pa jo psuješ v mislih in izdajaš otroka. Otroka, ki ga je Bog tebi dal! Resnica je nad vse, resnica je evangelij,« mu je odpelo v možganih, kakor bi kljuval oster kljun v sence. »Resnica je nad bajto in osmrajenim gnezdrom. In tam sedi srakoper farizej!«

Blaž poleg njega pa je gibal z ustnicami vročo molitev ter s čudno razprtimi očmi strmел v Križanega.

»V zakonski stan hočeta stopiti ženin Martin Božič, nezakonski sin Marte, samski —« je slišal Blaž ter pri-kimal: Da, nezakonski! kakor da je njega vprašal in je slišal župnika že: »In nevesta Franca Mohor, vdova ...«

»Da, vdova!« je pritrdil Blaž ter strmел v križ. »Vdova! Zakaj vdova? Po kom vdova? In jaz vem zakaj!«

»Enkrat za trikrat!« je slišal Blaž župnika. »Samo danes, da boste razumeli. In kdor ve kakšen zadržek, kaj takega, da bi se radi tega ne smela poročiti, mora povedati. In še danes, še danes, jutri bo poroka.«

»Jaz vem!«

Blažu se je meglilo pred očmi in je preslišal berilo in slišal evangelij.

»Resnično, resnično vam povem...«

Takrat se mu je zdelo, da se je križ zamajal nad oltarjem, da je planil ogenj okoli Kristusove glave ter ovil telo v rdeč plamen.

»In jaz molčim!« mu je šlo po glavi ter je stegnil roke predse. In se mu je zdelo, da je Kristus odtrgal desnico z lesa ter se mu z dvignjeno roko in sredi plamena bližal preko glav.

»Kriste!« je kriknil ter padel na obraz.

»O ti sveta pomoč! Ti sveta pomoč!« je dejal župnik s prižnice. »Nesite reveža ven, nesite ga na zrak in z jesihom mu odrgnite senca. Neža, daj, pojdi in prinesi možem jesiha. Klančar, zagrabite ga, pod pazduho ga primite, lepo in položite na klop in če bi grizel, pa žlico v usta, da si ne pregrize jezika. Saj boste videli, ali mu je samo slabo ali ga je vrglo. Če mu je samo slabo, drgnite ga z jesihom. Ali je že šla Neža? Le nesite ga ven, no, še ti, Andrejev, pomagaj, lepo za noge. Tako!« je počakal župnik, da so možje odnesli Blaža.

»Bo že! Če se ne pazi, pride lahko smrt. Človek umre. Tako človek umre, pa ne ve, ne kdaj ne kako. Lahko sredi polja, lahko na stopnicah, lahko v vodi, sredi poti, posebno če ni nikogar zraven. Pa saj lahko vsakdo, da, vsakdo, mlada mati ali otrok, mladenič ali mladenka, vsak hip lahko umreš. Smrt ne potrka, da bi pogledal pri ključavnici in ji rekel: Zunaj ostani! O, ne! Ta bi bila lepa! Kajne, bi rekel: Zunaj ostani! Smrt pride neslišno in položi roko na tvoje srce kakor na nihalo, pa se ustavi. Ura se ustavi. Kaj pa duša? Ali si že mislil na smrt? Ali stojiš pri ključavnici pripravljen? Tako v starem lesu trka črv! O, če bi res prej potrkala. Kakor v starem lesu. V starih vratih! O, če bi res trkala! Pa ne trka. Nevesti pred oltarjem je že položila roko na srce. Pred oltarjem! Ali je tvoja duša nevesta, da boš imel srečno smrt. Potem je vseeno. Samo da je tvoja duša nevesta!«

In starček se je zjokal.

»Zato vas prosim, bodite pripravljeni, da ne bo Bog, ko me pokliče, mene bo prav kmalu, da ne bo rekel:

Kje pa imaš duše-neveste? Ali ni v tvoji fari nobene duše-neveste?»

In ljudje, ki jih je bil dogodek pretresel, so padali na kolena in nihče se ni ozrl na Matijca, ki je že tudi klečal in molil eno samo prošnjo:

»Olajšaj ji, Kriste, težki križ, ki si ga je naložila, da ga bo zmogla!«

In je molil in mislil na Franco in njene oklice.

»Naj ji bom jaz Simon, Simon iz Cirene, nevesti spokornici!«

V njem se je vse topilo od strašnega usmiljenja in bolečine.

24.

Tinetu ni bilo po volji, da je Franca hotela poroko na Brezjah. Imel bi bil rad večjo svatbo, povabil bi bil sosede in se postavil z najlepšo ženo v vasi, z gospodinjo gruntarico. Toda Franca je želela zijalom izpred oči, spominom s poti. In sta povabila samo Kosmača — Tinetovega botra in rednika —, njegovo ženo in Matijca. Tine je bil prejšnji večer o mraku zavil h Kosmaču.

»O, saj kar vem, kaj bi rad!« mu je stopil naproti bofer. »Kakor sva se menila. Da ne boš hodil drugam in ker imam jaz knjižico. Sedi, Tine!«

Kosmač je nalil iz zelenke kozarček žganja ter ga porinil pred Tinega. »Zdaj bo pa le konec, Tine, kar na svoje zdravje ga pij, ti novi gospodar na Mohorjevini!«

Tine je povlekel požirek in dejal:

»Hud je!«

»Dober je — tak je samo za ženine,« se je smejal Kosmač. »Še enega!« Nalil je še sebi in sta trčila.

»Do dna, Tine!« je pomlaskal z jezikom, in ko je Tine izpil, je imel tudi Kosmač prazen kozarček. Tine ni videl, da si ga je Kosmač izlil v rokav. Nalil je tretjič in sta spet trčila in bofer se je samo doteknil pijače ter si jo izlil na tla, ker ga je nagnal hud kašelj.

»Zdaj pa si mož! Kdo bi si bil mislil, da bo ono revše, ki so ga k nam pripeljali vsega bledega in sestradanega, gospodar strehe mojega očeta! Ti si na vrhu, na, pii!«

Tine je postal zgovoren in pijača mu je tekla.

»Res, res — kdo bi si bil mislil. In po Vas, bofer!«

Pri petem kozarčku je udaril po mizi ves zadovoljen:

»Zdaj bo za hlapca Matijec ali pa — fc! Od hiše — fc! Zaradi njegovega bahaštva od hiše — fc!«

Ko je precej pozno mrmral proti domu: »Zdaj gremo, o, zdaj gremo, nazaj še pridemo,« je tiščal pod pazduho dvajset stotakov, ki mu jih je posodil Kosmač za svatbo. Posvetil mu je bil čez prag in dejal za njim:

»Pazi, Tine, da ne izgubiš, tema je. Preveč imaš za ta namen, kar preveč si vzел.«

Tine se je zavedal, da je pijan od močnega Kosmačevega žganja, in je zavil spat proti šupi. Zjutraj ga je sklical Matijec.

Zjutraj ob treh je že stal naprežen voz. Matijec ga je bil napregel ter sedel na kozla. Spočetka je sicer premišljal in mu je bila misel, da bo voznik, neprijetna.

Nazadnje se je otresel tesnega občutka, ko je videl, da niti prostora ne bo v vozu za pet, in se je sam ponudil, ko je Franca ugibala, kdo bi vozil. Tinetu je brnelo po glavi kakor v panju in zdelo se mu je vse v megli.

»Le dobro se ogrni, Francka!« je dejal ter stopil z voza, da ji zavije noge v odejo. Zraven nje je sedela teta, ki je bila nadela okoli vratu vse zlate verižice iz skrinje, da so cingljale po prsih.

»Le nasproti sedi, Tine!« je dejala. »Zdaj je Francka še naša!«

In njen špičasti nos je dišal po brinjevcu.

»Kar skozi vas poženem!« je dejal Matijec ter švrknil po konjih. Pram je ostro potegnil, da je Francka plašno vzkliknila.

»Kaj pa je, Francka?« se je ozrl Matijec. V njegovih besedah je bila čudna skrb, briga in nežnost.

In gospodinji je šlo kakor šivanka skozi srce: »Francka!« mi pravi in z glasom kakor France! V jutranjem somraku, ko ni razločila obraza, temveč le slišala glas, jo je čudno dojmil njegov pogovor s konji.

»Le počasi, Pram! Imamo še daleč! In ko boš tam, boš šele na polovico potil!«

»Boš šele na polovico potil!« je ponavljala sama pri sebi s čudno grozo ter šklepetala od mraza z zobmi. Zavili so na široko državno cesto. Hiše ob cesti so bile še zaprte, samo na koritu se je umival fant, ki je bil zlezal nekje iz šupe.

»Dež bo!« je zaklical. »Naša kokoš je pela pred petelinom!«

»Ne bo ne!« je dejal Matijec. Kosmač se je jezno ozrl na Tineta, ki se ni v svojih lenih, še pol pijanih mislih ovedel zbadljivosti.

Franco je zazeblo v duši.

»Saj bo kmalu mir!«

Matijec pa je govoril konjem.

»Kaj se boš plašil? Ali ne vidiš, da je samo grm? Zdi se, da je sovražnik, pa je plaha senca!«

»O, da bi bila samo plaha senca!« je žvelo v Franci. Matijec je spustil vajeti ter udaril po konjih.

»Zdaj pa le! Do desetih morata biti tam!«

Oblak prahu je zavil voz v siv pajčolan. In družba je šla za svojimi mislimi, tupa tam je kdo izpregovoril kratko, zaspano opazko. Kosmač je dremal, da mu je klobuk zlezal na oči. Žena je kimala ter spuščala zlato verižico skozi prste, kakor da moli.

Tako sredi pota je prišlo Matijcu na misel:

»Zadaj sedi gospodar in jaz sem njegov hlapec!«

Kakor da ga je sunilo v dušo, toda prijel je trdo za bičevnik ter mahnil mimo konj.

»Simon — Francki spokornici!«

Ko je solnce predrlo meglo, se je Kosmač prebudil ter planil kvišku.

»Ali mislite kar tako naprej kakor Elija. Še pre-zgodaj bosta v raju. Ustavi, Matijec! Oha!«

In sta se konja ustavila pred veliko gostilno.

»Na božjo pot grešta pa brez postaj!« se je junačil bofer.

»K obhajilu bi rada šla!« je odvrnila Franca.

»Prav. Mi pa si bomo duše ogreli. Vrag, da me mrazi. Ti, mati, brinjevca, kaj?«

In preden se je zavedela, je imela v rokah frakelj brinjevca, moški so pili slivovko.

»Presneto, še vsakemu klobaso!« je dejal Kosmač, ko se je ugrel. »Še vrečo potreseš na takile cesti, pa ne bi človeka. Jaz sem lačen. Da bi bil na svatbi lačen. Nak!«

Stopili so v vežo, le Matijec je ostal pri konjih in Franca na vozu.

»Hlapec novega gospodarja!« je žgalo Matijca v dušo kakor živ ogenj. »In kakšnega gospodarja!«

»Le stopi, Matijec, tudi ti, bom že jaz pazila na konje,« je dejala, ko jih je pogrnil.

»Da boš?« je uprl vanjo svoj pogled. Podal je vaje Francki in stopil v vežo.

»Še eno klobaso!« je dejal Tine oštirju, ki se je bil pokazal na vratih.

»Saj res, čisto smo pozabili nanj!« je dejal Kosmač, ki je grel v roki že tretji frakelj.

»Še za hlapca!« je klical oštir v kuhinjo.

»Pravzaprav to ni res!« je dejal Kosmač ter se smejal. »Ampak kaj si pravzaprav, ne vem! Sorodnik nisi ne njej ne njemu. In Tine bo zdaj res potreboval hlapca. Kar udinjaj se mu, da ne boš zastonj pri hiši!« je gostobesedil. »Tako se ti poda na kozlu, če ju boš kam peljal, gospodarja in gospodinjo! Veš, Francka,« je stopil na prag. »Matijec se pogaja s Tinetom za hlapca. Zdaj bo to mesto pri vas prosto!«

Matijec je rdel v obraz od sramu in zadrege. Da bi ne izdal svojih občutkov, se je nasmejal:

»Če bo novi gospodar dobro plačal.«

»Nič se ne boj, Matijec,« mu je Tine pijano obljubljal. »Čižme boš že dobil ob božiču.«

»Saj še nisi gospodar!« se je smejal Kosmač. »Nevesta ti lahko še uide. Opoldne se bomo zmenili. Da nam ne uideš, Franca,« je stopil na prag. »Ta bi bila lepa, če bi ušla!«

»O, ne bo ne!« je samozavestno pomežiknil Tine.

»O, ti prekanjenec ti!« se je zakrohotal vsevedno Kosmač. »Da si tak prekanjenec! Zato pa plačaš še frakelj!«

In šele po petem fraklju so sedli na voz.

In ko so šli iz Kranja in so tekli otroci v šolo, so se obešali za voz; tedaj je sunil Kosmač Tineťa:

»Poglej, mati, koliko se nas pelje!«

»Presneti otroci!« se je razvnela, ker ji je šel brinjevec v glavo. »Otroci z voza!« se je razjezila ter se sklonila iz voza. »Kje pa so?« se je zavedela.

Matijec je z grozo in studom in gnevom poslušal te besede ter se ozrl po Franci, ki vsa pogreznjena v svoje misli ni pazila na pogovor.

»Tak udari, Matijec, da bodo šli otroci od voza!« je ponovil Kosmač.

Matijca je pogrela ta pijana nesramnost.

»Čakaj, dedec nemarni!«

In je oplazil z bičem, kakor da podi otroke, ter užgal možakarja z vso silo po glavi z bičevnikom.

»Ali boš!« se je razsrdil.

»Presneto!« se je prijel za čelo kmet ter lovil klobuk, ki mu ga je zbil. »To pa ni po pravi strani!«

»Tak pazi, Matijec,« se je raztogotil Tine. »Mahaš okoli kakor krava z repom. Ali Vas je hudo?«

»Po otrocih sem zamahnil!« je mirno dejal Matijec. »Zdaj boš pa vendar tiho, dedec nemarni!« si je mislil.

In Kosmač si je tiščal čelo ter tipal, ali mu oteka pod lasmi.

Franca se je bila iztrgala iz svojih misli, ujela Matijčev pogled in vse razumela. Sama hvaležnost je bila v njenih očeh.

In so molčali do Brezij.

Ura je udarila tričetrt na deset, ko so ustavili pred cerkvijo.

Ko je Matijec spravil konje, ga je Kosmač že iskal.

»Zdaj pa le hitro, pater že čaka!«

Stopila sta v cerkev. Franca je klečala v klopi ter molila vroča, vsa zatopljena vase, in solze so ji tiščale v oči.

»Ponjo stopi!« je dejal boter.

Matijec je stopil h klopi.

»Francka!«

Franca se je zdrznila. Ko je uprla svoj pogled v njegove žalostne, usmiljenja polne oči, jo je stisnilo pri srcu. In noge so ji bile težke kot svinec.

»Kaj bo iz tega, Matijec?« je dahnila s strašno grozo na licu, vsa prepadla in izmučena in bleda kot smrt. »Kaj bo iz tega?«

»Name se nasloni, Francka!« je zaprosil tiho in nežno. »Čakajo nas!«

Naslonila se je nanj ter stopila par korakov po cerkvi; nato ji je zaplesala cerkev v strašnem vrtincu pred očmi in Matijec je začutil vso težo njenega telesa na svoji desnici.

»Čez zadnji prag!« ji je zaživel v mislih. »Zadnji prag!« in nato so se zmedle misli in se je polotila njenega srca nepopisna sladkost. Vsa bridkost je izginila,

sama radost, sama blaženost je bila v njeni duši. Čutila je, da je nevesta, in ni razločila, kdo jo pelje od oltarja. Ali Matijec, ali France! In je občutila usmiljenje z Matijcem in se je France spremenil v Matijca. Čutila je, da jo nekdo nese, in se ji je zdelo, da se je privila k njemu kot otrok, vsa vroča, blodna in srečna. Nevesta novoporočena!

»Matijec, moj mož!« je vriskalo v njeni duši. »Sladki moj varuh, ali si me iztrgal?«

Vse to je trajalo en sam hip, nato jo je zagrnila tema. Zavedela se je, ko so jo močili v gostilni.

»Kje sem?« je vprašala in slišala Kosmača. »Pa brez zajtrka, toliko ur vožnje! Ni čuda! Pa še takšna. Ženske ste brez pameti! Hvala Bogu, zdaj je že bolje! Ne bo še umrla, ne!« je tolažil Tineta, ki je nejevoljen stal ob strani. »Čez par minut, pa bo. Vročega čaja ji dajte, da si opomore!«

In Franca si je čez par minut opomogla in šla z Matijcem pred oltar. Nemo, tiho, vdano.

Matijec se še ni otresel svojih misli, ki so se mu burno križale v možganih, ko so se že obrnili v zakristijo.

»Zdaj je končano!« si je dejal in čudno, neznano sovražstvo se mu je zbudilo zoper Tineta. »Vsega je kriv, vse nesreče je kriv!« mu je vrtalo v srcu. »In jaz sem kriv in podpisujem svojo krivdo!« je dejal, ko se je podpisal za pričo. »In tako sramotno opravilo opravljam, izdajstvo podpisujem, namesto da bi kričal, namesto da bi kričal!«

In je v zmedenosti stopil k Franci ter ji ponudil roko, da bi jo odvedel iz zakristije.

»Zdaj pa ne več, Matijec,« se je smejal Kosmač. »Zdaj pa ne več, zdaj je že Tine gospodar! Midva bova rajši šla k nevesti-steklenici, ves sem že žejen in potreben.«

In ga je prijel za rame.

»Nič se mi ne ljubi!« je menil Matijec.

»Vidiš ga, pa ne da bi bil žalosten! Pa ne da bi mu bil nevoščljiv, Matijec,« se je smejal Kosmač ter mu ostro pogledal v oči.

Matijec se je zavedel svojega klavnega položaja ter se prisiljeno nasmejal.

»Kaj Vam še pride na misel, stric! Kar tako se mi ne ljubi. Tisto žganje me je utrudilo,« se je izgovarjal ves vesel, da je ujel to misel. »Tisto žganje je bilo vrag!«

»H konjem stopi, Matijec, potem pa koj pridi!« je veleval oblastno Tine. »Francka in botra sta še v cerkvi,« je odgovarjal pogledu botrovemu. »Ne smemo se dolgo muditi, da pridemo še začasno domov!«

»Konji bodo še trudni,« je dejal Matijec.

»Rekel sem, da moramo ob času domov!« je rezko poudaril Tine.

»I, tako se tudi ne mudi!« je menil boter. »Zdaj moramo dobiti kaj pod zobe. Ni vsak dan poroka takele vdove in takega fanta!«

Matijec je pogledal h konjem ter prišel v gostilno.

»Gospodar je bil že tu, pa je šel po ženo!« je menila natakarica. »Ali naj Vam kaj prinesem prej?«

»Vrček piva!« je dejal ter sedel k stranski mizi.

»Kod hodijo?« mu je šlo po glavi in si je odgovarjal: »Kaj tebi mar. Pij svoje pivo in čakaj!« In je naročil drugi vrček. In ga je izpil in se ga je lotevala čudna jeza, žalost in bridkost. In je čakal. Lenivost se ga je prijemala ter mu lezla v misli in ude. In je izpil pivo in naročil novo in jih še ni bilo. Pa mu je šel skozi srce srd in je ponavljal: »Pridi koj, da bomo šli začasno domov! Pa pojdi domov, če vas ni!« in je naročil še vrček in je čutil v udih, kako mu leze spanec vanje. »Jaz nisem hlapec, da bi čakal!« mu je poljasno živel v mislih. »Poiskati jih pa moram!« In jih je iskal po trgu, pred lopami z odpustki, stopil celo v gostilno nasproti. »Kaj bi iskal!« se je hudoval in krenil na cesto proti Radovljici. Onstran glavne ceste mu je prišlo na misel: »Lačen nisem in ves zaspan sem in pri mizi bi bil v napotje in hlapec nisem. Samo za hip ležem v senco, da bom mogel paziti, ker bomo pozni na cesti in bodo oni tudi vsi zbiti od dneva in vina in zgodnje ure.«

In je slekel jopič, dejal ga pod glavo ter legel za grm v senco. Kakor bi položil trudnega otroka v pernice, se je zazibal v sen.

Družba je bila medtem prišla iz cerkve. Franca je bila pridržala Tineta za roko ter mu dejala: »Daj, Tine, ostani za hip in pomoli ter me počakaj! Vsaj radi otroka in njegove sreče.«

Sama je bila padla na kolena ter drsala po kolenih okoli oltarja, drsala drugič in tretjič. Počasi, pobožno in zatopljena v gorko molitev za usmiljenje, za pokoro in odpuščenje. In je šla četrto okoli za otroka, ki je in ga še ni. In se je spomnila, da je bila vdova. Petič za Franca. Že je mislila vstati, ko se je zavedela, da je žena novoporočena. »Za moža!« je dahnila ter se vrgla vnovič na kolena. »Mož mi je pred Bogom in ljudmi in jaz mu bom žena, jaz mu bom žena!« je prepričevala čudni upor v duši. »Marija, daj mi, da bom res žena in da bom mogla varovati prisego!«

In so jo polile solze.

Botra jo je že čakala pred oltarjem.

»Nikar, Franca, saj nismo pri pogrebu! Saj vem, saj vem!« se je opravičevala, uzrši proseče očitajoči pogled. »Saj vem, težko je ob taki uri. Možakarji že težko čakajo.«

In jo je dvignila.

Natakarica jim je povedala, da je hlapec težko čakal in da je šel.

»Najbrže h konjem,« je dejal Tine.

»Bo že prišel. Namolili smo se pa, jaz sem molil za cele kvatre! Samo križ, da bo prej!« je lačen in nestrpen dejal boter.

In je že srebal juho.

Matijca ni bilo od nikoder.

»Danes pa bomo samo čakali,« se je jezil Tine. »Kam je vendar šel?«

»Že prej je bil ves zamišljen in je dejal, da je truden in da ga je žganje,« je pozorno pogledal Kosmač Franco, ki je vsa zaripela v obraz povescila oči na mizo. Natakarica je slednjič povedala, da je hlapec, ki je pripeljal pivo, videl takega in takega moža na cesti proti Radovljici.

»Ali je kaj pil?« je vprašal Tine.

Natakarica je dejala, da je in da ni plačal.

»Čudak je, Bog ve, kaj ga je prijelo! Če ni šel na vlak, ker mu ne diši na kozlu,« se je slednjič smejal rdeč od vina Kosmač. »Le kar ostani, Tine, in pusti ga, da ne zgubimo še ženina, ko nam je že ubežal drug. Tole izpijmo in potem pojdimo. Konji bodo trudni in pozni bomo. Matijec pa tudi ni star dve leti.«

In je dal zapreči.

»Saj bi jaz prevzel konje, Tine, pa jih nisem vajen in ponoči mi oči opešajo,« je pijano blebetal Kosmač, ko je sedal na voz. »Pa sedita ženski tako kakor zjutraj.«

Tine je nategnil vajete in pognal.

»Gospodar, gospodar!« so klopotala konjska kopyta in kolesa. »Vama že pokažem, kaj se pravi!« je udaril po njih, da so dreveli kakor splašeni ter si je Franca tiščala oči.

»Ne tako, Tine, ne tako, da ne zadenemo ter ne pregrejemo konj.«

»Saj gremo navzdol!« je menil Kosmač. »Lačna tudi nista. In vsak dan tudi ne voziš svoje novoporočene žene!«

In je šlo v diru, da so se romarji na cesti plaho izogibali vozu ter prestrašeno zrlji za njim.

Ko je Franca premagala prvi strah, jo je nenadoma obšel prijeten občutek. »Le naj gre! Če zadene, naj zadene. Bo prej konec! Bo prej konec!« In ji je spet šlo po glavi: »Jaz bom žena, da, žena svojega moža!«

25.

Klančar je stregel Blažu. Po napadu v cerkvi ga je bil spravil domov ter ga položil v posteljo.

»Nič ne skrbi. Vse bomo napravili!«

In mu je prinesel gorke kave in žganja. Pokril ga je s starim ovčjim kožuhom, da mu je samo nos gledal izpod odeje.

»To je fluenca!« je modroval. »Kar skuhaj jo, ni druge pomoči. Prehladil si se na potil! In s slivovko jo daj!«

Čim bolj je trdil Blaž, da ni bolan, temveč da ga je obšla sama slabost, tem bolj je Klančar vztrajal, da mora ostati v postelji.

In ga je obdržal v postelji do večera.

Proti večeru je prišel Mohor. Ko je Klančar odšel za hip, se je Blaž vzel k Mohorju:

»Ali je Franca kaj prepisala Tinetu?«

»Ni!« je dejal Mohor trdo.

»Prav!«

»Saj tudi ne bo. O, poznam jo, tega ne bo!«

In ju je zmotil v teh besedah Klančar. Prinesel je Janezka.

»Zobke dobiva in je čemerem! Na, vleci!« mu je tlačil svoj mezinec v usta. »Čisto se čutijo zobki pod kožo. O, boli, boli, revček! In kaj bi rekla,« je nena doma zastavil vprašanje, »če bi vama dejal, ko ga tako gledata, da ta fantek ni moj, da ga je mati kar nekje mimogrede vzela? Kaj? Ali ni smešno?«

»Saj ni ciganka!« je dejal smeje se Mohor.

»Prav praviš, kakor ciganka! Kar nekje pod vrbo.«

»Rekel bi, da te ne razumem,« je dejal Blaž. »Če bi le tisočinko tega resno mislil, na koncu sence pomislil, si preklet, le samo, ker bi z mislijo izdal ženo! In ti ni odpuščeno!«

»Tako bi rekel? Ali slišiš? Kaj pravi Blaž?« se je zradostil Klančar. »Da sem neumen! Ti pa gledaš tako pametno! Ali te bole zobki? Janezek, Janezek!«

Janezek je tleskal z ročicami ter se nasmihal.

»Skorjo mu daj!« je dejal Blaž. »Če dobiva zobke!« In mu je dal skorjo.

»Ali veš, da se ta otrok nič ne poti?« se je obrnil k Mohorju.

»Naši otroci se tudi niso!« je potrdil ta.

»Da se niso?« je začudeno zrl vanj.

»Kaj je tako čudno?«

»Čudno je, da so si otroci enaki!«

»Kadar so zdravi,« je dejal Blaž.

»Ti, ti! Ali si moj, ali si moj, Janezek?« je drgnil z brado ob njegovo lice. »Če je, ne bo zavekal!« mu je šinilo v misli. In res se je otrok najprej nasmehnil, potem pa ga je zaščemelo ter je planil v jok.

Klančarju so roke omahnile.

»Kožo mu boš odrgnil!« je dejal Mohor.

»Čemu se stari zanj vleče?« je sumničil Klančar ter odnesel otroka, ki se je drl na vse grlo, nazaj mami.

Medtem je Mohor stopil parkrat po sobi gor in dol.

»Kaj bo, kaj bo!«

Blaž se je okrenil na postelji.

»Če misliš Tineta?«

»Mislím! In Franco!«

Blaž se je dvignil na komolce:

»Mohor, poslušaj: Koliko je tvoj grunt vreden?«

»Saj ni več moj!«

»Koliko je bil vreden?«

»Kdo ve?«

»Ali je bil vreden enega človeka?«

»Kako to misliš?« je obstal Mohor.

»Življenje enega človeka?« je mirno vprašal Blaž.
»Kakor rečem: ene mačke, enega teleta, tako vprašam: enega človeka.«

»Za življenje?«

»Za življenje!«

Mohor je stopil spet čez vegaste deske in se nato ustavil ves ogorčen:

»Blaž, tebi se blede! Ali naj jaz koga ubijem?«

»Bog varuj, Mohor, tega nisem mislil!« je dejal Blaž.
»Toda če kdo tebe?«

»Mene? Da bi mene! Mene? Nalašč?«

Klančar je spet prekinil pogovor.

»Vidiš, Mohor. Kje pa boš ti nocoj in potem spal? V izbi bosta pač gospodar in gospodinja.«

»Gospodar?« je vprašal Mohor.

»No, kjer gospodar, tam gospodinja!«

»Lahko, toda v izbi ne, v izbi ne!« je tolkel s palico po fleh. »Jaz sem pobelil izbo, jaz sem postavil peč. Še stopa za ješprenj pri njej je moje delo, pa bi se umeknil! Daj, povej, Blaž, koliko je vredno človeško življenje?« je besno divjal Mohor.

»Sam Gospod Jezus Kristus ga je odrešil!« je vzdihnil Blaž.

»Ali tudi življenje otroka?« se je zdrznil Klančar.

»Tudi!«

»Človek bi vse dal za svojega otroka!« je dejal Klančar ves zasanjan.

»Vse!« se je zgrozil Blaž.

»Vse!«

Blaž je povzel po premolku:

»In če bi tvoj otrok nekaj storil? Recimo, koga ubil, ali kaj? Za primer samo! Ali bi ga ovadil?«

»Svojo kri? Sebe lahko, ampak otroka — čemu so pa biriči na svetu! In navsezadnje, zakaj pa je vse odrešil naš Gospod Jezus Kristus?«

Blaž se je zvil v dve gubi.

»Tudi tega otroka?«

»Če ga ni zatajil!« se je zamislil Klančar. »In če ni izdal človeka. Če mu ni vrgel milosti nazaj v obraz, kakor preobjestnejš jabolko. Bog ti daje jabolko, ti mu ga pa treščiš v obraz!«

Blaž se je krčil v postelji v divji bolečini.

»Za takega ni rešitve?«

»Dokler ne pobere nazaj jabolka. Ampak Bog ve, kam se je zakotalikalo, v trnje, v robidovje, v prepad — ponj mora, če naj bo rešen!«

»Vidiš, reši pa se lahko?«

»Nehajta, kdo vaju razume?« se je jezil Mohor. »Meša se vama. Če pa misli Tine, da se mu bom umeknil, se mu tudi meša!«

»Samo če ni prav objestno vrgel Bogu v obraz, je rešitev!« je dejal Blaž trdo.

26.

Ko se je Matijec prebudil, je zapazil, da je solnce že na zatonu.

»Kakšen hlapec pa ste?« je vprašala natakārica, »da se gospodar odpelje brez Vas! To Vam bo ušesa.« Matijca je obšel sram.

»Ali so bili pijani?« se je zgrozil ob misli na Franco.

»Precej,« je dejala natakārica. Matijec pa je planil na noge in hitel na Otoče na vlak.

Tiste minute čakanja so se mu zdele večnost. Ko je prišel gorenjec, ga je obšlo, da bi sploh ne šel domov. Da bo ostal ter se rajši peljal v nasprotno stran, v svet kamorkoli. Kako bo doma? Smejala se mu bo vsa vas in doma bo Francka — žena Tinetova, in ne več sva-kinja. Kakor da ga je nekaj pehnilo v vagon. »Da, žena Tinetova,« si je govoril v čudni slutnji, ki ga je obšla, »in jaz sem dejal, da ji bom pomagal nesti križ. Simon zaspani!«

Mrak je že bil, ko je zavil na občinsko cesto in na bližnjici mimo Francetovega znamenja je čul ropot pod seboj.

»Naš voz! Počakam. Vsaj domov pridemo skupaj. In vrag vražji, ali je znorel, da podi konja v klancu kakor divji. Brez luči. Če jih danes ne bo uničil, jih ne bo nikoli!« Slišal je bič in Tinetov glas:

»Pram, lenoba lena! Stopi! Saj boš doma počival!«
In ko so zavili mimo znamenja, je Tine divje udaril po konjih; obšel ga je čuden strah.

Pram je planil v skok, da je Franca kriknila.

»Prekleta mrha!« je potegnil Tine konja nazaj. »Toliko da ni zvrnil!« In ga je udaril z bičevnikom.

Pram je prhnil razdražen v stran ter v divjem zaletu treščil z glavo v jelko ob cesti. Matijec je z grozo opazil, kako se je konj vzel pred vozom in nato klecnil brez moči na tla. Stopil je čez zaseko in mahal z rokami:

»Nehaj! Ustavi!«

»France!« je v prvem hipu razburjenosti in strahu kriknila Franca ter se sesedla nazaj.

»Saj je Matijec! Nikar ne!« je branil Kosmač.

»Franci je slabo!« se je zavedela botra. »Od strahu ji je slabo. Daj vode!« In je dvignila Franco z voza.

Kosmač je zajel iz prgišča in mlake pred znamenjem ter jo oblil z umazano kalužo po novi židani obleki in belih čipkah njene bele srajce.

Medtem sta Tine in Matijec spravljala voz nazaj na cesto. Levi konj je potegnil, Pram pa je samo zastokal, poskusil planiti pokonci, a padel spet na gobec.

»Neroda, ali boš!« je udaril Tine znova. Pram se je spet pognal z vso silo ter se zvalil pod cesto. Čudno grgranje se mu je izvilo iz grla. Potegnil je bil voz za seboj, ki se je prekopicnil enkrat in še enkrat ter obstal za trhlím panjem.

»Čakaj, Tine, da prižgem luč,« se je zavedel Matijec. »Nekaj se je konjem pripetilo. Ali ne vidiš?«

»Da se je pripetilo?« je nenadoma vprašal s čudnim strahom Tine ter planil k živalima. Levi konj je stal široko razkrečen nad Pramom, ki je še komaj vidno hropel v zadnjih hipih.

Matijec je prižgal žveplenko. Nič več ni občutil udarcev v prsih, samo gorško mu je zaplalo pri srcu. In v hipu je snel svečo z voza ter posvetil živali v glavo. Izpod čopa na čelu je curljala kri. Žival je dvignila glavo, bolešni njen pogled je zbodel Matijca v srce. In ko je Matijec položil roko pod smrček, se mu je zdelo, da je žival rahlo pritisnila nanjo. Zadnji tresljaji so še preleteli mišice, udaril je z zadnjimi nogami, da je odlomil jelki suho vejo, ter nato sprožil mišice kakor tetivo na loku.

»Ubil se je!« je dejal Tine.

»Ubil si ga!« je bruhtnil Matijec, ki bi bil najrajši zajokal.

In je odpel mrtvega konja od voza ter z levim konjem potegnil voz na cesto.

»Kaj je s konjem?« je vprašala Franca, ki se je bila zavedela.

»Mrtev!« je dejal Matijec.

»Mrtev!« je ponovila Franca.

»Ubil se je!« je dejal Matijec.

»Mrtev je, morda je prav tako!« se je vdajala Franca ter lezla vase ob misli: »France je prišel po svojega konja, na katerem me je snubil.«

Podala je Matijcu roko, da jo je podpiral na voz.

»Če bi bila luč,« je modroval Kosmač, »bi bili videli jelko. Zakaj smo pozabili na luč... To imaš, Tine, zaradi luči. Ali nisem dejal, da prižgimo luč?« je lagal sebi in drugim. »Jaz sem vendar dejal, da jo prižgimo. O, škoda take živali. Kakor struna je bil. In prednjo nogo si je tudi zlomil. O, ti uboga živalca! Glej, saj mu je kar kost prebodla kožo!«

»Kaj bi!« se je otresel Tine. »Mrtev je in kar je, je! Odreti bi ga bilo treba še nocoj, da ga ne bo lisica trgala!«

S silo se je otresel nejasne groze in spoznanja, da ga je zagrabil strašen vrtinec usode ter ga vleče v prepad.

»Zdaj nas pelji domov. Kakšna svatba je to, o kakšna svatba je to. Vrag vzemi tako svatbo. Strah mi je zlezel v kosti in dušo. Živ dan ne sedem več na voz brez luči!« je besedičil Kosmač.

»Jaz pa sploh ne več na voz!« se je tresla botra.

In so pognali proti domu.

Na pragu jih je čakal Mohor. Sovražno sivo je sprejel njegov pogled nočne goste. Že se je mislil umekniti v temo, ko je zapazil samo enega konja pred vozom.

»Ali ste ga že danes zapili?« je zbodel, kažoč na prazno vprego na vozu.

»Komu kaj mar, četudi bi ga!« je osorno dejal Tine, v katerem se je vse kuhalo od gneva in sramu, ko je pomislil, kako bo govorila vsa vas o njegovi vožnji in svatbi in konju, ki so ga ubili. In ni se mogel otresti

občutka, ki je bil zmerom jasnejši, da ga vleče divji vrtinec vase zmerom jače in vztrajno kakor železni vijak.

»To je bil Francetov konj!« je poudaril Mohor.

»Bil!« se je spodbujal Tine. »Tam leži pri znamenju.«

»Kaj je s konjem, kaj praviš?« je z grozo in sovraštvom vprašal starec.

»Lisice Vam snedo urbase, če ga še nocoj ne odere!« je otresel Tine. »S poti stopite, da gremo v hiso!«

»Ti me boš gonil s poti? Ti, ki si najprej požrl konja. Ali veš, koliko je vreden ta konj? Več kot ti sam. Ta konj je bil Francetov!«

»Nagatite si ga!« je odrinil Tine starca s praga, da se je opotekel. Z vso nasilnostjo je zatrl v sebi občutek plahosti in neprijetne zavesti, da je vse to slabo znamenje in čuden opomin.

»Lepo sta začela!«

»Kaj Vam mar?«

»Ti, ti!« se je zgrozil starec.

»Pusti, Tine!« je prosila Franca.

»Tega konja bomo odbili!« je dejal polglasno Mohor.

»Ta konj je bil pred tvojo doto pri hiši!«

In se je umikal proti izbi.

»Ali nisem rekel,« je dejal Tine ves razdražen Franci, »da bova midva spala v izbi? Da bosta šla z Matijcem v tvojo kamro? Zakaj nisi naročila?«

»Pusti, saj je vseeno!«

»Vseeno. Jaz sem tvoj mož in gospodar!« je siknil Tine, »in v tvoji kamri ne bom spal!« mu je vrelo vino v glavo.

»Gospodar!« se je gnal Mohor. »O, to pa še dolgo ne! Če ne maraš v kamri, tvoja šupa je še zmerom prosta. Jaz imam svoj kot in mi ti ne boš prenašal postelje!«

»Moj Bog!« je jokala Franca, ki so jo obhajale neznanne slabosti. »Pustite to, tako pozno je in bo ter in bo tra morata domov! Saj se bomo jutri pogovorili. Z Bogom, bo tra!« je prožila roko. »In ne zamerite in hvala lepa!«

»Jutri, da, jutri!« je pritrjeval Matijec, ki je bil medtem obrnil voz. Najprej se je hotel vmešati med Tine in očeta, toda ozir na Franco in pa misel, da se ne kaže pričkat na cesti, sta ga zadržala.

»Za nalašč ne! Še nocoj bom spal v izbi,« se je gnal Tine. Videlo se je, da so morali tudi po poti precej piti. »Stari ima samo kot pri hiši. V čum nato mu znesem vso tisto brkljarijo, ker tako tišči. Tam naj spi. Tam je njegov kot. Jaz sem tvoj mož in gospodar!«

»Samo poskusi!« je hreščal Mohor. »Samo poskusi!«

»Če pa imaš res samo kot!« se je vmešal Kosmač. »V pismu imaš samo kot. Kaj bi se trgal. Gospodinja bo pa vendar ležala v izbi, ali ne? Ampak nocoj, Tine, je pa vendar vseeno, kje boš! To stvar uredite čez dan. Ali boš nocoj prenašal plevnice!«

»Še nocoj, prvo noč!« je trmasto poudaril Tine. »Ali sem tvoj mož in gospodar, Franca, ali ne?«

»Mož že, gospodar pa ne!« je odločno stisnila pesti. »Spat pojdimo!«

»Jaz mu zmečem še nocoj vse v vežo!« se je srdil Tine. »Še nocoj!«

In je planil v izbo, zagrabil v temi za plevnico ter jo butil v vežo. Nekaj je zaropotalo v izbi in slišalo se je brnenje kakor daljnih strun.

»Vrag, zdaj si razbil uro! O, to uro boš plačal, to uro boš plačal,« je rastlel Mohor. »Še jutri te tožim, še jutri!«

Tine je planil k Mohorju. Franca se je vrgla vmes ter mu zagrozila vsa besna od žalosti in sramu in bolečine.

»Poskusi in je konec nocoj!« je kriknila. »Ne zamerite, oče!« so jo polile solze, ko je pobirala plevnico na tleh ter jo nesla nazaj na posteljo. »Ne zamerite!« Čutila je neznane krče v trupu in se oprijela za podboje.

»Jutri bom tožil!« je dejal Mohor, hropeč od silnega napora, ko ga je Matijec izkušal odpeljati stran.

Franci je bilo, da bi na mestu skoprnela od sramu in bolečine. Sama ni videla, kdaj sta odšla botra. Obnemela je na mestu pred pragom ter si želela samo smrti, samo smrti.

»Pojdi!« je čez čas dejala Tinetu.

»V kamro nikoli!« Odšel je, kakršen je bil, proti šupi.

»Zdaj se je začela pokora!« je gorelo v njej. »O, kako strašna bo ta pokora!«

»Spat pojdi!« je prišel Matijec iz hiše. »Spat pojdi in ne stoj tukaj, da se ne prehladiš. Vsa mokra si, ko

so te močili, in vsa blatna,« ji je posvetil po obleki.
»Pljučnico si nakoplješ!«

»Samo da bi si jo res!«

»Ali noriš?« se je zdrznil Matijec.

»Ne norim, Matijec! Zdaj vidiš, kakšen pekel sem prinesla k hiši.«

»Nikar ne govori! Danes se je vse tako čudno nabralo, in vsega sem kriv jaz!«

»Kaj boš kriv! Jaz sem kriva in meni gre pokora!« je dejala vsa trepetajoča.

»Ne, moja zaspanost je vsega kriva!« se je obtoževal Matijec.

»Tvoja zaspanost!« je nehote potrdila Franca.

»Vidiš!« se je žalostno nasmehnil Matijec.

In sta šla spat.

Okoli dveh ponoči je zaslišal Matijec stokanje pred vrati. Planil je pokonci in uzrl na vratih Franco.

»Matijec,« je zaprosila vsa bedna in bleda in tresoča se po vsem telesu. »Matijec, pokliči Tineťa, naj gre po Zefo!«

»Kaj pa je?« je vprašal ves prestrašen. »Kaj pa je?«

»Tineću reci, naj gre po Zefo.«

»Po Zefo?« je radoveden vprašal. »Po Zefo? Franca, kaj pa je s teboj.«

Obšle so jo čudne bolečine, da se je krčila v dve gubi. »Zefa bo že vedela!«

In se mu je posvetilo. Sunil je v jopič, zagrabil klubuk in škornje.

»Koj, Franca!«

»Pa naj gre Tine, kaj boš ti?«

Matijec pa je vedel samo eno, da je treba Franci pomagati in da želi Zefe. »Če iščem Tineťa, se ji utegne kaj zgoditi!«

In je naglo šel po bregu navzgor in potrkal na okno: »Zefa, Zefa!«

»No, no, saj boš okno ubill!« se je oglasila ženska srednjih let v čumnati. »Kaj pa je? Kaj pa je tebi, Matijec?« se je začudila, »da kličeš babico.«

»Franca, Francka!« je jecljal v zadregi, zavedajoč se počasi kočljivosti svojega poslanstva.

»Francka, čigava Francka?« se je čudila Zefa. »Matijec, ali noriš?«

»Naša.«

»Matijec, ti si pijan, saj je bila šele danes poroka!« se je smejala. »Gotovo, da si pijan!«

Matijec je zrl dobrodušni obraz na oknu ter postajal nestrpen. Drobni dež se je sipal nanj in slab žleb je puščal vodo v curku na njegovo ramo.

»Kaj jaz vem. Naša Francka, Tinetova Francka,« se je popravljal, »je poslala po Vas, mati. Že ve, zakaj!«

»Bom pa pogledala,« je menila mirno ženska. »Če se ni kaj preobjedla, pa jo vije! Ali imate kaj kamilic pri hiši?«

»Nič ne vem,« je dejal Matijec ves nejevoljen nad brezbržnim vedenjem ženske in radi svojega čudnega položaja.

In je Zefa počasi šla po strmim bregu, da se je Matijec nejevoljno trikrat vrnil ponjo ter ji pomagal čez mokre korenine.

Dež je še počasi in vztrajno padal na opolzko pot. Tu pa tam se je posvetila mlaka v temi. Zefa je hodila oprezno, počasi ter se nerodno lovila na podrsnicah. Matijec je trpel kakor v vicah.

»Nič srca nima! Prav nič srca nima. Človeka bi pustila umreti. Da so ženske takšne! Ona jo kliče, ta pa pravi, da se je preobjedla. Babnica lena, zaspana. Ne ljubi se ji. Če bi ji streha gorela nad glavo, ne bi skočila,« se je jezil Matijec ter vlekel žensko čez resje in grmovje.

»Le počasi, Matijec, le počasi, da si noge ne zlomim!«

Tako je Matijec klical in vlekel babico k tuji ženi. In še takrat otrok ni bil živ.

27.

Pri Mohorju se je naselila bolezen.

Franca je ležala blede in onemogla v svoji kamri. Polmrak je bil v sobici. Kakor komaj sluteni pajčolani so se prepregale zmršene niti rahlih senc preko sten, padale s stropa ter se dvigale v rahlo zgibanih valovih proti oknu. Na stropu je bil okajen okrask in njegove črte so se prepletale z nitkami v čudne, zdaj režeče se zdaj jokajoče se obraze. Franca je zrla v polomotici vse te sence in pri srcu jo je čudno čudno zeblo.

Dva dni je Matijec opravljajal vsa dela v hiši, le Zefa je stregla ter kuhala. Tine je kosil na travniku, toda ni prišel jest domov, temveč je hodil k botri.

»Dokler ne pošlje pome!« je ponavljal sam pri sebi, ne meneč se ne za govorice ne za posmeh delavcev in drugih ljudi.

»Prav imaš, Tine, le drži se!« mu je kimala Kosmačka.

Tretji dan je Zefa dejala Matijcu:

»Brez ženske ne boš shajal, Matijec, poglej, kako imaš posodo umazano. Delavci godrnjajo nad prismojenim zeljem. Klančarka nima pod milim nebom nobenega dela, njo najmi, ker ni za težko delo. Jaz tudi ne morem biti zmerom pri hiši, ko imam drugod posla.«

»Nanjo pa nisem mislil!« se je razveselil.

In jo je naprosil.

Ženska je še tisti dan prišla. Sama je bila, ker je bil mož speč odšel tesat v dolino. Kar v čumnačo se je nastanila z Janezkom ter stregla Franci in kuhala za družino.

Četrty dan so klicali k Franci zdravnika. Dobila je vročino in Matijec se je peljal ponj.

Zdravnik je zmajal z glavo ter naročil Matijcu:

»Na ženo pa pazite!«

»Na koga?« se je začudil Matijec.

»Na ženo!«

»Saj ni moja žena!« je zardel Matijec kakor rak.

»To je bila moja svakinja!«

»Vseeno!« se je smejal zdravnik. »Pazite.«

»Kako je?« je prikrevsal Mohor.

»Pazite!« sem dejal!

»Da je hudo?« je mežiknil Mohor ves nemiren.

»Lahko postane!«

In se je hotel odpeljati.

»Matijec,« je povlekel Mohor sina za rokav. »Notarja pripelji!«

»Notarja?«

»Da, notarja! Da nam vrne grunt!«

»Ali je ona rekla?«

»Zdaj bomo še vpraševali! Umre nam lahko in potem zbogom grunt. Ali boš še to zaspal? Če nam vrne grunt, no, potem —«

»Oče! Tako je bolna, pa bi jo vznemirjali s to rečjo!«

»Če si pameten! Rečem ti!«

»Ali se odpeljeva?« je vprašal zdravnik, vrnivši se na prag.

»Tako!«

»Matijec, da ne pozabiš!«

In se je Matijec vračal brez notarja; na vozu sta sedela Klančar in njegov tovariš Brus. Sredi ceste ju je bil naložil, ko sta tovorila svoj punkelj z žago in plenkačo.

Klančar je bil vinjen ter se je venomer zaletaval z besedo.

»Kakor gospodar se voziš, Matijec! Še žena ti manjka in otrok!«

»I, kaj veš?« se je smejal tovariš. »Kaj veš, morda pa že ima kje kaj ugledanega?«

»Kaj bi!« se je zamišljeno otresel Matijec.

»Vidiš, da ne reče ne. Ne zanika! Ej, Matijec je tiha voda, kavelj v tolmunu, ki ga ne vidiš!«

»Da je kavelj, tih kavelj v tolmunu?« se je grel Klančar. »Ampak tako sam pa le ne moreš ostati. Žena in otroci so pol življenja!«

»Druga polovica, druga polovica!« se je smejal tovariš. »Posebno otroci. Posebno otroci!«

»Ali slišiš, Matijec? Posebno otroci!«

»Bom pa koga vzel za svojega! Ali mi daš Janezka?« se je pošalil Matijec. »Saj že imam štirideset let.«

»Koga?« se je zaletel pokonci Klančar. »Koga, Janezka?«

»Če ga daš?«

»Ali si slišal, Brus? Mojega — našega Janezka?«

»I, pa mu ga daj!« je menil Brus. »Matijec ima denar in fantičku bo bolje ko pri tebi. Saj še tako pravijo —« je blebetal ter se ustavil sredi besede.

»Kaj pravijo? —« se je zgrozil Klančar.

»Besede! Ali boš kaj dal na jezike?«

»Kaj pravijo?« je stisnil Klančar pesti.

»Nič, bodi no!«

»Kaj pravijo?« je dvignil Klančar palico.

»Da ni tvoj!« je dejal Brus nejevoljno.

»Da ni moj!« je bruhnil Klančar. In kakor da ga je popadla blaznost, je zamahnil po Matijcu. Matijec se je

zagrabil za glavo ter vznak omahnil Brusu na kolena. Konji so obstali.

»Ali noriš?« je kriknil Brus.

»O, kaj sem storil?« se je zavedel Klančar. »Človeka sem ubil!«

In planil je z voza ter jo kakor brez uma ubral kar čez travnike proti domu.

Matijec je strmel od začudenja.

»Nori, včasih se mu kar zblede!« ga je opravičeval Brus. »Včeraj je ves dan pil, ker danes nisem mogel sam delati, sem ga spravil domov. Prav res da nori!«

»Revež! Ubogi otrok!«

»Prav res! In so mu vruga natvezli!«

»Pa mene bije!«

»Saj mu je vsak sovražnik! Včeraj pride k meni in pravi: Če bi tako vrgel onemule, ki se mi smeje, plankačo! — Ali ne vidiš, da se mi smeje! Ali si se mu ti smejal?«

Ko sta se vozila v vas, sta slišala ropot pri Klančarjevi bajti; kakor da kdo trese po vratih.

»Ženo išče!« se je spomnil Matijec. »Pri nas je, streže Francki. Stopi in mu povej, jaz bom spravil konja!«

Klančar je bil po vratih ves razburjen.

»Žena je pri Mohorju!« je rekel Brus.

»In Janezek?«

»Mislím, da tudi!«

»Kako pa, tudi!« se je zamislil, nato se je obrnil, ne meneč se za Brusa, v hlev.

»Za vražji denar sem te obvaroval!« je šepnil kravi na uho. »Za vražji denar! In zdaj te ne potrebujem več, zdaj pije Janezek spet mleko od onih, od onih tamle;« je pokazal skozi drevje.

Mohorjevina je mogočno stala sredi vasi ob cesti na majhnem gričku. Vsa bahata in mogočna kakor koklja med piščanci.

Obšla ga je žalost in bridkost, grebel si je v lase.

»Zdaj vem, kaj moram storiti?«

In je stopil h Kosmaču.

»Ali ne tešeš?« se je začudil Kosmač.

»Ne tešem!« je mrko in v zadregi sedel na pručico pri ognjišču, loveč trske po fleh, ki jih je rezal Matevž, nasajajoč koso.

»Saj boš lahko šel kositi! Mohor je iskal kosce,« je malomarno dejal Kosmač.

»Matijec?« je dvignil glavo.

»Ne, Tine!«

»Ta pa ni Mohorjev!«

»Na Mohorjevem je!« je vztrajal Matevž.

»Tisto je res. Tudi moja žena je tam in otrok tudi!«

»Otrok tudi?« se je začudil Matevž.

»Kje pa naj bo, če ne pri materi!« je trdo dejal Klančar. »Ona ima tam dela čez glavo in doma ne utegne. Kravo Vam prodam, če jo vzamete!«

»Kdo bo zdaj kravo kupoval, kravo, ki ti jo je Bog obvaroval,« je regnil Matevž. »Obvaroval zaradi žene in otroka!«

Klančar se je komaj vzdržal, da ni kriknil od bolečine.

»Prodam jo!«

In sta sedela do mraku ter barantala zanjo. Ko je mrak padel in je Klančar postal nejevoljen in lačen, sta udarila. »Da dobim ta vražji denar!«

Kosmač mu ga je takoj odštél. »Pa krave res ne potrebujem, samo da ti ustrežem, ko tako siliš!«

Medtem je bil prišel Matijec domov ter prinesel zdravila.

»Kje je notar?« je rezko vprašal Mohor.

»Nisem ga pripeljal!«

»Da ga nisi? Ali veš, kaj bi se ti moralo napraviti. Puščati! Iz same lenobe in zaspanosti ga nisi pripeljal. Iz nemarnosti! O, iz nemarnosti!« je vpil Mohor nad njim. »Grunt zapravljaš iz nemarnosti.«

»To ne gre tako! Bolna je!« je poskušal Matijec.

»Prav radi tega! O, meni se kar blede v glavi! In če umrje?«

»Da umrje?« se je preplašil Matijec. »Ne, tega pa ne sme!«

Mohor ga je jezno pogledal ter odkrevsal na njive. Do večera je bil obšel ves grunt. Truden in žalosten, jezen in bolan od srda se je ob mraku vrnil.

»Ali še živi?« je vprašal Matijca v kuhinji.

»Saj ne sme še umreti!« se je zgrozil Matijec.

»Tebe bodo vprašali!« je siknil Mohor, prestopicajoč se z nogo. »Tebe bodo vprašali: Ali dovolite, da umrje?«

Smešno. Zdravnik je dejal, da je nevarno in tebi gori streha nad glavo, pa praviš, saj ne sme! Zakaj nisi pripeljal notarja?»

»Da, lahko bi ga bil!« se je oglasila Franca pri pol odprtih vratih. »Lahko bi ga bil! Samo mojo doto mi vrni, notarja pokličite in vrnem grunt!«

»Torej doto!« je poudaril Mohor ter vlekel Matijca za roko. »Kje imaš še drug denar? Tu v tej knjižici,« je rohnel Mohor, ki jo je bil izvlekel iz žepa, »v tej tvoji knjižici manjka do njene polne dote. Tri četrtine dote si naložil, zdaj pa manjka. Ali imaš še kje drugo!«

»Nimam!« je dejal Matijec.

»Če jaz dodam, kar imam! Zadnjo četrtino in enoletne obresti, ni dovolj. Torej primanjkljaj je, luknja, kakor da jo je miš napravila. Ali si dal denar mišim?«

»Nisem! Kaj se tako mudi! Franca bo še ozdravela in do takrat bom že imel denar. Ves denar!«

»Ves denar? Da, ves denar! Bog sam vedi, kje si ga zaspal,« je kričal Mohor. »Notarja ne pripelje, denar je zapravil. Kakor da ga je kam zakopal,« je skoraj zajokal starec od bolečine.

Vstopil je Klančar. Naglo, ne da bi pozdravil, je prožil Matijcu šop bankovcev:

»Da ti vrnem —«

»Saj ga ne potrebujem!« se je branil Matijec.

»Ali boš!« je prišel Mohor iz izbe. »Prav v pravem trenutku si prišel! Ta denar nujno potrebujem!«

»In se meni laže, da ne!« je bruhnil Klančar. »Ti lažnivec lažnivi! Ali se zmerom tako lažeš?« je iskal nemirno okoli sebe.

In v strašnem gnevu je zagrabil Janezka, uzrši ga v čumnati, ter ga dvignil v naročje.

»Domov pojdiva!«

»Čisto meša se mu!« je planil Matijec. »Čisto meša se ti! Pusti otroka, da pride ona ponj! In denar vzemi nazaj,« je segel na mizo.

»Ali boš!« je besnel Mohor ter pograbil bankovce. In kakor blisk jih je preštel z očmi.

»Dovolj bo. Dota je zdaj skupaj,« je planil k Franci.

»Da je?« se je trudoma obrnila na postelji.

»In če ni notarja, boš pa napravila testament! Po tri može ti stopim. In jim boš povedala, da vračaš grunt.

Jaz bom poslušal. Ti zapuščaš grunt meni kot glavnemu dediču in razpolagaš s svojo doho. In od te dohe zapusti tudi tem trem pričam vsakemu nekaj za trud,« se je zvito nasmehnil Mohor.

»Bom, oče!« je čisto tiho odgovarjala Franca.

Klančar je nesel svojega otroka v hlev, kjer je ona molzla kravo. Potegnil jo je za roko izpod krave, da je polila mleko, ter dejal:

»Kar pusti! Naj si išče Matijec drugo!«

»Kaj ti je?« je vsa prestrašena zastrmela vanj. »Otroka boš zadušil! Ali noriš?«

»Otroka zadušil? O, takega otroka. Janezek, Janezek, ti moj Janezek!« ga je tiščal nase, da je otrok že motovilil z rokami. »Saj si moj!«

»Sem ga daj, ti ga boš res zadušil. Ali ne vidiš, da lovi že sapo. Saj si pijan!«

»O, bil, bil! Strašno bil!« je vzdihnil. »Zdaj sem trezen! Saj vidiš, da sem trezen,« ji je pogledal ostro v oči. »Matijcu sem vrnil, vse sem mu vrnil!«

»Denar? Odkod ga imaš? Pa nisi kradel, ko si tak,« se je s strahom odmeknila.

»Nisem! Kravo sem prodal! Ali ni to prav, da sem jo prodal! Da sem vrnil tisti vražji denar!«

»Moj Bog! Ali si res ob pamet?«

»Ne, vidiš! Tista krava je bila obvarovana za vražji denar. O, Bog ni imel ničesar zraven. Zdaj sem mu ga vrnil. Veš, zdaj sem mu vse vrnil. Da bo vzel Janezka! Ali slišiš? Da bo vzel Janezka?«

»Ti si bolan!« je s strahom in solzami ugotovila žena.

»Saj sem res bolan,« ji je pritrdil ter zrl predse.

»Prav res, da sem bolan. In če bi kdo kaj rekel, Matijca le nisem ubil! Vrnil sem mu denar! In če bi le hotel Janezka, veš, žena, če bi ga le hotel, mu ga daj!«

»Križani Bog!« je molila. »Kaj se mu je zgodilo?«

Spravila ga je s prigovarjanjem v posteljo ter hitela k Blažu z otrokom, ker ga ni zaupala možu.

»Kaj mu je, kaj mu je?«

Blaž je sedel pri ognju ter kuhal močnik. Poslušal je žensko s sočutjem in povpraševal; ko je zvedel vse podrobnosti zadnjega razgovora, je udaril z roko po kolenih. Pustil je vse ter šel za prestrašeno in objokano ženo.

Ko sta stopila v izbo, je bila postelja prazna in o Klančarju ne duha ne sluha.

»Janezek, Janezek, kaj bo z nama!« je kriknila uboga ženska.

»Jaz ga že poiščem!« je dejal Blaž. »Spravi otroka spat! Še nocoj ti ga poiščem! Po tobak si je šel. Po tobak! Le nič se ne boj!«

28.

Tine, ki se je vendar pritihočapil domov, je metal seno na skedenj, ko je prisopihal ves zasopljen Kosmač.

»Tine! Tine! Pusti seno in hiti!«

»Ali gori?«

»Gori! O, kako ti gori!« ga je povlekel za rokav pod široko hruško. »Prav gori ti! Franca dela testament! Ali sta se kaj dogovorila?«

»Od Brezij nisva govorila!«

»Nista govorila! To je storila tvoja izba. Ti na šupi, oni pa okoli nje! Mohor je iskal priče. Ti spravljaš seno, ona pa dela testament! Ker se nič ne brigaš. Ali je žena, ali ni žena? In če si njen mož — pod kap te bodo postavili!«

»Vrag!« je dejal Tine ter vrgel vile stran. »Bomo videli!« Ves je bil žaljen v svojem ponosu, dasi se ni mogel otresti misli: »Vse gre po pravi poti, vse gre po pravi poti!«

Vstopil je po prstih v vežo. Mohor je sedel pri polodprtih vratih ter kimal pri vsaki besedi gospodinje. Franca je počasi in razločno govorila:

»Vsega je dedič oče Mohor. Njemu vračam grunt. Tinetu in Matijcu po tretjini svoje dote, od zadnje tretjine dobite vsak po tisočak vi možje za trud in pričevanje.«

»Kakšen tisočak? Česa tisočak?« se je zdrznila priča; po glasu je spoznal Poljanca.

»Dinarjev!« je dejala Franca. »Ostanek naj bo za maše!«

»Še poceni vas je dobila za ta posel!« se je oglasil Tine ves razburjen. »Lepo ste si razdelili! Da vas ni sram, tako opehariti bolno ženo!«

Možakarji so se preplašili, nato je Poljanec stopil k njemu: »Ali si slišal vse? Ali si slišal, da je tebi dala tretjino?«

»Vse sem slišal!« je dejal Tine trpko.

»Vsaj veš, kako je. Je vsaj več prič!«

Mohor pa se je stisnil za vrata in klel.

»Tiste tri tisočake pričam sem jaz svetoval. In ima zdaj vsak tri priče za to! Prav mi je, osel stari, te stroške plačaš ti.«

»Kar spravite se!« je rohnel Tine nad pričami.

»No, no, povabljeni smo bili po gospodinji, Tine! In v tej hiši ukaže gospodinja!« je zbodel Madidelj.

»Opravili smo tudi, kajne, kar pojdimo! Zbogom, Franca, in ozdravi.«

Franca je brez moči mrtvo segla možem v roke.

»Hvala lepa, možje!«

»Že dobro!«

In so šli z mrkim licem.

»Zmožen je ubiti človeka!« se je prestrašeno ozrl nazaj Brus na ovinku.

»Prezdrav je!«

Tine pa je premetaval polena pred hišo.

»Vražji Kosmač! Samo on me je spravil v ta vrtinec. Se boš ti tudi obrisal za njivo,« mu je škodoželjno šinilo skozi možgane. »In to pa že tudi vem, dogovor ne drži in da boš dal knjižico nazaj! Tako gol pa nisem odšel. Tudi tretjina je nekaj.«

Zvečer je sedel za šupo.

»Tretjino je zapustila. Kaj meni tretjina, če me zdrobi! Zaman moj trud. Enkrat bo prišlo. Gotovo pride in meni bo odpovedalo in bom padel pred sodnika. In me bodo vlekli in dvignili kakor gališkega kmeta. Grozno,« se je tresel, »in se bom zaletel v zrak in stegnil jezik.«

Tine je strmел v zvezdnato noč. Kakor da leže zvezde v srebrno prozorni vodi, za gladko jasnim steklom, ki jih drži na nebesu. In so mežikale kot poredni otroci. »Zdaj jih gledam,« si je govoril, »in Bog ve, koliko časa jih še bom. Padla bo zvezda in njen žvenket bo pokazal name, njen sij me bo obsijal in jaz bom — Bog ve, koliko korakov se bom še zagnal po zraku.« V takih mislih ga je našel Matevž.

»No, kaj?« ga je prašal. »Kaj je z gruntom?«

»Grunt je šel!«

»Grunt je šel? Poveš, kakor da si izgubil gumb!«

»Ali naj jočem? Saj ni bil nikoli moj!«

»Pa bi bil lahko!«

»Zdaj pa ni!«

»Ali je Franca že umrla?«

»Umrla? Ni še!«

»Potem je še zmerom lahko grunt tvoj!«

»Če pa je že napravila testament!«

»Zadnji držil!« mu je zašepetal na uho. »Jutri bom jaz stopil k njej!«

In sta se razšla, ker je Tine molčal.

Ko je Tine stopil v kuhinjo, je zapazil slamnjačo na klopi tik pred vrati Franckine kamre.

»Kaj je to?« je dejal.

»Umeknil sem se ti! Gospodar mora spati v izbi. Tako se spodobi!« je pomežiknil Mohor, potolažen že skoraj radi tistih treh tisočakov, ki jih bo po njegovem mnenju treba plačati pričam.

»Ali Franca bedi?« je vprašal nemoteno Tine.

»Spi!«

»Straži!« je mislil Tine. »Kakor vrag dušo! Straži, da ne bi nihče prišel do nje, da bi priče ne mogle do nje!«

Mohor je stražil bolnico s svojim belim pogledom in ji stregel vse dneve. Ljudem, ki jih je sumil, da bi utegnili biti nevarni njegovim naklepom, je odvrčal:

»Spi! Zdajle je zatisnila veke! Po prstih iz kuhinje — vse se sliši!«

»Ali je bolje?« je vprašala radovedna soseda.

»Boljša, mnogo boljša,« je kimal.

In se mu je nekega dne zdela res boljša.

»Če pa res ozdravi!« mu je zašumelo po glavi. »Potem testament prenaredi, pa smo spet tam!«

In je tiste dni taval ves zbegan okoli hiše.

Klančarka je spet stregla; ko je mož izginil, je nekaj časa samo jokala, potem se je spomnila prvega leta, ko ji je bil tudi izginil za teden dni po dogodku »čez zid«. In ji je bil prinesel obleko in češenj.

»Tudi zdaj bo prinesel,« se je tolažila. »Tista misel ga je spet spekla. Sama sem kriva, zakaj sem se igrala z njim!«

In jo je srečal župnik, ki je obiskal Franco.

»Od moža še nič pisma? Nič se ne boj! Storil si ni nič, ker bi bili že zvedeli! Vse se zve, Metka, vse. Pošto

imamo, brzojav imamo — govoriš lahko po žici na daljavo, nič se ne boj! Vse se zve, vse. — No, povej prav odkrito, ali si kaj pregrešila, da je šel?»

Žensko so polile solze.

»Nisem, zdaj ne! Prvo leto!«

In se je s trepetajočim glasom obtožila, da jo je Matijec prenesel čez zid in je mož videl.

»Samo to?« se je zdrznil župnik.

»Samo to!« je zatrdila.

»Huda pokora ti je naložena. Ne godrnjaj, nosi jo radi drugih. Vsak mora nekaj nesti od sosedovega kakor na Višarje polena. Ker smo vsi ena družina, vsi ena sama velika družina. Kakor bi sedeli okoli ognjišča.« In je odhajal.

Franca je počasi pritavala okoli vogla, opirajoč se na palico. Roke so se ji tresle, toda v lica, v bleda lica je prignal sveži zrak rdeče lise.

Mohor se je dvignil za njo kot čuvaj.

»Izlizala se bo! Še bo treba paziti. Da bi vsaj izročila pred notarjem! Če bi se Matijec bolj brigal! In zdaj bosta s Tinetom skupaj. — Da, zdaj je nevarno, ko bosta s Tinetom skupaj.«

Ker je bila izba poleti bolj hladna, je bila dala res prenesti svoje stvari v izbo. »Kjer je mož!« je dejala, »in ko oče ne mara!« je trdila Klančarka, ki je selila.

»In Tine ti bo tudi ponoči pomagal. Saj je sploh čudno, da se pehajo oče s postrežbo!«

Tako se je Mohor znašel s svojo posteljo v kuhinji. »Pa sem jo polomil!« se je jezil. »Ampak grunta ne dobiš, tudi če spiš v izbi, hlapec presiti!«

In je lezel zmerom kot senca za Franco. Da bi videl, s kom govori in če ji je kdo hotel šepetati, je naglo kavsnil vmes s svojo besedo.

Tudi danes se je Mohor dvignil pred hlevom za njo:

»Izlizala se bo! Samo da je Tine ne pregovori, da bi mu izročila pri notarju!«

In je besno, razdražen strmел predse.

»Pa naj izroči meni! Kakor hitro se bo mogla peljati! Zakaj bi pa ne šel ponj, sam ponj?« se je vprašal ves vesel domisleka. »Da mi jo ta čas pretentajo. Pa bi notarja privabil za druge. Kakor v mišnici sem! Prav

kakor v mišnici. Zmerom se vrtim na okoli, pa ne najdem izhoda. Če bi oni ne bil tak tepec, Matijec zaspani!«

In je sedel spet pred pragom ter stražil, stražil Franco, ki so ji začela rdeti lica ter ji je močnejše udarjala kri po žilah.

29.

Blaž je stal v posojilnici v Novem mestu.

»Tisto knjižico je dvignil upravičenec Martin Božič,« mu je dejal uradnik.

»Sam?«

»Sam. Izkazal se je, da je pravi!«

»Izkazal se je?«

Blaž je odšel; trpka žalost ga je obšla. Ta zadnji dokaz, ki mu ga je namerjal sam vročiti, ta zadnji dokaz mu je Tine odnesel.

»Polakomil se je denarja in otresel mene!« mu je šlo po glavi. »Ne mara me za očeta, sramuje se in celo zdaj, ko ima Franco!«

Ves zbit in tih se je napotil nevede proti Brežicam. Obstal je ob Krki. Od zadnjega deževja je bila blatna in motna.

»In ob izviru je čista!« mu je šinilo v misel. »Ob izviru je čista, potem se umaže. Od vsepovsod sili umazanja vanjo, pa bi ne bila umazana. In zahtevam, da bi Tine videl, da bi Tine vse razumel! Če se voda moti in skali v strugi, pa bi se ne skalila duša med ljudmi! Prav ti bodi, Blaž; le nosi sam svojo pokoro, sam svoje poleno in ker ga tvoj sin po tvoji krivdi noče, nosi še njegovo. Ali si se prej zmislil nanj? Prej, ko je bil še čas?«

Žalosten in pobit je krevsal po cesti ter trudoma lovil misel. »Kam pa grem?« se je nenadoma ovedel, »moj Bog, kam pa grem?«

Na cesti je tolkel nekdo kamenje za posipavanje. Ves prašen in raztrgan, ne da bi dvignil glavo. Blažu se je zdela kretnja znana.

»Ali je, ali ni?«

In je stopal bliže.

»Seveda je!« je pospešil korak. Tudi oni se je ozrl, molče pograbil čepico na kupu kamenja ter se umeknil čez cesto v njive.

»Klančar!« je kriknil Blaž za njim.

Oni se ni ozrl. Kakor da ga klic ne briga, se je izgubil med koruzo in pšenico v polju.

»Klančar!«

Blaž je v strašnem obupu sedel na kup kamenja ter čakal na njem do trde noči. Onega ni bilo nazaj. Zlezal je brez večerje pod šupo in ko je drugo jutro vprašal pri županu, je zvedel, da je Klančar vzal že zvečer svoje pravice ter odšel brez plačila.

»Proti Novemu mestu?«

»Proti Brežicam!«

Blaž je pograbil za palico ter se pripravil za njim do Kostanjevice.

V Kostanjevici so mu povedali, da se je ponudil za tesarja in odšel v Gorjance podirati hraste.

»Zaradi nje ga moram najti!« je sklenil Blaž. Poldan je že odzvonilo v Leskovcu, Cerkljah, Sv. Križu, Kostanjevici in pri Šent Jerneju, ko je zagledal pred seboj, kako so drvarji podirali hraste na goloseku. Odkril se je tej mogočni poldanski pesmi, ki je šla čez Krško polje. Vmes pa so klicali zvonci podružnic okoli in okoli. In to poldansko morje glasov, ki so mu kot ob morskih skalah odgovarjali zvonovi na Raki, v Krškem, Vidmu in Brežicah, se je zaganjalo in plalo od srebrnega pasa Save do temne Krke, ki je lezla pod njim skozi rumene pasove žitnih leh, se je zaganjalo in plalo preko belih cest, belih trakov med travniki, na katerih je zelenela otava.

Čuden strah ga je nenadoma obšel:

»To polje je pokazal skušnjavec Kristus, ko ga je skušal! Sam Gospod ga je blagoslovil s svojim pogledom! Poglej še mene na tej poti in me blagoslovi! — Saj me je že, ko me je sem pripeljal!«

In Blaž je pokleknil ter zgibal ustnice k molitvi. Odmolivši, se je zagnal še tistih par korakov. Drvarji so pravkar posedli v senco ter otepavali suh kruh za kosilo.

»Bog blagoslovi!« jih je nagovoril. »Ali potrebujete delavca?« se je domislil zvijače ter sedel mednje, tako da je obsedel tik ob Klančarju. Temu je obstal založaj v ustih, da je samo debelo gledal gosta.

»Pri žagi nam eden manjka!« se je smejal rdečeličen fant. »Prav močan, kakor ste, oče!«

»Že vidim, da moram iskati kruha drugod!« je žalostno zmajal Blaž z glavo. »Saj komaj toliko zmorem, da ga še nesem v usta. Če niste hudi, bom pa tudi jaz založil!«

In ker niso bili hudi, je odprl sam svojo culico. Oni fant mu je celo ponudil požirek iz barigle.

Nato so polegli po senci.

Klančar se je nekaj časa obočavljaj, slednjič ga je vendar radovednost premagala:

»Kam greš, Blaž?«

»Mislil sem, da si me čisto pozabil! Tudi se nisem zanesel. Včeraj sem imel prikazen: tebe sem videl na šentjernejski cesti!«

Klančar se je potuhnul in dejal:

»Jaz delam že teden dni tukaj.«

»Tudi jaz iščem dela, pa sem zašel,« je dejal mirno Blaž. »Beračiti me je sram, pa grem za pastirja!«

»Tu sem?«

»Na Hrvaško!«

»Pa bi bil šel po cesti!«

»Pravim, da sem zašel!«

»Da si res? Ali ne greš domov?«

»Kaj bi zdaj doma? Sama žalost!«

Klančar je dobil zaupanje vanj. Pogladi si je plešo, pogrknil in vprašal navidez brezbrizno, toda glas se mu je tresel.

»Kakšna žalost?«

»Vsepovsod. Pri Mohorjevih je gospodinja bolna in tudi pri tebi ni veselja. Kaj jaz vem. Ampak da si šel kar brez besede. Žena si ti bo še oči izjokala. Jaz sem trdil, da si šel iskati dela, ona pa ne in ne, da se ti je kaj primerilo, da so te zli ljudje, da ti nisi bil tak po srcu in da bi svojega otroka ne zapustil!«

»Svojega!« je poudaril Klančar.

»Svojega, da!« se je ozrl Blaž.

»Ampak oni ni moj!«

»Kateri?«

»Janezek!« se je z žalostjo stisnil Klančar.

»Tako!« se je razhudil Blaž. »Tako! In ti misliš, da te Bog ne bo zaradi te misli? Ali misliš, da bi zdaj prepoznal svojo ženo, takšna je. In ti grešiš nad njo in nad Janezkom! Čigav pa naj bi bil?«

»Matijčev!« je trpko dejal Klančar.

»Matijčev? Zdaj grešiš še nad Matijcem nedolžnim! Ali ti ni posodil denarja, da si ozdravil ženo, kaj?«

»Posodil za ženo!« je pljunil Klančar.

»Za koga pa, če je ona bolna,« se je jezil Blaž. »In zdaj še Matijec! Še ta greh si koplješ na dušo, da sumničiš tega dobrega človeka!«

»Da, predobrega!« se je razjezil Klančar. »Pri miru naj bi me bil pustil. Kar vsilil mi je denar. Zakaj mi je pa silil denar. Kdo pa danes sili denar iz prijateljstva? Vidiš, tako je! Njegova dobrota ga izdaja!«

»Tebe je sam skušnjavec obsedel! Pomisli, nanj sem mislil na onem vrhu. Tu je skušal Gospoda. To polje mu je ponujal! In zdaj pa na tem vrhu skuša tebe!«

»Prav, zdaj pa sva skupaj: Ali ni tudi Gospoda skušal z dobroto. Preveč je bil vsiljiv — jaz sem mu zapadel in vzel!«

Klančar je vstal.

»In da nisi prišel mene iskat, Blaž?«

»Nisem, Klančar!« je zatrdil Blaž. »Saj morda tudi zdaj vidim le prikazni,« je dejal ter stopil na rdeč robec, ki je padel Klančarju iz žepa. »Ljudje bi dejali, da se mi blede, če bi jim pripovedoval!«

Klančar se je razveselil nad mislijo; ne da bi mu segel v roke, je šel za drvarji, ki so vstajali.

»Ampak četudi vidim samo prikazen,« je dejal za njim Blaž, ko ga je oni še slišal, »ti grešiš nad svojo dušo in lastno krvjo! Doma te čakajo!«

Drvarji so se porazgubili po hribu.

Ko je Blaž zaslišal rezki glas žag in zamolklo udarjanje sekir, je pobral rdeči robec, ga vteknil za srajco ter se obrnil v dolino.

»Zahvaljen bodi, Gospod, za to pot!«

In kakor mladenič jo je ubiral po razvoženem kolo-vozu navzdol.

Klančar pa je sedel na parobek ter gledal za njim.

»Verjeli mu ne bodo! In tudi če bi mu! Na pismo ne odgovorim nikomur; preden me drugače najdejo, bom bogve že kje! Pa sem se ga včeraj tako neumno ustrašil. Če pa gre še naprej na Hrvaško!«

In je žagal hrast za hrastom in se mu je zdelo, da mu žaga poje:

»Z dobroto me je skušnjavec skušal in me ujel. Z dobroto, z dobroto!«

Strašna žalost mu je krčila srce, da je bil varan, da je bil varan, da je bil varan, mu je grizlo v mozeg, da ga je spreletalo kakor mrzel curek proti možganom.

Žaga pa je pela svojo strašno pesem:

»Z dobroto, z dobroto!«

30.

Franca je planila iz postelje ter se tresla po vsem životu. Neizmerna groza jo je navdala. Zunaj je grmelo in treskalo, vsak hip je švignilo preko njiv v rdečem plamenu. Stisnila se je ob vznožju ter poslušala.

Tine je na glas govoril. Govoril razločno, vsako besedo glasno, da jo je rezalo v srce.

»Jaz sem ga. Da, jaz sem Franceta, Blaž! Zakaj me pa ne ovadiš?«

In se je spet prevrgel na postelji, udaril z roko po vzglavju in hropel.

»S cepinom po čelu, da! Blaž, kar ovadi me! Ne? Ker si moj oče!«

Franco je prevzemal strah, da bi vpila od silnega občutka, ki ji je paral srce. Močan naliv je bil ob šipe in zunaj je gorelo polje od bliska, ki je paral oblake.

»Pa imam vendar Franco!« se je rogal v spanju. »Pa jo le imam in tudi tisto tvojo knjižico, Blaž!«

Franca se je krčila od bolečin v dve gubi. Zunaj pa je udarjal tresk za treskom, kakor da kolje vse drevje v iveri.

»Ti moj Usmiljeni!«

Tine se je umiril ter spal.

Po prstih se je splazila do sveče, jo prižgala ter segla v notranji žep. Otipala je trdo knjižico ter jo ob medlem svitu odprla.

»To je torej knjižica s sedmimi goldinarji!« je zamolklo dejala ter jo vteknila nazaj.

Obsedela je z ledeno grozo v udih na klopi ob vznožju postelje. Tine je globoko sopel. In vsak njegov sop jo je navdajal z nepopisnim studom, tesnim občutkom zoprnega, umazanega okolja, kakor da se kopa v umazani smrdeči vodi.

»To je res. In res je, da sta z Blažem sama često govorila, in res je, da me je Blaž svaril pred njim, in res je, da je padel v nezavest pri mojih oklicih, in res je, da je iskal dokazov, da je njegov oče — in res je, da je Tine Franceta s cepinom ubil!« je nazadnje s strašnim spoznanjem omahnila, kakor da se je vse zrušilo v njej. Čutila je, kako jo boli in tišči v sence, strašna bol, ki je grozila, da ji strdi kri v žilah.

Zunaj pa je divjala nevihta, kot da je odprla zemlja vse svoje vode in požare.

»In res je, da me je sam France svaril!« ji je prišlo na misel, da se je plašno ozrla v okno.

Okno je migljalo v krvavi luči in pred oknom je stal nekdo ožarjen v neizmerni velikosti, kot bi dvigal roko.

»France!« je planila k oknu.

Zgrnila se ji je spet tema pred očmi, prevrgla je stol, da je zaropotal z velikim truščem po izbi.

Istočasno so se odprla vrata.

Mohor je stal na pragu s svečo v rokah.

»Kaj je?«

Tudi Tine je planil na postelji kvišku.

»Kdo je?«

»Nič ni!« je dejala Franca s smrtnim mirom. »Nič — zdelo se mi je, da okno ni prav zaprto!«

»Tako?« se je pomiril Tine ter legel nazaj.

Franca pa se je splazila po prstih preko izbe k Mohorju, povlekla ga za roko nazaj v kuhinjo ter zaprosila vsa tresočča se:

»Oče, mene je tako strah! Jaz ne morem biti v izbi. Tu, tu naj ostanem, pri Vas v kuhinji.«

»V kri ti je šel strah, Franca! Le pomiri se, saj zunaj ponehuje.«

In sta obsedela: on na svoji postelji, ona na ognjišču, budna, brez besed, dokler se ni zazorilo.

Samo enkrat je prekinil molk Mohor.

»Ogrni se, da se ne prehladiš!«

In ji je vrgel svojo odejo.

In proti jutru je prekinila ona molk. In ji je drgetal glas od neznanske bolečine:

»Oče, pošljite še danes po notarja!«

Mohor se je zdramil iz polsna:

»Po notarja?«

In se je zdanilo ter vstalo solnce izza gor. Jasno solnce na modrem nebu, kot bi se potapljal v mokro jezero. Le mlakuže po cesti, narasli blatni potoki, povajeno žito in detelja sta kazala sledove nevihte. Po stezah je ležalo odkrhnjeno dračje, zbito listje in cvetje, kaplje so visele na travi in grmovju.

Vedro jutro po nevihti.

Mohor je budil Matijca.

»Vstani in naprezi! Takoj po notarja!«

Matijec se je dramil in pretegnil:

»Kam?«

»Po notarja!« je šepetal Mohor. »Franca pravi!«

»Po notarja?« je povlekel na glas in začudeno. »In da ona pravi?«

»Vstani, pravim, Matijec zaspani!« se je jezil Mohor.

»Na luno bi ga izstrelil, pa bi še spal!«

»Da, po notarja, Matijec!« je odločno dejala Franca. »In takoj!«

»Po notarja?« se je zavedel Tine, ki je iskal čevlje v kuhinji. »Zdaj gre pa zares!«

Matijec je vstal, čez čas se vrnil v kuhinjo in dejal:

»Kdo je nocoj odkril kozelc?«

»Vihar!« je dejal Mohor nejevoljen.

»Ali je bil vihar?« se je začudil.

»Ti nisi ničesar slišal!« je rastlel Mohor.

»Če sem spal!« je mirno pil Matijec kavo. »Ampak kozelc se mora koj pokriti. Ječmen mora vanj! Bom poslal rajši sosedovega v mesto!«

»Še bolje!« je dejal Mohor in nadaljeval v mislih: »Ti bi se tako skesal po poti!«

In je zapregel, posadil na voz sosedovega fanta, mu stisnil v roko toliko denarja za kosilo, da mu je fant začudeno pogledal v oči. »Ali starec nori?«

Mohor je ves nemiren stopical okoli hiše, od hiše do hleva, od hleva do hiše in nazaj ter od pričakovanja kar bledel v obraz. Matijec pa je mirno spravljal opeko izpod strehe ter pribijal late na kozelc. Navidez mirno in si je to mirnost skušal prigovoriti.

»To pa le ni, kar si bodi! Da je tako opeko pometalo in razbilo!«

Franca je bila razburjenost noči tako zmučila in zdelala, da je morala leči. Mrazilo jo je, a še bolj jo je

zeblo v duši. Klančarka ji je kuhala čaj ter jo grela z ovitki.

Tine si ni bil na jasnem. Slutil je, da se je nekaj zgodilo, česar ne razume. In mu je prvi hip prišlo na misel, da ga je Blaž izdal. »Če me je izdal in bo Franca razkričala, se ne bom mogel braniti. Čim bolj tiščim zobe, tem bolj mi šklepečejo. Vsak že sliši, kako šklepečejo, kaj pa? Saj je že napravila testament v prid staremu — kaj pa, če ga prevrne meni v korist ... Bolna je spet — in v mesto je poslala.«

Tine je oprezoval.

Ko je videl, da je izginila Klančarka iz kuhinje po vodo ter si je tudi Mohor nestrpno senčil oči, strmeč na cesto, je stopil v izbo.

»Ti si, Tine?« je vprašala Franca s čudnim, mirnim, a mrzlim glasom.

»Da!« je odvrnil. »Ti si poslala po notarja?«

»Sem!« je mirno in odločno dejala ter sedla na posteljo.

»Ali ti je tako hudo?« jo je hotel prijeti za roko.

»Pusti me!« se je otresla.

»Ali nisem tvoj mož?« je dejal.

»Boli me!« je odgovorila.

»Ali je treba notarja?« je poizvedoval. »Saj si že napravila testament, ki ga še nisi preklicala!«

»Popravila ga bom!« je spet trpko dejala Franca.

»Prav!« je razburjeno dejal Tine. »Če misliš popraviti, potem ne pozabi, da sem tvoj mož!«

»Svojega moža ne bom pozabila!« je pritrdila Franca mrzlo.

»In da prepíšeš meni!« je silil vanjo.

»Svojega moža ne bom pozabila!« je ponovila s poudarkom.

Nato sta obmolnila.

Zunaj je Matijec iskal žreblje ter godrnjal sam pri sebi.

Franca je čakala, da je odšel.

Čez čas se je sklonila k Tinetu:

»Meni se je sanjalo, da se France ni ponesrečil?«

»Kaj pa?« se je zdrznil. »Saj smo ga pokopali.«

Za hip se mu je zameglilo pred očmi. Kakor da so odkopali njegovo skrivnost in da stoji ob svojem lastnem

grobu. Ves pogum mu je splahnel, čutil je samo praznoto, svojo praznoto v srcu.

»Ne! Da se ni ponesrečil, da so ga umorili!«

»Vidiš jo!« se je smejal Tine navidez malomarno, ter se izognil njenemu pogledu, ves vesel, da je prekinila molk, ki mu je pil vso zavest. Vsak molk, se mu je zdelo, mu je grabil z okrutno neusmiljeno roko za srce. Opogumil se je, da odbije grozo in strah.

»Jaz sem ga sam našel pod hlodi.«

»Udarjenega s cepinom!« je trdo dejala Franca.

»Hlodi so se zvalili nanj. Ob kamen je udaril!«

»Ob kamen je udaril?« je ponovila za njim.

Njegovi odgovori so jo vso zmedli. Ali je verjeti sanjam? Ko se Tine tako mirno razgovarja, kakor da govori čisto vsakdanje stvari ter mu niti žilica ne trene.

»Bolne misli ti roje po glavi! Bolna si. Toda to ti le povem, moja žena si, in gorje ti, če spet daš Mohorju grunt!« ji je zagrozil z jeznim bliskom v očeh.

»Da!« ji je šinilo v možgane. »Ta grožnja ga je izdala. Takšen ga je umoril!«

Začula je zunaj voz.

»Zdaj je tu notar!« je dejal Tine. »Zadnji hip je, da si premisliš!«

»Premislila sem,« je dejala s poudarkom in zaničevanje je bilo v njenem glasu. »Sam pa le povej Kosmaču, da tiste njive ne dobi!«

»Kdo pa misli na tisto njivo. Saj take pogodbe niso veljavne! Vprašaj notarja, če ne verjameš!«

»Rekla sem, da tiste njive ne dobi Matevž!«

»Pa si jo pridrži, po mili volji, če se že bojiš!«

Voz se je zunaj ustavil, slišala sta govorjenje in Mohorjevo ropotanje v kuhinji.

Ko se je Tine obrnil proti vratom, mu je šepnila s silno boleščjo na uho:

»Morilec!«

Tine je za hip obstal, kakor da ga je zadela kap. Zakrilil je z rokami in ves bled, kot bi treščilo vanj, iskal, da bi se prijel. Tako zakrili in obstrmi ujeda, če jo zadeneš v čelo. To je trajalo samo za hip, en hip globok kot večnost, trd kot večnost.

Obrnil je nato svoje oči v ženo, ta je mirno s strašnim sovraštvom odvrnila njegov pogled.

»Blaž?« je vprašal v prvem navalu misli.

Ona je z grozo in smrtnim zaničevanjem dvignila roko kakor k prekletstvu.

»Ti sam! Ti sam si se izdal!«

Bled kakor obsojen k smrti je stal pred njo:

»Ovadi me!«

Ona je zmajala z glavo, trudna in uničena. Zdelo se ji je, da grme stene skupaj.

»Ne, sam se daj!«

Skozi vrata je stopil notar z Mohorjem. Kakor skozi meglo je videla, da ji je dal notar roko. Videč, da je Mohor jezno premeril Tineta, je dejala:

»Naj ostane!«

»To je Vaš mož?« je vprašal notar.

»Moj mož!« je dejala trudoma.

»Seveda, potem pa že mora ostati! Saj mislite, kakor vem, predajno pismo? Kajne, gospodinja? In predajno pismo mora podpisati prevzemnik! Novi gospodar!«

Mohor je onemel ter se trdo prijel za mizo, da ni omahnil.

»Toda, toda...«

»Že vem, oče... — Vašega užitka ne more nihče vzeti, Vašega užitka Vam ne moremo vzeti!« je govoril notar. »Kar brez skrbi bodite!«

Sedel je za mizo ter razgrnil papirje predse.

»Torej kako, gospodinja?«

»Vse posestvo izročam Matijcu!« je dejala odločno. »Na gruntu ostane moja dota, dokler mi je ne izplača. Tisto njivo z orehom, ta bo od danes naprej za večne maše po Francetu.«

Pot ji je stal na čelu od silne dušne stiske.

»Torej Matijcu Mohorju?« je dejal notar. »Ali sprejmete, Matijec Mohor, to pogodbo?« se je obrnil k Tinetu.

Mohor je bil odprl usta, da mu je zastala nekje beseda v grlu.

»To ni Matijec!« je dejala Franca ostro. »To je moj mož!«

»Potem ste Vi Matijec?« se je čudil notar.

»Ne!« je stisnil skozi zobe Mohor, ki mu je bilo žal za njivo. »Če že hoče maše, zakaj trga zemljo od grunta,« mu je šlo po glavi.

»Potemtakem mora prej priti Matijec!« se je jezil notar. »On mora sprejeti, če hočete, da stvar uredimo. Ali ste govorili z njim?«

»Nisem!« je dejala Franca vsa zmedena.

»Stopim pa jaz ponj!« se je odločil Mohor ter ga poklical s praga. Matijec je prišel, ves rdeč v obraz od zadrege ter sedel k peči.

Ko mu je notar obrazložil, zakaj gre, je planil na noge ter motovilil z rokami po zraku:

»Tega ne sprejemem!«

»Potem!« je povlekla Franca odločno.

»Potem ni pogodbe!« se je jezno čudil notar.

»Tak, Matijec, ali si ob pamet?« se je razjezil Mohor.

»Saj nam vrača samo naše, saj vrača samo tvoje!«

Zdaj se je šele zavedel notar.

»Ali ni to Vaš sin?« je pokazal na Tineta.

»Ne!« je dejal Mohor trdo.

»Razumem!« je dejal notar. »Matijec Mohor, jaz Vam svetujem, da prevzamete!«

»Ko ima itak že denar za doto!« je bruhal Mohor.

»In mislim, da za maše tudi ni potreba njive!« je siknil.

»Cenimo jo. Recimo: vrednost njive, toliko za maše!«

»Tisto njivo za maše!« je dejala Franca. »Za maše za Franceta. — Jaz smem ostati pri hiši, dokler si ne najdem stanovanja drugod!«

»Kdo te bo gonil!« se je razvnel Matijec.

»Torej sprejmete?« je vprašal notar ter udaril nejevoljno po mizi.

Mohor je sedel kakor na žerjavici.

»Če ne sprejmeš, Matijec —« je spet začela Franca odločno in trpka poteza se ji je zarezala okoli usten.

»Saj sprejme!« se je vmešal Mohor. »Ampak tisto njivo.«

»Sprejemem!« se je domislil Matijec, »prav radi tiste njive! Prav radi tiste njive! In če obljubiš, da ne greš od hiše, dokler si bolna in ti jaz ne izplačam dote!«

Segla mu je nemo v roko in strašna bolečina se je prelila iz desnice v desnico.

In ko je podpisala pogodbo in so vsi odšli, je legla na posteljo ter dihala nepremično.

Kakor da je legla živa na mrtvaški oder in čaka, ne da bi mogla premekniti roko, kdaj jo odnesejo v grob.

31.

Tisto popoldne se je ustavil ves poten in prašen Blaž pri Mohorjevih.

»Metka!«

Klančarka je spustila lopar, s katerim je vdevala kruh v peč. V naglici si je še obrisala solze iz oči.

»Blaž!«

»Spet si jokala!«

»Tako se kadi,« se je izgovarjala. »Tale žerjavica!« je kazala na pometeno žerjavico pred žeknom.

»Na, obriši se!« je s poudarkom izvlekel rdeč robec iz žepa.

»Mojega moža!« je kriknila ženska vsa iz sebe.

»Da, njegov,« je mirno dejal Blaž.

»In kje je on? O, saj vem! Mrtev in to je njegov spomin!«

»Glej jo no! Potem pride črn list, pa ne rdeč robec, ženska! Nikar no.«

»Kje je, da grem k njemu!«

»On je živ!« je dejal Blaž. Živ in zdrav. In dela.«

»On je živ!« je kriknila žena. »Živ in zdrav in dela. Ali slišiš, Janezek? Janezek, ata je živ in zdrav in dela!« je planila k otroku.

»In noče domov!« je trpko pristavil Blaž.

»Samo, da je živ in zdrav! O, z Janezkom pojdeva ponj in ga pripeljeva domov za roko! Da, Janezek, za roko. Ti za eno, jaz za eno! O, samo kje je, kje je?«

»Daleč! Ne delaj nepremišljenosti! Stvar se mora premisliti.«

»Če ne lažeš; ali nisi videl prikazni?« je opreznila ženska.

»Ali je robec tudi prikazen?«

»Daj ga sem, daj ga sem!« mu ga je iztrgala iz rok. »Ne, to ni prikazen, to ni prikazen! Kje je?«

»K župniku pojdi, tam boš zvedela. Posvetovati se moram z njim!«

»Če nisi robca našel pri nas?«

»Ko je njemu padel iz žepa, sem stopil nanj!«

»In je res njegov in je res njegov. Še vozal ima njegov!« se je radostila ženska, kakor da je mož pred njo.

In pod večer je šla v župnišče.

Starček je drobencal po sobi in razmišljal, ko je vstopila.

»Sem mislil nate, sem mislil nate, Metka. Sedi, tja! sedi. Vidiš, on je daleč in s teboj ne bo hotel. O, še zapodi te. Mislím, mislím, kako bi. Le mirna bodi. Ali kaj moliš zanj? Njega dobrota preganja. Če bi ga topli, ne bi bilo nič. Blaž mi je povedal: njega dobrota preganja. Za kakšen grm se skrije skušnjavec! To ti je prebrisan falot. Na dobroto se obesi! Tako, zdaj pa pojdi domov in strezi Franci, od danes naprej je gospodar Matijec, da veš, ona ni več gospodinja. Ona je na cesti. Kako je to čudno! Le strezi ji in moli, da dobro premislímo vso stvar. Z Bogom, tako! Lahko noč, tako, lahko noč!« Stopil je k njej ter se domislil: »Pojdemo na Višarje, če bo po sreči!«

In jo je odpravil.

»Na, za Janezka,« je segel po piškotu, »saj jih še grize. — Pa ti je zlodej prebrisan falot — za dobroto se skrije. Le pojdi, tako, lahko noč!« ji je še dejal na pragu. »In Franci strezi, ona je zdaj na cesti. Sama, prostovoljno, čisto na cesti! Zdaj je gospodar Matijec!«

In ženska je šla. Ničesar ni zvedela, toda njegove besede so jo čudno pomirile.

»Ata je živ, Janezek, in zdrav in dela in pride domov!« je tlačila piškotek malemu v roko.

»Da ga dobrota preganja?« se je zdrznila. »Zdaj razumem! Prav, Janezek! Prav, krava je šla, toda tudi ti ne boš več pil mleka od Matijčevih krav. Kozo ti kupim! Da bo ata videl, ko pride!«

Župnik pa je razmišljeval in hodil po sobi.

»Ali sem pastir ali nisem? Ovca se mi izgubi, pa ne grem ponjo. Devetindevetdeset si jih pustil, da si poiskal eno samo. O, zdaj pa vem! Da moram ponj, da moram sam ponj! Neža, Neža!«

Ko je Neža prišla, je bil pozabil, kaj je hotel, ker ga je bil zmotil denar, ki je ležal na mizi.

»Kaj pa je s tem denarjem, Neža?«

»Rebernikov za v hranilnico; zapisala sem že!«

»Da si zapisala? Prav, če si zapisala!«

In je gledal v knjige.

»Jutri pojdem, pripravi kovčeg in kaj za na pot in pojutrišnjem bom pa nazaj! Če bi kaj bilo, naj gre mežnar

kakor po navadi v Gaberje po kaplana. Tako, da veš, po kaplana!»

Drugo jutro se je odpravljajal po izgubljeno ovco. Stikal je po vseh predalih in žepih in se nazadnje domislil:

»Neža, Neža!«

In je prišla.

»Denarja nič nimam za na pot, denarja! Posodi mi, posodi mi; saj dobimo katehetske nagrade! V kratkem jih dobimo, prijave smo že poslali!«

Neža je zmajala z glavo:

»Stric, denarja nimam, zadnjega sem dala včeraj Kovačevki, da je šla v lekarno za otroke!«

»Naj ne ve levica, kaj dela desnica!« se je razhudil. »Da nikdar več ne očitaš! Iz tega raste napuh, in napuh je oče vseh pregreh! Nikoli več ne očitati!«

In se je lotil spet iskati po predalih.

»O, če bi bil prejel vsaj katehetske nagrade!«

»Izposodite si iz hranilnice za par dni!« je dejala Neža. »V par dneh pa pridejo nagrade, pa povrnemo!«

»Proti obrestim, samo proti obrestim!« se je zavaloval starček in napisal potrdilo, da si je vzel denar iz blagajne. »Če se mi kaj primeri!«

Vozil se je mimo Ljubljane.

»Zdaj imam zvezo,« se je domislil. »Če bi stopil in povedal korarjem? Da sem neumen, bi rekli, smejali bi se mi! In jaz bi zamudil pol dneva. Ali je dobri pastir vprašal,« je razmišljal. »Ni vprašal. Pismo ne pravi. Kar šel je. Kar šel.«

S to mislijo je presedel v vlak.

V Kostanjevici je zvedel, da je Klančar še v gozdu. Napotil se je sam v hrib, pa se je vrnil. Obhajala ga je čudna slabost od dolge poti in samega suhega kruha in vode, ki jo je užival po poti. Preletavala sta ga vročina in mraz, ko je lezel v pisarno gozdnega oskrbnikštva.

Poprosil je, naj mu pokličejo Klančarja, ker ima važno novico zanj. Oskrbnik je bil v ljudski šoli njegov učenec ter mu je dal postreči s toplo juho.

Ko si je starček opomogel, se je ogledal po sobi:

»Tako torej, ti varuješ uropano blago! Vse, kar ti oskrbuješ, je cerkvi uropano blago! Nam pa niti zdaj katehetskih nagrad ne dajo. Pa je bilo vse to cerkveno!

Seveda, cesar Jožef! Če ti nekdo da, kar je ukradel, je ukradeno! Ti ne moreš nič za to! Seveda ne moreš nič za to! Jaz samo pravim, da boš videl, da vem, kako je!« se je smehljaj. »In tvoj brat? Tvoj brat je advokat? Lumpe brani pred ječo!« se je razgibal.

»Enaka sta si, gospod župnik,« je dejal oskrbnik, »on pred ječo, Vi pa pred peklom!«

»O, vidiš, kaj praviš! Kdo bi si bil mislil! Katekizma nisi nikdar dobro znal!«

»Jaz zmerom!« se je branil oskrbnik, »moj brat je pa stal vedno za tablo.«

»Ne zameri, ne zameri! Star postajam! In te še tikam,« se je zavedel. »Tikam te, pa si že tak gospod!«

Medtem je pogrkal nekdo zunaj ter brisal škornje pred vrati.

»Po koraku ga poznam,« je planil župnik s stola. »To je Klančar!«

In mu je odprl vrata.

Klančar je ostrmel ter snel klobuk.

»Gospod ... gospod župnik?« je vrtel klobuk med prsti.

»Hvaljen Jezus, reci!« je dejal župnik, kakor da je v šoli.

»Kar vstopite! In le pogovorita se nemoteno!« je izginil oskrbnik skozi vrata.

Ko sta bila sama, je župnik napravil mrk obraz ter stopil po sobi:

»Kdo te je poročil, Miha?« je nazadnje trdo vprašal po premolku.

»Vprašate?« je prav tako odgovoril Klančar.

»Da, vprašam! In vprašam, ali sem te poročil za kvatre? Ali samo za deset let? Pa bežiš od žene! Saj vem! Jaz vem vse. Z dobroto te je skušnjavec preslepil! Pa si mu nasedel. In zdaj se ti smeji in gladi svojo kozjo brado. In bežiš od otroka! Zato da bi otrok palice ne okusil od očetove roke in da bi ga zlodej zase prisleparil!«

»Gospod župnik, Vi ne veste!« je poskušal Klančar.

»Vse vem, čisto vse vem. In ker vse vem, pravim, greh delaš sebi, otroku in ženi krivico!«

»Gospod župnik,« se je raznežil Klančar. »Ko me pa ta stvar tako grize!«

»Skušnjava! Ker te je vrag videl, da si zadovoljen in da živiš, kakor je Bogu všeč, pa si te je izbral. In zaradi tvoje prevzetnosti, ker imaš po desetih letih sina. Oba vaju je udaril — tebe in ženo radi prevzetnosti. In si grešil nad Matijcem dobrotnikom z mislijo, pa te je imel. Samo svoj kosmati rep ti je pomolil, ti si pa zagrabil, misleč, da je koruzen storž. Le oglej si, kaj držiš v roki! To ni storž, to je kozja brada!«

»Saj res!« je dejal Klančar veselo, »pa je res kozja brada!« je pogladil klobuk s šopom dlake.

»Tako! In zdaj pojdeš z menoj!«

»Gospod župnik,« je ves žalosten in obupan dejal Klančar, »gospod župnik, nerad bi se Vam zameril in hudo mi je. Vendar tega ne morem. Prijelo bi me spet in Bog ve kaj bi z ženo in otrokom. Jaz sem zbežal, da jima ne storim žalega!«

»Da ne storiš žalega? Če te bo prijelo, pridi k meni in preženem skušnjavca z bičem. Z bičem sv. križa. Na Višarje pojdeš z menoj in polena boš nosil.«

»In tudi, če bi hotel, ne morem!« je spet dejal Klančar. »Denarja nimam za pot. Čez teden mi šele plačajo!«

»Denarja nimaš — Tu imaš, Miha! Za pot bo že!« je iskal po žepu ter mu silil. »In zdaj pojdiva! Poberi svoje stvari in me počakaj spodaj!«

Pa mu ni dal roke v slovo.

Čez čas se je vrnil oskrbnik. Starček je povedal, da je odpravil in da pojde. Zaman so bile prošnje oskrbnikove, naj še ostane. Nazadnje je velel napreči.

»Klančar bi moral z menoj!« je dejal, ko je nekoliko omoten od močnega vina sedel na voz. »Ali ga ni, ali ga še ni?«

In so mu rekli, da je šel proti Brežicam.

»Tako!« se je razhudil. »In brez mene! Pa bo že prišel, bo že prišel!«

In ko se je peljal mimo Leskovca, ga je za hip obšla bridkost: »Denar sem mu dal! Če bi mu ne dal denarja, bi bil šel z menoj! Zdaj pa še niti ne pride!«

Na videmski postaji je segel v žep, da bi dal napitnine fantu vozniku.

»Da sem mu res vse dal? Glej, fant, nobenega denarja nimam več pri sebi, da bi ti dal. Ali ni onega nikjer?«

Klančarja ni bilo nikjer.

»Na, fant, pa vzemi ta tolar od Marije Terezije,« se je domislil ter odtrgal od verižice srebrnjak. »Ko pridem domov, ti ga speš odkupim in ga pošlješ na moje stroške! K sreči, da imam že listek za nazaj! Kaj, če me Klančar ne bo ubogal!«

Vstopil je v voz; obšel ga je speš čuden mraz in v prsih ga je zbadal suh kašelj.

»Prehladil sem se, malo prehladil. Pa še za čaj nimam. Niti za čaj nimam!« je razmišljal in se je še bolj stisnil v kot. »In se oglašá tvoja levica! Ali ji je kaj mar? Nič ji ni mar!«

Ko je izstopil na zadnji postaji, ni bilo nikogar. S trudnim korakom se je pognal navkreber proti fari, vsakih sto korakov je počival.

»Pa me je le ociganil!« ga je obhajala slabost. »Da me je Klančar ociganil!« In bolj kakor opešanost, mraz in vročica, ki sta ga kuhala, mu je jemala moči trpka zavest, da je bila njegova pot zaman. »Zakaj nisi držal izgubljene ovce, zakaj je nisi držal!« je vzklikal od silne bolečine, ki mu je kljuvala v srcu. In kakor je kljuvalo srce, tako so se mu vžigali žareči kolobarji, da je komaj videl cesto pod nogami. Taval je, spotikal se ob grušč in kupe blata na cesti. Od slabosti in vročine, ki je puhtela iz zemlje, je bil ves premočen od potu.

32.

Tine je gledal rosnato travo in svoje raztrgane čevlje. Obšla ga je jeza in nejevolja. »Da si nakopljem revmatizem!« Vrgel je svoje čevlje nazaj ter izvlekel izpod klopi Matijčeve. »Če sem že pri hiši za hlapca, naj pa mi dajo kakor hlapcu. Ali naj svoje tržem? Saj je gospodar in zapazil tudi ne bo!« je modroval, ko si jih je natikal. Sklenil je, da poišče Kosmača. Oprezoval je za njim, ko je Klančarka pripovedovala, da je šel orať za ajdo v svojo globoko kotlino za vasjo.

Toliko, da je Tine stopil na stezo, je srečal Blaža.

»Ali že imaš dokaz?« je drzno stopil proti njemu.

»Tine, ne skušaj Boga!« je žalostno dejal Blaž. »Ne skušaj ga! Da ne bo mera polna. Dobro veš, da si knjižico sam dvignil.«

»Da ti veš?« je osupnil Tine.

»Vem!« je potrdil Blaž. »In zdaj ko imaš zadnji dokaz, ti pravim kot oče: ne izzivaj božje jeze! Delaj sam pokoro! Kdo naj jo dela zate, če ne sam!«

»Ali morem kaj jaz za to?« se je besno otresel Tine. »Kje si bil, Blaž, ker si moj oče, ko sem očeta potreboval? Kje si bil? Ali bi bilo prišlo do vsega tega? Zakaj nisi prišel, ko je bil še čas? Zdaj, na stara leta se mi obešaš na vrat! Ne maram nikogar! Jaz sem sam zrastel. Brez očeta zrastel! Bil tepen od tuje roke, bil zmerjan od tujih ljudi, pri tuji mizi rasel in si svoj kruh sam odslužil. Ali imam tvoje ime? Nimam. V tej knjižici ni tvojega denarja. Materin je in mežnarjev, denar prisiljenega botra! Tri goldinarje mi je dal! Ali si mi ti dal tri goldinarje? Niti imena mi nisi dal. Martin Božič sem. V tej knjižici je moje ime! Jaz sem jo vzel zaradi spomina na mater in nisem dvignil denarja. Da zapade čez par let. Naj zapade! Toda ta spomin ne zapade!« je ves razburjen bruhal, kakor da sili dolgo prikrita bol na dan. Blaž pa je lezel v dve gubi ter se krčil ob vsaki besedi, ki jo je govoril Tine.

»Vse to je res, Tine, sin moj, vse to je res!«

»Zato pravim, da boš vedel, da si nisva ničesar dolžna! Prav ničesar! In sam ne morem za to, če sem se znašel v tem vrtincu. ‚Delaj pokoro!‘ praviš. Zato sem še premlad. Da, premlad! Ali misliš, da nisem mislil, da bi se naznanil? O, in kako mislil! Koliko noči mislil in trpel in trpel. Toda jaz sem še premlad. Ali naj se živ zagrebem v jamo? Tudi ti si prišel na pokoro šele zdaj, na stara leta, ko si betežen. Za pokoro je še čas. Saj ne rečem, da se ne bom naznanil, toda zdaj, zdaj je še prezgodaj. Ali ti ni dovolj, da sem zdaj poročen s Franco, ki že vse ve in sem njen mož, pa je vrnila grunt in sem hlapec? Ali ni to že dovolj pokore? In moram iti po svetu, da je ne bom več gledal!« se je gnal ves razgret in prsi so se mu hrupno dvigale.

»Da Franca ve?« se je zgrozil Blaž.

»Franca ve!«

»In si ji povedal pred poroko?«

»Ne. Ali ji nisi ti povedal?«

»Nisem! Nikomur in nikoli!«

»Da nisi?«

»Nisem! In te bo ovadila?«

»Ne bo!« je trpko dejal Tine. »Morda bi bilo prav, če bi me. Toda ti, ti me nimaš pravice ovaditi, da veš. In če me ovadiš, bom dejal, da vidiš prikazni!«

»Da vidim prikazni!« je kimal Blaž z glavo ves potrft in uničen. »To je moja strašna pokora! Toda, Tine, ne pozabi, da tudi veter ve!«

»In žival, kajne!« se je spet zakrknil Tine. »Pram je mrtev, ta ne bo pričal!«

»Toda, sin moj, četudi nimam pravice, praviš, zaradi tvoje duše te prosim, ne pozabi na pokoro, ne pozabi nanjo!« je lovil sinovo roko.

»Zdaj je še prezgodaj. Jaz rad še živim in gledam solnce. Ali nisem bil dosedaj zmerom v vlažnih hlevih in šupah? Bil. Toda čez dan je le bilo solnce! V ječi, tam pa ni solnca!«

»Ampak tudi v tvoji duši ga ni!« je trpko dejal Blaž.

»Po tvoji krivdi ga ni bilo še nikoli!« je odvrnil Tine ter iztrgal roko iz njegove desnice. »Po tvoji krivdi ga ni bilo!«

»Po moji krivdi!« se je obtoževal Blaž. »In po moji krivdi ga ni v srcu Francke ubožice, ki zaradi naju obeh nosi svojo pokoro. Zaradi naju nesrečnikov!«

Tine je naglo prekinil pogovor ter se vrnil proti domu, poiskal je svoj vojaški kovčeg na hlevu ter sedel nanj:

»Zdaj pa le odromava v širni svet! Proč moram odtod, da me ne zmrvi, da me ne zdrobi.«

Dolgo je sedel. In ko se je do dobra premislil, je spet zlezal na stezo proti Matevževi kotlini. Matevž je že branal ter glasno obračal kobilo.

»No, Tine!« se je nasmeljal. »Kdaj prepíševa njivo? Dobro so te oplazili! Premalo odločen si, veš, premalo odločen. Ti bi bil moral stopiti na noge. Kdo bi si bil mislil, da je Matijec v taki milosti. Ali razumeš žensko? Tebe vzame za moža, onemu pa da grunt. Nekaj nerazumljivega. Za moža te pa je le vzela! Vidiš, k lepi ženi smo ti pa le pripomogli, kajne? Šest ur naokoli so ti nevoščljivi zanjo. No, seveda, zdaj je bolna. Pa si bo že pomagala. In doto si je tudi izgovorila. No, seveda, dota ne zgori. In pa za njeno delo tudi nekaj zahtevaj. Ali je bila zastonj dekla pri hiši? In obresti od dote tudi!

Obresti od dote. — Oha, tak stopi no, kaj boš grizla okoli sebe!« se je jezil nad kobilo.

»Nič ne maram!« je dejal Tine. »Jaz pojdem po svetu!«

»Po svetu? I, seveda! Kaj pa bi. Ali boš hlapec, kjer je bila žena gospodinja?«

»In sem prišel po tisto svojo knjižico!«

»Po knjižico? Ali misliš knjižico od hranilnice?« se je ponevedal Kosmač.

»Da!«

»Do te nimaš več pravice!« je pomežiknil Kosmač. »Do te nimaš več pravice! Ne samo, da smo ti ženo priskrbeli. Ne samo to! Tisti denar je že poravnán s posojilom. Ali ti nisem posodil za poroko dvanajsttisoč dinarjev? Celih dvanajsttisoč? In sem že poročunal obresti. Vsega skupaj je v knjižici komaj toliko, da to poravnava. Komaj toliko. In za posredovanje ne dobim niti pare. Pa saj tudi ne maram!«

»Vi se šalite? Meni ste dali dva tisočaka, samo dva gola tisočaka! Dvajset stotakov!«

»Ti se motiš, ti se motiš, Tine!« je pomežiknil Matjevž ter obračal kobilo. »Gotovo se motiš. Ali si bil pijan? I, seveda, od mojega tepkovca si bil pijan in si pozabil. Položil sem na mizo dvanajst tisočakov in ti si podpisal, da si jih prejel. Še rekel sem ti: ‚To bo pa preveč za poroko!‘, pa si rekel: ‚Beračiti ne morem za stroške!‘ — Ali se ne spominjaš, Tine? I, seveda, če si bil pijan! Pijan pa si bil. Na vratih sem ti še rekel: ‚Pazi, Tine, tema je!‘ — In si šel v šupo! Morda si pa izgubil v šupi. Tam poišči! Škoda bi bilo denarja! Celih deset jurjev.«

»Goljuf!« je bruhnil Tine.

»Sreča, da nimaš prič!« se je ozrl. »To je dobrota, to je moja dobrota! Ampak pred ljudmi mi tega ne reci, jaz imam pisano in podpisano črno na belem in te bom tožil za vsako besedo čez čast! Tu imam potrjeno!« mu je pomolil list pod nos.

»In rečem, da ste goljuf! In še stokrat goljuf!«

»In tudi če bi ti ne bil res posodil, pravico imam do denarja. Ali ti nisem priskrbel žene. Brez moje pomoči bi je ne bil imel!«

»Zlodej!« je vzkipeł Tine, ki se je sedaj komaj držal od silne jeze.

»To imam za dobroto!« je menil mirno Kosmač ter mežikal vanj mirno in ravnodušno. »Ali si mi kaj dal za dobroto?«

»To imate za svojo dobroto!« je bruhtnil ter zagrabil otiko od pluga, ki je stal na ozarah. »To imate za svojo dobroto!«

In je zamahnil.

Kmet se je pograbil za čelo ter z zamolklim krikom zdrknil na zemljo, kobila je potegnila brano ter se splašila preko njive.

Tine je za hip onemel, nato se zavedel ter planil ob meji, ki je bila obrastla z nizkim drevjem. Čutil je, kako ga je zagrabil glogov štor, da mu je razparal jopič. Iztrgal se je iz grmovja na stezo in od tam skrivajoč se prihuljeno za ograjo domov. Na čevljih je zapazil sled krvi. Sezul se je naglo ter jih vrgel v kuhinjo pod klop. Ledena groza mu je tiščala v lice. »Zdaj je konec! Če bi ubežal, preden me najdejo!« Oklenil se je misli kakor edine rešitve. Prihuljeno se je pri stranskih vratih splazil na hlev po kovčeg. Toda roke se niso genile, da bi ga dvignil. Kakor brez moči je obstal na mestu.

Matijec je bil medtem naložil gnoj ter ga peljal na njivo; ko je zagledal splašeno kobilo divjati preko njiv, se je ustrašil.

»Da mu ni kaj slabo, stricu. Star je že; če bi ga bila kobila udarila!«

Niti na misli mu ni bilo, da bi lovil kobilo, temveč je naglo privezal svojo žival k orehu ter stopil v kotlino. Že od daleč je zagledal strica ležečega med lehami. Planil je nizdol k njemu. Dvignil ga je in kri se mu je pocedila po obleki in rokah. Stric je še hropel, ko ga je skušal postaviti na noge.

»Da ga je tako hudo žival!« se je zgrozil ter odhitel, ko je spoznal, da ga ne more sam odnesti, po poti, kakor je šel Tine.

Opazivši pred hlevom Franco, se je domislil, da bi ji mogla prehitra vest škoditi. Pri vodnjaku je stala teta. Nemo je zavil okoli vogla, išoč Tina, v kuhinjo in od tam v hlev.

»Tine, Tine! Hitro!«

»Saj ne gori!« je dejal Tine, ki se je bil ves preplašil ob klicu.

»Strica Matevža je udarila kobila. Toliko, da še diha. Daj, hitro, da ga prineseva gor in potem naglo po zdravnika!«

»Da ga je kobila?« je vprašal ves razburjen Tine od te misli. »Da ga je kobila!« Ponavljal je na glas misel, ki mu je dajala pogum. »Huda žival je res! Ali še kaj govori?« je oprezoval.

»Nič ne!« je dejal Matijec. »Daj hitro!«

In sta naglo šla nazaj. Med potjo sta še obrnila Brneta in Gabra. »Čisto mrtev je!« je dejal Brne, ko so stopili bliže.

»Nič se ne dotikajte!« je dejal Gaber oprezno. »Dokler ne pride komisija.«

»Kaj bo komisija!« je dejal Matijec. »Če ga je pa kobila!«

»Nič ne de! Ti, Brne, povej orožnikom, jaz bom pa tu ostal, da ne bodo prišli ljudje prej! Ali ne vidiš, da je udarjen na čelu z ostro stvarjo? Midva ga nisva, ker imava priče, da sva bila še ta hip pri občinski seji!«

In so prišli orožniki; Matijcu se je nenadoma čudno zdelo, zakaj ga narednik tako čudno gleda ter izprašuje. Kje da je bil, kod je hodil? Ali je bil Matevž še živ, ko ga je našel, ali je kaj rekel?

Ko ga je vse izprašal, je položil roko nanj ter dejal:

»V imenu postave, Matijec Mohor, ostanite!«

»Kaj mislite?« se je zgrozil Matijec.

»Da ostanete pri nas!« je dejal hladno narednik.

Drugo jutro je prišel uradnik s policijskim psom. Pes je planil po travi ob meji navzgor in naravnost v Mohorjevo kuhinjo pod klop k Matijčevim čevljem. Orožniki so z Matijcem, ki so ga bili čez noč zaprli v občinskem zaporu, šli za njim.

Matijcu se je stemnilo pred očmi.

»Jaz ga nisem. Sam Bog mi je priča, da ga nisem!«

Toliko, da je mogel stati, ko sta mu orožnika vrgla železje okoli rok. Tistikrat je Franca stopila naprej: »Jaz ne verujem!« je dejala odločno in pogledala prepričevalno in zaupajoče Matijcu v obraz.

»Nisem, Franca!« je potrdil železno in trdo in hvaležnosti poln je bil njegov pogled.

»To je radi France, to je radi France!« je kričala Matevževka vsa iz sebe. »Vse to je samo radi France!«

Napor, neuspeh s Klančarjem, strašni umor Kosmača in splošni občutek, da Matijec ni kriv, in da so zaprli nedolžnega, je pretresel tudi sivolasega župnika. Po Kosmačevem pogrebu je komaj oddrsal v cerkev. Solnce je sijalo skozi zamrežena okna kakor skozi pajčolan, kakor da preceja svetlobo nevidna roka skozi drobno sito. Starček je padel v klopi na kolena ter prekrizal roke k molitvi:

»Ti, ki Ti sicer ne vem namere in Te sodimo samo od hipa do hipa, povem Ti, da so človeška srca šibka in bodo obupala. Izgubljeno ovco iščem, in že skušnjavec, ki ve, da ni doma pastirja, odpre vrata in jo da morilcu. Smo prešibki, smo prešibki,« se je starec grel ter listal po Pismu: »Glejte, da ne pride druga skušnjava nad vas nego človeška!« Tako je zapisal Tvoj učeni, ki si ga sam poklical. Ti pa pustiš, da moti skušnjavec moje ovčice z nečloveškimi stvarmi. Jaz se bom pravdal s teboj radi njih, če onemorejo!«

In je klečal pred oltarjem ter grebel vase:

»Nakladaš, nakladaš! Eno poleno že nese, eno samo, pa ne cele skladovnice. Ti jim pa nalagaš skladovnico. Franci in Klančarju, Metki in Matijcu! Jaz se bom pravdal radi njih. In jaz, pastir, ne morem ničesar, ko trže volk ovce. Kaj naj storim, to povej, kaj naj storim?«

In se je zavedel.

»Odpusti, ničemurne matere sin sem. Za muzej je vezla oltarni prt in ne za oltar. In tudi stari graničar je bil ničemuren. Zaradi sebe se ni doteknil z rokami. Glejte, zaradi tega, ker sem Boga nosil! Odpusti!«

Pa se je stresel.

»Spet mislim o drugih slabo, pred Teboj! Namesto, da bi mislil o svoji slabosti!«

In se je spet zdrznil.

»In tudi o tej svoji slabosti razmišljam z ničemurnostjo. Glej me, se baham, ničemuren sem — in se tega zavedam, skrbim za svoje ovce — in se tega zavedam in tehtam njih skušnjave — in se baham, da vem, da jih tehtam in se pravdam s Teboj — in mi dobro stori, da se pravdam! Ti pa gledaš v zadnji kotiček mojega srca in vidiš to grdo mačko v kotu, kako se napihuje.

In da jaz spoznavam svojo slabost, pošiljaš skušnjavca nad moje ovce, kakor si pošiljal v Egiptet temo in kobilice nad Faraonovo ljudstvo zaradi Faraona!« je starec lezel vase, kakor da ga bije nevidna šiba. »Mene bij in ne ovac, Ti, ki Ti ne vem ne namere ne konca in presojam Tvoja dejanja od hipa do hipa in si domišljam, da sem našel toliko milosti v Tvojih očeh, da morajo zaradi moje ničemurnosti drugi delati pokoro. — Proč skušnjavec!« se je nenadoma zavedel, »tu sva pred obličjem božjim, pa mi kradeš te svete hipe, ko bi ga moral samo gledati kakor otrok očeta.«

In se je še bolj skrčil v dve gubi ter gibal ustnice s pretrpko bridkostjo v srcu:

»Sveti, Sveti, Sveti, Sveti, Sveti.«

Ni nič več premišljal, samo ponavljal je počasi, z vedno večjo bridkostjo in vdanostjo samo to besedo, kot zamaknjen v sladki zvok.

»Sveti, Sveti, Sveti, Sveti...«

Čerkovnik je stal za njim ter šepetal:

»Gospod župnik, iščejo Vas!«

»Mene? Koj pridem!«

In je vstal, še po poti je ponavljal sam pri sebi:

»Sveti, Sveti...«

Šel je v svojo pisarno.

»Tak, kdo pa je?« je vprašal, ker je videl le temno senco v mraku pred seboj pred oknom.

»Neža, Neža, daj luč!«

Že je vlekkel sam žveplenke iz žepa ter prižgal; v medli svetlobi je spoznal Klančarja.

»Da si ti? Tak, si le! Da si le!« je stopil naprej, pozabivši, da mu dogoreva žveplenka v roki. »Sam Bog te je prinesel! Ti presneta žveplenka!« jo je otresel iz roke, »čisto me je osmodila. Tak, ti si prišel, tak, si le prišel,« mu je segel v roko. »Zakaj pa nisi prišel z menoj?«

Klančar ga je ogledal ter dejal skrivnostno šepetaje:

»Da ne bi ljudje dejali?«

»Kaj dejali? Ti pa si pil, Klančar?«

»Pil pol litra!« je prikimal gost. »Za korajžo, da sem si upal k Vam! Zato ker sem Vas kar tako pustil.«

»In zakaj to, in zakaj to?«

»Saj sem dejal,« je skrivnostno šepetaje dejal Klančar. »Ali še nisem povedal? Da ne bi ljudje videli, da sem prišel z Vami!«

»Tako, z menoj te je bilo sram. S svojim župnikom, kaj?« se je grel starec.

»Krivico mi delate, nak!« je dejal ter stopil čisto blizu k njemu. »Ko Neža odide!«

Neža je prinesla luč.

»Pa sem mu spet delal krivico. Zaradi mene je izpil pol litra, da je dobil korajžo, jaz mu pa zamerjam to kapljico, ki jo je izpil morda na tešče! Ali si morda še tešč?« ga je vprašal.

»Danes nisem ničesar jedel!« je pritrdil.

»Nak, daj malo kruha, Neža!«

In je prinesla tople kave in kruha. Ko se je Klančar prepričal, da sta spet sama, je položil žlico na mizo ter primeknil stol bliže:

»Sram me ni bilo Vas, tega pa ne. Toda ljudje bi bili rekli, da ste me Vi privlekli. Ali ste komu povedali, da ste šli pome?« je s poudarkom in podvojeno napestjo vprašal Klančar.

»Nisem!«

»Tako je pa vse prav!« je še bliže primeknil stol. »In še radi tega sem šel v gostilno. Zlagal sem se Vam — plačal sem za dva litra in ga še pijo na moj račun. In so me silili, naj jem, pa nisem. Da bi bili mislili, da sem delal in da plačujem iz objestnosti, gospod župnik. Ali nisem dobro iztuhtal?«

»Presneti graničar stari!« je na glas vzkliknil župnik, karajoč natihem samega sebe zaradi nezaupljivosti: »Spet si nesel tri dni prezgodaj Boga iz cerkve!«

»Da bi videli, da imaš denar in da si delal. In nisi jedel, da bi videli, kako si sit? O, ti moja stara pamet, stara pamet!«

»In sem nalašč počakal mraka,« je zaupljivo dejal Klančar.

»Prav, čisto prav. Zdaj pa kar domov k ženi!«

»Če smem, gospod, ne šel! Sporočite ji, naj pride sem. Vi jo vprašajte, kakor da me ni tu, kako je tisto z Matijcem. Da bom slišal od nje. Tu bom stal za vrati in poslušal. In če Vam zanika v obraz, bom verjel. Za vse večne čase verjel. Mene ne bo več vrag z dobroto!

Amen!« je kimal ves zamišljen vase in solze so mu zdrknile po licu.

»Prav kakor sam želiš!« je dejal in stopil v vežo. Cerkovnikov fant je tisti hip stopil čez prag.

»Janez, daj, stopi po Klančarko. Naj pride takoj!«

»Saj je na vasi!«

»Pa jo poklič!«

In čez čas je stopila Klančarka z otrokom v naročju.

»Ne zamerite, gospod župnik, doma vpije in vroče mu je! Kakor da se koplje; pa sem dejala, da bi se malo ohladil, ko nimam nikogar doma!«

»Dejal sem,« je kašljal župnik v zadregi, »da ti povem, da sem sam poiskal Miho.«

»In ste ga videli in ste govorili z njim?« se je zagnala ženska kakor vsa iz sebe.

»Videl in govoril!«

»In ste povedali, da ga čakava!«

»Povedal!«

»In ni prišel z Vami?«

»Ni prišel z menoj!« je potrdil župnik ter motril žensko.

»In kaj je dejal?« je vsa trepetajoča vprašala.

»In je dejal,« je povlekel župnik, »da mora sam od tebe slišati, kako je pravzaprav tisto z Matijcem!«

»Še nocoj grem k njemu!« je planila ženska k vratom. »In če ne more verjeti moji besedi, če ne more verjeti moji prisegi, gospod župnik. Oba pojdeva, jaz in Janezek. Samo, kje je? Če je še na zemlji, ga najdeva. Če je sredi zemlje, ga najdeva.«

»Predaleč bo Janezku!« je ves solzan v zadregi stopil Klančar izza vrat.

»Miha!« je kriknila ter hotela razprostreti roke.

»Saj boš vrgla otroka!« je segel starček ves ginjen vmes ter vlovil otroka v svoje tresoče se roke.

»Miha!« je ponovila ženska ter vsa trepetala na njegovih prsih. »Miha, kaj si nama storil!«

»Tak, žena, tak, žena!« je jecljal mož. »Zdaj je vse minilo! Zdaj sem zdrav! Pa sem bil čisto bolan. Zaradi tebe, zaradi otroka!«

»O, ti, moj Bog, sam gospod ga imajo!« se je domislila.

»Pa je moker!« je dejal župnik. »Kar teče od njega!«

»Janezek, Janezek! Kaj si naredil gospodu?« je hitela ženska ter hotela vzeti otroka, toda mož jo je prestrigel ter pritisnil otroka k licu.

»Pa takega te nosi mama okoli, ves se boš prehladil!«

Ko sta se oba do dobra zavedela, sta stala sama v sobi, otrok je njemu brcal na rokah.

Župnik pa je slonel v spalnici pri oknu ter strmel predse:

»In sem bil hud in sem se pravdal s Teboj, pa nisem videl niti za ped predse! Kaj za ped? Za droban las! Še manj! Kaj je en las proti Tebi, kaj je droban las proti Tebi! In je moral priti majhen otrok, da me je tega spomnil,« si je brisal roke ob zavese.

Stopil je zamišljen po sobi in zagledal polo za romarje na Višarje na mizi. In je bral imena gospodarjev in gospodinj. »Samo Mohorjevih ni, samo Mohorjevih ni. Ni Mohorja, ni France, ni Matijca. Teh ni, o, ti, moj Bog — da teh ni in jih tudi ne bo. Vsaj Matijca ne bo, reveža! Kaj Ti je storil, usmiljeni Bog, da ga tako tepeš!« Stresel se je ob svojih mislih in se karal. »Spet posegaš božji previdnosti v roko. Spet. Gospod Bog, ne tako, tako je prav, kakor trdim jaz. In še ta hip nisem videl za las naprej! Pri Klančarju. Ali boš še obupaval? Koč otrok si, koč otrok si! Če pa si, starec sivi, koč otrok, bodi samo tam, ko mu praviš:

»Sveti, Sveti, Sveti!«

In je padel na kolena in je poljubil nogo Križanemu na klečalniku.

»Sveti, Sveti, usmiljeni Bog!«

In se je trkal na prsi ves skrušen:

»Odpusti mi nevero, odpusti!«

34.

Franca je slonela pred hlevom ter držala časopis v rokah. Zadnji dogodki so jo čisto potrli.

»Ali kaj pišejo?« je vprašal Mohor, ki se je bil postaral za deset let. Ves zgrbljen je taval okoli hiše in zdelo se je, da leze živ v grob. Nikomur se ni upal pogledati v oči in ni se ozrl čez cesto proti Kosmačevi hiši.

»Pišejo, oče,« je dejala trudna. »Slabo pišejo!«

»Slabo pišejo!« je trpko pripomnil Mohor.

»In jaz ne verjamem,« je dejala Franca.

»Sam ne vem,« je lezel vase Mohor. »Če mislim nanj, na Matijca, ne verjamem, če mislim nate, na Matevža in njivo, mi vre pamet! In sem jaz iztuhtal tisto o njivi. Zagovorniku sem povedal in je dejal, naj pričamo, naj se ne odpovemo, da ne bo delalo slabega vtisa. Da vse, kar povemo, more biti samo njemu v dobro.«

»Ko bi se moglo dognati, kdo je podvrgel čevlje?« je razmišljala Franca.

»Podvrgel? Veš, kako je vprašal sodnik teto. Povedala je še včeraj pri vodnjaku, tam sem stal in slišal. Vprašal je, koliko časa ni bilo Matijca iz kuhinje. In da je rekla, kolikor je rabila, da je trikrat nalila vedro ter oprala solato. Ko je šla k vodnjaku, da je prihitel ob meji navzgor, ko je odhajala, da je šel iz kuhinje.«

»Potem bi bil lahko preobul čevlje?« se je stresla Franca v strašni grozi.

»Lahko!« je potrdil Mohor. »Tudi botro da je tako vprašal!«

»In jaz vem, da on ni!« je kriknila Franca, kakor da hoče popraviti strašni bridki dvom, ki se je je bil polastil. »Če bi ga moja prisega mogla rešiti, bi prisegla iz globočine srca in prepričanja, da ni on!«

»Še mene potrjaš, Franca, še mene potrjaš. Jaz sem čisto zmeden, meni kar vre v možganih! Zakaj je pa sodnik vprašal o tisti njivi? Če mi glava ne počí, tako mi šumi. Ali je Matevž res izdal Franci tisto njivo? je vprašal. Res, sem dejal.«

»Mene je tudi vprašal!« je prikimala Franca.

»In če se človek lahko vidi, vidi od tu na pot, če prihaja v teku in naravnost?«

»Lahko se vidi, sem dejal. Samo če prihaja prihuljen, skrit tik ob grmovju, se ne vidi! Glej, onega tamle vidiš,« je pokazal Mohor.

»Blaž je,« je potrdila Franca.

»In se vidi,« je strmel predse.

»Molčite, oče! Molčite! In če ne vem kdo priseže, da ga je videl na lastne oči, ko je zamahnil z otiko, bom jaz prisegla, da laže. Matijec ni, Matijec ni!«

»In me je vprašal, kje je bil Tine,« je dejal Mohor.

»Tudi mene!«

»In sem rekel, da je bil na hlevu. Videl sem ga, kdaj je šel zjutraj gor, in videl sem, kako ga je priklical Matijec!«

»Tudi jaz sem to videla!«

»Vidiš!« je spet potrjal Mohor. »In kaj pišejo o Matijcu?«

»On pravi, da je nedolžen!«

»Da je nedolžen?«

»Saj tudi je, oče!« je drhtela Franca kakor iz sebe. »Saj tudi je! Blaž pravi: ,Veter bo povedal, žival bo izdala, če se skrije resnica ljudem! Bog ve, za koga mora Matijec delati pokoro. Saj je Kristus tudi za druge nosil križ.«

»Saj je sam Bog za nas druge nosil križ,« je jecljal Mohor ter odkril svojo sivo glavo. »Zaradi moje njive dela pokoro.« Potok solza se mu je usul po velih licih. »O, Franca, še mene potrjaš, še mene potrjaš! Pa praviš, da bo veter povedal in žival izdala,« se je spet zgrozil. »Ali ni že pes izdal? Samo kobila je bila zraven in ta je udarila čez njive. Ali ni prav ta kobila poklicala Matijca v nesrečo?«

»Potrpajte, oče, midva ne vidiva v jutri, midva ne veva ničesar. Jaz vem samo, da Matijec ni!«

In sta obmolnila.

Po poti je prihajal Blaž.

»Ali vesta, ali vesta!« je sopel. »Župnika je obšla slabost in je zdravnik ukazal, naj ga takoj peljejo v bolnišnico. Takoj! In so ga odpeljali. V cerkvi so ga našli nezavestnega, na obrazu je ležal pred oltarjem.«

»Starost, starost!« je kimal Mohor. »Smrt nas kliče.«

»In so ga odpravili, nič se ni mogel prav zavedati. Pa je še danes zapisoval romarje za Višarje. Klančarka je zapisala sebe in moža in Janezka. In Janezka je še včeraj župnik pestoval!«

»Kaj praviš? Kaj bo še s tem fantom?« se je čudil Mohor, ki ga je prevzela ta zadnja vest. »Da je sam župnik pestoval? Otroke ima res rad.«

»Ona je povedala. In da mora zaradi tega tudi Janezek na božjo pot.«

»Križ bosta imela z otrokom!«

»Saj mu ga je Klančar že urezal za na romarsko pot!«

»Če pa župnik ne bo mogel. Brez njega ne boste mogli iti!«

»Jaz bom vodil!« je dejal Blaž.

»Jaz tudi pojdem!« je vsa v veri planila Franca.

»Saj komaj v hišo prideš!« se je čudil Blaž.

»Ko ozdraviš, Franca!« je dejal Mohor.

»Tistikrat bom že zdrava!« je dejala Franca. »In Matijec pojde z nami!«

»Da,« je dvomil Blaž. »Matijec pojde z nami! Če bo Bog napravil čudež. Bog ne bo delal čudežev!« je majal z glavo. »Bog ne bo delal čudežev, ne s teboj, Franca, ne z Matijcem. Toda če župnik ne pojde, ne bo nihče hotel na romanje. Če star človek leže, je po njem. Tja ga bomo nesli, tja!« je pokazal na pokopališče pod hribčkom. »On ne bo več nesel polena na Višarje. Starost, starost. Smrt kliče!«

35.

Tine je tiste dni delal pri hiši za dva. Povsod je vlekel na ušesa, kaj ljudje govore, in zvečer je iskal, ali pišejo kaj o umoru. Polaščal se ga je nervozen strah, ki ga ni mogel drugače krotiti kakor z delom. In pri delu se je zmerom tako postavil, da mu nihče ni mogel priti za hrbet. Nezavedno je živela v njem misel, da bo nekdo stopil ter mu položil roko od zadaj na ramo: »Ti si, Tine!« Zaradi tega se je bal, da ga ne bi izdalo lastno vedenje. Hlinil je pobitost radi Matijca in ga hvalil ter obžaloval njegovo nesrečo.

»Jaz tudi trdim,« je dejal nekoč pri mizi, »jaz tudi trdim, da je Matijec nedolžen. Nekdo ga je sovražil in mu podteknil čevlje. Vidva nista videla Matijca, tudi onega, ki je storil, nista videla. Po tisti poti je prav lahko prišel oni, kakor Matijec. Jaz sem sam danes poskusil. Lazkarjeva dva paseta na klancu kozo, pa sem jima dejal, naj pazita, ali se vidi človek. In me nista videla, ko sem mahal z robcem za grmovjem.«

»Da tudi ti praviš?« se je razveselil Mohor. »In si ti sam poskusil!«

»Sem poskusil! Samo na vrhu vidiš, če stojiš tostran klanca, in pa na dnu vidiš. Če bi bil kdo stal tam pri tisti veliki smreki pri znamenju, tam bi bil videl, ko ga je udaril!«

»Če bi morda le tistega našli?«

»Ki ga je udaril?« se je stresel Tine ter se bled zazrl v časopis.

»Tudi! Najbolje bi bilo,« je dejal Mohor. »Vsaj tistega, ki je tam stal, če je sploh kdo.«

»Jaz sem že vse vprašal. Lazkarjeva sta pasla tisti dan za hribčkom. Slišala sta klic, toda videla samo Matijca v jami, ko sta prišla na vrh. Ta dva bi bila slabi priči in je bolje, da kar molčimo,« je svetoval, grizoč si ustnice, da se je tako zarekel, in vesel, da je našel ta izgovor.

»Potem kar molčimo!« je dejal Mohor. »Tudi ti, Franca, če te sodnik ne vpraša!«

»Če me sodnik ne vpraša!«

In so si obljubili, da bodo o tem molčali.

»Da ne bomo Matijcu škodili!« je še dejal Tine.

Matijec je stal pred preiskovalnim sodnikom.

»Glejte!« je dejal plešasti gospod ter si brisal naočnike, ker so ga oči ščemele od prehude luči. »Jaz iščem, iščem vse, kar bi Vam govorilo v prid. Nihče Vas ni videl, kdaj ste privezali konja. Razložite mi, zakaj niste lovili kobile, kar je bilo pač bliže. Odkod vsa ta kri, kri na Vaših čevljih, zakaj ste se skrivali pred očetom in Franco in botro. Glejte, vse to govori zoper Vas. Priznajte, izgovarjajte se rajši, da ste udarili v prepiru in hitri jezi, da rešite glavo.«

»Jaz sem nedolžen!« je Matijec odgovoril, bled in prepadel. »In če odloči Bog, da umrem nedolžen, umrem! On je tudi!« Nič več gruntarskega bahaštva ni bilo v njem. Stal je pred sodnikom človek, na katerega se je zvrnila gora in se zaveda svoje nemoči.

»Jaz Vam ne morem več pomagati,« je dejal sodnik. »Pred sodbo pridete, naj se izreče pravica!«

Matijec je odšel; trdo je stopal po hodniku.

Sodnik se je naslonil na mizo in trpka bridkost mu je legla na dušo.

»Da ne morem dognati prave resnice. Nekaj je vmes, kar je zakrito. Ali je res vse tako premišljeno napravil in ima sedaj takšne živce? On, ki ga slikajo kot dobrega človeka!« je dejal državnemu pravdniku, ki je vstopil.

»To so tihe vode!« je dejal pravdnik. »To so motne, tihe vode. Nikoli ne vidiš v dno. Predložite, prosim,

spise! Pride še pred to poroto! Pri obravnavi bo priznal. Lani je oni tudi priznal in sicer po obsodbi. To so zakrknjeni grešniki!»

Čez nekaj dni je govoril z Matijcem zagovornik.

»Šlo bo za umor! Če bi midva mogla spraviti na uboj, gre samo s priznanjem!« je dejal sivi odvetnik. »Prečital sem vse. Samo če bi bil kdo videl koga v dolinici pred Vami, bi mogli stvar obrniti brez priznanja!«

»Tudi Vi dvomite?« je s strašno grozo in obupom vprašal Matijec.

»Ne dvomim. Kdo to pravi? Jaz nič ne dvomim, jaz samo pravim, razmišljam, kako bi Vam pomagal!« je odšel odvetnik.

»On tudi dvomi? Če on dvomi, potem dvomijo vsi: Franca, oče in vsi ljudje. Saj je Gaber takoj dvomil, ker je zahteval komisijo!«

In je sedel na postelji ter strmел vso noč predse.

Prav tako je strmел v polmrak tisto noč stari njegov župnik v bolnišnici.

»Denarja nimam, da bi plačal! Katehetskih nagrad ni in še sem si izposodil za Blaža iz blagajne. Tuj denar. Če bi denar imel, ne bi smel tu ležati, dokler ni denar vrnjen blagajni. Naj umrem in najdejo, da sem ga vzel. ‚Kradel je,‘ bodo rekli. ‚Celo on je kradel! Celo on je kradel,‘ se je rogal. ‚Ali si več kot drugi? Pa si še ničemuren, pa si praviš: Celo on! Da, zato te je ponižalo. In zdaj ležiš na dolg v bolnišnici! Ali ni Bog najboljši zdravnik, pa ne zaupaš vanj!«

Ko se je zdanilo, je starček oblekel suknjo ter obul naglo čevlje brez nogavic. Pustil je klobuk in telovnik z uro in nogavice na fleh. »Da ne bodo iskali! In da si lahko plačajo z uro.«

In jo je ubral iz bolnišnice. Peš. Da prihrani tisti denar. Pod rebrijo je čutil, da ga žuli čevelj. Ogledal si je, če ga kdo vidi, nato je sezul čevlje ter šel bos po shojeni stezi navzgor. Počasi, opirajoč se z leskovko, ki jo je našel ob poti. Solnce ga je grelo in pot mu je curkoma lil s čela. Prispel je na vrh ter se spustil po stranski stezi proti župnišču. Obul se je spet pred vasjo. S težavo je spravil obutev na noge, ki so mu bile otekle in nabrekle med potjo. Toda v glavi je čutil, da mu je minila omotica, in počenje mu je dobro delo.

»Ali nisem dejal, da moram zaupati v Boga?« se je razveselil. »Čisto svež sem! Da, radi tebe bo Bog delal čudeže,« se je spet karal. »Saj niti bolan nisi bil, polenil si bil svojega oslička, ker si premalo pazil nanj. Saj niti bolan nisi bil!«

Ko je stopil v župnišče, je Neža prihitela naproti.

»In pravkar smo hoteli po ljudi, da Vas gredo iskat. Strežnik se je pripeljal s kolesom za Vami. Vse je razburjeno, kam ste izginili tako bolni!«

»Tako, tako! Jaz sem zdrav! Ali ne vidite, da sem zdrav!« se je sukaj pred strežnikom. »Če ne verujete, na eni stojim, tako!« In je res sunil levo nogo predse. Čutil je žulj na desni, pa ni trenil z očmi.

»Ali so se kaj oglašali romarji za Višarje? Zdaj pa le pojdimo na Višarje, hvala Bogu. V zahvalo!«

»Brus se je prijavil, Mohor in Franca sta sebe in — Matijca!«

»Matijca!« se je začudil. »Vsi trije. Da je že prost?«

»Saj ni. Še ta teden pride pred poroto. Priče so dobile danes vabilo.«

»Potem bo pa res še lahko šel,« je kimal župnik. »Če ga prijavijo! In spodobi se pa tudi, da se zahvali. Saj pravim zmerom, da je nedolžen!«

»In Klančar je prinesel za maše. Tam je. In da je dolžan. Kaj jaz vem zakaj. Maše sem zapisala za ozdravljeno osebo!«

»Za ozdravljeno osebo! Prav, prav! Saj je tudi ozdravljena oseba!«

In je hitel z vso močjo po stopnicah.

»Četudi ni katehetskih nagrad,« se je domislil, »denar za blagajno je pa le nazaj! Pa sem spet obupal. Spet obupal.«

36.

Čez teden se je fare polastilo neizmerno razburjenje. Porota! In pred poroto Matijec, tožen, da je umoril svojega strica!

Župnik je izpostavil Najsvetejše in zgodaj bral mašo, med mašo se je obrnil in dejal:

»Tako, zdaj pojdete. Sveto je vaše opravilo, sveto, sveto. Greste častit Boga in mu slavo dajat s pričevanjem resnice. Ne boj se priseči, to je sveto opravilo!

Govori resnico in izpričaj Boga. Boj se laži! Kar veš, povej, česar ne veš, ne govori! Tako! Pojdite! In vsakdo, ki bo vprašan, odgovori, kakor da si sam v sodbi v dolini Jozafat in da sede apostoli za porotnike in sam Bog vodi besedo. Molite, da se najde resnica in se da božji pravici zadoščenje! V dolini Jozafat, tam boš sam svoja priča in ne boš lagal in te bo tožil skušnjavec in te bo branil angel varuh. Glej, da te bo mogel braniti s tvojim lastnim pričevanjem! Sveto je vaše opravilo, dajte z njim slavo Svetemu! S prisego ga počasti, z resnico ga poveličuj, s pravico ga izpričaj. Amen!«

Kakor da so pri pogrebu, je bilo v cerkvi. In tudi če sta šla dva skupaj, sta vso pot molčala. Molčala je tudi četa radovednežev, ki so šli poslušat.

Klančar je šel poslušat. Ni mogel prestat. Usoda Matijčeva, ki je grešil nad njim v mislih, ga je skrbela. In nekje spodaj v skrivnem kofičku srca mu je še glodal dvom. »Če je res tako hinavsko in zvito umoril boža, potem, potem —« Niti izgovoriti si ni upal, pa je zamahnil z roko in otepel. »Stran, skušnjavec! Tudi od te strani me ne dobiš!«

Preril se je v porotno dvorano, ko je predsednik senata vprašal Matijca po prebrani obtožnici:

»Kaj pravite, Matijec Mohor, na to obtožnico?«

Matijec je vstal, stopil z omahujočim korakom naprej ter dejal z drhtečim, toda visokim glasom:

»Če bi Kristus stal pred menoj, bi mu rekel: Skušnjavca si dopustil, da me preskuša kakor Joba. Reši me ga kakor si Joba! Da sem nedolžen, ne morem dokazati. Niti moj zagovornik ne veruje v mojo nedolžnost.«

In je sedel in smrtni znoj mu je stal na čelu.

Strašno razburjenje se je polastilo dvorane.

Klančar je videl, kako je prestrašen zmajal z glavo zagovornik in kako se je nasmehnil državni pravdnik.

»Dobro igra!« je dejal mlad fant z naočniki poleg njega. »Dobro sta se zgovorila z zagovornikom. Zdaj ima zagovornik vsaj lahko stališče!«

»Kako lahko? Vse mu je pokvaril!« je trdil sosed.

»No, boš že videl!« je vztrajal prvi.

»Vse mostove si je podrl!« je trdil drugi.

Klančarju je šumelo po glavi kakor v čebelnjaku po teh besedah. »Ali je resnica res takšna, da je niti dva

učena ne gledata enako? Pa naj jo vidijo porotniki! In če dokažejo, da je hinavec, da je hinavec in lažnik in kliče Kristusa za pričo?» — Spet ga je tresla zona ob sami misli, da se morejo ljudje tako lagati. »In če je Matijec hinavec, kako šele žena, ki se me boji.«

Trpka misel mu je grizla v dušo. Ponavljal je prisege za pričami, ki so prihajale v dvorano.

Prišel je Mohor in povedal, da je res videl Matijca, ko je odpeljal na njivo, in šele potem, ko je prišel klicat Tineta.

Prišla je Franca, upadla in z omahujočim korakom in ponovila izpoved in povedala, kako je Matevž pred njo povedal o njivi.

»In je lagal o meni!« je vzkliknil Matijec.

Zagovornik se je premeknil na sedežu, kakor da ga je pičila osa.

»Da, lagal!« se je obrnila Franca proti njemu. »Vem, da je lagal! Samo oče so mu rekli! In če mislite, gospodje, da je Matijec kriv, se motite. Prisegam, da je nedolžen!«

Klančar se je zavedel v svojih mislih: »Ona, Franca, veruje vanj, ti ga pa sumničiš!«

»Ali je res, oče?« je povzel predsednik besedo.

»Res, samo jaz sem rekel Matevžu!« je dejal Mohor.

»Ali Vas je kdaj snubil?« je vprašal predsednik.

»Da, me je! Bilo je prepozno!« je kriknila Franca.

»In ste mu tako povedali?«

»Povedala!« je pritrdila Franca.

»Konec!« je dejal drugi fant ob Klančarju.

»Pa je le njo snubil!« se je razveselil Klančar.

Kosmačka je povedala, kako je Matijec pustil svate in kako sestrašil konje pri znamenju.

»Že takrat je hotel ubiti vse: nevesto in mojega moža! Pa je ubil samo konja!«

»Saj ni on sestrašil. Pram se je plašil znamenja. Pram. In mi je Matijec stregel tisto noč!« je planila Franca. »Saj zdaj vemo, zakaj. Štor za znamenjem je, če hitro voziš, kakor človek.«

»Že dobro! Ne vpadajte v besedo, če niste vprašana!« jo je karal predsednik.

Kosmačka je dalje povedala, da je mož večkrat pravil, da ga Matijec ne more. Da mu je pokvaril kup-

čijo pri Klančarju. »Tam je Klančar, naj kar pove sam!« je pokazala nanj.

Državni pravdnik je predlagal zaslišanje Klančarja. In ko je odhajal skozi vrata k pričam, je slišal še Kosmačko, kako se je Matijec prihuljeno priplazil do grmovja, potuhnul se, ko jo je zazrl, ter odšel v kuhinjo.

»Ali ne bi bilo na mestu, da bi bili botri povedali? Njen mož je bil!«

»Nisem je hotel prestrašiti!«

Dvorana se je zasmejala; predsednik je zagrozil, da jo bo izpraznil.

»Ali vidiš?« je silil drugi v prvega fanta. »Zdaj je že predsednik sam pokazal barvo!«

»Toda odgovor je vendar utemeljen!« se je branil prvi.

Ko je Klančar prišel na vrsto, so bile druge priče že vse zaslišane. Sam ni vedel drugega povedati, kakor da mu je Matijec dal denar, da vrne Kosmaču dolg.

»Ali je bil jezen?«

»Bil je jezen, ko mi je vrnil denar! Da, bil je jezen,« je zatrdil. »Ni dal z zvijačo, z jezo je dal!«

»Z jezo je dal!« je ponovil predsednik.

Gaber je povedal, da je trdil, da je strica udarila kobila, pa da je on takoj videl, kako je ranjen. »In sem koj sumil, da nekaj ni v redu!«

»Ali ste pomislili na njega?«

»Ves je bil krvav!« je dejal Gaber.

Brne je potrdil to izpoved.

Nato so pokazali krvavo obleko in čevlje.

»Te čevlje je našel pes!« je dejal predsednik senata.

»Ti čevlji so moji!« je potrdil Matijec. »Samo jaz jih nisem imel na nogah tisti dan!«

In povedala je Matevževka, koliko časa je bil Matijec v hiši.

»Iskal sem Tine!«

In Tine je povedal, kako je bil sam na podstrešju v hlevu ter pregledoval kovčeg, ko ga je Matijec priklical.

»In bil je razburjen?« je vprašal zagovornik.

»Razburjen!« je potrdil Tine.

»Vidiš!« je šepetal prvi fant v dvorani. »Dobro!«

»Slabo!« je odvrnil drugi.

Klančarju pa je prihajalo od strašnega vrтинca misli in od vsak hip si nasprotujočih zaključkov vroče v glavi.

»Če je radi France moril, potem ni moril za šalo, potem jo je imel rad; če je moril, potem je hinavec in potem, potem —« Ta misel se mu je nazadnje izobličila v tako razločni obliki, da se je moral oprijeti. »Ali res ni resnice? Ali me je s tem udaril skušnjavec in ujel in ne vem kako?« Lotevala se ga je omotica, da je šel iz dvorane in hodil po prazni sobi za priče kakor brez glave; tiščal je čelo na šipo. Ker ga je dušilo, je odprl okno na dvorišče.

»Saj še ni obsojen,« je švignilo Klančarju kakor blisk skozi možgane, »ti ga pa že sodiš!«

In je spet šel v dvorano.

Tisti hip je vstal državni pravdnik:

»Gospodje porotniki, visoki senat! Hudo je človeku, če mora tožiti zločin, huje, če mora kazati na obtoženca s strašnim očitkom: Matijec Mohor, ti si umoril sorodnika!«

Dvorana se je zamajala ob strašnih besedah, ki so jedko in uničujoče padale v težkem soparnem ozračju večerne ure v množico. Klančar se je vil od neizmerne srčne bolečine.

»Ne jaz, dve nemi priči sta pokazali nanj. Dve zvesti živalci. Kobila umorjene žrtve in policijski pes.«

Dvorana je plosknila v odobravanje in predsednik senata je resno zahteval mir.

»Vam govorim, gospodje porotniki, vam govorim in ne dvorani. Vi ste poklicani, da pomagate pravici do zmage!«

»In meni in meni!« se je vil Klančar. »Če je bil Matijec zmožen umora iz hinavščine, potem, o potem —«

»Ko je obtoženec dvignil roko k dolgo v naprej premišljenemu zlodejanju, je splašena kobila oznanila zločin. Zločinec je, hoteč zabrisati sled, hitel skriti čevlje. Hitel je domov. Videč, da ga je opazila botra, je obdolžil pred možmi zločina kobilo. Nemo žival. Toda nema žival ga je izdala!«

Mrzlo, svinčeno so padale njegove besede v dvorano. Privzdignil je polo papirja v roki in dvignil glas.

»Toda pravica in resnica, ti sveti božji hčerki, sta hoteli še več dokazov. Stavljeno je bilo vprašanje ob-

tožencu, zakaj ni lovil kobile, če jo je videl. Da, zakaj je ni lovil? Zato, ker se je iztrgala pred njim, je odgovor. Žival se boji zločinca!»

»Pram je mrtev!« je vzdihnil sam pri sebi Tine, »in kobilica ne more govoriti!«

»Toda povzemimo vso stvar od začetka. Rajni Kosmač in Mohor sta govorila o nevesti. Da je hotel njivo Kosmač, ste slišali. Matijec je za to željo rajnkega vedel. Pri hiši je mlada vdova po bratu. Matijec jo je snubil! Prepozno! Toda ko sta se sprla zaradi Klančarja in je Matijec posodil denar, da ga vrne, jezen, pravi priča, takrat še ni bilo prepozno. Takrat je Matijec še upal na vdovo in grunt. In po delu tega grunta je segala nesrečna žrtev. Takrat se je spočela prva mržnja. Slišali ste opis obtoženčevega značaja in vidite ga sami, kako se obnaša. Miren, redkobeseden, sam zase! Potuhnjen, zakrknjen značaj, pravijo ljudje. Značaj, ki sam zase grize svojo misel. Najbolj nevaren značaj! Ali je kdaj popival? Nikoli! Ali je kdaj plesal? Nikoli!«

»Tistikrat, ko je potem nesel mojo ženo čez zid!« se je zgenil sam pri sebi Klančar. »Tistikrat, tistikrat, ko je prenašal mojo ženo čez zid! Saj jo je le za šalo in izzvali so ga,« se je pogovarjal.

»Tak značaj se maščuje, pa ne pove vzroka. Tak značaj ničesar ne pozablja!«

»O, usmiljeni Bog!« je zastokal Klančar. »Ona, moja žena je bila njegovo prvo dekle! In on je hinavec, potuhnjenec, srakoper, farizej, ki ničesar ne pozabi!«

»Potem, ko je mislil, da ima grunt že v pesti, saj tak človek ni zmožen ljubiti —«

»Moj Bog!« je jeknil Klančar. »Pa sedi, kakor da se njega ne tiče!«

Matijec je res sedel skoraj brezbrizno na klopi in poslušal govor kot v daljavi. Kakor da govore o drugem, njemu neznanem človeku.

»— potem ko je že mislil, da ima grunt, izda rajni Kosmač Franci vdovi v prepiru tisto barantijo z njivo. In vsi upi padejo v vodo. Grunt pade v vodo in Matijec Mohor je speč nič pri hiši!«

Državni pravdnik se je oddehnil.

Franca je lezla vase. V podzavesti ji je oživela v spominu njena nekdanja obsodba ter segala kruto v njeno zaupanje in vero v Matijčevo nedolžnost. Stresla jo je mrzlična misel od čudne groze, uprla je pogled v vdani Matijčev obraz, strmela v govornika kakor otrok, ki posluša grozno povest o strahu, ki lovi deco, pa ima zavest, da zanj ne velja, ker je molil.

»Nedolžen je!« se je utrdila v mislih. »Nedolžen pride v smrt. Tako me je gledal, ko sem mu povedala, da ne morem biti njegova žena! Kot otrok vdano brez sovraštva in jeze! In tega ne vidijo! Tega otroka ne vidijo!«

»Ali veste, kaj je to? Na očetovem domu biti nič! Še manj kot hlapec! In hlapec je postal gospodar. Slišali ste, da je vdovo kljub temu snubil. Prepozno, pravi priča, vdova sama, prepozno — in mu je to povedala. Da je bilo prepozno, je povzročil Kosmač in je zaradi tega Matijec odlašal snubitev. Ali se ni tistikrat porodila prva misel na umor? Misel na maščevanje je dobila nov sunek. Po poroki se je vozil nazaj z železnico. Naravnost domov? Ne, čakal je družbo pri znamenju. Pred vozom je bil plašljiv konj, ki se je prav na tistem mestu že splašil. To so povedale priče pod prisego. Ali so kaj pijani? — je vprašal natakarico na Brezjah. Moral bi bil že sam vedeti, da niso trezni, saj so že po poti tja pili žganje. — Ali so kaj pijani? To se pravi: Pijani so se prevrnili, če splašim konje. In čakal je, čakal nevesto, hlapca gospodarja in Matevža Kosmača! Ali je imel kdaj lepšo priliko, da udari po vseh? Da vse ugonobi?«

Kljub sopari je mrzel dih plaval nad dvorano. Občinstvo je lovilo besede z odprtimi usti in se ni niti genilo. Govornik je spet prenehal ter uprl svoj živi pogled v porotnike. Toda Tinetu se je zdelo, da gleda vanj, da išče v njegovo dušo. V neprijetni zadregi je pogledal proti porotnikom in tudi ti niso gledali v govornika, temveč vanj. »Strahove gledam!« je pomislil ter se premeknil na klopi.

»Slišali ste, kako se mu je ponesrečilo. Ali naj pokaže, da se mu je? Ne, stregel ji je! Z dobroto je hotel zakriti svoje zločinsko dejanje!«

»Z dobroto!« je cvililo v srcu Klančarju.

»Zaradi te dobrote trpi!« se je oglasilo v Tinetu. »Kaj ti je storil, da ga pehaš v smrt? Dva. Franceta in Matijca. Stopi naprej in povej. Na glas povej!« Tineta je tresla vročica, toda pred očmi mu je lebdel spačeni grozni obraz gališkega kmeta, ki je korakal po zraku, in ta grozni, prestrašni občutek ga je tiščal na klop, kakor da je iz svinca. »Mlad sem še in samo trpel in služil in garal sem doslej. Za ostro besedo garal.«

»In potem je prišlo tisto izročilno pismo. In Franca je izgovorila tisto njivo za večne maše,« je nadaljeval državni pravdnik. »Branil se je grunta, pravijo priče. Branil. Na videz! Tista njiva je šla za večne maše! Če ne bi bilo Kosmača, bi ne bila šla.«

Franca je onemoglo pritrdila z glavo.

»Sami vidite, da ne bi bila šla. In obtoženec na to njivo vozi tisti usodni dan gnoj. Na to njivo, ki ni njegova, temveč zapisana bratovi duši. Če ne bi bilo Kosmača, bi bil brat brez večnih maš! In tisti Kosmač orje v kotlini, v globoki kotlini. Ali ni prilika, da ga udari konj? In ga je udarila kobila! —

Pretresimo, kaj pravi obtoženec? Da je zagledal kobilo čez polje, da je mislil, da je udarila kobila, da je privezal svojega konja ter tekel gledat, kaj je. To more trditi prav zanič pisatelj in pa človek, ki je to naprej premislil. Pokažite mi kmeta, celo novega gospodarja, ki bi pustil, da mu zdivja konj po na pol zrelem žitu, in ki bo mislil, da je konj koga udaril. Pokažite mi ga, ki bi mu sploh prišlo na misel, da mora svojega privezati. Naravno je, da krotkega svojega konja pusti se mirno pasti, plane k splašenemu ter počaka, da pride gospodar ponj. Ta pa je mislil na nesrečo, da je kobila udarila gospodarja! Kako je bilo? Ali je obtoženec vedel, koliko časa se bo zamudil v jami? Ne! Zato je privezal konja, da ne bi mogel nihče videti, da je njegov konj brez gospodarja. Privezal za oreh za grmovjem in šel v jamo. Dokazano je, da kobila ni udarila svojega gospodarja, temveč nekdo z otiko, dokazano je dalje in tudi obtoženec sam to pravi, da je bil umorjeni po udarcu še živ, dokazano je, da se je kobila splašila. Na to ni računil. Žival je oznanila zločin. In ko je videl, da bodo ljudje takoj prišli, je zbežal po tej poti ob grmovju navzgor!« je pokazal risbo

na steni. »Zbežal molče. Potuhnil se je pred Franco in očetom! — Da ju ne razburi! Prosim vas, da ju ne razburi! Potuhnil se je pred botro! Da je ne prestraši! Potem je šel iz kuhinje iskat Tineta in mu povedal, kaj je. In trdil Gabru, da je strica udarila kobila. Dobro. Toda jaz bi še verjel, da je obtoženec pri smrti pokojnika nedolžen. Jaz bi rajši verjel, ker me je groza pred mislijo, da je kdo prelil sorodno kri. Toda tu stoji pred vami nevidna in gleda s svojimi zvestimi očmi druga nema priča. In človeka je groza pred njenim pričevanjem. Policijski pes! Žival, ki izsleduje zločine! Prva žival je zločin oznanila, spravila zločinca v zadrego, da je zbežal, druga je planila na njegovo sled. Tam so čevlji, okrvavljeni s krvjo, ki jo je prelila nečakova roka!«

»Lažete! Lažete! Lažete!« se je vzpela Franca vsa iz sebe kakor blazna. »Matijec je nedolžen, Vi lažete!«

Omahnila je vsa onemogla na klop. V dvorani je nastal strašen nemir, množice se je polastila besnost in blazna napetost živcev, da so ženske jokale na glas od razburjenja.

Predsednik je zvonil. Dva paznika sta stopila k Franci. Državni pravdnik je bled od ogorčenja stisnil ustnice radi dogodka, ki mu utegne pokvariti vtis.

»Predlagam, naj se priča Frančiška Božič kaznuje po zakonu zaradi žalitve uradne osebe!«

Franca se še ni zavedela, ko sta jo paznika na predsednikov ukaz potisnila na zatožno klop na levo stran Matijca.

»Glejte,« je nadaljeval državni pravdnik, ko je povzel besedo, »ponavljam: tudi ta žena je žrtev njegovega značaja. Tako jo je preslepil, da bo zdaj zaprta radi njega, ki je prelil sorodno kri. Ali ni tak človek družbi nevaren? S svojim značajem vzbuja zaupanje in ga potem zlorablja. Mi pa smo poklicani, da obvarujemo družbo pred zločinci, in moramo to storiti, to smo dolžni vesti in narodu in državi. Zato storite, gospodje porotniki, svojo dolžnost po vesti in prisegi!«

Državni pravdnik je sédel. Videlo se mu je, da svojega posla ne smatra za zgolj uradno opravilo, temveč za sveto vsečloveško dolžnost zatreti zločin, kjerkoli se pojavi, ter dati užaljeni pravici zadoščenje.

Klančar se je v splošnem nemiru dvignil, sklenil pesti od krča, ki mu je stisnil srce, in odšel iz dvorane kakor pijan. »Tudi Franco je premočil. Tudi Franco! Ali ni Franca žena drugega, pa bo zaprta, norica, radi drugega. — Storil bom tudi jaz svojo dolžnost!« je skoraj kriknil od blazne bolečine, ki mu je rila v možgane. »O, kako je to strašno! In če je Matijec tak hinavec, zakaj ne bi bila moja žena lažnivka. Zakaj ne bi ona prisegala po krivem in lagala? Preslepil jo je kot Franco! Storil bom svojo dolžnost, saj mi ni za življenje. Lagala, lagala, lagala sta in jaz sem verjel!«

In je šel na cesto ter jo mahnil proti domu.

»Lagala, lagala, lagala!« je pelo pod njegovimi koraki. »Pri Kristusu prisega Matijec, pri Kristusu je prisegala žena! In svet še stoji in nebo še stoji in zvezde še migljajo in meni se ne udere pod nogami, ko bijejo Kristusa v obraz s prisego, z lažjo, z lažjo!«

Tine pa je napeto poslušal. Nekje globoko v duši se je glasila vest. Izbegaval je ostremu pogledu državnega pravdnika, ki se mu je zdel, da gleda vanj. Tudi predsednik senata se je zdelo, da gleda vanj. In porotniki so strmeli vanj. »Matijca gledajo!« se je domislil, »Matijca, ki sedi tik pred menoj!« Ko je Franca kriknila na državnega pravdnika, ga je krik pretresel do mozga. »Obrnila se bo ter ovadila mene zaradi Franceta.« Sključil se je od strašne bojazni, ki mu je stisnila srce, kakor bi se hotel skriti. »Saj ga ne bodo obsodili, saj ga ne bodo obsodili, pa se strašim. Oprostite ga in stvar se pozabi. Pozabi? Nate bodo prišli! — Tudi če pridejo, naj pridejo, toda vsaj nekaj dni pridobim, ubežim še lahko in vsak dan je dragocen! Saj ne bom stopil njej nikoli pred obličje. Toda jaz, jaz sem mlad in v ječi je mraz in smrt!«

Mrzla zona ga je tiščala na klop, trudil se je, da bi kazal ravnodušen obraz, toda z enim očesom je škilil proti vratom. Že se je parkrat dvignil, da bi odšel, zbežal iz nevarnega ozračja, toda nevidna sila ga je spet potisnila nazaj. »Da se izdaš, s kretnjo in licem! Pazniki te zagrabiijo ter te potisnejo na klop k Matijcu. Saj še ni obsojen! Oprostite ga! Da bi ga res oprostili. Bog daj, da ga oprostite!« je vzdihnil ter se kopicil vase, »daj,

da ne obsodijo nedolžnega!« »Delaj pokoro!« je slišal glas Blažev iz daljnega spomina. »Delaj pokoro!«

»Mlad sem še!« je odgovarjal, »jaz bi rad še solnca. Mlad sem še, premlad za pokoro!«

Toda vsak hip je imel občutek, da gleda iz daljave tudi nanj dvoje živalskih oči in da bo naenkrat ta žival izpregovorila ter rekla:

»Morilec!«

»Če bi rekla, ne bom mogel utajiti,« mu je nenadoma šinilo v možgane. »Izdal se bom. Potrdil bom. Povedal bom. Samo z licem in kretnjo in bodo stopili k meni!«

37.

Župnik popoldne ni strpel doma. Nejasen nemir se ga je bil polastil, ki mu ni dal obstati na mestu. Stopil je po vasi in videl Klančarko, ki je vodo nosila k Mohorjevim.

»No, kako bo? Ali bo?«

»Bogu in Vam hvala. Tak je kakor Savel po spreobrnjenju. Janezka bi kar snedel. Zdaj mora pri njem spati! ,Ko bi te bil kmalu zapisal!' pravi. Skušnjavca misli. ,Ko bi te bil kmalu zapisal!' In mu je napravil že križec in obesil okoli vratu za višarsko romanje. ,Naj te to božje znamenje varuje!' Kakor otrok, prav kakor otrok!« je hitela ženska od veselja in sreče vsa blažena in razgreta. »Če bi Vas ne bilo, gospod župnik, bi si bila midva z Janezkom oči izjokala. Strah ga je bilo tiste noči in sem ga cele noči prenosila, da mu je odleglo. Včasih sem se vprašala, zakaj Bog pripusti take bridkosti, in bila bi skoro obupala.«

»Vidiš jo, vidiš jo! To je za pokoro! Veš, ljudje nagrmadijo kup pokore in mnogo jih je, ki je ne opravijo. Umaknejo se ji! Kup pa le ostane. Kakor če drva zne-seš na kup in ga pustiš! Nazadnje ga pa le mora kdo drug odnesti, če ga ti ne. Če pa kdo drug pusti, ga pa moraš ti pomagati odnašati. Do neba bi zrastel in še nebeška vrata zaprl. Kako pa naj Peter odpira nebeška vrata, če je kup dračja in trnja pred njimi! Kup dračja in trnja pred nebeškimi vrati! Tako da še angelci ne morejo ven. Pomisli, to pa hoče skušnjavec črni, da bi

sam vladal na zemlji in bi angelci ne mogli iz nebeških cerkva.«

»Da delamo pokoro za druge!« se je vznejevoljila ženska.

»Najprej zase, najprej zase!« se je gnal starček. »Najprej zase. Zmerom grešimo. Vsak naš greh pocuka Boga za brado. Daj, pocukaj župana za brado, do smrti ti ne odpusti, pocukaj kralja za brado, do smrti te zapro. Ti pa z grehom pocukaš Boga za brado in se pritožuješ nad pokoro. Toda ti in ta in tretji se skesate greha, oni pa ne. Bog pa je tudi od tega užaljen. In tudi za to žalitev se mora opraviti pokora. Ali nismo vsi ljudje bratje, kaj? Vsi ena družina.«

»Saj nič več ne tožim, zdaj je že vse dobro!«

»Vidiš, da veš, kakšna je sladkost, moraš prej piti pelina. Pelina. Tudi to je dobro. Če je pelin za želodec dober, pa bi ne bil za dušo, vidiš!« se je resnil starec.

Okoli vogla je prisopihal Blaž.

»Kako Vas iščem, gospod župnik, kako Vas iščem! Stopite z menoj. In tudi ti stopi z menoj. Da bo več prič! Da bomo vsi premislili!«

»Kaj bi, kaj bi?« se je čudil župnik.

»Matijec je nedolžen!«

»Jaz to vem sama!« je kriknila ženska. »Ali so ga oprostili? Zahvaljen Bog, da so ga!«

»Niso, niso!« je zmajal Blaž z glavo. »Meni se zdi, da ga lahko rešimo!«

»Da bi ga le!« se je zavedel župnik.

»Saj ga bomo! Kosmača je ubil nekdo drug!«

»Kdo drug?«

»Jaz še ne vem, saj jaz še ne vem! Samo ona dva otroka tam vrh jame sem poslušal in sta se šla ubijavca in sem ju vprašal, če sta videla Matijca in sta rekla, da ne, da je bil drug.«

»Če Matijca poznata?« je vprašal župnik.

»Da ga poznata!«

»In da on ni?«

»Da ni!« je dejal Blaž.

»Zahvaljen Bog, ki si se poslužil otrok za resnico!« je gorela ženska.

»Saj nič ne vemo!« je dejal župnik.

»Pa pojdimo vprašat!« je dejal starec.

»Komaj te dohajam!« je tožil župnik.

Vrh jame sta na klancu pasla dva otroka kozo. Deklica je bila stara pet let, fantek šest. Črn pes je ležal pri njiju.

»Nikoli več ne bova!« je stisnil fantek skozi zobe, ko je stopil župnik k njima.

»Hvaljen Jezus, reci!«

In fantek je med solzami dejal: »Hvaljen Jezus!«

»Kako je bilo, fantek?« je vprašala Klančarka.

»Saj ne bom več!«

Blaž je pojasnil, da ju je pokaral, ker sta se šla umor. Mlajša da je orala z leseno kljuko, starejši pa stopil k njej in dejal: »Goljuf!« in jo udaril po glavi.

»Nič se ne boj!« se je zavedel župnik. »Zdaj povej, koliko je bilo mož v dolini! Tistikrat.«

»Najprej eden in potem še eden in potem še eden!« je pripovedoval fantek.

»In drugi je udaril!«

»Da! In je tekel!«

»Kod?« je vprašal župnik.

»Tukaj!«

In so vsi šli za njim.

»Navzdol?« je vprašal Blaž.

»Tu gor!« je dejal fantek. »Drugi je tekel tu gor, in potem je tekel še eden tam dol in tu gor!« je kazal fantek. »Tu gor, kjer je šel pes!«

»Kakšen je bil?«

»Velik!«

»In eden tudi velik!« je dejalo dekletce. »In potem je bilo dosti mož!«

»In tisti je udaril, ki je dejal: goljuf!«

»In zakričal!« je prikimalo dekletce.

»Zdaj vem!« je prikimal župnik. »Vsi moramo v mesto, da spričamo!« je hitel. »Vsi, da naj odložijo, da se preišče!«

»In tu je še nekaj,« se je pripognila Klančarka v grmovje in izvlekla iz njega hranilno knjižico.

»Martin Božič!« je bral župnik. »To ni nič, Tine že ni! Prijatelja sta bila z rajnikom, še za pričo mu je bil. To je slučajno izgubil, ko so iskali sled!«

»Martin Božič!« se je stresel Blaž.

38.

Sivi zagovornik je vstal, si obrisal naočnike in začel:

»Če bi mogla govoriti žival, bi človek mnogo laže prišel do resnice. Gospod državni pravdnik je na to resnico pozabil in sklepa iz kretenj živali na človekovo dejanje. Poslušajte človeka, ki pravi, da je nedolžen. Ta človek pravi preprosto, da je nedolžen. In gospod državni pravdnik misli, da tak preprost človek tako zvito misli. Dovolil si je opisati tudi njegov značaj. In kot obtežilno je navajal, da mož ne popiva in ne pleše in da je potuhnjenec. Ali ne gleda iz vsakega njegovega dejanja sama dobrota? In kdaj je dobrota ubijala? Dovolil si je tudi navajati, da kmečki človek misli prej na konja, potem na človeka. Povprečni človek, toda ne tak značaj, kakor je obtoženec. Pri takem človeku se oglasi najprej dobrota. Gospodje porotniki, ali ne vidite moža pred seboj. Miren, premišljen, preudaren mož, ki ni nikoli mislil in namerjal slabega!« je pokazal z roko. »Jaz sam se moram zagovarjati pred njim. On trdi, da jaz ne verujem v njegovo nedolžnost. Ali je sploh treba verovati v njegovo nedolžnost? Verovati se pravi, nekaj imeti za res, česar le dokazati ne moreš, toda njegova nedolžnost se da dokazati! Kakor se mu krivda ne da dokazati, se mu da dokazati nedolžnost. Pa ne z živalskimi pričami, ki so neme, temveč z živimi pričami, ki govore. Gospod državni pravdnik je dejal, da je obtoženec umor pripravljal. Iz golega maščevanja! Izbral si je skoraj poldne, ko solnce sveti in ima vsak grm oči, kot najugodnejšo priliko za umor. Pod najmočnejšo božjo lučjo! Šel z namero, da nekoga ubije, kakor greš po petelina na dvorišče. To je tisti pogrešek, ki ga dela gospod državni pravdnik. In zdaj mi še molite tiste čevlje pod nos. Pes je planil na čevlje. Ali je planil tudi na človeka? Ni! Matijec Mohor ni imel tistih čevljev na nogah, to je vse! Zato ker je nekdo vzel njegove čevlje, ne morete klicati gospodarja na odgovor. Za svoje čevlje na tujih nogah le ne bo dajal odgovora! Zdaj pa še to! Čevlje sezuje ter jih vrže pod klop, obleke pa ne sleče. Če je tak prebrisanec, da je vse premislil že od davna, potem priča to dejanje proti tej prebrisanosti, če pa ni prebrisan, potem pa vse te okoliščine

niso nastale po njegovi krivdi. Ne delajte sile človeku, temveč pripisujte človeški pameti le toliko, kolikor res premore, in ne človeški neumnosti, česar ne zmore.«

Tine se je vzradostil. »Pa ga bodo le oprostili. Samo da ga ne obsodijo, da ne bom kriv njegove nesreče. Saj ga niti sam nisem namerjal umoriti!«

»O umoru pa sploh ne moremo govoriti. Opraviti imamo samo z enim udarcem, opoldne, na njivi, na božji dlani pod okoliščinami, ki kažejo le na uboj,« je nadaljeval zagovornik. Storilec je udaril z otiko in ni prinesel nobenega orodja s seboj. Kdor bi bil pripravil ta zločin od davna, bi bil počakal ponoči za grmom, ko ga nihče ne vidi, ne opoldne sredi njiv.«

»Res je!« je potrdil Tine skoraj na glas. Zdelo se mu je, da zagovornik gleda vedno nanj, kakor je prej državni pravdnik.

»Toda, če Matijca oprostite! Potem bodo iskali naprej in našli mene! Saj bi bilo prav, da bi me našli!« je nenadno zaživel v njem. »Vse bi bilo poravnano! Tako pa sem poročen in nisem poročen, ko Franca že ve o Francetu, sem hlapec in sem brez denarja. Vse se je zmaličilo, da sedim tu za pričo, namesto bi sedel na zatožni klopi! Kaj je dejal Blaž o zlodeju? Kaj bi dejala mati, mati, ki mi je zapustila sedem goldinarjev? In zdaj sedi Matijec, ki mi ni nikoli žalega storil, na zatožni klopi namesto mene! In dela pokoro zame! On dela pokoro zame in ne Blaž, oče! O kakšen oče! Da bi me le našli!«

S čudnotoplo željo v srcu je sedel in poslušal zagovornika. Groza pred obsodbo se mu je tajala in rastlo je v njem trpkosladko pričakovanje, da se nekaj zgodi, kar ga bo odrešilo.

»Meni je za človeka. Zakaj je rajni umrl, ne vemo, a ni treba zato še nedolžne žrtve. Jaz trdim, da celo storilec ni nameraval moriti,« je poudaril zagovornik.

»Ni, ne!« je potrdil Tine polglasno in se ustrašil svojih besedi. »Izdal se boš sam in potem, potem boš visel!« Ta strašna misel se mu je spovračala in dušila vsako boljše nagnjenje v srcu. »Visel s spačenim obrazom tri pedi od tal!«

»Da, celo storilec ni namerjal umoriti. V jezi je udaril. Bog ve, zakaj je šlo. Vse dejanje kaže bolj na

nesrečo. Izvršilo se je v prepiru. Nepremišljeno!« je dejal zagovornik.

»Zdaj bo počilo!« se je s čudno radostjo zavedel Tine. »Zdaj bo pokazal name. O, če bi le pokazal!« je spet zašepetal v divjem valovanju čustev, strahu, groze in nezavednih želj. V njem se je pehalo tisoč raznih občutkov, ne da bi se mogel odločiti.

»Tiste čevlje je moral nekdo slučajno nekje najti in obuati. In potem je bila kuhinja prazna in jih je vrgel nazaj. Niti tega niste pomislili, da bi preiskali, kdo je bil tiste dni kaj pri Mohorjevih, če ste že preiskali, kje je bil tisti čas Martin Božič, in priče trde, da je bil v hlevu na podstrešju. In če je bil v hlevu, prav, potem on ni umoril. Toda če Martin Božič ni storilec, to se še ne pravi, da bi bil obtoženec.«

Njegov prodirni pogled se je zapičil v Tineťa, ki ga je spreletavala bledica in rdečica. Ta pogled se je Tineću zdel kakor obsodba: »Ti tam si! Sedi na zažojno klop!« Premeknil se je na stolu ter stegnil roko predse, kakor da se lovi.

»Če bi me obtožil, če bi me obtožil vsaj na glas!« mu je šlo po možganih. »Saj sam se ne bom, sam nimam poguma!«

»Rekel sem že, da storilec ni namerjal umoriti, zato tudi tega nedolžnega ne sodite preko namere pravega storilca. Ta nedolžni naj bi torej delal več pokore, kakor bi jo pravi zločinec. Vendar prav je, da se gospodom porotnikom stavi vprašanje na uboj. Zato to prav, da damo Bogu časa, da privede pravega storilca sem tu pred nas, da bi enkrat ne dajali vsi skupaj odgovora za krivično sodbo. Pilat jo je izvršil, Pilat nesrečnež!«

Porotniki so se podali v posvetovavnico in se razgovarjali:

»To ti je prefriganec! Zdaj bi rad še psa in čevlje utajil!« se je oglasil trgovski potnik Mlakar. »In kako je pripravil vse! Taki značaji so človeški družbi nevarni. Tri dni utegne s teboj hoditi kot prijatelj, nazadnje te umori!«

»Ej, zmerom je ženska vmes. Pa ji tudi ni nič reči. Zdaj je nekam boleha, ampak ženska pa je morala

biti, kakor se spodobi. In kako se je zagnala zanj!« se je smehljajal vsevedno mizar Bračun.

»To ni tako enostavno!« je mencial mežnar Lipar. »To ni tako enostavno! Tu se prava resnica skriva in je sam ne najdeš!«

»Ne najdeš! Beri zdaj časopise, kaj vse takle človek premisli, preden kaj stori. Pa mu nazadnje spodleti malenkost. Ali ni oni hišne zadušil opoldne sredi mesta v hotelu, in še okno odprl, da bi se ne slišal krik po hiši. Pa je pustil rokavico na tleh. Nikoli ni pomislil na rokavico. Tak majhen sled, prav pravi državni pravdnik, je splašena kobil!« je razlagal in mahal okoli sebe ves razburjen izvošček Seršen. »Kobila! Ni mislil, da se žival plaši pred krvjo!«

»Pomislite,« je pristopil Travnar, kmet iz hribov, »pomislite, da nimamo opraviti s človekom iz mesta. Ta človek ni nikoli študiral. Če je že udaril, je udaril v jezi, brez namena umoriti. Ali veste, kaj je treba kmečkemu človeku, da koga umori. Drznosti in pijanosti. Ta ni bil ne pijan in tudi nikoli ne drzen!«

»Usmiljen je bil, celo psa je obvezoval, je povedala priča!« se je pridružil kmet Leskovec.

»Priča Franca, seveda! Ali razumete Vi, oča, kaj o psihologiji. Nič. To je treba psihologično razumeti. To se pravi, iz duše razlagati, če je to drznost. Drznost pride le iz takega zakrknjeneža kakor iz vulkana, kakor iz steklenice šampanjca. Naenkrat! Jaz vem, to so taki značaji — enkrat ga zadeneš, pa ti čez leta vrne. Ko ga tista jeza pregrize!« se je razvnemal suhi krojač. »Imel sem vajenca, ki ga je pomočnik samo uščipnil, čez pet let ga je zabodel!«

»Motna tiha voda!« je kimal predsednik porote, debeli mesar Lapornik iz predmestja. »Da se najde na kmetih, v hribih tak značaj!«

»Jaz mislim, da se ne najde!« je ugovarjal sivolas očanec Mrvar. »Vi mislite, da je vse tako vajeno krvi kakor mesarji! Še zajca ne zakolje brez strahu!«

»In v vojski ste kmetje še najbolj divjali!« je dejal invalid trafikant Globočnik.

»Ko so nam dali piti ruma!« je dejal kmet Bregar. »Ali nismo rekli: pijani!«

»Navsezadnje boste rekli, da kmet sploh tega ni storil, kako pa. V avtomobilu se je pripeljal nekdo in umoril Kosmača. Kar v avtomobilu!« se je razjezil šofer Tršar. »Jaz sem ga pa vozil! Čudim se, zakaj toliko ugi-banja? Ali niste gledali občinstva. Javno mnenje je zoper njega. Sam predsednik senata se je izdal. Ali mu je verjel zagovornik? Ali niste opazili, kako se je lovil. Da je naj-brž uboj! Vsa javnost se nam bo smejala in časopisi se bodo spet enkrat obregnili ob poroto. Da zločince iz-puščamo! Ni čuda, če zločinci že računajo na neumne porotnike. Jaz vem, kako je bilo. Glasoval bom za umor!«

»Odglasujmo!« je velel mesar Lapornik.

Cerkovnik Lipar pa je bil ves nervozen zapisal na en listek da, na drugi: ne ter oba vtaknil v žep. Ne da bi poslušal, kako se pogovarjajo in kako je bilo v istem anje, je taval po sobi od okna do okna ter si brisal znoj s čela.

»To ni tako enostavno, to ni tako enostavno. Prave resnice sam človek nikoli ne najde.«

»Še Vi, Lipar!« je dejal predsednik; »glasujte!«

»Še jaz!« se je zdrznil kakor v sanjah.

In je zamižal ter segel v žep. »Naj bo kakor bo!« Pogledal je listek: Da! je bral na glas.

»Osem: da, štirje: ne,« je dejal mrzlo predsednik. »Odgovor na drugo vprašanje odpade.«

Lipar je pograbil še ostali listek v žepu ter zastrmel vanj.

»Torej z mojim glasom obsojen na smrt!«

39.

Klančar se je gnal v temi že izven mesta proti domu. V nepopisni srčni muki in stiski je odletaval po razdra-pani cesti ter ponavljal sam pri sebi:

»Lagala, lagala, lagala!«

Parkrat ga je obšla skušnjava, da bi odvezal pas. Ko je moral mimo visokega drevesa, se je s silo zagnal na nasprotno stran ceste.

»Jaz moram storiti, kar moram!« je živel strašen sklep v njegovi duši. »Potem naj se zgodi, kar se zgodi!«

Zagledal je pred seboj luč na cesti in zaslišal ropot voza. Umeknil se je in čul znane glasove.

»Povsod jo vidim!« se je stresel, kajti v medli svetlobi se mu je zdelo, da je zazrl obraz svoje žene.

»In župnik je zraven in Blaž!« je spoznal. Kakor da ga je nekaj vrglo pred voz, je voščil dober večer.

»Ti, Klančar?« se je začudil župnik.

»Ali je že obsojen?« je kriknila žena, »da si tako bled?«

»Mislím, da je!« je trdo dejal Klančar. »Saj so mu vse dokazali!«

»Ali je kaj priznal?« je opreznil Blaž.

»Ta ne bo ničesar priznal!«

»Potem je v redu,« je dejal Blaž. »Le poženimo, da ne bo prepozno! Z nami pojdi! Matijec je nedolžen!«

»Nemogoče!« se je tresel Klančar od strašnega boja, ki mu je divjal po udih. »Če ga ta ni, potem sem ga jaz!«

»Kako govoriš!« je skočila žena z voza k njemu. »Kakšen si, ves prepaden? Ali bledeš? Mi pa vemo, da je nedolžen! Pričati gremo!«

»Prisedi!« je dejal župnik.

Klančar je šele sedaj zapazil otroka na vozu. Oba sta dremala ter si zaspano in dremavo mencala oči. Župnik jima je gladil lase ter ju miril:

»Saj ni nič, saj ni nič! Le nič se ne bojta, prav nič!«

Klančar je mukoma prisedel. Sam ni vedel, kaj mu je, nazadnje mu je šinila ostra misel v možgane.

»Tako, zdaj vem: ona bi ga rada rešila v zadnjem hipu!«

In je skočil z voza brez besede in se ni oziral na klice, ki jih je slišal za seboj.

»Ona bi ga rada rešila!« mu je šlo po možganih.

Porotniki so sedali na svoja mesta. Smrtna tišina je zavladala po dvorani. Občinstvo je v strašni duševni napetosti strmelo v predsednika. Mesar Lapornik je držal v roki bel list ter si z levico v zadregi privihoval brke :

»Mh!« si je odkašljajal. »Mh! Porotniki so potrdili, da je obtoženec kriv umora sorodnika z osmimi glasovi proti štirim!«

Franca se je v prvem trenutku sključila, kakor da jo je zadel neviden udarec preko glave.

»Lažniki! Rablji! Krivičniki!« je ponovila polglasno ter vsa usmiljena in drhteča od bolečine poiskala Matijčevo roko, ki je ležala čudno mrtva na klopi.

Matijec je sedel, kakor da ne razume in da se ne tiče njega. Le ko se je Franca doteknila njegove roke, se je stresel, pogledal s toplo hvaležnostjo Franco ob sebi, nato pa se je sklonil, pograbil Franco za obe roki ter jih vroče poljubil.

Dvorana je bila zavalovila, kakor da je nekdo vrgel vročega olja med občinstvo. Starikava ženska v prvi klopi je začela od krčevitega živčnega napada na glas kričati nerazumljive besede. Predsednik senata je zahteval mir ter divje zvonil. Žensko so pograbile močne roke ter jo izvlekle iz klopi, babnica je mahala okoli sebe ter prhala sline od besnosti in kričanja:

»Obesiti, obesiti, obesiti!«

Franca pa je stala vštric Matijca. Bled on, blede ona, trepetajoča po vsem telesu. Stala sta nema, vdana v čudno usodo, stala ona na levici, on na desnici. Kakor pri poroki.

Tineta je ta prizor vsega pretresel. Z vso silo je tiščal sence, da mu jih ne raznese strašni pritisk krvi, in zdelo se mu je, da mu zastaja kri v žilah: »Človeka moriš! Dva človeka moriš!«

In pred očmi mu je oživel tisti gališki kmet, ki je še obešen napravil tri korake v zraku, in njegov spačeni obraz je zadobil izraz in poteze Matijčeve. »Po nedolžnem bo visel!« mu je kljuvalo v sencih kakor ostro kladivce ter mu krčilo srce v čudnem blaznem strahu. »Zaradi mene bo visel!« Hotel je vstati, stopiti naprej, nekaj reči, toda v njem ni bilo nobene moči. Obsedel je kakor brezčuten ter strmел predse.

Videl je, da se je senat podal v posvetovavnico.

Preteklo je par hipov.

V dvorani je nastalo žuborenje. Nenavadno, ki je vedno bolj naraščalo. Pazniki na vratih so postali pozorni, iz sobe za priče so se začuli vznemirjeni glasovi, ki jih je prevpil glas sodnega sluga: »Ne morete! Zdaj ne morete!«

Ljudje so zapazili, da tišči nazaj starega župnika, ki sili v dvorano.

»Tak, pustite nas, pustite nas! Važno! Važno!«

Občinstvo se je vzpelo na prste. Zdelo se je, da sega razburjenost v dvorani do svetlih lestencev na stropu. Vsa dvorana se je majala kakor pijana. Slišali so se pridušeni kriki: »Pustite ga! Pustite ga!« Nato je nastala smrtna tišina.

Sluga, sam zmeden od nenavadnega prizora, se je bil umeknil z vrat. Z naglimi koraki, brišoč si pot s čela, je pristopical stari župnik v dvorano med priče. Ves se je tresel od razburjenja. Ogledal se je v zadregi in za kratek hipec postal pred Tinetom.

Tine se je zdrznil. Kakor neznana veselost ga je obšla, še nedoživljeni občutek olajšanja ob spoznanju, ki mu je švignilo skozi misli. Vendar je za hip preletela njegov obraz divja groza, kakor da se je nekaj utrgalo v njem. Toda samo za hip. Nato se je stresel, zamahnil z rokami, kakor bi hotel vreči s sebe strašno moro in strah, ki sta ga davila v grlu. Kot bi se odprla nevidna vrata in da gleda v neizmerno globočino. Vzpел se je sunkoma v vsej visokosti in kakor iz groba zavpil svinčeno in trpko:

»Ne, Matijec! Jaz sem udaril Kosmača!«

Vse to se je zgodilo z bliskovito jadrnostjo. Stopil je naglo pred Matijca ter padel kakor blazen na kolena:

»Matijec, odpusti — jaz sem ga!«

In je uprl svoj pogled v Franco ter nadaljeval s strastno divjo samoobtožbo:

»Ne samo Kosmača, Franceta tudi! Oba! Gospodje porotniki. Oba! Mene sodite, ta je nedolžen!«

Vzpел se je pred občinstvom v neizmernem duševnem naporu in kot brez pameti mu je šel pogled po dvorani.

»Sodite me! Sodite me!«

Kot da so se mu razvezali vsi udje ter je padlo z njega brezmejno breme. Čutil je do bolečin sladko olajšanje v duši. Nič več ni vedel, da stoji. Tudi dvorana ni bila več dvorana. Vse se je razmeknilo ter nekam hitelo z bliskovito naglico za lučjo, za lestencem navzgor. Ves lahek je čutil, da plava, da ga neznana sila, ki mu je objela srce, žene kvišku v omotično visočino.

Videl je samo zamegleno morje svetlobe in senc za seboj. Prestopil se je za rahel korak ter padel zviška na obraz pred Matijca in Franco.

Sodniki so vstopili vsi razburjeni. Predsednik senata je za hip osupnil, nato kratko ukazal, videč Tinega na tleh: »Nesite ga ven! Pokličite zdravnika!«

Odnesli so ga. Ko se je Tine za hip zavedel, je stal pri njem zdravnik.

»Gospod župnik, mudi se!« je slišal Tine.

In je začutil v roki toplo župnikovo desnico:

»Kes obudi, kes, moj sin!« je trepetal župnik ob njem in solze so mu drle po licu.

Tine je stisnil njegovo roko v odgovor, zgibal ustnice v strašni dušni boli in kakor v daljni dalji slišal župnikove besede:

»Ego te absolvo ...«

»Kriste, odpusti!« je zagrčalo Tinetu v grlu v zadnjem naporu in je — zgasnil.

Župnik mu je čez hip pokrižal neme, na pol odprte ustnice ter s sladko ginjenostjo gorel sam vase:

»Kriste usmiljeni, da sem jo le rešil, ovčico izgubljeno, večne smrti! Bodi ji usmiljen sodnik!«

Obrnil se je proti vratom in videl tisti hip na hodniku paznike, ki so peljali Matijca in Franco iz dvorane.

»Domov, domov! Ali ju ne pustijo domov?«

»Ne,« mu je obrazložil sluga vsevedno. »On je obsojen v smrt na vešalih radi umora, ona na štirinajst dni zapora zaradi žalitve državnega pravnika.«

»Če je pa nedolžen, če je pa nedolžen! Saj je dokazano, da je nedolžen! Zakaj pa je dokazano, da je nedolžen!« se je hudoval starec ter se zagnal po hodniku za njima. Toda v nakrižju so mu izginili pred očmi. Hitel je po hodniku dalje, zgrešil stopnice ter obstal v temi na koncu. Vrnil se je ter ponavljal:

»Saj je nedolžen! Saj je vendar nedolžen!«

In je iskal po hodnikih, zašel na dvorišče, taval po drugih stopnicah nazaj ter slednjič našel paznika, ki mu je pokazal pot na cesto.

Tisti hip je klečal Matijec, na vešala obsojeni, nedolžni Matijec, v svoji celici in molil, na drugem delu poslopja pa je ždela Franca predse in mislila nase, mislila na Matijca:

»Zakaj ga niso izpustili, ko je nedolžen!«

S čudno zagrenjenostjo in molče so se vračali poslušavci in priče pozno v noč domov. Nikomur se ni

ljubilo govoriti. »Kakor da smo žive pokopali,« se je oglasil Brne.

»Zdaj pa bo vse iznova!« je tolažil Gaber Mohorja, »ali niste slišali? Vse se še razčisti, vse se še razčisti!«

»Če enkrat pride nesreča, se je ne otreseš!« je zmajal Mohor z glavo.

Ko je Klančarka stopila v svojo kočo, je našla vrata v izbo odprta. Na postelji je ležal njen mož oblečen in obuť ter strmel v strop.

»Miha!«

Mož se ji je blodno zarežal v obraz: »Ali so ga že obesili! O, da so ga le obesili! Vidiš, Matijec, zdaj te ne bo več, zdaj te ne bo več! Zdaj bo mir.«

40.

Obravnavo o Kosmačevem umoru so obnovili pred izredno porotno obravnavo. Med Tinetovimi čevlji so našli še stare Matijčeve čevlje v potrditev, da si je Tine čevlje izposojal. Blaž je opisal Francetovo smrt in otroka sta točno izpovedala, da Matijec ni udaril, temveč le dvigal Kosmača.

Časopisje je bilo vso stvar na dolgo razvleklo. V deželi je zavrelo ostro prerekanje o pomanjkljivosti kazenskega postopka. In ko je bilo prerekanje že tako na stran poti, da so si očitale posamezne stranke bančne zločine, ki niso imele s stvarjo nobenega stika, je bila napovedana ponovna obravnavo. Pričela se je strašna bitka med psihiatri! Ali je Tine res izvršil zločin, ali ga ni morda proces tako strašno razburil, da je hotel krivdo vzeti nase? Nazadnje so si očitali psihiatri medsebojno nevednost in vsa stvar je grozila, da se bo končala v pravih radi žaljenja časti.

Toda vse to ni omajalo porotnikov. Soglasno so zanikali Matijčevo krivdo.

Matijec je nemo gledal okoli sebe ter ni mogel verjeti, ko mu je sluga uslužno segel v roko, rekoč:

»Le pojdite, saj sem zmerom mislil, da ste nedolžni.«

Matijec je zmajal z glavo in se ni mogel prav znajti.

Ali si že kdaj planil iz kleti v jasno solnčno luč? Ali si kaj videl? Oči so te zaščemele in pred seboj si

videl samo zelene kolobarje. Tako se tudi Matijec ni mogel znajti v svobodi.

»Matijec!« je stopila Franca k njemu. »Prost si!«

»Da, sem?« se je zavedel. »Zahvaljen bodi Bog! Hudo je bilo!« In si je pogladil črno brado, ki mu je bila zrastle v ječi.

Šele ko je stopil iz sodne palače, ko je zazrl zelenje pred seboj in mu je planila v oči vroča solnčna luč, ko je zagledal grad nad seboj, ki se mu je zdel, da visi na jasnem nebu, ko je zaslišal ropotanje voz ter mu je na uho udarilo rahtanje avtomobilov, šele takrat se je zgenilo v njem nepopisno, neizrazno čustvo. Snel je klobuk z glave, zakrilil z rokami v zrak, kakor da hoče plavati od presladkega občutka v duši, ter zavriskal, divje, s čudno nadnaravnim, nečloveškim glasom.

»Matijec!« se je plašno začudila Franca. »Ljudje te gledajo! Saj nisi pijan!«

»Kaj meni ljudje mar!« je dejal Matijec, nič več oprezni, obzirni Matijec, Matijec, ki se mu je oko iskrilo od nepopisne sreče, Matijec, ki mu je občutek neizmerne moči hotel razgnati prsi. In je spet zavihтел klobuk v zrak in spet zavriskal divje, izzivajoče, presilno in kljubujoče. Kakor da stoji pranaravni človek sredi divje stepe ter ne ve, kako bi pozdravil solnce, to božjo luč, kako bi pozdravil zrak, to biserno morje, kako bi pozdravil zelenje, to sveto pašo očem človeškim. Ne ve, kakšen je pravi pozdrav, ki naj ga pošlje svojemu Stvarniku, pa vpije, vriska, divje, iz polnih prs; ne ve, kako bi pokazal z rokami strašnemu božanstvu, ki vse to daje, da ga spoštuje, da se mu klanja, da se mu zahvaljuje.

»Saj se ti je zmešalo!« je s strahom dejala Franca.

»Kaj se mi bo zmešalo! Nič se mi ni zmešalo!«

In je zavriskal tretjič, pograbil Franco sredi trga okoli pasu, jo zavihтел okoli sebe enkrat, dvakrat, trikrat, da je lovila sapo kakor otrok. Mežala je od čudne blaženosti in Matijec jo je držal v svojih močnih rokah kakor punčko.

»Da boš vedela, Franca, kako je!« jo je držal v rokah. »Da boš vedela, kako je v mojem srcu, ti, ki si

sedela z mano na zatožni klopi in bila obsojena, ti, uboga Francka naša!»

In se je sklonil pred vsemi do njenega obraza ter na sredi trga, vpričo božjega solnca, pritisnil lice k njej.

»Francka, zdaj te ne bom zaspal!« ji je šepnil vroče na uho.

»Pojdi, Matijec, pojdi!« je prosila Franca, vsa drgetajoča od nepopisne sreče in strahu, da se mu utegne zmešati od prevelikega veselja.

»Matijec, Matijec, pa vpričo mene, kar vpričo mene! Franca še žaluje. V cerkev pojdi!« se je hudoval stari župnik.

»Da, zdaj gremo najprej v cerkev, potem pa kositi!« je dejal. »Oče!« se je obrnil, »kje ste pustili konje? In denarja nimam nič, če ga imate kaj s seboj. Če ne, bomo pili na kredo! Danes gre na moj račun!«

In so zavili proti cerkvi.

Stari Mohor je prijel sina za roko in solze nepopisnega veselja so mu polzele po licih.

»O ti sveti Bog, o ti sveti Bog! Da se je res vse tako obrnilo, da se je res vse tako obrnilo! Daj, počakaj, Matijec, da pojdeva vštric!«

In Mohor je pozabil, da ga boli noga, pozabil, da ima palico s seboj za oporo. Sin ga je skoraj nesel na roki, da so ju drugi komaj dohajali.

Pod večer so ustavili pred Klančarjevo bajto. Klančar je zadnjih štirinajst dni topo sedel pred vrati ter ni bil za nobeno rabo. Žena ga ni pustila izpred oči, in ko je le po ovinkih dognala, da se ga je polastil le stari dvom, je z grozo planila v jok.

»Kako naj ti prisežem da boš verjel. Kako naj te ozdravim!«

In v svetlih trenutkih jo je prijel za roko in se opravičeval:

»Ne morem nič za to, kakor ne moreš ti nič za to. To je bolezen, o, to je strašna bolezen. Daj mi Janezka. Daj mi Janezka!«

In mu ga je dala; mož je položil dete na kolena ter ga ujčkal, mu dajal sladke priimke, pritiskal k sebi ter prosil ženo:

»Ne zameri, ne zameri; jaz ne morem nič za to. Na Višarje ga poneseva, na Višarje ga poneseva in bo že Marija pomagala. Saj vem, saj dobro vem in ti verjamem, vse verjamem, toda to je strašna bolezen!«

Ko pa je imel napad, je otroka nesla k sosedu, da mu je bil izpred oči:

»Mati božja višarska, ozdravi ga, ozdravi ga!«

In je gorela lučka pred Marijino podobo v kotu noč in dan za dušo vicano, za dušo preizkušano in ne-bogljeno.

Ko so Matijca oprostili, je Klančarka hitela kakor od veselja domov.

»Matijec je prost!« je padla v bajto.

»Prost?« je šinil na noge mož. »Potem pa ni kriv!«

»Ali nismo že prej povedali? Ko se je Tine obdolžil.«

»Tine bi se bil lahko takoj obdolžil!« je zmajeval z glavo. »To ni nič. Če pa so zdaj Matijca oprostili —«

In je sedel zamišljeno pred bajto ter strmel po cesti.

»Če je res prost? Če je res prost, potem pride domov in ga bom videl. Po tejle cesti pride in ga bom videl.«

Čim bolj je padalo solnce proti zatonu, tem bolj mu je rasel v srcu dvom.

»Še zdaj me je nalagala!«

Kakor pijan je omahoval okoli bajte in črn naklep se mu je porodil v možganih.

»Tamle tista veja, tamle tista veja!« je gledal v vejo stare hruške za hlevom. »Še zdaj so me nalagali! O mraku! O mraku!«

Sedel je speč na klop pred hišo ter topo grel v sebi misel:

»O mraku! O mraku! Da me ne bodo videli!«

Toda preden je solnce zašlo, je Matijec ustavil konje pred bajto. Povedali so mu bili, česa ga Klančar sumniči. Spomnil se je tudi onega pogovora na poti v cerkev, udarca na vozu, in kako mu je Klančar vrnil denar, in mu je bilo vse jasno.

»Tako!« si je dejal. »Tako so te reveža zamrežili in ne najdeš vozla!«

»Klančar!« ga je poklical osorno s ceste. »Klančar, pridi sem!«

Možakar se je zdrznil iz svojega ždenja.

»Sem pridi in takoj!« je velel ostro Matijec. »Ali boš in takoj?«

Klančar se je ustrašil ukaza ter stopil na noge.

»Hitro, teci!« mu je zaklical Matijec.

Klančar se je spustil v tek proti vozu.

»Tako!« ga je Matijec trdo prijel za roko.

»Matijec, da si ti, Matijec, in res prost!« se je budil Klančar iz svoje toge blodnosti. »Da si ti, Matijec!«

»Jaz sem!« je dejal Matijec. »Jaz sem in bom iz tebe hudiča izgnal! Zdaj povej, Klančar, nam vsem, čigav je Janezek!«

»Če si ti tu, Matijec, potem, potem —«

»— potem —« je udaril Matijec Klančarja z bičevnikom po zadnji plati kakor porednega paglavca, da se je mož zvil od bolečine. »Potem je tvoj! Tvoj! Tvoj!« In ga je pri vsaki besedi užgal z bičevnikom. »Zdaj ponovi, ti grešnik nemarni, ki svojo ženo in otroka izdajaš! Ponovi, trikrat ponovi!«

Klančar se je zvijal pod udarci.

»Moj, moj, moj! Da je Janezek moj!«

»Da boš vedel, za vse večne čase vedel!« ga je še zadnjikrat oplazil preko hlač ter ga izpustil.

Klančar se je opotekel preko ceste.

»Matijec, še, še, le še, da bom vedel, da bom čutil! O, samo da je Janezek moj. Samo da je Janezek moj!«

Tisti hip je stopila Klančarka z otrokom na prag. Klančar je planil k otroku.

»Janezek, jaz sem bil zaradi tebe tepen. Prav, prav, da sem bil. Matijec me je. Matijec ti bo birmo vezal. Birmo. In na Višarje te ponesemo, da mi Bog odpusti ta veliki greh nad teboj!«

»In da veš,« je lezel Matijec na voz ter zamahnil z bičevnikom, »kadar zvem, da sitnariš, pridem s temle in če pojdejo kosti iz kože! Tistega hudiča ti že izženem!«

»Hud si, Matijec!« je dejala Franca, ki se ni mogla načuditi Matijcu ter samo strmela v to novo prikazen in oblast.

»Hud, zdaj vsaj vidim, vse okoli sebe vidim, prej sem pa bil slep. In ti, Klančar, imaš tam ženo in jo

prosi za odpuščenje, in kadar te še poprime, naj vzame metlo, naj te posti. Zapre naj te v klet, kjer ni solnca, da ne boš grešil nad Bogom, njo in otrokom. In po kravo pridi, k meni, ker si svojo prodal, nemarnik nespodobni!»

In ker ni prišel drugi dan, je Matijec sam odvezal Pirho ter jo gnal. Klančarja je našel sredi sobe z otrokom. Janezek je sedel na kosmati odeji, Klančar pa je lezel po vseh štirih okoli njega ter lajal vanj.

»Hov, hov, Janezek, Janezek, hov, hov!«

Matijec je obstal, snel klobuk od ginjenosti in svetosti tega prizora, Janezek je mahal z ročicami ter se režal na vse grlo, da so se mu sline cedile po debelem podbradku. In je ponavljal za očetom: »Hov, hov!«

»Zdaj pa vem, da si moj!« mu je razlagal Klančar. »Prav tak glas imaš, kakor ga je imel tvoj najmlajši stric. Čisto Klančarjev glas. Matijčev glas je grob!«

»No, vidiš!« je dejal Matijec.

»Sama sva, pa se igrava!« je skočil Klančar na noge v zadregi.

»Kravo sem ti pripeljal, kakor sem rekel.«

»Pa ne zastonj!«

»Zastonj? Zastonj Janezku, da je spet ne prodaš. Toda ti jo boš odslužil. Hov, hov, Janezek!«

Otrok se je prestrašil bradatega moža ter planil v jok.

»To je stric Matijec! To je tisti presneti stric Matijec! Vsaj vščipniva ga za to, ker je mene tepel radi tebe!«

In ga je res vščipnil v ramo.

»Zdaj sva bot!«

»Ali boš!« se je otresel smeje Matijec. »Stric ti nisem in prav nič si nisva v sorodu! Prav nič, Janezek, ampak ugajaš mi pa le, ker si tak fant! — Ti mi pa daj tistega tepkovca, ki bi ga bil skoraj četrtič kuhali!«

»Da ga boš, Matijec, da ga boš?«

»Nalij! Likof za kravo!«

In sta trčila trikrat in trikrat izpila na dušek.

»Kakšen je!« se je čudil Klančar za njim, ko je odšel ter je od neizmerne srčne radosti pozabil vprašati, koliko bo krava.

Zdaj bi se lahko začela veselejša zgodba. Lahko bi na dolgo in široko opisoval, kako je Matijec začel ukazovati in gospodariti, kako je stari Mohor stikal okoli hiše, vlekel vržinko in le ni mogel prikriti nejevolje nad Franco, ki je dala njivo.

»Maša je maša, ali je od njive ali za denar! Da je morala prav njivo dati. Ženska pamet neumna!«

Toda ko je videl, kako je gnalo življenje v njej, kako je postajala njena postava spet prožna, zdrava in vesela, ko je videl, kako Matijec gleda nanjo s čudno zamaknjenostjo ter mu še včasih zastane beseda v njeni bližini, se je raztajalo tudi njegovo srce.

»O, to je Drobeževa Francka, to je Drobeževa Francka. Naša Francka!«

In je spregovoril, ko ju je videl sama brez besede — Matijca na ognjišču, njo pred njim:

»Snubila sta itak že, zdaj pa moramo že misliti na poroko, kaj! Pred sodnijo, na zatožni klopi sta že bila skupaj, dajta biti še pred oltarjem!«

»Če me Matijec mara, jaz sem bila obsojena!« se je smejala Franca starcu, kajti z Matijcem sta se bila že zgovorila, da bo poroka, ko preidejo trije meseci po Tinetovi smrti.

»Mara, kaj še! Vprašali ga bomo! Tako ga pretepem kakor on Klančarja. Kdo bi si bil mislil, da so to tako poceni zdravila!« se je gnal starec.

»Ne bi svetoval!« se je smejal Matijec.

»Kakšen si postal!« je priznal Mohor. »Samo gledal bi te, tak si,« je nazadnje stisnil ves ginjen in srečen. »Kajne, da ti še nisem povedal! Všeč si mi. Gledam te, ali si, ali nisi, gledam, gledam!« In se je zagnal proti njemu, ga prijel za roko ter mu jo stisnil od srčne sladkosti in blaženosti. »Ampak jaz bi rad kaj pestoval, jaz bi rad imel kaj družbe v hiši, ko sta vidva bolj sama zase!«

»Ali pojedete na Višarje z nami ali ne?« se je umeknila Franca vsa rdeča v lice. »Če Vam ne bo noga nagajala?«

»O vidva bi rada šla sama, kajne, in mene starca pustila za varuha! Ne bosta. Moja noga še tebe nese,«

se je zavrtel po kuhinji. »Tla so raskava!« se je opravičil, ko je skoraj klecnil sredi kuhinje od bolečine.

»Pa pojdemo, kakor smo naznanili: vsi trije! Spodobi se, da se zahvalimo za življenje,« je dejal Matijec.

Vas se je pripravljala na božjo pot.

Kakšno je bilo tisti teden pred romanjem v vasi! Ženske so cvrle in pekle, možakarji so vlekli iz skrinj nahrbtnike, šivali jermenje in zmenjavali denar. Župnik je izročal legitimacije in vsakemu še posebej naročal:

»Da ne boš nič takega nosil, da te financarji ne bodo lovili. Samo jed in ogrinjala in dežnike, če bo dež!«

»Dežnike lahko kupimo v Trbižu, so cenejši!« je ugovarjala ta in ona gospodinja.

»Tako! Greš na božjo pot in misliš na kupčijo. Še iz pokore delaš dobiček. Tako, dobiček! Nemara ti ni za drugega kakor samo za dobiček. Tako nalahko bi rada prišla v nebesa, prav nalahko. Nebes pa ne dobiš tako nalahko. Pot je bolj strma kot na Sv. Višarje. Pa bi se tako brez stroškov in truda rada primazala skozi nebeška vrata!«

»Saj Bog gleda samo na srce!«

»Bog pa res gleda samo na srce! Vidiš jo, kako ve. Samo na srce! Ali že imaš legitimacijo? Imaš. Prav. V soboto zjutraj! Ne na prvi vlak. Na posebni vlak. Nas vozi posebni vlak! Vsi pred cerkvijo čakati!«

In je gledal za žensko ter se smehljaj. »Otroci tega sveta! Kako so modri otroci tega sveta!«

Odkar je bil Matijec oproščen, je stari župnik ves oživel. Nič več ni čutil slabosti, ki se je prej oglašala. Vsi živci so mu oživeli in polastila se ga je mladeniška živahnost.

»Pa smo obupovali, pa smo obupovali in se pravdali s Teboj, ti Sveti, ti Modri, in si nas vse tako preskušal in si se nas vseh usmilil, ko smo že tonili. V zahvalo Tebi to našo pot! Pa kako je Matijec Klančarja ozdravil, kako ga je ozdravil! Samo Ti si mu navdahnul misel. Samo Ti. Tudi za to hvala, hvala, hvala.«

V soboto zjutraj se je zgrinjala množica iz vse fare pred cerkvijo. Stari župnik je imel polno glavo skrbi. Ves nemiren in razburjen je hodil od gruče do gruče.

»Pazite na vlak, da koga ne povozi. In kadar izstopate, ne nazaj, samo naprej, korak naprej. In potem na meji. Nič lagati, nič skrivati. Vse pokazati. Če greš na božjo pot, ne boš tihotapil. In eden mora vse voditi: molitve naj vodi Blaž, molitve! Ampak za red mi poskrbi Matijec. Ti, Matijec!« je pokazal nanj. »Vsi ubogajte Matijca. On pa naj ima še to za pokoro, on naj vas vodi k Mariji v zahvalo!«

»Če me marajo!« je vprašal Matijec.

»Matijec, Matijec!« so klicali romarji.

»Prav. Ampak to pa rečem, da bo tepen, kdor ne bo ubogal!« je odločno dejal Matijec, da so se ljudje začudili.

»O, to poznam!« je dejal Klančar, ki je nesel nahrbtnik in pod pazduho debelo odejo za Janezka in na roki otroka. Žena je ob njem nesla samo dežnike.

»Red ima Matijec,« so pritrdili možje.

»Matijec je vajvoda,« so si oznanili romarji.

»Vsi v cerkev za srečno pot!« je zvenel njegov glas. In jih je peljal v cerkev, pokleknil pred velikim oltarjem in izmolil očenaš za srečno pot. Župnik je prišel iz zakristije in blagoslovil romarje z blagoslovljeno vodo.

»Tako, moji dragi —« je začel, toda glas se mu je tresel od notranjega nemira in neznanega občutka. »Tako! Da bi vas mogel enkrat zbrati vse skupaj tudi pred dolino Jozafat in bi vas vse tako peljal in bi ne bila nobena ovčka izgubljena in bi vas postavil Kristusu na desno stran. Otroci moji, na desno stran! Glejte, da vsi pridemo na desno stran! In odpustimo si vse, preden gremo na to pot, odpustimo si, odpustite vse tudi meni, otroci moji!«

Glas se mu je tresel in tresla se mu je roka, ko je kropil množico.

Nepopisna svečanost je legla romarjem v dušo in na obraze. Mirno, dostojanstveno, pobožno se je vila procesija po rebru navzdol na kolodvor. Matijec, Franca in Klančarka, Mohor, Klančar in župnik so šli zadnji. Sveflordeče banderce je frfetalo v jutranjem solncu; Blaž ga je nosil, ker ni imel brašna in so mu obljubili romarji, naj ne skrbi za jed.

»Osma ura bila je,
Jezus kliče romarje:
Pojte, pojte, romarji,
tja k Mariji žalostni...«

Množica je pela vdano, pobožno, od srca skozi borove nasade, čez pašnike in travnike, pela pesem o tej duši vicani, ki je šla na božjo pot, zadnjo pot s tega sveta na onega, k tej Mariji žalostni.

Starec župnik je samo sklepal roke na prsih ter ihtel kakor otrok od nepopisnega ganotja.

Na postaji je vlak že čakal. Matijec je veleval rezko in glasno. Potisnil tam dekletke od fanta v drug vagon, tu še nedoraslega fanta k očetu.

»Da bo red! Da bo vsepovsod, v vseh stvareh red!« je dejal odločno in s poudarkom.

Romarji so se pokorili vsakemu njegovemu ukazu. Izpraznil je bil vagon drugega razreda, kamor so se bili nagneli fantje, ter ukazal:

»Tu sem ženske z otroki! Vsi drugi lahko stojite po hodnikih, če ne bo prostora!«

In je odkazal vsakemu svoj prostor.

Popoldne so že lezli romarji po pobočju svetovišarske gore. Na jasi so stale skladovnice polen. Možje in žene so stopali mimo skladovnice ter jemali polena na rame. Klančar je pristopil, pa ga je Matijec potegnili nazaj: »Ali ti ni otrok dovolj?«

»Vidiš ga, ta ni za pokoro, ta je za sladkost!«

»Vsak mora vzeti svoje poleno, vsak, kdor le more,« je dejal župnik ter pograbil grčasto poleno na vrhu skladovnice.

»Vi pa res ne!« je zaprosila Franca. »Matijec, ne pusti gospodu!«

»Vidiš, jaz sem ga postavil, pa bi meni branil. Ali naj ta otrok, ki gre za nami, pobere to grčo. Vsak mora pobrati po vrsti. Ne izbirati. Ta bi bila lepa, če bi si ljudje še izbirali pokoro, češ: Gospod Bog, ali nimate primernejšega polena zame? Jaz sem izjema, jaz hočem primerne pokore. — In otrok za teboj naj pograbi grčo!« se je razvnel starček ter zagrabil poleno.

Blaž je molil rožni venec:

»...ki je za nas krvavi pot potil...«

Romarji so stopali počasi navzgor, molili od srca, vsi zatopljeni v strašno skrivnost božjega trpljenja.

Stari župnik je drobil z naporom vseh svojih moči z Matijcem ter vlekel svoje težko poleno. Čutil je, da mu bije v sencih, nekam težke so mu postajale noge in pred očmi so se mu delali žareči kolobarji.

»... ki je za nas s trnjem kronan bil...«

In so šli navzgor in imeli morda še par sto korakov do cerkve. Nenadoma je župnik zakrilil z rokami:

»Glejte, glejte, otroci moji, kakor da so nebesa odprta!« je kriknil ter se zgrudil ob Matijcu na tla.

Matijec se je sklonil k njemu: »Gospod, ali Vam je slabo?«

»Ne, ne — samo do cerkve, samo do cerkve me nesite, da bom videl v obraz Mariji,« je sopel ves bled in onemogel.

Matijec je namignil močnemu fantu in prijela sta starčka pod pazduho ter ga dvignila na roke. Stopali so naprej, starček si je brisal potne srage s čela in polglasno šepetal:

»Samo do cerkve, pred obličje Mariji!«

Blaž je molil in strah in bolečina sta bila v njegovem glasu:

»... ki je za nas težki križ nesel!...«

Procesija je zavila v cerkev, naravnost pred oltar Marije. Župnik je zaprosil, naj ga puste, da bo šel v cerkev. Napravil je par korakov do oltarja, dvignil roke, kakor da blagoslavlja, ter omahnil pred oltarne stopnice. Sladek smehljaj — zadnji žarek življenja — se mu je razlil po licu...

Blaž je molil:

»... ki je za nas na svetem križu umrl...«

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000075578

